

VILNIAUS UNIVERSITETAS

RASA BARTKUTĖ

SOCIALINIO KAPITALO DIMENSIJOS SOCIALINIO DARNUMO
VALDYME

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, Vadyba (03 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009 - 2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas

prof. dr. Dalia Štreimikienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
ekonomika - 04 S)

Konsultantas

doc. dr. Ingrida Šarkiūnaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, vadyba
ir administravimas - 03 S)

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	6
Įvadas	8
I. SOCIALINIO KAPITALO DIMENSIJŲ, DARNAUS VYSTYMOŠI BEI VALDYMO SOCIALINIŲ ASPEKTŲ TEORINIAI KONCEPTUALIZAVIMO MODELIAI	16
1.1. Socialinis kapitalas: sąvokos mokslinė konceptualizacija, socialinio kapitalo dimensijų moksliniai tyrinėjimai	16
1.2. Socialinio kapitalo lygiai ir modeliai.....	32
1.3. Darnus vystymasis, darnus valdymas, sąsajos su socialinio kapitalo dimensijomis.....	45
II. SOCIALINIO KAPITALO IR DARNAUS VYSTYMOŠI SOCIALINIŲ ASPEKTŲ EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS	67
2.1. Socialinio kapitalo dimensijų empirinių tyrinėjimų metodikos	67
2.2. Europos Sąjungoje atliekamų socialinio kapitalo tyrimų apžvalga	85
2.3. Socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi sąsajas atskleidžiančių tyrimų apžvalga	94
2.4. Socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi socialinių aspektų bei valdymo sąsajų teorinis modelis	108
III. SOCIALINIO KAPITALO DIMENSIJOS IR DARNAUS VYSTYMOŠI VALDYMAS. LIETUVIŠKOJO SOCIUMO ATVEJIS	112
3.1. Tyrimo metodikos pasirinkimo argumentacija	112
3.2. Socialinių demografinių charakteristikų analizė	118
3.3. Socialinio kapitalo dimensijų raiška, socialinio kapitalo lygmens diagnozavimas	119
3.4. Socialinio darnumo nuostatos, darnaus valdymo vertinimas	147
3.5. Socialinio kapitalo ir socialinių darnumo bei darnaus valdymo sąsajų analizė	164
IŠVADOS, ATEITIES TYRIMŲ KRYPTYS.....	174
LITERATŪRA.....	177
PRIEDAI.....	191

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Socialinio kapitalo apibrėžimai bei sampratos	24
Lentelė 2. Socialinio kapitalo indekso (dimensijų) komponentai pagal r. Putnam	37
Lentelė 3. Tradicinės ir naujosios socialinės darnos sritys	56
Lentelė 4. Darnios bendruomenės samprata	59
Lentelė 5. Socialinio kapitalo tyrimų indikatoriai	86
Lentelė 6. Koreliacija tarp socialinio kapitalo, determinantų ir rezultatų.....	93
Lentelė 7. Socialinio kapitalo komponentų rotacijos matrica.....	100
Lentelė 8. Chi kvadrato testo rezultatas. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje tarpusavio reikšmingumas.....	136
Lentelė 9. Chi kvadrato testo rezultatas. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenių projektinėje veikloje tarpusavio reikšmingumas.....	138
Lentelė 10. Chi kvadrato testo rezultatas. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose ir elgsenos normų tarpusavio reikšmingumas	141
Lentelė 11. Chi kvadrato testo rezultatas. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose ir pastikėjimo žmonėmis tarpusavio reikšmingumas	143
Lentelė 12. Chi kvadrato testo rezultatas. Buvimo aktyviu visuomeninių organizacijų nariu ir lankymosi pas kaimynus tarpusavio reikšmingumas	145
Lentelė 13. Požymių priklausomybės lentelė	166
Lentelė 14. Chi kvadrato testas. Tarpusavio priklausomumas tarp kintamųjų “ar jaučiatės vertinamas visuomenėje” ir “socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi”	167
Lentelė 15. Rangų skalės tarpusavio ryšio įverčiai.....	168

Lentelė 16. Kendalo, Spearmano, Pearson's rangų skalės tarpusavio ryšio stiprumo įverčiai	169
Lentelė 17. Chi kvadrato testas. Tarpusavio priklausomumas tarp kintamųjų "jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene" ir "ar galima pasitikėti dauguma žmonių"	171

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Paveikslas 1. Socialinio kapitalo formos ir lygiai.....	33
Paveikslas 2. Socialinio kapitalo dimensijų vertinimo modelis	39
Paveikslas 3. Socialinio kapitalo modelis pagal J. Deth (2003).....	40
Paveikslas 4. Darnaus vystymosi sandara pagal M. W. Adams (2006)	47
Paveikslas 5. Darnaus vystymosi koncepcijos raida ir atskirų jos dimensijų svarba	48
Paveikslas 6. Socialinės darnos poveikio priemonės.....	60
Paveikslas 7. Teorinis socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi bei darnaus valdymo modelis.....	65
Paveikslas 8. Socialinio kapitalo lygio ir dimensijų sąsajų su socialiniu darnumu ir darniu valdymu modelis	110
Paveikslas 9. Empirinių duomenų pateikimo loginė schema	117
Paveikslas 10. Pagalbos teikimo kitiems vertinimas	121
Paveikslas 11. Dalyvavimo dažnumas vietos bendruomenės projektuose per pastaruosius trejus metus	123
Paveikslas 12. Savo vertingumo visuomenėje suvokimas.....	126
Paveikslas 13. Bendruomeniškumo gyvenamoje vietoje vertinimas.....	127
Paveikslas 14. Saugumo gyvenamoje vietovėje tamsiu paros metu vertinimas	129
Paveikslas 15. Pasitikėjimo dauguma žmonių nuostatos.....	130
Paveikslas 16. Tikimybės susilaukti pagalbos iš draugų vertinimas	131
Paveikslas 17. Kaimynų lankymo dažnumas.....	133
Paveikslas 18. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje pasiskirstymas.....	135
Paveikslas 19. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose pasiskirstymas	137
Paveikslas 20. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose normų (socialinės atsakomybės) pasiskirstymas	140

Paveikslas 21. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose pasitikėjimas žmonėmis	142
Paveikslas 22. Aktyviai dalyvaujančių ir nedalyvaujančių visuomeninėse organizacijose tiriamųjų ir apsilankymų pas kaimynus procentiniai pasiskirstymai.....	144
Paveikslas 23. Besijaučiančių ir nesijaučiančių vertinamais visuomenėje nuomonės pasiskirstymas socialinių procesų valdymo klausimu	165
Paveikslas 24. Pasitikėjimo žmonėmis ir teisingo elgesio su bendruomene vertinimų tarpusavio priklausomybė.....	170

Ivadas

Temos aktualumas. Socialinio darnumo tema šiuolaikinėje visuomenėje tampa viena iš pačių aktualiausių temų. Darnumo koncepcijos ekologiniai, ekonominiai, socialiniai aspektai tyrinėjami ne taip seniai – maždaug nuo XX amžiaus septintojo dešimtmečio. Tyrinėjimų, mokslinių debatų, įvairių darnumo strategijų pagrindu laikomi tokie dokumentai: Bruntland dokumentas, Dienotvarkė 21. Nuo ekologinės darnumo koncepcijos, buvo pereita prie ekonominių traktuočių, o kiek vėliau visi darnumo aspektai pradėti sieti (ir siejami šiuo metu) su socialiniais aspektais.

Tiriant darnumo koncepcijas, mokslines studijas darnumo klausimais, strateginius dokumentus, pastebimos tam tikros tendencijos. Ekonominis ir ekologinis darnumo aspektai labai plačiai ne tik tyrinėjami, tačiau ir turi tvirtesnę mokslinį teorinį pagrindą, nei socialiniai darnumo aspektai. Lietuvoje socialiniai darnumo aspektai tyrinėjami pakankamai menkai, nors ekonominių ir ekologinių darnumo aspektų mokslinių studijų, gintų daktaro disertacijų yra nemažai. Tačiau nėra atlikti išsamūs moksliniai tyrimai, kurie išryškintų socialinius darnumo aspektus juos susiejant su socialinio kapitalo dimensijomis. Kitų šalių mokslinė patirtis socialinio darnumo srityje žymiai didesnė, o pastaruoju metu pastebima tendencija, jog tokių tyrimų, mokslinių diskusijų skaičius ženkliai didėja. Taip pat pastebima tendencija socialinio darnumo aspektus ir su šiais aspektais siejamus darnaus valdymo instrumentus analizuoti pasitelkus socialinio kapitalo dimensijas.

Pats socialinis darnumas – pakankamai sudėtinga ir ne visada aiškiai apibrėžiama studijų sritis. Mokslinių diskusijų kelia ir socialinis kapitalas, šio kapitalo dimensijos, stiprinimo bei valdymo klausimai. Jeigu ekonominiams ir ekologiniams darnumo aspektams matuoti siūloma daug jau praktikoje pasiteisusių ir plačiai naudojamų metodikų, tai socialinio darnumo aspektų, darnaus valdymo vieningesnės matavimo metodologijos nepasiūlyta; galima paminėti tik socialinio kapitalo matavimus. Taigi, nagrinėjant socialinius darnumo kriterijus (kurių empirinis pažinimas prisidėtų prie darnaus valdymo

efektyvumo), išryškėja būtinybė analizuoti socialinį kapitalą, šio kapitalo dimensijas. Tokia loginė tyrinėjimų seka padeda suformuoti tinkamus darnaus vystymosi valdymo pagrindus.

Mokslinė problema, jos ištyrimo lygis

Socialinio kapitalo teoriniai ir praktinio pritaikymo modeliai (sujungiantys socialinio kapitalo dimensijas) yra pakankamai plačiai analizuojama tema mokslo pasaulyje. Moksliniuose debatuose socialinio kapitalo tematika, problematika, nors ir netiesiogiai, tačiau susisieja su darnaus vystymosi ir socialinio darnumo valdymo, taip pat praktinio įgalinimo aspektais. Šios sąsajos nėra atsitiktinės, kai yra gilinamasi į socialinio kapitalo dimensijas bei darnaus vystymosi teorines nuostatas, esminius akcentuojamus klausimus. Socialinio kapitalo dimensijų moksliniai aspektai yra plačiai analizuojami Luca, A. (2010), Bradford, N. (2003), Campbell, A. (2010), Dale, A. ir Newman, L. (2010), (2009), Dale, A. ir Onyx, J. (2005), Dudwick, N., Kuehnast, K., Jones, V., Nyhan, Woolcock, M. (2006), Giacomo, D. (2009), Giczi, J., Sik, E. (2009), Gunderson, L. H., Holling, C. S. (2002), Putnam, R. D. (1993), Panebianco, S. (2003), Sonderskov, K. M. (2008) bei daugelio kitų autorių darbų. Lietuvoje socialinis kapitalas, šio kapitalo dimensijų įtaka darniam vystymuisi bei valdymui nors ir analizuojama mažiau, tačiau nėra neištirta ir nežinoma. Socialinis kapitalas yra analizuojamas Imbrasaitės, J. (2004), Malienės, V., Malio, N. (2009), Matonytės, I. (2004), Petukienės, E., Tijūnaitienės, R. (2007), Tijūnaitienės, R. (2008), Žiliukaitės, R. (2004), kitų Lietuvos mokslininkų darbuose.

Darnaus vystymosi aspektai ir galimybės darnumu grįstą valdymu spręsti socialinio kapitalo, visuomenės problemas analizuojami pasaulio mokslininkų darbuose: Adams, W. M. (2006), Ancell, S., Thompson-Fawcett (2008), Assefa, G., Frostell, B. (2007), Baines, J., Morgan, B. (2004), Biart, M. (2002), Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C. (2006), Colantonio, A. (2009), Dillard, J. V., Dujon, King, M. C. (2009), Kaldaru, H., Parts, E.

(2005), Isham, J., Satu, K. (2002), Lehtonen, M. (2004), Littig, B., Griebler, E. (2005), Neumayer, E. (2003 [2010]), Olsson, P., C. Folke T. Hahn (2004), Polese, M., Stren, R. (Eds.) (2000), Schweizer-Ries, P. (2008), Sinner, J., Baines, J., Crengle, H., Salmon, G., Fenemor, A., Tipa, G. (2004), Simpson, L. (2005), Vargas, C. M. 2000 ir daugelyje kitų darbų. Lietuvoje darnaus vystymosi teorinio ir praktinio pritaikomumo aspektai plačiai analizuojami Balsytės, I. (2007), R. Čiegio (2004), (2006), (2007), (2008), Daugelienės, R., Marcinkevičienės, R. (2009), Gustainio, E., Jankauskienės, L., Pakalnio, R., Taločkaitės, E., Vėbros, E. (2002), Misiūno, A. P., Balsytės, I. (2008), Štreimikienės, D. (2004), (2006), (2007), (2011) darbuose.

Nors socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi, socialinio darnumo, tad ir darnaus valdymo mokslinio ištyrimo lygis aukštas, vis dėlto reikšminga problema, kuri stabdo šių koncepcijų praktinį pritaikymą, galima laikyti nepakankamą socialinio kapitalo dimensijų ir socialinio darnaus vystymosi parametrų susiejimą. Jis nulėmė tai, kad vis dar nėra darnaus valdymo įgalinimo sistemos, jam trūksta mokslinės argumentacijos, aiškesnių tarpusavio (socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi ypatingai akcentuojant socialinius darnaus vystymosi veiksnius) sąsajų bei aiškesnio šias sąsajas išryškinančio tarpusavio sąveikos modelio.

Išanalizavus įvairius mokslinius, empirinius tyrimus, skirtus socialinio kapitalo dimensijoms apibūdinti, taip pat socialinio darnumo kryptingo valdymo aspektus, šiame darbe sprendžiama tokia **mokslinė problema**: Kaip socialinio kapitalo dimensijos veikia socialinio darnaus vystymosi nuostatas, valdymo galimybes?

Darbo objektas: socialinio kapitalo dimensijų raiška ir sąsaja su socialiniais darnaus vystymosi ir valdymo parametrais.

Darbo tikslas: Ištirti socialinio kapitalo dimensijų raišką socialinio darnumo valdyme ir nustatyti galimas jų sąsajas su socialiniais darnumo parametrais.

Darbo uždaviniai:

1. Analizuojant socialinio kapitalo formavimąsi, veikimą ir formas, aiškinančias mokslines perspektyvas, pateikti socialinio kapitalo dimensijų nustatymo modelį akcentuojant socialinio kapitalo daromą įtaką darnumo socialiniam bei vadybiniam įprasminimui;
2. Įvertinus socialinio kapitalo ir darnaus socialinio vystymosi bei valdymo teorinių ir empirinių tyrimų rezultatus, suformuoti socialinio kapitalo dimensijas bei darnaus valdymo siekius apjungiantį teorinį modelį, transformuoti šį modelį į empirinio patikrinimo instrumentarijų;
3. Empiriniu tyrimu patikrinti socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi socialinių aspektų bei valdymo kriterijų vertinimo tarpusavio sąveikos ryšius.

Gintini teiginiai:

1. Socialinis kapitalas yra vienas socialinių darinių, kurio analizė padeda nustatyti kuriamų socialinio darnumo strategijų praktinio pritaikomumo ir reikšmingumo ribas (darnaus valdymo praktinį įgalinimą);
2. Egzistuoja glaudus tarpusavio ryšys tarp socialinio kapitalo dimensijų ir sociumo nuostatų darnumo klausimais;
3. Kuo aiškesnės socialinio kapitalo nuostatos ir lūkesčiai, tuo didesnė tikimybė, kad parengti darnaus valdymo instrumentai bus praktiškai priimtini sociuimui;
4. Lietuviškasis socialinis kapitalas savo nuostatomis ir lūkesčiais vertintinas kaip labiau akcentuojantis negatyvius, nei pozityvius socialinės aplinkos kaitos aspektus, todėl neturi tvirtų nuostatų, įgalinančių sėkmingą darnaus valdymo realizavimą.

Loginė darbo struktūra

Darbas sudarytas iš trijų dalių. Pirmoje darbo dalyje pateikiamos teorinės socialinio kapitalo koncepcijos, analizuojamos įvairios socialinio kapitalo dimensijos. Bendroje darnaus vystymosi mokslinėje paradigmoje aptariami socialinio darnumo aspektai. Šiame skyriuje pateikiama teorinių paradigmų apžvalga akcentuoja socialinio kapitalo dimensijų ir socialinio darnaus vystymosi bei valdymo teorinius tarpusavio sąsajų aspektus.

Antroje dalyje analizuojami pasaulyje atlikti empiriniai tyrimai, sujungiantys socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi bei valdymo socialinius aspektus. Gilinamasi į esminius atliktų empirinių tyrimų mokslinius klausimus bei šių klausimų praktinio sprendimo modelius. Pateikiamas sudarytas socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi socialinių aspektų jungiamasis modelis ir empirinio tyrimo instrumentarijus, skirtas patikrinti šį modelį.

Trečioje darbo dalyje pateikiama empirinio tyrimo metodologija, aprašomas jo organizavimas, pateikiami esminiai empirinio tyrimo radiniai, kurių pagrindu formuojamos išvados bei apibendrinimai.

Darbo metodai

Tiriant, aprašant bei palyginant skirtingų autorių siūlomas tyrimo gaires, mokslines teorijas, koncepcijas, paradigmas, nagrinėjant socialinio kapitalo bei darnaus vystymosi socialinius apsektus, taikytas literatūros analizės, sintezės metodas, antrinių dokumentų analizės metodas. Taip pat pasitelkti sisteminimo, abstrahavimo, indukcijos bei dedukcijos, lyginamosios analizės metodai. Empirinio tyrimo metu taikytas kiekybinis apklausos metodas (anketa), taip pat duomenų apdorojimo SPSS pagalba paketas.

Mokslinis naujumas

Disertacijos mokslinį naujumą ir teorinį reikšmingumą nusako šie teiginiai:

- Atlikta išsami socialinio kapitalo dimensijų bei darnaus vystymosi ir valdymo socialinių aspektų analizė, išnagrinėjus šiuos aspektus tiek kaip atskirus mokslinius objektus, tiek juos susiejus. Tai visiškai naujas būdas susieti socialinio kapitalo dimensijas su socialinio darnumo bei darnaus valdymo aspektais.
- Disertacijoje analizuojami tiek jau klasikiniai laikomi moksliniai veikalai, apimantys socialinio kapitalo bei darnaus vystymosi koncepcijų raidą, tiek ir patys naujausi moksliniai tyrimai, pateikiami šių tyrimų metu gauti duomenys, analizuojamas duomenų praktinio panaudojimo klausimas. Taip Lietuvos mokslo visuomenei pateikiami nauji, mažai tyrinėti aspektai, galintys paskatinti diskusijas dėl naujų mokslinių idėjų ir inspiruoti naujus mokslinius tyrimus.
- Pateikiamas empiriškai patikrintas socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi jungiamasis modelis. Tai gali būti tolimesnės socialinio kapitalo dimensijų, jų įtakos darniam vystymuisi ir valdymui, mokslinės problematikos plėtojimo pagrindas.

Praktinė darbo reikšmė

- Susisteminta ir išanalizuota, įvertinta mokslinė literatūra, analizuojanti socialinio kapitalo dimensijas, jų sąsajas su socialiniais darnaus valdymo parametrais. Tai gali būti panaudojama vystant tolimesnius mokslinius tyrimus.
- Socialinio kapitalo dimensijų integravimas į darnaus vystymosi socialinių aspektų tyrimo amplitudę gali būti vertinamas kaip praktinis

žingsnis, turintis jau argumentuotą teorinę mokslinę paradigmą, kuriant darnaus vystymosi praktinio įgalinimo valdymo instrumentus.

- Sudarytas socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi socialinių aspektų tarpusavio sąsajų modelis gali būti naudojamas plėtojant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją bei parengiant šios strategijos monitoringo, įgyvendinimo ir valdymo instrumentus.
- Sudarytas socialinio kapitalo bei darnaus vystymosi socialinių nuostatų instrumentarijus gali būti naudojamas toliau plėtojant reprezentatyvius visuomenės nuomonės bei nuostatų tyrimus, o gauti tokių tyrimų rezultatai – praktiškai paverčiami darnaus vystymosi socialinių aspektų valdymo bei administravimo priemonėmis.

Tyrimo apribojimai

Pagrindiniais tyrimo apribojimo veiksniais yra finansinių resursų apribojimas. Siekiant atlikti reprezentatyvų tyrimą, taikant atitinkamus respondentų atrankos būdus, susidurta su itin dideliais tokio tyrimo organizavimo bei realizavimo kaštais. Atsižvelgus į tai, kad tokio pobūdžio reprezentatyvius tyrimus atlieka atskiri moksliniai padaliniai, turintys savarankišką tyrimo finansavimą, šis tyrimo apribojimo veiksnys buvo mažinamas didinant apklausiamų respondentų skaičių.

Disertacijos tyrimo rezultatų paskelbimas

Tyrimų rezultatai paskelbti 4 keturiose mokslinėse publikacijose, išspausdintose leidiniuose, Lietuvos mokslo tarybos pripažįstamuose tinkamais ginant daktaro disertaciją

1. Bartkutė, R. (2010). Darnaus valdymo paradigma: teoriniai aspektai. *7-oji tarptautinė konferencija „Ūkio plėtra: teorija ir praktika“*, 2010 gruodžio 9.

2. Bartkutė, R., Jasinskas, J., Jurgelėnas, S., Dilys, M., Šarkiūnaitė, I. (2012). Link between social capital and quality of life. *Transformations in Business and Economics*. Vol. 11, No 1 (25), 2012 (Referuojama: ISI Web of Sciences (Social Sciences Citation Index), IBSS, EBSCO, SCOPUS, etc.)
3. Bartkutė, R. Socialinio kapitalo ir kultūros bei kūrybinių industrijų tarpusavio sąveikos paieškos. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. (Priimtas publikuoti).
4. Bartkutė, R. (2013). Socialiniai darnaus vystymosi aspektai: socialinio kapitalo dimensijos ir darnus vystymasis. *Darnus Lietuvos vystymasis*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, Sociokultūrinių tyrimų centras, 20-26.

Disertacijos struktūra ir apimtis

Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 175 puslapiuose, įskaitant 17 lentelių ir 24 paveikslus. Darbe pateikiami priedai. Literatūros sąrašė yra 202 mokslinės literatūros šaltiniai ir 4 informaciniai šaltiniai.

I. SOCIALINIO KAPITALO DIMENSIJŲ, DARNAUS VYSTYMOŠI BEI VALDYMO SOCIALINIŲ ASPEKTŲ TEORINIAI KONCEPTUALIZAVIMO MODELIAI

Šioje disertacijos dalyje analizuojami teoriniai socialinio kapitalo, socialinio kapitalo dimensijų, socialiniai darnaus vystymosi bei valdymo aspektai, pradedama nuo sąvokų interpretacijų, jos susiejamos su klasikiniiais ir moderniais moksliniais požiūriais. Nustatomos socialinio kapitalo dimensijos, galimos sąsajos su socialiniais darnaus vystymosi bei valdymo aspektais. Pradedama nuo socialinio kapitalo, pereinama prie darnaus vystymosi teorijų apžvalgos bei vertinimo.

1.1. Socialinis kapitalas: sąvokos mokslinė konceptualizacija, socialinio kapitalo dimensijų moksliniai tyrinėjimai

Pradedant analizuoti socialinį kapitalą ir socialinio kapitalo dimensijas, būtina aptarti socialinio kapitalo sampratą ir šios sampratos kaitą. Socialinis kapitalas, kaip ir dauguma socialinių mokslų koncepcijų, atskirų mokslininkų apibrėžiamas skirtingai. Tai bendruomenės charakterizuojantis bruožas, apimantis ryšių tinklus, socialinį pasitikėjimą, bendruomeniškumą, normas ir vertybes, generuojantis socialinę naudą kompleksinio šių aspektų veikimo pagrindu. Vis dažniau socialinis kapitalas pasitelkiamas mėginant paaiškinti įvairius socialinius reiškinius: ekonominį augimą (Sabatini, 2008; Schuller, 2007), žinių tinklų formavimą ir veikimą (Webb, 2008; Yuan, Gay ir Hembrooke, 2006), verslo vystymą (Stam ir Elfring, 2008), regionų plėtrą (Putnam, 1993), taip pat ieškant sprendimų sociologijos, politologijos, švietimo, vadybos srityse. Sąvokos kompleksiskumas ir įvairiapusiškumas paskatino įvairių socialinio kapitalo apibrėžimų atsiradimą ir tarpdisciplinines mokslininkų diskusijas ieškant vieningos socialinio kapitalo sampratos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog socialinio kapitalo samprata visada siejama su tam tikrais kriterijais arba dimensijomis.

Pirmasis socialinio kapitalo sąvoką panaudojo L. J. Hanifan dar 1916 m. nagrinėdamas bendruomenės dalyvavimo reikšmę švietimo sistemoje (Woolcock ir Narayan, 2000). Keletą dešimtmečių koncepcija buvo užmiršta ir tik vėliau imta plačiai naudoti sociologijos, politikos, ekonomikos ir kitų socialinių mokslų srityse. Sociologo P. Bourdieu (1977) socialinis kapitalas tapatinamas su socialiniais ryšiais, teikiančias tam tikrą naudą. Pasitelkiant šį kapitalą versle galima pritraukti įtakingus klientus, politikoje – siekti karjeros. Autorius socialinį kapitalą apibrėžia kaip socialinių ryšių tinklą, kurį turi ir kuriame dalyvauja asmuo (Bourdieu, 1985). Tačiau socialiniam kapitalui nėra priskiriamas bet kuris individo turimas ryšių tinklas, kad ir koks jis tankus būtų, todėl svarbu tinkamai apibrėžti socialinio kapitalo vaidmenį tinklui, atsižvelgiant į jo teikiamą naudą, pasak J. Macke ir kt. (2009) į tai, kiek jis (socialinis kapitalas) skatina tinklo konkurencingumo didėjimą. Pirmiausia tam, kad (pagal P. Bourdieu) tai būtų galima įvardinti kaip socialinį kapitalą, jis turi telkti išteklius ir generuoti galią. Pasak A. Portes (2000), norėdamas kurti socialinį kapitalą, individas pirmiausia turi palaikyti ryšius su kitais, kurie tampa tikraisiais jo naudos teikėjais. Pastebėtina, jog atskiri individai turi skirtingo lygio, kokybės ir tankio socialinį kapitalą, paprastai didesniu socialiniu kapitalu pasižymi aukštesniam socialiniam sluoksniui priklausantys, aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys (Wuthnow, 2002). Kaip teigia P. Bourdieu (1985), socialinis kapitalas reikalauja tam tikrų individualių ar kolektyvinių investicijų kuriant ir palaikant socialinius tinklus taip, kad jie neštų naudą. Dar vienas svarbus šių P. Bourdieu (1985) teorinių svarstymų aspektų – individualizmas. Autoriaus manymu, individas kuria socialinį kapitalą vedinas asmeninių interesų, siekdamas įgyti viršenybę kitų atžvilgiu, o bendruomenė yra tik priemonė šiems tikslams pasiekti. S. Ferlander (2003) bendruomenę apibrėžia kaip bendruomeniškumo jausmu pagrįstus socialinius tinklus, kuriems būdingi tęstiniai susipynę, glaudūs ryšiai tarp žmonių. P. Bourdieu teorija sulaukė kritikos, kadangi socialinis kapitalas išimtinai priskiriamas privilegijuotiems asmenims ir atmetama idėja, kad socialiniai ryšiai gali būti naudingi ir mažiau privilegijuotai visuomenės daliai (Field,

2003). Pateikus tik kelis socialinio kapitalo teorinius nagrinėjimo aspektus, matyti, kad socialinis kapitalas apibūdinamas labai skirtingai. Vis dėlto esminis tokio skirtingumo bruožas yra socialiniam kapitalui priskirtini socialiniai aspektai, kitaip tariant, dimensijos (narystė, individo ir visuomenės gaunama nauda, kita.)

Mažiau individualizuotą socialinio kapitalo sampratą pateikia J. Coleman (1988), kurioje išskiria du elementus: pirma, jį jungia vienas socialinės struktūros aspektas, antra, socialinis kapitalas palengvina veikėjo, neatsižvelgiant į tai, ar jis būtų individualus (veiktų kaip individas) ar kolektyvinis (veiktų kaip bendruomenė, organizacija), tam tikrus veiksmus struktūros viduje. Praplečiant šią sampratą išskiriami vertikalūs ir horizontalūs ryšiai, taip pat sąveika tarp tokių objektų, kaip organizacijos. Vertikalūs ryšiai apibūdinami kaip hierarchiniai santykiai, pasižymintys netolygiu jėgų pasiskirstymu tarp narių. Platus vertikalių ryšių spektras suteikia galimybę realizuoti įvairius tikslus. Taigi socialinis kapitalas yra tai, kas skatina visuomenės aktyvumą. Šis kapitalas padaro pasiekiamu tai, kas be jo būtų nepasiekiamą, tačiau jis, kaip ir bet kuri kita kapitalo forma, gali būti išsekvojama, jei nėra atnaujinama. Pavyzdžiui, daug produktyvesni yra pasitikėjimu grindžiami asmens ryšiai, nei ryšiai be pasitikėjimo. Pasitikėjimas formuoja socialinį kapitalą, kuris yra socialiai naudingos veiklos prielaida. Socialinio kapitalo pagrindu tampa ne atskirų individų, o konkrečiam socialiniam kontekstui būdingos vertybės ir normos, o atskaitos tašku – kapitalo sukuriami individui naudingi ištekliai.

Remiantis J. Coleman (1988) koncepcija, išskiriami trys pagrindiniai socialinio kapitalo veiksniai:

- Informacijos šaltiniai. Informacija yra brangi (paieška atima daug laiko bei reikalauja pastangų), bet socialinėje sąveikoje ji gali tapti lengvai pasiekiamą ir paskleidžiama, tai sumažina jos įgijimo kaštus.
- Normų ir poveikio efektyvumas. Socialinis kapitalas ne tik palengvina tam tikrą veiklą, bet ir suvaržo nepriimtinos elgsenos

galimybes. Toks poveikis pasiekiamas kuriant ir puoselėjant normas ir skleidžiant informaciją apie individus, tai yra kuriant reputaciją.

- Įsipareigojimai, lūkesčiai ir pasitikėjimas struktūromis, tai yra socialiniai ryšiai skatina žmonių įsipareigojimus ir pasitikėjimą.

Remiantis šiais veiksniais, galima teigti, kad informacijos gavimas - tai socialinio kapitalo gaunama nauda. Antrasis aspektas sietinas su atsirandančiomis bendrybėmis (socialinio kapitalo svarba visuomenei). O trečiasis veiksnys gali būti siejamas su procesiniu struktūrų valdymo efektyvumu. Normų ir poveikio efektyvumas palengvina socialinio kapitalo valdymą, per susiformuojantį visuomenės sąmoningumą.

R. Putnam (1993, 2000) vėlesniuose savo darbuose taip pat palaiko idėją, kad tinklai skatina tarpusavio sąveiką, abipusiškumą. Amerikiečių politologą R. Putnam (1993) imtis gilesnių socialinio kapitalo tyrimų paskatino nustatytas stiprus ryšys tarp pilietinių įsipareigojimų ir valdymo kokybės Italijoje. Autoriui pavyko įrodyti, kad kolektyvinė veikla yra efektyvesnė nei pavieniai individualūs veiksmai. Socialinio kapitalo sąvokai apibrėžti jis pasitelkė bendruomeniškumo, dalyvavimo, įsitraukimo į bendrą veiklą aspektus. Taip socialinio kapitalo samprata pradeda apimti vis daugiau dimensijų. Ypatingą dėmesį Putnam skyrė įvairių visuomeninių organizacijų, politinių, religinių grupių, profesinių sąjungų ir panašių, tam tikras visuomenės grupes vienijančių, organizacijų veiklai bei visuomeninių ryšių ir socialinės gerovės tarpusavio sąsajoms. Pasak R. Putnam (2000), socialiniai tinklai kuriami per įsitraukimą ir dalyvavimą vietinėse bendruomenėse, savanoriškose organizacijose ir kitose visuomenei atvirose socialinėse grupėse, kurių ištakos pagrįstos altruistinėmis ir filantropinėmis idėjomis, skatinančiomis pasitikėjimą, formuojančiomis normas ir bendrą abipusiškumo pojūtį. Autoriaus nuomone, produktyviausi horizontalūs tinklai, sukuriantys daugiau viešųjų gėrybių, labiau prisideda prie bendruomenės ar visuomenės gerovės kūrimo. Dažniausiai tokio tipo tinklai siejami su formaliomis savanoriškomis asociacijomis. Visuomeninių organizacijų gausa ir veiklumas gali teigiamai paveikti įvairių sričių efektyvumą: švietimo, bedarbystės mažinimo,

kriminologinės situacijos gerinimo, urbanizacijos, sveikatos apsaugos ir pan. Socialinis kapitalas, kaip ir bet kuri kita kapitalo rūšis, yra produktyvus ir suteikia galimybę bendruomenėms pasiekti užsibrėžtus tikslus. Pagrindinis skirtumas, palyginus su kitų formų kapitalu, yra sunkiai apčiuopiamas pobūdis (Žiliukaitė, 2004). Nors socialinis kapitalas susijęs su pasitikėjimu ir bendromis normomis, vestybėmis, tačiau labai sudėtinga įvertinti, kokį poveikį jos turi socialinio kapitalo lygiui bei išskirti ribą tarp socialinio kapitalo ir bendruomenės (Allen ir kt., 2005).

R. Putnam (2000) socialinį kapitalą apibrėžia kaip socialinį tinklą, pasižymintį tam tikro laipsnio individų pasitikėjimu ir patikimumu bei normomis, leidžiančioms visuomenei veikti efektyviau. Įsitraukdami į socialinį tinklą, žmonės mokosi pagrindinių bendradarbiavimo normų, išmoksta pasitikėti vieni kitais. Autorius pateikia keletą argumentų, paaiškinančių, kodėl socialiniai tinklai turi tokį stiprų poveikį socialiniam kapitalui: socialinis tinklas padidina pasitraukimo kaštus, puoselėja tarpusavio sąveikos normas, užtikrina komunikacijos efektyvumą, gerina informacijos apie patikimus individus sklaidą, išlaiko sėkmingo bendradarbiavimo praeityje pasekmes. Yra išskiriamos dvi pagrindinės socialinio kapitalo funkcijos: skatinti demokratiją ir ekonominį augimą. Atlikdamas šias funkcijas, socialinis kapitalas tampa vienu iš bendruomenės, visuomenės, organizacijos efektyvumą lemiančių veiksnių.

Panašius požymius socialiniam kapitalui priskiria S. Durlauf ir M. Fafchamps (2004). Apibendrinę skirtingus sąvokos apibrėžimus, jie išskiria šiuos tris pagrindinius bruožus:

- kuria pozityvią išorinę aplinką bendruomenės nariams;
- veikimo pagrindas – betarpiškas bendruomenės pasitikėjimas, normos ir vertybės bei iš jų kylantys lūkesčiai ir elgesys;
- pasitikėjimas, normos ir vertybės kyla iš neformalių socialinių tinklų ir asociacijų, todėl socialinis kapitalas yra tinklu pagrįsti procesai, kuriantys naudą per normas ir pasitikėjimą.

Nors R. Putnam pateikiami argumentai įrodo teigiamą socialinio kapitalo poveikį demokratijai, ekonomikai, sveikatos apsaugai, taip pat ir koreliacinius ryšius tarp šių sričių ir pasitikėjimo bei įsitraukimo į savanoriškų organizacijų veiklą, R. Putnam teorija vis dėlto susilaukia kritikos. K. Ikeda (2002) savo tyrimuose nenustatė jokie teigiamo ryšio tarp socialinio arba institucinio pasitikėjimo ir politinio bendradarbiavimo. Tačiau autorius patvirtina, jog egzistuoja teigiama koreliacija tarp politinio bendradarbiavimo ir savanoriškų organizacijų veiklos. Viena iš priežasčių kodėl R. Putnam ir K. Ikeda gauti rezultatai nesutampa, gali būti kultūrinis aspektas. (R. Putnam tyrimai vykdyti Italijoje, K. Ikeda – Japonijoje). Kultūriniai skirtumai lemia skirtingą socialinio pasitikėjimo laipsnį, nevienodą politinio bendradarbiavimo, demokratiškumo lygį bei patį socialinį kapitalą.

Ne mažiau svarbūs skirtumai tarp Rytų ir Vakarų išryškėja kalbant apie žmonių požiūrį į politinius lyderius ir autoritetus. Tipiškam rytų politikos lyderiui priskiriami moralumo, paternalizmo ir rytietiškos harmonijos bruožai, esant reikalui toks lyderis gali slopinti besiskiriančias visuomenės nuomones ir tai yra visuotinai priimtinas ir neabejotinai teisingas elgesys. O tipiškas vakarietiškos politikos lyderis labiau oficialus ir biurokatiškas, šiuo atveju nuomonių skirtumai ir socialiniai debatai skatinami, bet koks mėginimas atvirai slopinti visuomenės nuomones nepriimtinas (Ikeda, 2007). Tokie ženklūs kultūriniai skirtumai gali paveikti ir socialinio kapitalo raiškos bei poveikio laipsnį. Be to, R. Putnam teorija sulaukia kritikos ir dėl socialinio kapitalo bei socialinio pasitikėjimo sutapatavimo, netikslaus pasitikėjimo apibrėžimo, nenuoseklaus socialinio kapitalo sąvokos vartojimo, laiko jį vienu atvejais priklausomu, kitais - nepriklausomu kintamuoju (Matonytė, 2004).

Mokslininkai nemažai diskutuoja ir dėl socialinio kapitalo poveikio visuomenei, ekonomikos augimui. Be aukščiau aptartų pozityvaus poveikio apraiškų vis dėlto yra nuomonių, jog socialinis kapitalas gali turėti ir neigiamų pasekmių. A. Kaasa (2007), nagrinėdama socialinio kapitalo ir inovacijų plėtros tarpusavio sąsajas, nustatė, kad skirtingos socialinio kapitalo dimensijos

nevienodai veikia inovacijų plėtrą. Autorė pažymi, kad ne visais atvejais socialinis kapitalas turi teigiamą poveikį inovatyvios veiklos vystymui, tačiau jei vienos jo dimensijos turi neigiamą poveikį, o kitos tuo pat metu veikia teigiamai, tai jas susumavus, bendras socialinio kapitalo poveikis gali būti ir teigiamas.

Kitu aspektu galimus neigiamus socialinio kapitalo rezultatus aptarė A. Portes (1998), kuris, apibrėždamas socialinį kapitalą, akcentuoja sąveikos motyvą ir pateikia keturias pagrindines socialinių ryšių priežastis, kurios skatina individą užmegzti ir palaikyti socialinius ryšius. Pagrindiniai sąveikos motyvai pagal A. Portes (2000) yra: sąveikos vertė, ribotas solidarumas, abipusiai mainai ir įvykdomas pasitikėjimas. Sąveikos vertė išryškėja per geraširdiškumą, paslaugumą, paklusnumą socialinėms taisyklėms, nes toks elgesys visuomenėje yra pageidautinas, taip įkūnijamos tam tikros normos siekiant pasinaudoti kitų ištekliais. Ribotas solidarumas suprantamas kaip mechanizmas, padedantis žmonėms tam tikrose situacijose išmokti identifikuotis vieniems su kitais ir palaikyti iniciatyvas. Abipusiai mainai socialiniame kapitale pirmiausia išryškėja kaip įsipareigojimų, atitinkančių abipusiškumo principą, sanakaupa. Suteikiama galimybė naudotis ištekliais tikintis, kad ateityje už tai bus atlyginta. Atlygio laikas nėra nustatytas, kaip ir atlygio forma, nepriklausomai nuo to, kokias ištekliais buvo pasinaudota. Ir paskutinis socialinio kapitalo šaltinis, autoriaus nuomone, yra įvykdomas pasitikėjimas. Šiuo atveju pasitikėjimas nėra grindžiamas tuo, kad individas yra žinomas, čia svarbiau tai, kad abu individai yra toje pačioje socialinėje struktūroje. Pavyzdžiui, grupės nario kilniaširdiškumas, filantropija grupės atžvilgiu kartu yra pripažinimo ir padėties sutvirtinimo siekis.

A. Portes (1998) išskiria neigiamus socialinio kapitalo poveikius:

- kuriasi grupės, nesidalinančios bendrais tikslais ir nesiekiančios abipusiškumo (pavyzdžiui, klikos, įvairios uždaros grupės);
- konkurencija grindžiamas narių dalyvavimas ar grupės veiklos kryptis;

- apriboti individo veiksmai reikalaujant elgtis pagal kolektyve keliamus reikalavimus, net jei individo nuomonė ir išsiskiria;
- smunkančios normos (grupinis mąstymas, inovacijų atmetimas).

I. Falk (1999) manymu, jei sąveika sukuria neigiamą rezultatą, tai tokie ryšiai nėra priskiriami socialiniam kapitalui. Taigi mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės, ar socialinis kapitalas gali turėti neigiamą poveikį, ar jis egzistuoja išimtinai tik teigiamo socialinio efekto sąlygomis. Ši koncepcija pasižymi daugialypiškumu (Sobel, 2002), tarpdiscipliniškumu ir konceptualių rėmų išnykimu (Tura ir Harmaakorpi, 2005). Nors vartojama labai plačiai, tačiau apibrėžiama skirtingai, tai sukuria neaiškumo pojūtį. Pavyzdžiui, K. J. Arrow (1999) teigia, kad socialinis kapitalas nereikalauja materialinių investicijų. E. Ostrom (1999) socialinį kapitalą, kurį naudojant vertė auga, pateikia kaip priešingybę fiziniam kapitalui, kuris naudojamas nusidėvi ir praranda dalį vertės. Y. Engeström (2001) nuomone, socialinis kapitalas yra išteklius, į kurį gali būti investuoti kiti ištekliai. S. Beugelsdijk ir S. Smulders (2009) manymu, socialinio kapitalo kūrimas ir palaikymas reikalauja tam tikrų kaštų, kurie pirmiausia išreiškiami sugaištamo laiko verte. Nors kai kurios iš pateiktų nuomonių nėra nesuderinamos tarpusavyje, tačiau apibrėžiant socialinį kapitalą pasigendama vientisumo ir bendro atskaitos taško.

Kaip pastebi M. Quibria (2003), susidaro įspūdis, kad socialiniu kapitalu gali būti vadinama beveik bet kas. Autorius įvardina keletą pagrindinių koncepcijos problemų: pirmiausia neaiškus ir painus apibrėžimas, antra – nėra visiškai aišku, ar tai tikrai kapitalo forma, ar „bloga metafora“, trečia – literatūroje retai kalbama apie nepageidautinus socialinio kapitalo rezultatus, ketvirta – sudėtinga išmatuoti ir įvertinti. Taip pat lieka neaišku, ar tai yra mechanizmas, ar poveikis (Putnam, 2000), visuomenės ar asmenybės bruožas (Glaeser, Laibson ir Sacerdote, 2002). Šių problemų priežastis yra socialinio kapitalo apibrėžimų gausa, nepakankamai stiprus teorinis koncepcijos pagrindas, metodologinis individualizmas konstruojant socialinio kapitalo sąvoką (Quibria, 2003; Tijūnaitienė, 2008). Nors socialinis kapitalas

apibrėžiamas įvairiai, tačiau dėl jo egzistavimo neabejojama, ši kapitalo forma yra lygiaverti bet kuriam kitam kapitalo tipui.

1 lentelėje pateikiamos dažniausiai naudojamos socialinio kapitalo sampratos.

Lentelė 1

Socialinio kapitalo apibrėžimai bei sampratos

Autorius	Socialinio kapitalo apibrėžimas
Bourdieu, P. (1985)	Socialinių ryšių tinklas, kurį turi ir kuriame dalyvauja asmuo bei kuris gali būti paverčiamas į palankias ekonominiam kapitalui kurti sąlygas.
Coleman, J. (1990)	Socialinis kapitalas yra apibrėžiamas funkcijomis, kurias atlieka. Tai daugialypis objektas, pasižymintis dviem pagrindiniais požymiais: visi dalyviai sudaro tam tikrą socialinę struktūrą ir jie neabejotinai palengvina individo, priklausančio šiai struktūrai, veiksmus.
Putnam, R. (1995)	Socialinės struktūros, tokios, kaip tinklai, normos ir socialinis pasitikėjimas, palengvinančios veiklos koordinavimą ir bendradarbiavimą siekiant abipusės naudos.
Portes, A. (1998)	Dalyvių gebėjimas užsitikrinti paramą (naudą) dalyvaujant socialiniuose tinkluose ar kitose socialinėse struktūrose.
Woolcock, M. (1998)	Informacija, pasitikėjimas ir normos abipusiškumo pagrindu būdingi tam tikram socialiniam tinklui.
Lin, N. (2001)	Socialinis kapitalas – tai sukurti socialiniai ryšiai ir įsipareigojimai tarp grupės narių.
Fukuyama, F. (2001)	Tai tam tikrų neformalių vertybių ir normų visuma, būdinga grupės nariams, padedanti jiems bendradarbiauti.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tad apibendrintai galima teigti, kad socialinis kapitalas – tai visuomenės ar visuomenių narių tarpusavio sąveika, įgalinanti panašius tikslus bei siekius turinčiuosius veiksmingiau bei efektyviau pasiekti bendrus tikslus. Pravartu pažymėti tai, kad visi socialinio kapitalo apibrėžimai apima ne vieną, o kelis veiksnius, tad tolimesniame tekste socialinis kapitalas analizuojamas kaip tam tikrų socialinių dimensijų sanakaupa. (išlaikant autentiškus skirtingų mokslininkų teiktus lingvistinius paaiškinimus).

Atsižvelgus į tai, jog egzistuoja labai daug socialinio kapitalo sąvokų, taip pat sunku suvokti, kas skirtingų autorių darbuose vadinama socialiniu kapitalu, šio darbo autorė siūlo konceptualizuoti sudedamąsias socialinio kapitalo dalis, jas vadinti socialinio kapitalo dimensijomis. Nors disertacijoje pasitelkti skirtingų autorių naudojami socialinio kapitalo dedamųjų pavadinimai, vis dėlto laikomasi nuostatos, kad šias dedamąsias pravartu vadinti dimensijomis (siekiant išvengti painiavos). Toks sprendimas priimtas,

įvertinus tai, kad socialinis pagal visus apibrėžimus ir sąvokas sujungia daug dedamųjų, nors skirtingi autoriai jas vadina nevienodai. Pvz., J. Coleman (1988) tai vadina veiksniais, R. Putnam (1993, 2000) – aspektais, P. Bourdieu (1985) – kriterijais, elementais, S. Durlauf ir M. Fatchamos (2004) – požymiais, bruožais.

Gilinantis į tai, kaip socialinis kapitalas, sekant išvestiniu apibrėžimu, gali padėti veiksmingiau pasiekti bendrus tikslus, pravartu išanalizuoti socialinio kapitalo kontekstą pasitelkus kitų tipų kapitalų (žmogiškasis, socialinių sferų kapitalas, įvirtinantis, autonominis ir pan.) apžvalgą. Ši analizė leidžia geriau suprasti skirtingas socialinio kapitalo dimensijas.

Žmogiškasis kapitalas (kartais iš dalies sutapatinamas su socialiniu kapitalu) yra vienas svarbiausių veiksnių, palaikantis šalies ekonomikos augimą, taip pat ir konkurencingumą žiniomis grįstame pasaulyje (Daugelienė, Marcinkevicienė, 2009). Socialinis kapitalas formuojasi tik bendruomenės ryšių struktūroje ir teikia įvairiapusę naudą visuomenei. Socialinis kapitalas pats gali padėti įveikti socialines problemas ir sumažinti įtampą tarp įvairių sudedamųjų grupių bendruomenėje, tikėtina, suteikiant prieinamą išteklių tinklą ir, tikėtina, per tarpasmeninių kontaktų naudingą poveikį. Tačiau ši kapitalo forma yra neapčiuopiami ištekliai (Petukienė ir Tijūnaitienė, 2007).

P. Bourdieu, vienas iš sociologijos teoretikų, visuomenę apibūdina kaip gausybę socialinių sferų. Trys pagrindiniai kapitalo tipai (ekonominis, kultūrinis ir socialinis) padeda apibrėžti įvairių socialinių veikėjų padėtį ir galimybes kiekvienoje sferoje. Kiekviena socialinė sfera turi savo specifiką, kuri ją išskiria iš kitų. Pagal tai, kas būdinga konkrečiai socialinei sferai, skiriasi atskirų kapitalo formų svarba joje (Bourdieu, Wacquant, 1996). P. Bourdieu (1985) išskiria ir simbolinį kapitalą, kurio pagrindą sudaro individo sukauptas garbės, prestižo ir pripažinimo lygis, teikiantis jam tam tikras galimybes formuoti aplinką. Šio kapitalo valdytojams paprastai priklauso ir didelės galios, leidžiančios manipuliuoti aplinka ir formuoti realybę. Simbolinio kapitalo sąvoka autorius papildė politinės ekonomikos sampratą, ji taip pat plačiai vartojama meno srityje, kurioje ne viską įmanoma išreikšti

ekonominiu naudingumu, bet svarbų vaidmenį atlieka tokios dimensijos, kaip prestižas, reputacija, visuotinas pripažinimas, garbė ir pan. Simbolinis kapitalas jo savininkui gali nešti ir realią materialinę naudą, padėti užmegzti ryšius. Simbolinį kapitalą, kaip ir kitas kapitalo rūšis, galima saugoti, išleisti arba investuoti, tačiau simbolinis kapitalas negali būti paverčiamas jokia kita kapitalo forma.

A. Black ir P. Hughes (2001) išskiria keturias kapitalo rūšis, kurias apibrėžiamos pagal išteklių, prieinamų bendruomenei, pobūdį. Autorius skiria šiuos kapitalo tipus: gamtinis kapitalas, pagamintas ekonominis kapitalas, žmogiškasis kapitalas ir institucinis/socialinis kapitalas. Individai, grupės ir bendruomenės turi priėjimą ir gali naudotis šių tipų kapitalais, taip formuodami specifinius ryšius. Pasak autorių, socialinis kapitalas – tai bendruomenės ryšių struktūra ir kokybė.

Tad galima teigti, kad esminė socialinio kapitalo dimensijų funkcija – tai bendrumo, priklausomybės, socialinio tinklo narystės pajautos individui suteikimas. Visuomenės lygmenyje socialinės kapitalo dimensijos susiejamos su socialinėmis nuostatomis, kurių atpažinimas bei mokslinė analizė padeda parinkti tinkamus veiksmus (valdymą), kuris savaime priimamas sociumo.

Pradėjus nagrinėti kapitalo sampratą ir reikšmę ekonominiam augimui, buvo skiriamos tik dvi kapitalo formos: finansinis ir fizinis. Fiziniam kapitalui būdavo priskiriami keliai, komunikacinės linijos ir kita infrastruktūra, taip pat fabrikai bei įrenginiai, gamtiniai išteklių. Vėliau fizinis kapitalas išskaidomas į gamtinį ir gamybinį. Plėtojantis kapitalo sampratai, atsiranda ir žmogiškasis bei socialinis kapitalas (Schmidt, 2002). Skirtingai nei kitos kapitalo formos, socialinis kapitalas kuriasi santykių tarp žmonių struktūroje, jis neatsiranda nei gamybos procese, nei individualios veiklos rezultate (Coleman, 2005).

Y. Engeström (2001) pateikia keturis bruožus, skiriančius socialinį kapitalą nuo kitų kapitalo formų: į socialinį kapitalą gali būti investuojami kiti išteklių, tikintis rezultatų, kurie nėra aiškiai apibrėžiami; socialinis kapitalas teikia įvairiapusę naudą nuo materialinės iki moralinės, emocinės ir gali būti pritaikomas daugelyje skirtingų situacijų, tačiau jam būdingas

„pakeičiamumas“, tai reiškia, kad jis gali būti keičiamas kitomis kapitalo formomis; socialinis kapitalas, kitaip nei finansinis, reikalauja palaikymo, tačiau atskiras individas neturi įtakos socialinio kapitalo stiprėjimui, nes ryšiai turi būti palaikomi ir plečiami bendruomenės, grupės, visuomenės lygiu; socialinis kapitalas neturi prognozuojamo nuvertėjimo, o jo naudojimas nesusijęs su jo vertės mažėjimu. R. Tijūnaitienės (2008) teigimu, yra vienas fundamentalus skirtumas, skiriantis socialinį kapitalą iš kitų kapitalo formų. Tai visuomeninė gėrybė, kuri generuojama dviejų tipų ryšių tinkluose, pagal kuriuos išskiriamas sujungiamasis ir susiejamasis socialinis kapitalas.

Dažniausiai mokslinėje literatūroje skiriami du socialinio kapitalo tipai: sujungiantysis (angl. – *bridging*) ir susiejantysis (angl. – *bonding*). Susiejantysis socialinis kapitalas yra horizontalus ir apima ryšius bendruomenės viduje, o sujungiantysis yra vertikalus ir apima ryšius tarp bendruomenių (Aldridge, Halpern ir kt. 2002; Dolfsma and Dannreuther 2003; Narayan 2002; Narayan, Pritchett 1999). Kai kurie mokslininkai išskiria ir dar vieną socialinio kapitalo tipą – tai susaistantysis (angl. – *linking*), kuris apima vertikalius ryšius tarp galios (valdžios), autoritetų ir bendruomenių, grupių arba, kaip apibrėžia S. Szreter ir M. Woolcock (2004), normomis ir pasitikėjimu pagrįstus tinklus tarp bendruomenių ir žmonių, veikiančių kaip formalios ar institucinės jėgos, visuomenės autoritetai.

Susaistantysis socialinis kapitalas aprėpia hierarchiniu, socialiniu, turto požiūriu skirtingose socialinės struktūros sluoksniuose esančių grupių ryšius. Woolcock, plėtodamas susaistančiojo socialinio kapitalo sampratą, ją papildė tokiais elementais, kaip informacijos, išteklių, idėjų, pateikiamų iš formalių institucijų, poveikio bendruomenėms mastai. Kitaip tariant, susaistantįjį socialinį kapitalą sukuria ryšių tinklas, kuriame dalyvauja politinę ar finansinę galią turinčios grupės. Pavyzdžiui, tokio tipo ryšių tinklus suformuoja pilietinės visuomeninės organizacijos, plėtojančios ryšius su įvairiomis institucijomis. Šios rūšies tinklai veikia išteklių paskirstymą, informacijos, idėjų formavimąsi ir sklaidą už bendruomenės ribų, todėl turi reikšmingos įtakos socialinės gerovės kūrimui ir palaikymui. Tyrimai patvirtina, kad

susaistantysis kapitalas turi tiesioginį teigiamą poveikį bendruomenės narių raidai ir nesaugumo pojūčio mažinimui. Tačiau pastebima, kad šio kapitalo poveikio stiprumui reikšmingos įtakos turi geografinis aspektas, t.y. ryšių tinklas tarp bendruomenės ir valdančiųjų yra tuo efektyvesnis, kuo šios grupės yra artimesnės geografiniu atžvilgiu (Callois ir Schmitt, 2009).

Susaistantysis socialinis kapitalas, palyginus su kitomis socialinio kapitalo rūšimis, yra daug veiksmingesnis sprendžiant bendruomenės užimtumo problemas. J. Callois ir B. Schmitt (2009), tyrinėdami socialinio kapitalo vaidmenį ekonominiam augimui Prancūzijos provincijose, nustatė, kad vietovės, kuriose skirtingų socialinių sluoksnių grupės gyvena ir veikia arčiau viena kitų, pasižymi aukštesniu susaistančiojo socialinio kapitalo lygiu, nei tos vietovės, kuriose skirtingi socialiniai sluoksniai erdvėje yra nutolę vieni nuo kitų. Dar vienas svarbus tyrimo rezultatas rodo, kad vietovės, pasižyminčios didesne vidine migracija, suformuoja stipresnius ryšius tarp skirtingų socialinių grupių. Autoriai taip pat pastebi, kad sujungiantysis ir susaistantysis socialinis kapitalas turi reikšmingą teigiamą poveikį populiacijos pokyčiams, tačiau susiejančiojo socialinio kapitalo poveikis yra dviprasmis.

Susiejančiajam socialiniam kapitalui priskiriamos uždaros, pasižyminčios išskirtiniu identiškumu, homogeninės grupės. Tokio tipo grupėms būdingas aukštesnis savitarpiškumo, abipusiškumo, solidarumo lygis grupės viduje. Glaudūs ryšiai padeda užtikrinti socialinę ir psichologinę paramą, kurti socialinės apsaugos ir bendrumo pojūtį mažesnes pajamas turintiems nariams, suteikti finansinę paramą, užtikrinti rinkos dalį ar kvalifikuotą darbo jėgą vietiniams pradedantiems verslininkams. Tačiau kuriamas stiprus grupės narių lojalumas susiejančiam socialiniam kapitalui gal kelti labai stiprų išorinės aplinkos pasipriešinimą ir sukurti negatyvų išorinį efektą (Putnam, 2000).

Sujungiančiajam socialiniam kapitalui būdingas išorinis tinklas ir įvairių etninių, socialinių barjerų išnykimas. Tokio socialinio kapitalo veiklos spektras platesnis, todėl gali užtikrinti platesnius socialinius ir ekonominius ryšius, efektyvesnis ieškant darbo ar politinės sąjungos. Sujungiantis socialinis

kapitalas kuria platesnius tinklus su labiau nutolusiomis grupėmis, todėl tampa efektyvesnis, nei labai stipriais, bet gan uždariais ryšiais grindžiamas susiejamasis socialinis kapitalas. Vis dėlto Putnam pažymi, jog dauguma tinklų veikia ir kaip sujungiamieji, ir kaip susiejamieji vienu metu. Pavyzdžiui, Internetu kuriami socialiniai tinklai, grupės veikia kaip jungtis geografiniu, lyties, religiniu aspektais, tačiau tuo pat metu yra homogeninės pagal išsilavinimą, interesus ar ideologiją.

S. Beugelsdijk ir S. Smulders (2009) sujungiamąjį socialinį kapitalą apibrėžia kaip atvirą socialinį tinklą, susiejantįjį – kaip uždarą socialinį tinklą. Remdamiesi šia samprata, autoriai sukūrė ekonominį modelį ir pateikė keletą apibendrinančių išvadų. Pasak Beugelsdijk ir Smulders, dalyvavimas socialiniuose tinkluose pareikalauja daug laiko, taigi dalyviui tenka sutrumpinti darbui ar mokymuisi skirtą laiką tam, kad galėtų įsitraukti į visuomeninę veiklą, bendruomenės reikalus, politines, pilietines asociacijas ir pan., kitaip sakant, dalyvauti formuojant socialinius tinklus. Kiekvienas individas pats renkasi, kuris, uždaras ar atviras, socialinis tinklas jam yra prioritetas ir kuriam iš jų skirti daugiau laiko ir dėmesio. Bendras dalyvavimo atviruose socialiniuose tinkluose lygis atspindi pilietinio įsitraukimo laipsnį. Jei pilietinio įsitraukimo laipsnis aukštas, oportunistinis elgesys visuomenėje mažėja, efektyviau stimuliuojama ekonomika (Tabellini, 2008; Macke ir kt., 2009). Beugelsdijk ir Smulders darbai atskleidė, kad sujungiamasis socialinis kapitalas gali teigiamai paveikti greitesnį augimą, tačiau jis nėra ekonominiam augimui būtina sąlyga, kadangi tam, kad tinklai veiktų, juos reikia palaikyti, tam reikia skirti nemažai laiko ir įvertinti darbo laiko kaštus. Nors autoriai ir pateikė empiriškai pagrįstas išvadas dėl susiejamojo ir sujungiamojo socialinio kapitalo, tačiau lieka neatsakyta į klausimą, kas apsprendžia tai, kodėl žmonės renkasi sujungiantįjį arba susiejantįjį socialinį kapitalą.

Apibendrinant galima teigti, kad susiejantysis socialinis kapitalas kuriamas panašių žmonių tinklo pagrindu, o sujungiantysis – ryšių tinklo tarp įvairių žmonių grupių ir institucijų pagrindu. Panašius socialinio kapitalo tipus išskiria ir kiti autoriai. P. Paxton (1999); J. Fedderke ir kt., (1999); M.

Woolcock (1998) M. Woolcock (1998) skiria įtvirtinantį ir autonominį socialinį kapitalą:

- įtvirtinantysis – sujungia struktūrinius ryšius palaikančius elementus, tokius, kaip galia, tinklai, patikimumas, procedūros;
- autonominis – tai sąveika mikro lygyje, atskleidžiama vidiniais bendruomenės ryšiais, arba makro lygyje, atskleidžiama valstybės, visuomenės ryšiais. Tinklai sujungia homogenines kultūras ir gali apimti individualius ir socialinius ryšius, taip atskleisdami individų sąveiką.

Kai kuriuose šaltiniuose socialinis kapitalas yra skirstomas pagal stiprumą (intensyvus ir dažnas) arba silpnumą (laikinas ir atsitiktinis), į vertikalų (veikiantis per formalią hierarchinę struktūrą) arba horizontalų (kuriame galia yra labiau decentralizuota), į atvirą arba uždarą (Heffron 2000). Kiek kitokius socialinio kapitalo tipus pateikia Black ir Hughes (2001), kurie socialinį kapitalą skirsto pagal įsitraukimo pobūdį ir įvardina tokias socialinio kapitalo formas:

- Socialinis dalyvavimas – apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu individai neoficialiai įsipareigoja kitiems bendruomenės individams siekdami abipusės naudos.
- Piliečių dalyvavimas – procesas, kurio metu individas įsipareigoja asmeniškai ar operatyviai siekdamas padidinti bendruomenės gerovę.
- Įsitraukimas į nepelno siekiančių ir savanoriškų organizacijų veiklą.
- Glaudūs ryšiai su kitokio pobūdžio organizacijomis ir ekspertų sistemomis (Tijūnaitienė, 2008).

Socialinis kapitalas taip pat gali būti skirstomas į struktūrinį ir kognityvinį arba kultūrinį socialinį kapitalą (Hjerppe, 2003; Chou, 2006; Deth, 2003). Kognityvinis apima normas ir pasitikėjimą, o struktūrinis – tiek formalius, tiek neformalius socialinius tinklus. Normos gali reikštis kaip socialinis susitarimas ar nerašytos taisyklės, pavyzdžiui, kaip pagalba ar pilietiškumas (Daklhi and de Clercq, 2004). Pasitikėjimas apibrėžiamas kaip

tikrumo jausmas dėl kitų žmonių, o socialinio kapitalo atveju – dėl socialinių struktūrų, institucijų, bendruomenių, visuomenės ir net ryšių tinklų.

Struktūrinis socialinis kapitalas pagrįstas tinklais. Neformalūs socialiniai tinklai – tai tarpasmeniniai ryšiai tarp draugų, giminių, kolegų kaimynų ir pan. Formalūs socialiniai tinklai kuriasi per dalyvavimą asociacijose, draugijose, savanoriškose organizacijose: profesinėse, religinėse, kultūrinėse ir pan. Tiek formalūs, tiek neformalūs tinklai suteikia komunikacinius kanalus informacijos pasikeitimui, užtikrina prieinamumą prie kitų tinklui priklausančių resursų. Veikla savanoriškose organizacijose dažniausiai yra priskiriama visuomeniniam aktyvumui (Harper and Kelly, 2003; Franke, 2005).

Pastebima, kad skirtingos rūšies socialinis kapitalas teritoriniu atžvilgiu yra paplitęs netolygiai. Kai kurios vietovės pasižymi itin aktyviais ir gausiais įvairių savanoriškų, politinių, pilietinių organizacijų, asociacijų vietinių bendruomenių tinklais, formuojančiais glaudžius ryšius su išorės organizacijomis, institucijomis, užtikrinančiomis informacinius ar materialinius išteklius, skirtus palaikyti jų veiklą. Tokiose vietovėse taip pat būdingi bendruomenių ir vietos valdžios ryšiai, palengvinantys vietos bendruomenės gerovės kūrimą. Tačiau, kaip rodo bendros pasaulinės tendencijos, pastaruoju metu socialinis kapitalas daugelyje vietų palaipsniui nyksta, mažėja politinis įsitraukimas, silpsta pilietiškumas ir bendruomenės. R. Putnam teigimu, pagrindinė socialinio kapitalo nykimo priežastis yra laisvalaikio privatizacija, visų pirma sietina su televizijos ir informacinių technologijų įtakos laisvalaikiui didėjimu. Žmonės didesnę laisvo laiko dalį skiria televizijai, internetui, kompiuteriniams žaidimams ir pan., be to, didžioji dalis šias kanalais pateikiamos informacijos yra su žiaurumo ir prievartos elementais (Žiliukaitė, 2004), kurie skatina nepakantumą, tolerancijos stoką, mažina žmogaus socialumą. Taigi individuali, socialiai uždara veikla ir laisvalaikis izoluoja individus nuo bendruomeninės ir visuomeninės veiklos, silpnina socialinį kapitalą. Todėl galima teigti, kad socialinio kapitalo nykimas prasideda mikro lygyje, o reiškiniui progresuojant pasekmės gali atsispindėti ir

makro lygmenyje. Plačiau socialinio kapitalo lygiai, atskleidžiantys ir socialinio kapitalo dimensijas, aptariami kitame skyriuje.

Apibendrintai galima teigti, kad teoriniame lygmenyje, konceptualizuojant socialinio kapitalo dimensijas, dažniausiai minimos šios: socialinis pasitikėjimas, įsitraukimas, atsakomybė, bendros normos ir vertybės. Šių ir kitų socialinio kapitalo dimensijų raiška nėra vienoda. Todėl tolimesniame poskyryje gilinamasi į socialinio kapitalo, socialinio kapitalo dimensijų lygius.

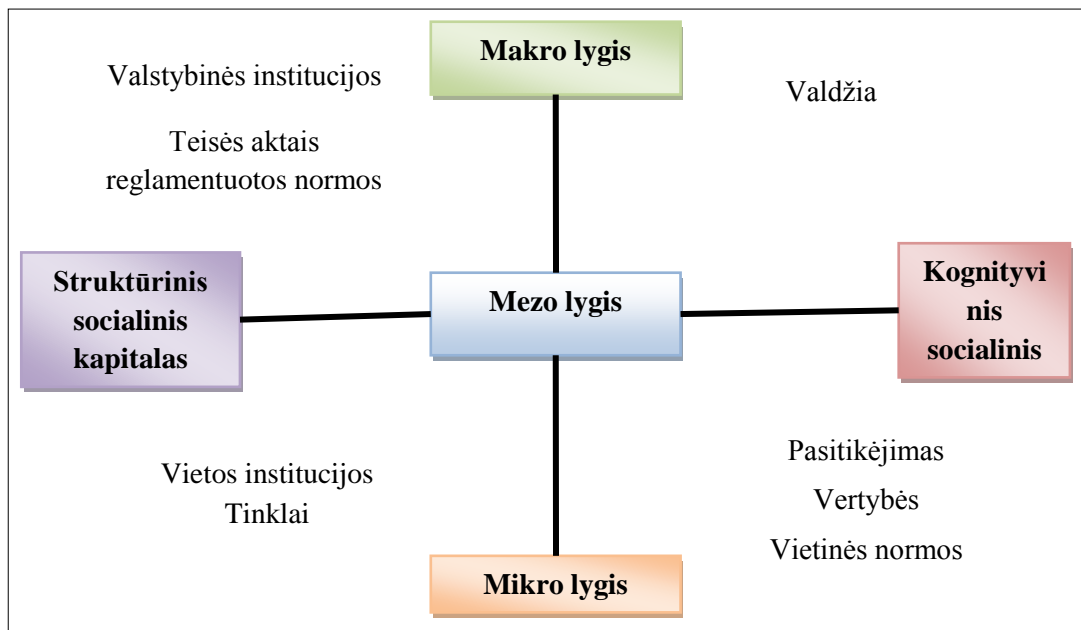
1.2. Socialinio kapitalo lygiai ir modeliai

Socialinis kapitalas nagrinėjamas įvairias lygmenimis tiek per individo ryšių tinklą, neformalias socialines grupes, formalias organizacijas, bendruomenes, etnines grupes, tiek per valstybes (Bankston, Zhou, 2002; Putnam, 2000; Portes 1998). Jo lygis priklauso nuo to, kiek ir kokių vienu metu yra palaikoma ryšių ir jaučiama bendrystė, tai yra, kiek platus sąveikos tinklas su šeima, bendruomene, profesija, valstybe ir pan. (Kilby, 2002).

G. Brewer (2003) manymu, socialinį kapitalą reikėtų tyrinėti individo lygmeniu nepaisant to, kad pradinė koncepcija remiasi bendruomenės ryšiais. Tačiau individo lygmeniui yra priskiriamas žmogiškasis kapitalas, kuris iš esmės skiriasi nuo socialinio kapitalo. Žmogiškasis kapitalas – tai individui priskiriami bruožai, apimantys asmens įgūdžius, kvalifikaciją ir žinias. Socialinis kapitalas – bendruomenei būdingas bruožas, apimantis ryšius tarp individų, socialinius tinklus ir iš jų kylančias, abipusiškumu pagrįstas normas (Putnam, 2000). Th. Sander (2002) pabrėžia, kad socialinis kapitalas kuriamas tik grupėje, o naudotis gali tiek individas, tiek grupė, jo šaltinis – socialinė struktūra, kurioje yra veikėjas (individas, grupė, bendruomenė) (Adler, Kwon, 2002). Dauguma mokslininkų sutinka, kad ši kapitalo forma kuriama bendrystės ir kolektyviškumo pagrindu ir priskiria jį socialinės struktūros turinio aspektams (Hogan, Owen 2000; Robinson 2000; Baum, Ziersch 2003;

Glaeser, Laibson *ir kt.* 2002). Pasak K. Newton (2001), kaip ir pilietinė visuomenė, socialinis kapitalas yra kolektyvinė socialinės sistemos nuosavybė, o ne individui priskiriamas bruožas. Todėl jis turėtų būti nagrinėjamas bendruomenės lygmeniu.

Pastebima, jog nagrinėjant socialinio kapitalo formavimosi procesą ir socialinį poveikį, paprastai išskiriami trys pagrindiniai lygiai: mikro lygmuo (tai tarpasmeninis pasitikėjimas ir neformalūs ryšiai tarp individų), mezo lygmuo (bendruomenės ryšių tinklas) ir makro lygmuo (tai regioniniai, valstybiniai, tarptautiniai tinklai ir organizacijos) (1 paveikslas).

1 pav. Socialinio kapitalo formos ir lygiai

Šaltinis: Grootaert, C., van Bastelaer, T. (2002). Understanding and Measuring Social Capital: A Multi-Disciplinary Tool for Practitioners, 4.

Skirtingų socialinio kapitalo lygių tyrimai atskleidė, kad geresni ekonomikos rodikliai yra pasiekiami tose bendruomenėse, kuriose mikro lygyje vyrauja aukštesnis pasitikėjimo ir pilietinio įsitraukimo laipsnis (Putnam 1993; Hjerpe 2000), o asociacijų poveikis šiuo atžvilgiu yra gerokai sudėtingiau įvertinamas ir labai dviprasmiškas. S. Beugelsdijk, T. Schaik (2005) pažymi, kad teigiamas narystės tam tikrose grupėse efektas labiausiai atsiskleidžia regioniniu mastu, tačiau vertinant šalies lygiu koreliaciniai ryšiai

tarp dalyvavimo ir ekonominių rodiklių nenustatomi. M. Raiser ir kitų (2001) tyrimai parodė, kad pasitikėjimas pereinamosios ekonomikos šalyse, kitaip nei rinkos ekonomikoje, nėra teigiamai susijęs su augimu, nors dalyvavimo pilietinėse organizacijose laipsnis ir augimas teigiamai koreliuoja. Taip pat teigiamas ryšys egzistuoja tarp dalyvavimo ir gyvenimo kokybės, mikro lygmenyje (Arts, Halman, 2004).

Socialinio kapitalo makro lygis remiasi žmonių gebėjimu jungtis siekiant abipusės naudos valstybinių institucijų lygmenyje, tai yra nebe atskirų individų ar grupelių interesai ir veikla, o ištisų valstybių, tarpinstitucinių, tarptautinių tinklų vystymas ir sąveikos abipusio naudingumo siekis. Taigi, makro lygiu socialinio kapitalo poveikis atsiskleidžia per įstatymuose reglamentuojamas normas, susitarimų laikymąsi, korupcijos nebuvimą, sprendimų aiškumą, administracinės sistemos efektyvumą, teisinės sistemos patikimumą. Apibendrintai galima sakyti, kad tai atspindi valstybės gebėjimus ir patikimumą (Meier 2002).

Ryšys tarp mikro ir makro socialinio kapitalo lygių yra sudėtingas, tačiau, kaip rodo empiriniai tyrimai, mikro lygiu socialinis kapitalas stiprina demokratinę valdžią, didina viešojo administravimo efektyvumą ir sąžiningumą (Putnam 2000) bei pagerina ekonominės politikos padėtį šalyje. Daug diskusijų dar vis sukelia socialinio kapitalo teigiamas poveikis, kuris gali atsirasti skirtinguose socialinės struktūros lygiuose. Nesutariama, ar socialinis kapitalas kuria privačią, ar viešą naudą (Aldridge *ir kt.*, 2002; Onyx, Bullen, 2001). Nors Coleman (1988) akcentavo, kad socialinis kapitalas kuria tik viešą naudą, tačiau Fukuyama manymu, tai iš esmės yra privati nauda (Fukuyama, 2001; Fukuyama, 2002).

Taigi kaip ir socialinio kapitalo samprata, taip ir jo pasireiškimo lygiai ir poveikis yra nagrinėjami ir vertinami įvairiapusiškai. Šiame darbe toliau socialinis kapitalas bei šio kapitalo dimensijos analizuojamos per socialinės struktūros, o ne per individo prizmę, o jo poveikis vertinamas viešuoju, o ne privačiuoju aspektu.

Socialinis kapitalas jungia įvairias dimensijas, kurių bendras veikimas tampa pagrindine socialinio kapitalo atsiradimo prielaida. Šis bruožas apsunkina ne tik sąvokos apibrėžimą, sudaro prielaidas dviprasmiškoms interpretacijoms, bet ir tampa rimta kliūtimi vertinant socialinį kapitalą ir jo poveikį. Sąvokos daugialypiškumas lemia platų tyrimų spektrą ieškant ryšių ir vertinant socialinio kapitalo įtaką politikai, ekonomikai, šveitimui ir kitoms socialinėms sritims. G. Green *ir kt.* (2000), nagrinėdami socialinį kapitalą, sveikatos apsaugos sistemą ir ekonominius parametrus, sukūrė socialinio kapitalo indeksą (kuris yra būtent socialinio kapitalo dimensijų išryškinimas), pagrįstą gyventojų sprendimų kontrole ir pasitikėjimo rodikliais. Autorių sudarytas klausimynas apima aštuonias sritis:

1. Rajono aplinka (kaip ji paveikė sprendimą, kad gyventojas apsistojo šioje vietoje);
2. Geografinis tinklas (kiek gyventojui yra žinomi kaimynystėje gyvenantys žmonės);
3. Abipusė pagalba ir pasitikėjimas (kiek gyventojas prašo kaimynų pagalbos);
4. Pasitikėjimas tiek sistema, tiek ir žmonėmis;
5. Pilietinė atsakomybė ir aktyvumas (kiek gyventojas žino apie lokalius reikalus, dalykus);
6. Sveikata (ilgai trunkančios ligos);
7. Gyvenimo stilius (dietos, rūkymas);
8. Ekonomika (užimtumas).

L. Andriani ir D. Karyampas (2010), nagrinėdami socialinio kapitalo, skurdo ir socialinės atskirties ryšius, socialiniam kapitalui įvertinti panaudojo Putnam indeksą ir naują socialinio kapitalo indeksą, grindžiamą tam tikru bendruomenių tinklu, vadinamu „lokalios pramonės tinklu“. Šio tipo tinklas remiasi žmonių bendruomenės ir vyraujančios pramonės šakos, apimančios smulkias, nepriklausomas įmones, kurių specializacija - skirtingos to paties produkto gamybos fazės, pasižyminčios lokalios sistemos charakteristikomis (Sforzi, 2002). Pagrindinis šio indekso tikslas yra patikrinti prielaidą jog

pramoninių rajonų darbininkai sukuria tam tikras bendruomenes, kuriose formuojasi socialinis kapitalas.

J. Coleman (1988) socialinį kapitalą vertino per vaikų ugdymą įtraukiant asmenybės, šeimos ir bendruomenės dimensijas. Asmenybės ir šeimos dimensija apima: socioekonominį statusą, etninę grupę, brolių seserų skaičių, gyvenamąją vietą, motinos užimtumą prieš vaikui pradėdant lankyti mokyklą, motinos lūkesčius dėl pasiekimų moksle, vaikų ir tėvų bendravimą asmeniniais klausimais, ar šeima pilna (yra abu tėvai) (Elliot, 2001).

R. Putnam (2000), vertindamas žmonių įsitraukimą į visuomeninį gyvenimą, sukūrė tvarios pilietinės bendruomenės indeksą, pagrįstą procentine populiacijos dalimi, dalyvaujančia balsavime, skaitančia laikraščius, ir savanoriškų organizacijų skaičiumi, taip pat kultūros ir sporto renginių, tenkančių vienam populiacijos nariui, skaičiumi. Vėlesniuose savo darbuose autorius pateikė sudėtinį socialinio kapitalo indeksą, atspindintį ir pilietinio dalyvavimo bei politinio įsitraukimo laipsnį (2 lentelė). Šį indeksą sudaro 14 komponentų, apimančių tiek formalių, tiek neformalių tinklų ir socialinio pasitikėjimo dimensijas (Elliot, 2001).

Galima pastebėti, kad kai kurie šio indekso komponentai gali būti apskaičiuojami remiantis statistiniais duomenimis, tačiau kiti – atliekamų kiekybinių ar kokybinių tyrimų pagalba.

Svarbu paminėti ir tai, kad pats autorius (R. Putnam) šį indeksą vadino tvarios pilietinės bendruomenės indeksu. Taip buvo susietos socialinio kapitalo dimensijos su socialiniais darnaus vystymosi veiksniais (tiksliau kaip šiuos veiksnius vertina bendruomenės nariai). Akcentuojamas pilietiškumas ir aktyvus politinis bendruomenės dalyvavimas. Taip pabrėžiamas bendruomenės aktyvumas dalyvaujant valdymo procesuose.

Socialinio kapitalo indekso (dimensijų) komponentai pagal R. Putnam

Socialinio kapitalo indekso (dimensijų) komponentai
<p>Organizacinio bendruomenės gyvenimo matmenys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Narystė vietinės organizacijos komitete • Priklausomybė klubo ar organizacijos valdybai • Piliетinių ir socialinių organizacijų skaičius 1000 gyventojų • Vidutinis narių, dalyvaujančių klubo susitikimuose, skaičius • Vidutinis grupių narių skaičius
<p>Dalyvavimo viešajame gyvenime matmenys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dalyvavimas prezidento rinkimuose • Dalyvavimas susirinkimuose savivaldybėje arba mokykloje
<p>Bendruomenės savanorystės matmenys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepelno siekiančių organizacijų skaičius • Kiek vidutiniškai laiko per metus narys skiria bendruomenės projektams • Kiek laiko vidutiniškai skiriama savanoriškam darbui
<p>Neformalaus socialumo matmenys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sutinka, kad „Praleidžiu daug laiko su draugias“ • Vidurkis, kiek kartų priėmė svečius savo namuose
<p>Socialinio pasitikėjimo matmenys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sutinka, kad „Daugeliu žmonių galima pasitikėti“ • Sutinka, kad „Dauguma žmonių yra garbingi“

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Putnam. (2000; 291)

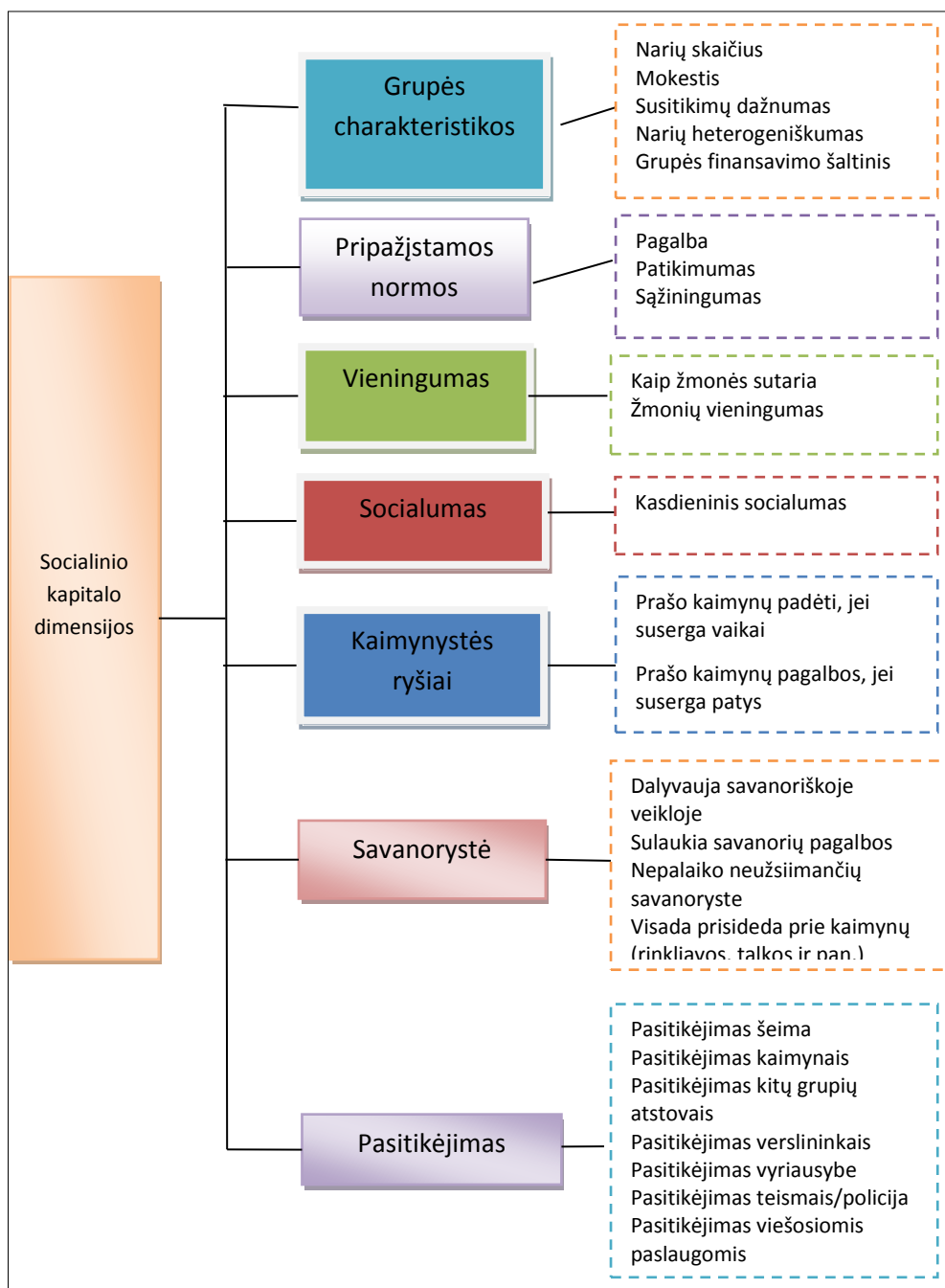
Putnam indekso (dimensijų) pagrindu vėliau buvo sukurta ir daugiau socialinio kapitalo vertinimo metodų (Narayan, Cassidy, 2001; Deth, 2003), tačiau autoriaus pateikiami baziniai socialinio kapitalo matmenys dažnai naudojami šių dienų tyrimuose (Andriani, Karyampas, 2010). D. Narayan ir M. Cassidy (2001) pateikia gerokai platesnį ir išsamesnį socialinio kapitalo modelį, sujungiantį daugiau dimensijų ir aspektų, nei Putnam indeksas. Autoriai pažymi, kad viena didžiausių socialinių mokslų problemų yra sudėtingas reiškinių ir procesų vertinimas. Tokios koncepcijos, kaip socialinis kapitalas, kurios savo prigimtimi yra daugialypės ir pernelyg abstrakčios, kuriant vertinimo metodus neišvengiamai reikalauja subjektyvių interpretacijų.

Taip pat reiktų pastebėti ir tai, kad skirtingi autoriai pasirenka skirtingas socialinio kapitalo dimensijas, komponentes. Vertinant tai, akivaizdu, kad vienas iš sudėtingiausių veiksnių yra būtent socialinio kapitalo daugialypiškumas.

Socialinio kapitalo apibrėžčiai tyrėjai skiria itin didelį dėmesį.

Siekiant apibrėžti, kas yra socialinis kapitalas, buvo pasitelkta nuodugni teorinės medžiagos ir esamų socialinio kapitalo vertinimo įrankių analizė, išskirtos pagrindinės, dažniausiai minimos dimensijos. Autorių tikslas buvo sukurti pagrįstą ir patikimą socialinio kapitalo bendruomenių plėtros kontekste vertinimo instrumentą, kuris remiasi daugiafaktorine dimensijų analize taikant matematinius-statistinius metodus. Autoriai pateikė sudėtingesnę socialinio kapitalo dimensijų vertinimo modelį (2 paveikslas), kuris sudarytas iš 7 socialinio kapitalo dimensijų bei detalesnių kiekvienos dimensijos vertinimo sričių, iš kurių formuojami klausimyno klausimai. Pavyzdžiui, socialumo dimensija apima klausimus, susijusius su kasdieniniu socialumu, tai yra klausimus apie tai, kaip dažnai žmonės lanko draugus, pietauja (vakarieniauja) ne namuose, apsipirkinėja ar žaidžia kartu žaidimus ir pan.

Tačiau vertinant šį modelį reiktų nepamiršti, kad tai nėra vienintelis naudojamų socialinių kapitalo dimensijų vertinimo modelis.

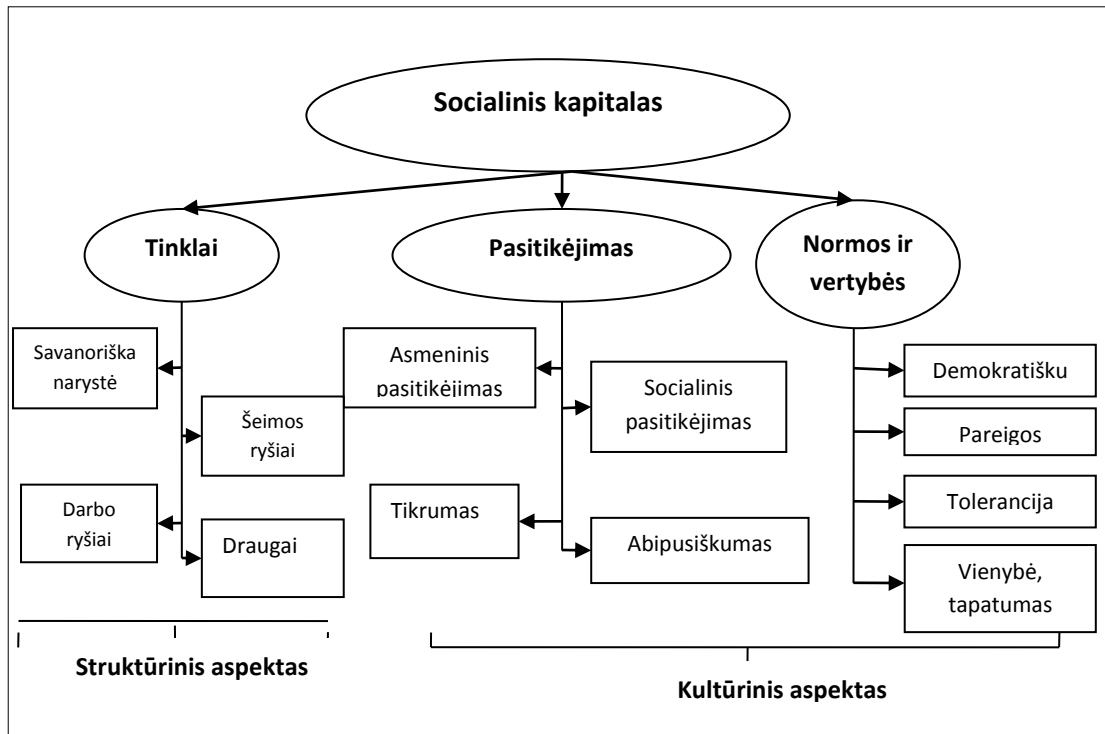

Pav. 2 Socialinio kapitalo dimensijų vertinimo modelis

Šaltinis: Narayan, D., Cassidy, M.F. (2001) A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a social capital inventory, 67.

Apibendrinant J. Coleman, R. Putnam ir daugelio kitų mokslininkų socialinio kapitalo sampratą ir vertinimo modelius, išryškėja du pagrindiniai socialinio kapitalo aspektai: struktūrinis ir kultūrinis (kai kurių autorių vadinamas kognityviniu aspektu). Struktūrinis aspektas paprastai apibrėžiamas tinklais, o kultūrinis – pasitikėjimu, pilietinėmis normomis ir vertybėmis.

Didesnis dėmesys skiriamas struktūriniam socialiniam kapitalui, kadangi per jį veikiamas pasitikėjimas, įsipareigojimai, normos, abipusiškumas. Svarbu ir tai, kad struktūrinis socialinis kapitalas aiškiau išskiria tam tikras šio kapitalo dimensijas. J. Deth (2003) socialinio kapitalo modelis atspindi tiek struktūrinį aspektą, tiek kultūrinį ir tris pagrindines dimensijas: tinklus, pasitikėjimą, normas ir vertybes (3 paveikslas).

Pav. 3 Socialinio kapitalo modelis pagal J. Deth (2003)

Šaltinis: Deth, Jan W. Van (2003). Measuring social capital: orthodoxies and continuing controversies, 83.

Tinklai yra viena iš struktūrinio kapitalo dimensijų, glaudžiai susijusi su dalyvavimu ir naryste. Skiriami įvairūs tinklų tipai individo ir kitų individų, individo ir organizacijų (grupių), organizacijų ir kitų organizacijų, bendruomenių tinklai ir pan. L. Zheng (2010) tinklus priskiria socialinių ryšių kategorijai ir skirsto į bendruomeninį tinklą, informacinį tinklą ir abipuse nauda paremtus tinklus. Abipuse nauda pagrįsti tinklai atveria galimybes pasinaudoti tiek ekonominiais, tiek socialiniais ištekliais, remiasi principu „duoti – imti“. Dažniausiai tokio tipo tinklai yra būdingi individui ir susiformuoja tarp šeimos narių, draugų, kaimynų, bendradarbių. Abipusė

nauda gali reikštis tiek tiesiogine pagalba ir bendradarbiavimu, tiek per vienas kito palaikymą, be to, taip sukuriama palanki socialinės sąveikos terpė, skatinami socialiniai ryšiai, didėja socialinės sąveikos struktūros stabilumas, todėl teigiamai veikiamas socialinis kapitalas. Tačiau socialinės sąveikos stabilumas turi ir neigiamą pusę, kadangi, stiprindamas uždarą socialinę struktūrą, užkerta kelius naujų socialinių ryšių plėtrai. Kiek kitokį vaidmenį atlieka informaciniai tinklai. Tai socialiniai ištekliai, egzistuojantys socialinėje sąveikoje, kuriais dalinasi sąveikos dalyviai (nariai). Individų jungimasis į informacinius tinklus suteikia jiems galimybę naudotis informaciniais ištekliais mažesnėmis sąnaudomis, nei ieškant jos individualiai, nesijungiant į tinklą. Tokių tinklų galimybės panaudojamos ir viešiesiems interesams, stengiantis sumažinti informacijos kaupimo ir saugojimo kaštus. Informacinis tinklas iš esmės skiriasi nuo tarpasmeninio tinklo, kadangi jam suformuoti reikalingi platesni socialiniai ryšiai, iš kurių gaunama ir kaupiama informacija, tiesiogiai prisideda prie socialinio kapitalo kūrimo. Bendruomeninis tinklas grindžiamas bendruomenės ryšiais tiek jos viduje tarp narių, tiek su išore. Tai tarsi papildomi ryšių kanalai, kuriuos pasitelkę bendruomenių nariai gali bendrauti, susitikti, keistis informacija ir kitais ištekliais. Putnam (2000) teigimu, bendruomeninis tinklas yra pasitikėjimo, abipusiškumo, pilietiškumo ir demokratiškumo prielaida. Stiprėjantis ryšys ir auganti sąveika tarp bendruomenės narių kuria ir stiprina bendruomenės socialinį kapitalą. Tam, kad būtų įmanomas pasikeitimas turimais ištekliais, tinklo dalyvis (tiek individas, tiek ir organizacijos, institucijos) kuria savo reputaciją ir patikimumą, siekdamas pasinaudoti reikšminga informacija, kurią turi kiti tinklo dalyviai.

J. Pretty, L. Buck (2002) skiria penkis pagrindinius sąveikos elementus:

1. Lokali sąveika – stipri sąveika tarp individų ir vietinių grupių bei bendruomenės viduje;
2. Sąveika „lokalus – lokalus“ – horizontali sąveika tarp grupių bendruomenės viduje ar tarp bendruomenių, kurios kai kuriais atvejais tampa naujomis aukštesnio lygmens institucinėmis struktūromis;

3. Sąveika „Lokalus – išorinis“ – vertikali sąveika tarp vietinių grupių ir išorinių institucijų ar organizacijų;
4. Sąveika „išorinis – išorinis“ – horizontali sąveika tarp išorinių institucijų, susietų bendrais partnersčių ryšiais;
5. Išorinė sąveika – stiprus ryšys tarp individų, esančių išorinėse institucijose.

Ryšių tinklai gali būti vertinami pagal dydį, vidinę įvairovę, suteikiamos paramos laipsnį ir kt. Narystę atspindi grupės ar asociacijos jungiamų narių skaičius (religinės grupės, mokyklos klubai (būreliai), akademinė ar profesinė bendruomenė, profesinės sąjungos, politinės organizacijos ir įvairios draugijos), grupės aktyvumas ir susitikimų dažnumas, įsitraukimo laipsnis, narių įvairovė. Tinklai ir narystė teigiamai veikia bendruomenės gyventojų gerovę ir skatina bendruomenės plėtrą. Tačiau, kaip pastebi Matonytė (2004) „tam, kad esami socialiniai tinklai ir santykiai iš tiesų gerintų bendruomenių situaciją (ekonominę), reikia leisti, kad tie tinklai galėtų dalyvauti kapitalo srautų kontrolėje ir galios / valdžios žaidimuose. Bendruomenės gali turėti daug socialinio kapitalo ir didelį narių pasitikėjimą, tačiau jei joms trūksta valdžios / galios ir ekonominių resursų (kapitalo), kuris iš dalies ir sudaro galios esmę“, tos bendruomenės nesugebės pilnai ir efektyviai išnaudoti socialinio kapitalo teikiamų galimybių.

Kaip teigia M. Granovetter (2007), pasitikėjimas sukuria ypatingus ryšius. Jis sumažina sąveikos tarp žmonių kaštus, t.y. padeda efektyviau išnaudoti ir sutaupyti laiką bei pinigus, kurie priešingu atveju būtų skiriami derybomis, kontrole ir sutartimis pagrįstiems ryšiams palaikyti. Uslaner (2003) skiria dvi pasitikėjimo formas: strateginę ir moralinę. Strateginis formuojasi iš individo patirties ir žinių. Sėkminga ankstesnė sąveika su aplinkiniais skatina individą labiau pasitikėti kitais. Moralinis pasitikėjimas remiasi idėja, jog žmogus yra geras iš esmės, todėl juo reikia pasitikėti ir visi žmonės elgiasi vedini panašių moralinių nuostatų. Kaip pastebi Matonytė (2004), strateginio pasitikėjimo samprata nesuteikia galimybės paaiškinti, kodėl individai buriasi į savanoriškas organizacijas, imasi visuomeninės veiklos. Jis tik padeda suprasti

ryšius tarp jau pažįstamų žmonių, kurių skaičius būna ribotas, todėl socialiniu aspektu reikšmingesnis moralinis pasitikėjimas.

Socialinis pasitikėjimas – viena iš plačiausiai naudojamų socialinio kapitalo dimensijų ir yra priskiriamas kultūriniam (kognityviniam) aspektui. Jis atskleidžia tikėjimą ar tikrumą dėl kitų žmonių ar organizacijų sąžiningumo, gerumo, sugebėjimų, saugumo ir pan. Socialinio kapitalo atveju dažniausiai kalbama ne tik apie pasitikėjimą atskirais žmonėmis, bet ir apie pasitikėjimą struktūromis: švietimo sistema, sveikatos apsaugos sistema, teismų sistema ir pan., įvairiomis institucijomis: policija, bankais, bažnyčia ir kt. Pasitikėjimas ir normos yra labai glaudžiai tarpusavyje susiję. Pilietiškumas skatina pasitikėjimo vertą žmonių elgesį ir ugdo tarpusavio pasitikėjimą, bet taip pat veikia ir pasitikėjimą valdžia. Pavyzdžiui, balsavimas yra pilietinė pareiga, tai skatina politinį visuomenės aktyvumą bei suteikia galimybę tam tikra prasme prisidėti prie valstybės valdymo. Nemažiau reikšminga norma – abipusis susitikimas. Žmonės veikia kitų naudai, tikėdamiesi, jog ateityje jie susilauks to paties.

Sociologiniu požiūriu pasitikėjimas apibrėžiamas per socialinį veikėją ir pasireiškia jo mąstymu, kad aplinkiniai žmonės ar idėjos yra geranoriški, kompetentingi, geri ir dori. Misztal (2001) pamėgino apibendrinti keletą pasitikėjimo apibrėžimų. Ji išskyrė tris kertinius bruožus: pirmiausiai socialinis pasitikėjimas padeda nuspėti socialinę aplinką ir joje vykstančius procesus; antra – kuria bendruomenės jausmą, skatina bendruomeniškumą; trečia – sukuria tinkamą socialinę terpę, padedančią žmonėms veikti drauge ir siekti bendų tikslų. Socialinis pasitikėjimas apjungia keletą komponentų, dažniausiai jis aprėpia ir pasitikėjimą artimaisiais, ir pasitikėjimą socialinėmis struktūromis, institucijomis, sistemomis. Pavyzdžiui, Narayan ir Cassidy (2001) išskiriamas pasitikėjimas šeima, kitų grupių atstovais, verslininkais, vyriausybe, teisine sistema, viešosiomis paslaugomis ir vietos valdžia. Socialinio pasitikėjimo svarba socialinio kapitalo kontekste yra neabejotina, tačiau kokiais priklausomybės ryšiais šie reiškiniai susiję, vieningos nuomonės nėra. Woolcock (2001) pasitikėjimą priskiria prie socialinio kapitalo rezultatų.

Putnam (2000) manymu, jis yra vienas iš bazinių socialinio kapitalo komponentų, kurių pagrindu kuriasi ši kapitalo forma. Cote ir Healy (2001) palaiko abu požiūrius ir teigia, jog socialinis kapitalas kuriasi pasitikėjimo pagrindu, bet taip pat tampa ir didesnio socialinio pasitikėjimo šaltiniu. Vis dėlto bendruomenės lygmeniu socialinis pasitikėjimas didina žmonių socialinę gerovę bei skatina socioekonominę plėtrą.

Glaudžiai su socialiniu pasitikėjimu susijęs ir socialinio kapitalo kultūriniam aspektui priskiriamas socialinio kapitalo komponentas – vertybės ir normos. Pasak Imbrasaitės (2004), „socialinis kapitalas nėra individų normos ir vertybės, tai – konkretaus socialinio konteksto normos ir vertybės, galimos kaip ištekliai konkretiems individams, kurie dalijasi priėjimu prie šio socialinio konteksto“. Vertybės ir normos palaiko žmonių bendrystės pojūtį visuomenėje, tačiau jos neatspindi, kiek socialinio kapitalo turi visuomenė ar atskira bendruomenė.

Vertybės skatina standartų ir formalių normų atsiradimą. Formalios normos apima įstatymus, taisykles, sutartis, gali kontroliuoti visuomenės elgesį, apsaugoti atskirų individų ar grupių interesus, apriboti veiksmų laisvę. Formalių normų poveikis atsiskleidžia trimis aspektais: pirma – bausme, kuri suteikia galimybę nubausti už elgesį, neatitinkantį normų keliamų reikalavimų, antra –įstatymiškai teisingai besielgiančių apsauga; trečia – bendros socialinės būties gerinimu.

Dvasinės, kultūrinės ir moralinės vertybės, tokios, kaip sąžiningumas, atsakomybė, geranoriškumas, taip pat pasitikėjimas ir bendruomeniškumas, sudaro tvirtą pagrindą darniai visuomenei formuotis. „Socialinė ir kultūrinė darnumo koncepcija siekia palaikyti visuomeninių sistemų stabilumą, įskaitant lygybės tarp atskirų žmonių generacijų bei kultūrinės įvairovės išsaugojimo užtikrinimą“ (Vasiljevienė, Štreimikienė, 2004). Socialinė darna pirmiausia siejama su visuomenės poreikių tenkinimu, žmogaus teisių apsaugos užtikrinimu, gyvenimo kokybės palaikymu. Toliau darbe aptariama darnaus vystymosi koncepcija atskleidžiant socialinius aspektus, kaip darnaus valdymo

pagrindą. Taip pat analizuojamos socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi tarpusavio sąsajos.

1.3. Darnus vystymasis, darnus valdymas, sąsajos su socialinio kapitalo dimensijomis

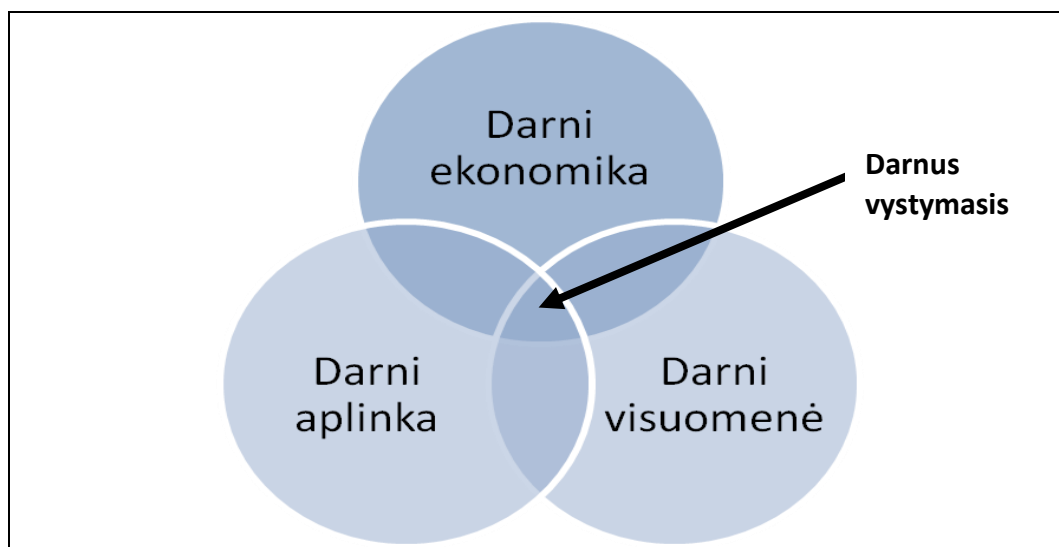
Pastarojo šimtmečio iššūkiai, su kuriais susiduria žmonija: tarša, skurdas, biologinės įvairovės nykimas, išteklių ribotumas, nesaikingas vartojimas, naujos ligos priverė pasaulį atsigręžti į savo veiklos padarinius ir susimąstyti apie pasaulio ateitį ir gerovės užtikrinimą ateinančioms kartoms (Čiegis, Zeleniūtė, 2008). Šios problemos – tai globalus reiškinys, o jų sprendimas reikalauja glaudaus tarptautinio bendradarbiavimo. Todėl darnaus vystymosi siekis, remiantis betarpišku bendradarbiavimu, tapo pagrindine priemone užtikrinti sveiką aplinką, racionalią ir nežalingą ekonominę plėtrą bei socialinę gerovę. Darnaus vystymosi koncepcija apibrėžta ir išplėtotą 1992 m. vykusioje Rio De Žaneiro Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros konferencijoje, kurios metu patvirtinti 27 pagrindiniai darnumo principai. „Buvo įvertinta plėtra globaliu mastu, jos poveikis bei numatytos problemų sprendimo kryptys. Šioje konferencijoje buvo suderinti trys dokumentai: 21 Darbotvarkė, Struktūrinė konvencija dėl klimato pokyčių ir Biologinės įvairovės konvencija. Šie susitarimai galėjo būti įgyvendinti per politinius sprendimus, tokius kaip apmokestinimo priemonės (pvz., priverčiant sumažinti anglies dioksido išskyrimą), finansuojant tam tikras programas arba įtraukiant į vietinius įstatymus, kaip buvo atlikta norint sumažinti chlorfluormetano ar kitų dujų, naikinančias ozono sluoksnį, kieki“ (Čiegis, 2008). Nuo pat pradžių darnaus vystymosi koncepcija jungė aplinkos, technologinius, socialinius ir ekonominius visuomenės plėtros aspektus (Littig, Griebler, 2005).

Darnaus vystymosi sąvoka socialiniuose moksluose yra plačiai paplitusi, ypač dažna socialinės ekologijos ar miesto sociologijos srityse (Maliene, Malys, 2009; Schweizer-Ries, 2008). Yra trys pagrindiniai darnaus

vystymosi komponentai: aplinkos apsauga, ekonominė plėtra ir socialinis vystymasis. Atskirais atvejais įtraukiami ir kultūrinis, etinis, ekologinis ir kiti aspektai, todėl sąvoka tampa paini ir neretai skirtingai apibrėžiama. Lietuvių kalboje dažnai vartojami tokie darnaus vystymosi sinonimai, kaip „tvari plėtra“, „subalansuota plėtra“, „darni plėtra“ ir pan., tačiau Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 m. sprendimu angliško termino „sustainable development“ oficialus lietuviškas atitikmuo yra „darnus vystymas(is)“. Todėl toliau darbe bus vartojama darnaus vystymosi sąvoka, o ne sinoniminiai terminai.

Darnaus vystymosi sampratos pagrindu laikomas Brundtland 1987 m. ataskaitoje pateiktas apibrėžimas: „darnus vystymasis, tai toks vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius“ (United Nations, 1987). Tai iki šiol plačiausiai naudojamas darnaus vystymosi apibrėžimas. Panašią sampratą pateikia ir R. Čiegis (2009), kuris darnų vystymąsį apibrėžia kaip „savotišką kompromisą tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, leidžiantį siekti visuotinės gerovės sau ir ateinančioms kartoms“.

Darnaus vystymosi prioritetai ir jų įgyvendinimo priemonės skirtingo išsivystymo šalyse yra skirtingos. Tai apsprendžia socialinės, aplinkosauginės problemos, su kuriomis šios valstybės susiduria, ir jų mastas. „Opiausias besivystančių valstybių problemos – labai spartus gyventojų skaičiaus didėjimas, skurdas, lyčių nelygybė, netobula švietimo, medicinos sistema, o išsivysčiusios valstybės daugiausia susiduria su per daug intensyvaus gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos teršimo problemomis. Tačiau tiek išsivysčiusios, tiek besivystančios valstybės (išskyrus karo ar kitų stichinių nelaimių niokojamas valstybes) vystosi natūralios evoliucijos būdu, jų ekonomika ir gyventojų gerovė auga, nors ir labai skirtingais tempais“ (LR Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Pav. 4 Darnaus vystymosi sandara pagal M. W. Adams (2006)

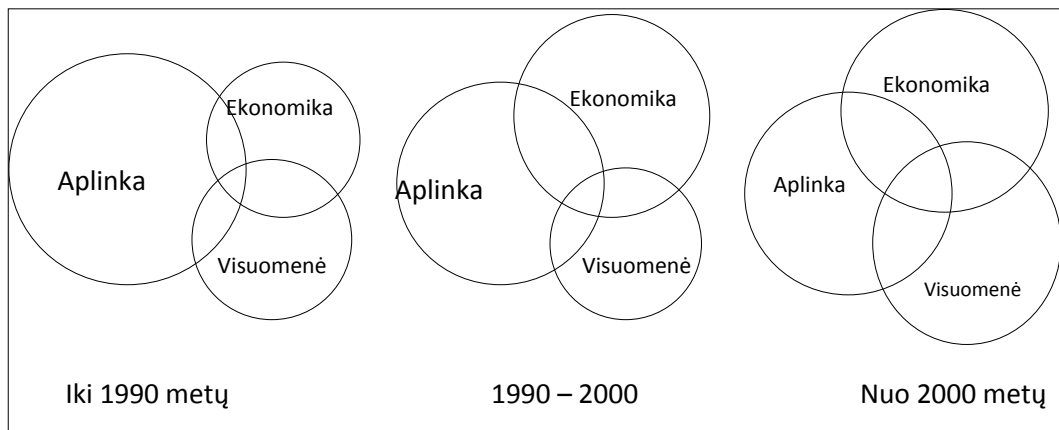
Šaltinis: Adams, W. M. (2006). *The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century*, 2.

Pasak R. Čiegio (2004), darnus vystymasis siekia dviejų pagrindinių tikslų: a) užtikrinti saugų ir tinkamą gyvenimą visiems; b) gyventi ir dirbti atsižvelgiant į biofizinės aplinkos ribas. Šių tikslų įgyvendinimas suteikia optimalias plėtros galimybes esamoms kartoms ir tuo pačiu užtikrina analogiškas sąlygas, aplinką ir išteklius ateinančioms kartoms. Darnaus vystymosi koncepcija sujungia tris sritis: ekonominę, aplinkos ir socialinę (3 paveikslas). Apibrėžiant darnų vystymąsi, svarbu, kuri iš trijų dimensijų yra akcentuojama labiau. Pastebima, kad dažniausiai darnus vystymasis aiškinamas remiantis ekonominės darnos samprata, kadangi ji apima ir ekologinį ir socialinio kapitalo aspektus, kurie iš dalies atspindi aplinkos ir socialinę darną.

M. Lehtonen (2004) manymu, darnaus vystymosi dimensijos nėra visiškai lygiavertės ir egzistuoja tam tikra hierarchija. Be to, socialinis darnaus vystymosi aspektas turėtų būti vertinamas atskirai ir jam nėra tinkami tie patys analizės įrankiai, kurie naudojami ekonominiams ir aplinkos aspektams vertinti. Socialinė dimensija yra daugialypė, todėl jos analizė sudėtingesnė ir ekonominiams, ekologiniams aspektams vertinti skirti įrankiai negali

visapusiškai atskleisti ir įvertinti kai kurių socialinių reiškinių (Empacher, 2002; Dubois, Mahieu, 2002).

Nauji mokslininkų darnaus vystymosi koncepcijos plėtros tyrimai atskleidė, kad M. Lehtonen idėja, jog atskiros darnaus vystymosi dimensijos yra skirtingos svarbos, iš dalies pasitvirtina. Colantonio (2007) pateikia tris darnaus vystymosi koncepcijos raidos etapus, kurių kiekvienam būdinga skirtinga trijų dimensijų svarba. Darnaus vystymosi koncepcija pradėta plėtoti didžiausią dėmesį skiriant aplinkos darnos aspektui, ilgainiui ekonominis aspektas tampa lygiaverčiu aplinkos aspektui. Ir tik paskutiniame etape ekonominė, aplinkos ir socialinė dimensijos pradedamos vertinti kaip trys vienodą svarbą turintys darnaus vystymosi proceso elementai (5 paveiklas).

Pav. 5. Darnaus vystymosi koncepcijos raida ir atskirų jos dimensijų svarba

Šaltinis: Colantonio, A. (2007). Social Sustainability: An Exploratory Analysis of its Definition, Assessment Methods, Metrics and Tools, 4.

Vis dėlto vystymasis ir darna praktikoje – sunkiai suderinami elementai, kadangi plėtra grindžiama pragmatiškumo ir savanaudiškumo principais. Siekiant darnaus vystymosi, iš esmės turėtų transformuotis į plėtrą, grindžiamą etiniais principais, leidžiančiais derinti esamų kartų poreikių tenkinimą nepažeidžiant ir neapribojant būsimų kartų vystymosi galimybių. Esminė problema susijusi su įvairių rūšių kapitalo išteklių paskirstymu laike. Kadangi ištekliai yra riboti, tai norint užtikrinti ateities kartų galimybes jais pasinaudoti, reikėtų ženkliai sumažinti ar net visiškai atsisakyti kai kurių resursų naudojimo

esamu laiku, tačiau tokie apribojimai sunkiai įgyvendinami ir neigiamai atsilieptų vystymosi procesui esamuoju laiku (Meyer, 2000). Autorius išskiria dviejų lygių darnumą: stiprus darnumas pasiekiamas, kai nemažėja natūralaus kapitalo išteklių, ir silpnas darnumas – kai natūralus kapitalas sumažėja, bet bendri visų kapitalo rūšių išteklių lieka pastovūs.

Darnaus vystymosi kontekste ekonominė darna neįmanoma be aplinkosauginės darnos, tokiam suderinamumui pasiekti būtini fundamentalūs žmonių vertybinių nuostatų, požiūrio į aplinką ir jos apsaugą, kiekvieno asmeninės atsakomybės lygio pokyčiai. Būtent visuomenės atsakomybės klausimas geriausiai analizuotinas pasitelkus socialinio kapitalo dimensijas. Vis svarbesnis tampa ne tik individų santykis su individu, su socialinėmis struktūromis, bet ir santykis su juos supančia aplinka. Į ekonomikos teorijas įtraukiamas ne tik racionalaus elgesio veiksnys, bet ir moralinių, etinių principų aspektai. Lindenberg (1990) suformavo Homo socio-oeconomicus elgesio modelį, kuriame žmogui priskiriami ir racionalumo ir visuotinai priimtinių normų laikymosi bruožai.

Darnus vystymasis – ne tik aplinkos apsauga pagrįsta ekonominė plėtra ir visuomenės gerovės siekis, tai gilesnė koncepcija, paliečianti vartojimo stilių fundamentalių vertybinių nuostatų aspektu, formuojanti ir palaikanti etinę būties filosofiją. Ilgą laiką vyravusi nuomonė, kad svariausias žmonių gerovės rodiklis yra gamybos apimčių augimas, iššaukė neišvengiamai didėjantį poveikį aplinkai, neefektyvų gamtinių išteklių eikvojimą. Technologinė pažanga leido gerokai padidinti gamybos apimtį, o augantis žmonių skaičius – demografinio sprogo tikimybę, šių pokyčių rezultatas – grėsminga aplinkos tarša ir spartus gamtinių išteklių mažėjimas. Siekiant suvaldyti negatyvius ūkinės žmogaus veiklos padarinius aplinkai, vis didesnis dėmesys teikiamas darnumo principų įgyvendinimui ir visuomenės sąmoningumo ugdymui (Gustainis ir kt., 2002).

Pasak R. Čiegio (2004), ekologinės darnos plėtros požiūriu daugiausia dėmesio skiriama integralumui, produktyvumui ir biologinių bei fizinių sistemų stabilumui. Darni aplinka, kaip darnaus vystymosi rezultatas, turėtų

užtikrinti stabilaus gamtinių išteklių kiekio palaikymą, atsinaujinančių gamtinių išteklių naudojimą, užterštumo mažinimą, biologinės įvairovės palaikymą. Biologinė įvairovė – vienas geriausių aplinkos darnumo įvertinimo indikatorių. Jos gausa užtikrina ekosistemų stabilumą, produktyvumą, efektyvesnę prisitaikymą, atsparumą neigiamiems poveikiams. Verta pažymėti, kad biologinė įvairovė pasižymi nepakeičiamumu, išnykus kuriai nors rūšiai, ji prarandama visiems laikams, jos atkurti nebeįmanoma. Be to, vienos rūšies išnykimas turi įtakos kitoms rūšims, kai kuriais atvejais išnykus vienai rūšiai, iškyla rimta grėsmė ir kitų rūšių išlikimui.

Ekologinių ir ekonominių reikalavimų suderinamumas yra vienas sudėtingiausių darnaus vystymosi uždavinių. Spartus populiacijos augimas lemia vartojimo mastą ir gamybos apimtį, o šie veiksniai daro tiesioginį poveikį aplinkai, didina užterštumo lygį. Aplinkos tarša, ypač oro užterštumas sukelia klimato kaitos procesus (Bytnerowicz *ir kt.*, 2007), dėl kurių ne tik kinta oro temperatūra, bet taip pat didėja audrų, potvynių, sausrų rizika.

Augantys žmonijos poreikiai ir jų tenkinimas aplinkos požiūriu susiduria su keletu esminių problemų. Pirmiausiai tai neracionalus, neekonomiškas, aplinkai žalingas ir darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą – ateinančių kartų teisę į savo poreikių tenkinimą – pažeidžiantis gamtinių išteklių naudojimas. Gamtiniai ištekliai apima neatsinaujančius, atsinaujančius išteklius ir gamtines funkcijas. Jie gali būti pakeičiami kitais ištekliais, tačiau, kaip pastebi Misiūnas ir Balsytė (2008), kai kuriais atvejais tai tampa sudėtinga dėl negrįžtamumo ir neužtikrintumo procesų. Negrįžtamumas reiškia visišką resurso praradimą, be galimybės jį atstatyti, ši grėsmė pirmiausia iškyla neatsinaujantiems gamtiniams ištekliams. Neužtikrintumas atsispindi ribotame žmogaus žinojime apie gamtą, jos reikšmę ir jos ateities vertę.

Dar viena aktuali problema – energetika, didėjantis energijos sunaudojimas, verčia susirūpinti tokių išteklių, kaip nafta, dujos, akmens anglis, ribotumu, o dar labiau poveikiu aplinkai (pavyzdžiui, „šiltnamio efektu“). „Šiltnamio efektas“ yra pagrindinė su energetika susijusi šiandieninė

problema“ (Čiegis, 2004). Autorius atkreipia dėmesį ir į kitų gyvybiškai svarbių išteklių, tokių, kaip gėlas vanduo ar derlingos žemės, ribotumą. Šiuo metu gėlo vandens sunaudojimas dar nėra ribinis, nors kai kuriose vietovėse jo labai trūksta. Daug labiau vertėtų susirūpinti vienu vertingiausių pasaulio išteklių – žemės, tinkamos maisto gamybai, nuolatiniu plotų mažėjimu. Pagrindinės to priežastys: gyventojų daugėjimas, dirvožemių degradacija, dykumėjimo procesai, žemės panaudojimas gyvenvietėms, pramonei ir infrastruktūrai. Vis dėlto Hukkinen (2003) pažymi, kad biofiziniai apribojimai nėra pastovūs, jie kinta priklausomai nuo žmonių žinių ir technologijų plėtros. Taigi kaita siejama būtent su socialiniu kapitalu.

Augantis vartojimas tampa rimta grėsme gamtai ir pačios žmonijos išlikimui. Nustatyta, kad „visame pasaulyje žmonės sunaudoja 25 proc. daugiau, negu Žemė pagamina per metus, arba, kitaip tariant, Žemei prireiktų metų ir trijų mėnesių pagaminti tai, ką sunaudojame per vienus metus. Moksliniai tyrimai rodo, kad turtingiausių valstybių gyventojai vartoja vidutiniškai 3,5 karto daugiau, nei leidžia planetos resursai.“ (Čiegis, 2008). Efektyviam visų šių priemonių įgyvendinimui būtinas daugiašalis bendradarbiavimas ir globalaus poveikio siekis. Šiuo tikslu šalys yra parengusios nacionalines darnaus vystymosi strategijas, užtikrinančias pagrindinių darnaus vystymosi principų įgyvendinimą. Dauguma šių principų tiesiogiai paliečia aplinkos aspektą.

Darnios aplinkos siekis neišvengiamai paliečia ir ekonominį aspektą. Keliami sudėtingi reikalavimai ekonominei darnai pasiekti: nepažeidžiant aplinkos darnos užtikrinti finansinį stabilumą, žemą infliaciją, teritoriškai tolygų augimą, inovacijų plėtrą, tinkamą gamtinių išteklių paskirstymą tiek teritoriniu, tiek laiko atžvilgiu.

E. Neumayer (2010) ekonominę darną apibrėžia kaip nemažėjantį kapitalo naudingumą. Tačiau nagrinėjant darnaus vystymosi procesus ir ekonominį jų aspektą nepakanka vertinti tik kapitalo generuojamas pajamas (Layard 2006). Todėl labai dažnai yra vertinamas žmogiškosios plėtros indeksas, grindžiamas trimis kintamaisiais: BVP, tikėtina gyvenimo trukmė ir

išsilavinimo lygiu (Kaldaru, Parts, 2005). Darnaus vystymosi teorijos pagrindu buvo išplėtoti ir kapitalo kategorija, greta įprastų fizinio ir finansinio kapitalo formų pradėtos nagrinėti ir tokios kategorijos, kaip: žmogiškasis kapitalas, gamtinis kapitalas ir socialinis kapitalas (Čiegis, 2004).

Ekonominis vystymasis yra dinaminis procesas, kuris be ekonominio augimo dar turi užtikrinti bendrą visuomenės narių gerovę ir tokias vertybes, kaip laisvė, lygybė, saugumas ir pan. Kurios, Kaldaru ir Parts (2005) teigimu, negali būti pasiektos vienu metu, todėl būtinas darnus ekonomikos vystymas ilgalaikėje perspektyvoje. Šiuo aspektu ekonominė darna ypač priartėja prie socialinės darnos dimensijos. Mokslininkai pastebi, kad ekonominės veiklos plėtrai žymiai didesnės įtakos, nei buvo manyta iki šiol, turi *skirtingi ryšių tinklai*, dėl šios priežasties vis labiau auga susidomėjimas socialinio kapitalo poveikiu ekonominiam augimui.

Vis dėlto esant ribotiems gamtiniams ištekliams, pasiekti ir palaikyti visuotinę gerovę nėra paprasta, iškyla būtinybė paskirstyti išteklius laike taip, kad nebūtų pažeidžiamas lygybės tarp kartų principas, o gerovės lygis augtų ar bent jau nemažėtų. A. Misiūnas ir I. Balsytė (2008) aptaria keletą resursų paskirstymo laike kriterijų. Labiausiai paplitęs kriterijus maksimizuoja visuomenės gerovę, kuri lygi diskontuoto naudingumo srautui. Tačiau darnaus vystymosi kontekste diskontavimas sąlyginai sumažina ateities kartų gerovės lygį esamų kartų atžvilgiu. Todėl naudojamas dar vienas kriterijus, vadinamas Auksine taisykle, nusakančia didžiausią neribotą laiką išlaikomą naudingumo lygį. Tačiau šis kriterijus nusako tik būseną, kurioje pasiekiamas maksimalus ekonominis naudingumas, besitęsiantis neribotą laiką, bet nenumatomos jokios išteklių normos, kurių suvartojimas užtikrintų šią pastovią būseną.

Mokslininkų nuomone, darnios ekonomikos koncepcija, apimdama atskirų kapitalo rūšių matavimus, tik iš dalies įtraukia socialinį ir aplinkosauginį aspektą ir to nepakanka minimaliam darnumo laipsniui visose trijose dimensijose palaikyti (Balsytė, 2007; Žičkienė, 2004). Daug įvairiapusiškesnė Hartwick taisyklė, kuria „remiasi vieno pagrindinių tvarios raidos ekonominių matų – tikrojo taupymo – skaičiavimas. Tikrasis taupymas

yra matas, rodantis visų kapitalo atsargų vertės pokyčius.“ (Misiūnas, Balsytė, 2008). Šis matas įtraukia gamtinio kapitalo eikvojimą, investicijas į socialinį kapitalą ir pan. Kadangi socialinio kapitalo pokyčiai vertinant darnų vystymąsi taip pat turėtų būti įvertinami, todėl tikslinga skaičiuoti tikrąjį taupymą, remiantis prielaida, kad socialinio kapitalo didėjimas gali būti atspindėtas švietimo išlaidomis.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad pagrindinių darnaus vystymosi principų esmę sudaro bendrystės, gerovės ir lygybės tarp kartų užtikrinimas darnios aplinkos ir ekonomikos kontekste. Toliau darbe plačiau aptariama socialinės darnos samprata ir socialinio kapitalo reikšmė darnios socialinės plėtros procese.

Nors pastarąjį dešimtmetį vis daugiau dėmesio skiriama socialinei darnaus vystymosi dimensijai, tačiau, kaip pabrėžė I. Omann ir J. Spangenberg (2002), (o praėjus penkmečiui tą pačią problemą iškėlė ir Colantonio (2007)), socialinės darnos koncepcijai dar vis skiriamas nepakankamas mokslininkų dėmesys, pasigendama sistemingų šios srities tyrimų. Pasak M. Lehtonen (2004), ilgą laiką darnaus vystymosi procesai buvo siejami su aplinkosauginiu ir ekonominiu aspektu ir tik ilgainiui vis daugiau dėmesio pradėta skirti socialinei vystymosi dimensijai. Tačiau, socialinės darnos apibrėžimas, kaip nepriklausomos darnaus vystymosi dimensijos, vis dar lieka mokslininkų diskusijų objektu. G. Assefa ir B. Frostell (2007) teigimu, socialinė darna yra galutinis darnaus vystymosi rezultatas, o ekonominė ir aplinkos dimensijos atlieka dvilypį vaidmenį. Jos vienu metu yra ir darnaus vystymosi tikslas, ir priemonė šiam tikslui pasiekti.

Labiau diferencijuotą darnaus vystymosi sampratą pateikia Polese ir Stren (2000), kurie socialinę darną apibrėžia kaip plėtrą, suderintą su harmoninga pilietinės visuomenės raida, skatinančią socialinę integraciją, darnios aplinkos tarp skirtingų socialinių, kultūrinių grupių formavimąsi bei gyvenimo kokybės gerinimą visuose socialiniuose sluoksniuose. Šiame apibrėžime autoriai akcentuoja ekonominį (plėtros) ir socialinį (pilietiškumo, daugiakultūrinės aplinkos ir socialinės integracijos) darnumo aspektus. Polese

ir Stren (2000) nuomone, socialinei darnai pasiekti ne mažiau svarbi ir fizinė aplinka, apimanti gyvenamąją aplinką, miestų projektavimą (taip pat ir urbanizacijos procesus), viešąsias erdves ir pan.

Labiau koncentruotą apibrėžimą suformulavo B. Littig ir E. Griesler (2005), kurie socialinę darną sieja su socialine kokybe ir natūraliais socialiniais ryšiais tiek darbe, tiek bendruomenės viduje. Autorių teigimu, socialinė darna pasiekama tada, kai dirbama bendruomenėje, susiformuoja institucinių ryšių ir žmonių poreikių suderinamumas, ilgalaikėje perspektyvoje pasireiškia gebėjimas atsinaujinti. Darni visuomenė pasižymi tokiais vyraujančiais bruožais, kaip socialinis teisingumas, žmonių orumas, dalyvavimas ir įsitraukimas. B. Littig ir E. Griesler (2005), skirtingai nei M. Polese ir R. Stren (2000), atskiria plėtros aspektą nepabrėždami jo kaip vieno svarbiausių socialinio darnumo elementų ir neakcentuoja fizinės aplinkos reikšmės, tačiau autoriai išryškina laiko aspektą. Socialinė darna – tai nuolatinė ir atsinaujinanti būseną, o ne trumpalaikė situacija.

Kadangi socialiniai reiškiniai iš esmės yra nematerialūs, sunkiai apčiuopiami, analizuojami ir kiekybiškai išmatuojami (Empacher, 2002), tad kai kurie mokslininkai, nagrinėjantys darnaus vystymosi koncepciją, nepateikia apibendrinto socialinės darnos apibrėžimo, bet išskiria charakteringiausias šios darnos bruožus. J. Baines ir B. Morgan (2004) bei Sinner su kolegomis (2004) įvardina šiuos socialinės darnos požymius:

- Susirinkimai;
- Visuomenės įsitraukimas į problemų sprendimą, kurių atskiras individas nėra pajėgus įveikti;
- Individo atsakomybės, taip pat ir socialinės atsakomybės bei susirūpinimo ateinančių kartų poreikiais ugdymas;
- Socialinio kapitalo išteklių palaikymas ir plėtra, patikimo, harmoningo ir bendruomeniško elgesio, būtino pilietiškumui stiprinti, ugdymas;
- Teisingas plėtros galimybių tarp dabarties ir ateities paskirstymas;

- Kultūrinės ir socialinės įvairovės pripažinimas bei tolerancijos ugdymas;
- Visuomenės narių teisė dalyvauti priimant sprendimus ar pasirenkant alternatyviais vystymosi galimybes užtikrinimas.

Kai kurie mokslininkai socialinės darnos sampratoje labiau pabrėžia socialinio teisingumo (Vasiljevienė, Štreimikienė, 2004; Ancell, Thomposon-Fawcett, 2008), funkcionalumo reikšmę. Pavyzdžiui, Bramley ir kt. (2006) išskiria tik du fundamentalius socialinės darnos požymius: socialinį teisingumą ir „darnią bendruomenę“. Socialinis teisingumas šiuo atveju suprantamas kaip teisingas išteklių perskirstymas visuomenėje, nevaržomas darbo, gyvenimo sąlygų ir vietinių paslaugų prieinamumas. „Darni bendruomenė“ aiškinama besitęsiančiu visuomenės, kaip kolektyvinės esybės, gyvybingumu ir funkcionalumu. Bendruomenės gyvybingumo ir kaimynystės ryšių palaikymo ilgalaikėje perspektyvoje reikšmę jau anksčiau buvo pastebėjęs M. Biart (2002), kurio manymu, darniai socialinei plėtrai užtikrinti yra būtinas socialinių poreikių tenkinimas. Taigi, pagal Biart (2002) ir Bramley su kolegomis (2006), esminiai socialinės darnos kriterijai yra ilgalaikis poveikis ir socialinės sistemos funkcionalumas.

Norint pasiekti socialinę darną, turi būti sukurtos sąlygos, užtikrinančios fiziologinį ir socialinį žmonių išlikimą bei bendruomenių tvirtumą. Todėl tokios bazinės reikmės kaip būstas, maistas, gėlas vanduo, darbas yra būtina darnios bendruomenės sąlyga. Omann ir Spangenberg (2002) atkreipia dėmesį, jog Biart teorijoje pasigendama fizinės aplinkos aspekto ir gilesnio ne socialinės srities aptarimo. Autorių manymu, socialinei darnai yra būdinga: švietimas, įgūdžiai, patirtis, vartojimas, pajamos, užimtumas, dalyvavimas. Dalyvavimas sprendimų priėmime, kaip darnios visuomenės požymis gali pasireikšti įvairiose srityse tiek lokaliai, bendruomenės ar grupės lygyje (Olsson *ir kt.*, 2004), tiek globaliai arba regiono lygyje (Dietz *ir kt.*, 2003).

Socialinės darnos koncepcija yra svarbus ir socialinės politikos tyrimo objektas. Tačiau, kai kurių mokslininkų nuomone, socialinių mokslų ir

socialinės politikos tyrimai dažniausiai apsiriboja socialinio aspekto analize, nuošalyje palikdami darnumo aspektą (Metzner, 2000). Dillard *ir kt.* (2009) pažymi, kad socialinė dimensija yra viena sunkiausiai apibrėžiamų sąvokų politikos moksluose. Nepaisant to, dažnai socialinėje politikoje problemų, susijusių su skurdu, demokratiškumo stoka, krizėmis, nedarbu, neraštingumu ir pan. (Woolcock, 2001) sprendimui pasitelkiamos tokios netiesioginės socialinės darnos poveikio priemonės, kaip socialinės paslaugos (Meyer, 2000). Vis dėlto, vienas iš didesnių darnaus vystymosi iššūkių išlieka socialinės atskirties mažinimas. Kaip rodo statistiniai duomenys, 1.2 bilijono žmonių pragyvenimui dienai turi mažiau nei vieną dolerį, o 65 milijonai mokyklinio amžiaus vaikų nelanko mokyklos (Defra, 2005). Todėl tiek lokaliai, tiek globaliu mastu yra ieškoma priemonių sumažinti atotrūkį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų visuomenės sluoksni. Teoriniu aspektu Colantonio (2009) pažymi, kad, žvelgiant į socialinės darnos koncepcijos raidą, pastebimi tam tikri probleminių sričių pokyčiai. Tokias sritis, kaip teisingumas, skurdo mažinimas, pragyvenimo šaltinis, vis dažniau papildo, o kai kada ir visai išstumia; daug neapčiuopiamesnės ir sunkiau išmatuojamos sąvokos, tokios, kaip identiškumas ar socialinio tinklo nauda ir pan. (3 lentelė).

Lentelė 3

Tradicinės ir naujosios socialinės darnos sritys

Tradicinės sritys	Naujos sritys
Pagrindiniai poreikiai įskaitant gyvenimo sąlygas ir sveiką aplinką	Demografiniai pokyčiai (senėjimas, migracija, mobilumas)
Švietimas ir įgūdžiai	Socialinė įvairovė ir ryšiai
Užimtumas	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajautimas
Teisingumas	Įgaliojimai, dalyvavimas, prieinamumas
Žmogiškumas ir giminystė	Sveikata ir saugumas
Skurdas	Socialinis kapitalas
Socialinis teisingumas	Gerovė, pasitenkinimas ir gyvenimo kokybė

Šaltinis: Colantonio (2009). Social Sustainability: Linking Research to Policy and Practice, 9.

G. Bramley *ir kt.*(2006) pabrėžia, kad socialinės darnos koncepcija glaudžiai siejasi su tokiomis sąvokomis, kaip socialinis kapitalas, socialinė

sąveika, socialinė atskirtis, gyvenimo kokybė. Autorių manymu, šių socialinių sričių plėtra yra būtina kuriant socialinę darną, pavyzdžiui, atskirties mažinimas yra viena pagrindinių problemų siekiant darnios visuomenės. Socialinė atskirtis – procesas, ribojantis individų, šeimų, grupių išteklius, būtinus norint dalyvauti socialiniame, ekonominiame, politiniame visuomenės gyvenime. Šį procesą ypač skatina skurdas, mažos pajamos, taip pat diskriminacija, žemas išsilavinimas, prasta gyvenamoji aplinka. Socialinės atskirties atveju žmonėms sudėtinga susirasti darbą, neprieinamos įvairios paslaugos, socialiniai tinklai, tobulėjimo galimybės ir kitos socialinės gėrybės (Pierson, 2002).

Ne mažiaus svarbus yra socialinės sąveikos aspektas. Pasak R. Forrest ir A. Kearns (2001), socialinė sąveika skatina žmones laikytis moralinių nuostatų, siekti bendrų tikslų, užtikrina sąveiką bendruomenėse ir šeimose, sustiprina ryšio su vietove pojūtį, skatina bendras vertybes bei stiprina pilietinę kultūrą. Tai svarbi socialinės kontrolės ir santvarkos palaikymo priemonė, ugdanti socialinį solidarumą ir mažinanti pajamų ir turto nelygybę tarp žmonių, grupių ir teritorijų. Socialinės sąveikos koncepcija labai artima Putnam išplėtotai socialinio kapitalo sampratai. Socialiniam kapitalui priskiriami tokie bruožai, kaip pasitikėjimas, tinklai, normos, abipusiškumas, taip pat pilietiškumas, dalyvavimas. Esminis šių koncepcijų skirtumas tas, kad socialinis kapitalas yra bendruomenei priskiriama ir tinklais pagrįsta sąveika (Putnam, 2000), o socialinė sąveika yra individui priskiriamas bruožas (Friedkin, 2004). Toliau darbe plačiau analizuojamos socialinio kapitalo sąsajos su socialiniais darnumo bei darnaus valdymo procesais.

Socialinė dimensija yra silpniausia darnaus vystymosi koncepcijos vieta, ypač tais atvejais, kai susikerta socialinės ir ekonominės problemos, tiek lokaliu, tiek ir globaliu mastu (Lehtonen, 2004). Kai kurių mokslininkų nuomone, didžiausias trūkumas siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi idėjas yra socialinės problemos, išplaukiančios iš mokymosi klaidų, nesėkmių ir pažeisto plėtros ciklo (Gunderson, Holling, 2002).

Svarbi socialinės darnos dalis yra darnios bendruomenių plėtros užtikrinimas. Darni bendruomenės plėtra apibrėžiama kaip plėtra, integruojanti ekologinius, socialinius ir ekonominius sprendimus. Pasak Onyx ir kitų (2004), šiai plėtrai pasiekti būtina reguliari bendruomenės narių sąveika bei nuolatinis bendruomenės kuriamo tinklo palaikymas. Tačiau nors konceptuali lygiu darnaus vystymosi idėja yra pakankamai išplėtota, vis dėlto įgyvendinti praktikoje tai yra sudėtinga (Robinson, 2004). Viena pagrindinių priežasčių, stabdančių visavertį darnaus vystymosi įgyvendinimą, yra nesavalaikiai, vėluojantys, su planavimu ir įgyvendinimu susiję sprendimai. Šio delsimo būtų galima išvengti, jei netrūktų tyrimų, žinių ir informacijos bendruomenėse. Be viso to stokojama konstruktyvaus dialogo darnios plėtros tematika, kryptingos politikos ir stipresnių „darnios plėtros“ etikos nuostatų įvairiuose valdžios lygiuose bei tarp bendruomenių suinteresuotųjų. Kai kurių mokslininkų nuomone, vienas pagrindinių darnios bendruomenių plėtros įgyvendinimo barjerų yra valdžia (Sabel, 2001; Bradford, 2003; Dale, Newman, 2010). Kitas svarbus aspektas yra ryškus atotrūkis tarp nacionalinės, regioninės ir vietos valdžios, tarp kaimo ir miesto, tarp verslo ir mokslo bendruomenių (Bradford, 2003). Kai kurių autorių teigimu, norint pasiekti darnios bendruomenių plėtros, būtina mobilizuoti socialinį kapitalą (Dale, Newman, 2009; Dale, Onyx, 2005). Taigi, vėl aptinkamos sąsajos tarp socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų

Tačiau visi šie iššūkiai, tenkantys šiuolaikinei visuomenei, negali būti išspręsti vienos organizacijos, bendruomenės ar valstybės pastangomis. Svarbiu veiksmu sprendžiant problemas tampa tinklai (viena iš socialinio kapitalo dimensijų). Nei viena bendruomenė nesugebėtų pasiekti darnios plėtros izoliuotai, tai įmanoma tik jungiantis į tinklus. Pasak Dale ir Newman (2010), bendradarbiavimas yra bendruomenės vystymosi pagrindas, turintis apimti vis daugiau vietinių bendruomenės organizacijų, vadovų ir valdžios atstovų bei kurti partnerystės ryšius su įvairaus lygio valdžios institucijomis, privačiu sektoriumi ir pilietinėmis socialinėmis organizacijomis. Pateikiamos

darnios bendruomenės sampratos, kurios sujungia socialinio kapitalo dimensijas su darnaus vystymosi socialinėmis nuostatomis.

Lentelė 4

Darnios bendruomenės samprata

Autorius	Darnios bendruomenės apibrėžimas
Ferlander, S. (2003)	Bendruomenę apibrėžia kaip bendruomeniškumo jausmu pagrįstus socialinius tinklus, kuriems būdingi tęstiniai, susipynę, glaudūs ryšiai tarp žmonių.
Kearns, A., Turok, I. (2003)	Darnią bendruomenę apibrėžia kaip: įvairių esamų ir ateities kartų poreikių ir aukštos gyvenimo kokybės užtikrinimą bei galimybių namų ūkių pažangai pasiūlymą; neigiamo išorinio poveikio aplinkai, visuomenei ir ekonomikai apribojimą.
Egan, J. (2003)	Darni bendruomenė sudaro sąlygas patenkinti įvairius esamų, būsimų gyventojų, jų vaikų ir kitų naudotojų poreikius, prisideda prie aukštesnės gyvenimo kokybės ir užtikrina galimybes ir pasirinkimus. Taip pasiekiamas efektyvus gamtos išteklių panaudojimas, stiprinama aplinka, skatinami socialiniai ryšiai ir įsitraukimas, stiprinama ekonominė gerovė.
Onyx, J. ir kt. (2004)	Darnią bendruomenės plėtrą apibrėžia kaip plėtrą, integruojančią ekologinius, socialinius ir ekonominius sprendimus.
Bramley, G. ir kt. (2006)	Darnią bendruomenę apibūdina besitęsiančiu visuomenės, kaip kolektyvinės esybės, gyvybingumu ir funkcionalumu.

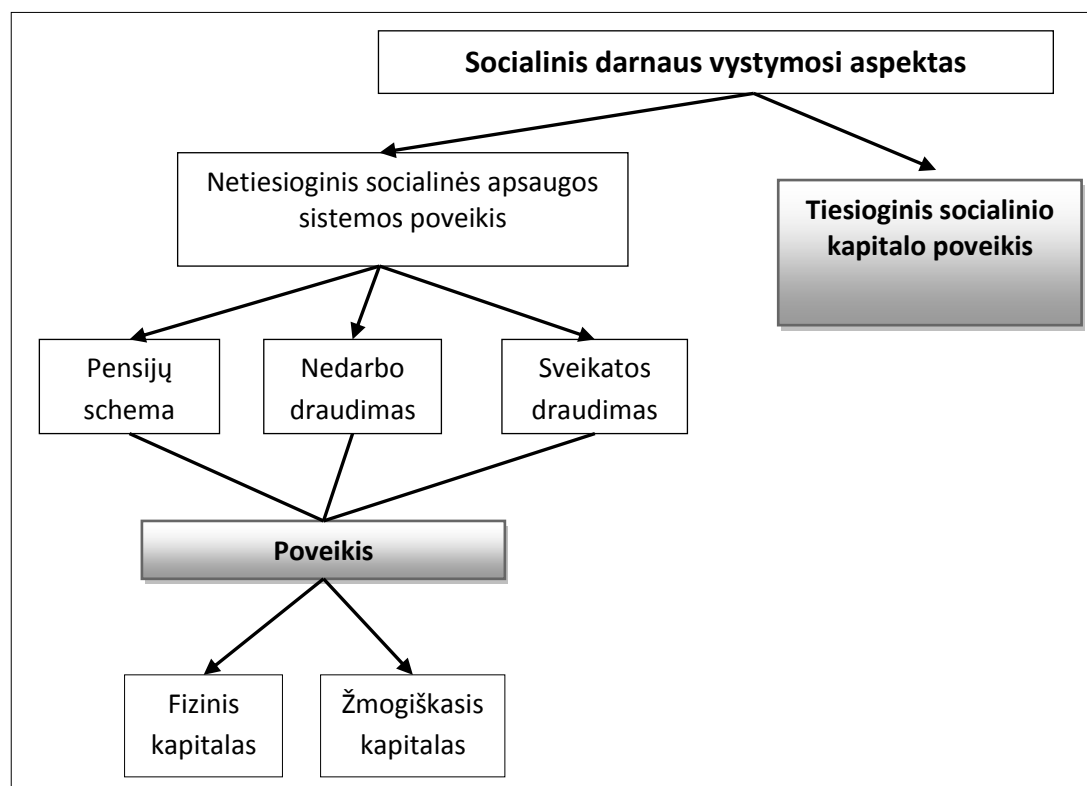
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Socialinis kapitalas, socialinio kapitalo dimensijos glaudžiai siejasi su visais darnaus vystymosi aspektais, tačiau dažniausiai mokslininkų nagrinėjami socialinio kapitalo ir ekonominio augimo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo, aplinkosaugos ryšiai. Tyrimais nustatyta, kad reikšmingą vaidmenį darnios visuomenės formavimosi procese vaidina pasitikėjimas, vertybinės nuostatos ir socialiniai tinklai, padedantys formuoti stiprias bendruomenes. Hans-Boeckler-Foundation (2001) atlikti tyrimai atskleidė šiuos socialinės darnos kriterijus:

- visuomenės nariams vienodai svarbus tiek apmokamas, tiek savanoriškas darbas;
- užtikrintas pagrindinių poreikių patenkinimas;
- efektyvi socialinės apsaugos sistema;
- užtikrintos lygios galimybės dalyvauti demokratinėje visuomenėje;
- diegiamos socialinės inovacijos.

Hans-Boeckler-Foundation (2008) išskirti socialinės darnos kriterijai paliečia ir kai kuriuos socialinio kapitalo aspektus. D. Narayan ir M. Cassidy

(2001) sukurtame socialinio kapitalo modelyje savanorystė išskiriama kaip viena iš pagrindinių socialinio kapitalo dimensijų, o R. Putnam teorijoje dalyvavimas ir įsitraukimas yra būtini socialinio kapitalo elementai, padedantys formuoti demokratiškesnes bendruomenes. Empiriniai tyrimai patvirtina, kad demokratiškos, socialinio teisingumo principais pagrįstos ir labiau į žmonių poreikius orientuotos šalys lengviau įgyvendina darnaus vystymosi principus. Pilietinės visuomenės skatinimas, aktyvus visuomenės narių įsitraukimas į sprendimų priėmimą, teisės į informaciją garantija – vienos pagrindinių priemonių sklandžiam socialinės darnos vystymuisi užtikrinti. E. Meyer (2000) išskiria dvi bazines socialinės darnos plėtros priemones: socialinės apsaugos sistemą, kaip turinčią netiesioginį poveikį, ir antra – socialinį kapitalą, kaip tiesioginio poveikio elementą (6 paveikslas).

Pav. 6 Socialinės darnos poveikio priemonės

Šaltinis: Meyer, E. C. (2000). Social aspects of Sustainability, 6.

Socialinio kapitalo dimensijos savo esme aprėpia fundamentalius socialinės darnos elementus, tokius kaip dalyvavimas, įsitraukimas, pasitikėjimas, normomis ir abipusiškumu grindžiami bendruomeniniai ryšiai, didinantys visuomenės efektyvumą (Stone, Hughes, 2002). Woolcock (2001), plėtodamas socialinio kapitalo teoriją, dar labiau praplėtė jos ribas, įtraukdamas daug formalesnius institucinius ryšius bei tokius elementus, kaip valdžia, politinės santvarkos, teisė ir taisyklės, teismų sistema, pilietinė ir politinė laisvė. Taigi socialinis kapitalas yra tvirtos ir stabilios bendruomenės, skatinančios socialinės darnos plėtrą, prielaida. Vakarų Australijos socialinės apsaugos tarybos sukurtas WACOSS socialinės darnos plėtros modelis grindžiamas bendruomenių darnos principais. Šiuo modeliu bandoma atskleisti socialiai darnios bendruomenės pagrindus bei pateikti išsamią socialinės darnos koncepcijos sampratą. Modelį sudaro keturios dalys: socialinės darnos apibrėžimas, socialinės darnos principai, socialiai darnių bendruomenių bruožai ir apibendrinimas, atskleidžiantis, kaip pasiekiamos darnios bendruomenės. Pateikiami penki socialinės darnos principai, kuriais remiantis siekiama socialiai darnių bendruomenių tiek esamų, tiek ir būsimų kartu atžvilgiu (Martin *ir kt.*, 2002):

- socialinis teisingumas – bendruomenė užtikrina lygias galimybes ir pasekmes visiems savo nariams, ypač neturtingiausioms ir labiausiai pažeidžiamoms socialinėms grupėms;
- įvairovė – bendruomenė skatina įvairovę ir prisideda prie jos palaikymo;
- ryšiai / tinklai – bendruomenė palaiko procesus, sistemas ir struktūras, skatinančias ryšius bendruomenės viduje ir išorėje formaliame, neformaliame ir instituciniame lygmenyje;
- gyvenimo kokybė – bendruomenė užtikrina pagrindinių poreikių patenkinimą ir gyvenimo kokybę visiems nariams individo, grupės ir bendruomenės lygmeniu;
- demokratija ir valdžia – bendruomenė užtikrina demokratinius procesus ir atviras bei atsakingas valdžios struktūras.

Modelyje pažymima, kad socialinė darna pasiekama tada, kai formalūs ir neformalūs procesai, sistemos, struktūros ir ryšiai aktyviai palaiko dabarties ir ateities kartų sugebėjimus kurti sveikas ir gyvybingas bendruomenes. Socialiai darni visuomenė yra teisinga, įvairi, pasižymi ryšiais ir demokratiškumu bei užtikrina pakankamą gyvenimo kokybę. Pasak A. Árnason ir J. Lee (2003), bendruomenės darnumas, ryšiai ir ekonominis efektyvumas dažniausiai yra veikiami socialinio kapitalo. Kaip rodo tyrimai, socialinis kapitalas didina darbo našumą, įmonių konkurencingumą, skatina tautų klestėjimą (Putnam *ir kt.*, 2004). Vienas vertingiausių socialinio kapitalo bruožų siekiant socialinės darnos – tai, kad jo sukuriama nauda yra bendra visiems bendruomenės nariams, net tiems, kurie mažiau įsitraukia į tinklo veiklas. Taip pat ilgalaikiai Putnam tyrinėjimai atskleidė, kad tarp aukštesniu socialinio kapitalo lygiu pasižyminčių bendruomenių narių labiau pasireiškia polinkis padėti kitiems, rečiau sergama depresija, sumažėja savižudybių skaičius. Bendruomenių sveikatos būklės ir socialinio kapitalo lygio santykio vertinimai atskleidė, kad socialinis kapitalas gali paveikti ir tokių susirgimų mažėjimą, kaip širdies smūgis ir vėžys (Putnam *ir kt.*, 2004; Barton *ir kt.*, 2000).

Mokslininkai pastebi, kad socialinis kapitalas padeda ne tik kurti sveikesnę visuomenę, bet ir formuoja sveikesnę socialinę aplinką. Nustatyta, kad aukštesniu socialiniu kapitalu pasižyminčiose bendruomenėse yra geresnė kriminogeninė situacija, mažesnis paauglių nusikalstamumas, retesni paauglių nėštumai, mažiau patyčių tarp vaikų, mažiau žmonių, sergančių priklausomybių ligomis, geresni studentų mokymosi rezultatai (Putnam, 2002; Savage, 2001). Aukštas socialinis kapitalas skatina ne tik aukštesnių akademinį rezultatų siekimą, bet ir kolektyvinius veiksmus bei socialinį mokymąsi. Pretty ir Buck (2002) socialinį mokymąsi apibrėžia kaip individų ir visuomenės pokyčius per prisitaikymo prie inovacijų ir technologijų procesus. Vargas (2000) pažymi, kad švietimo institucijos atlieka reikšmingą vaidmenį darnios plėtros procese ir idėjų sklaidoje, rengdamos profesionalus, kurie skatins darnią plėtrą ateityje, apjungdamos tarptautines ir lokalias vertybes, nuostatas bei kultūrinius aspektus, kuria palankią viešą erdvę, imlią naujovėms

ir jautrią aplinkos pokyčiams. Kaip pastebi Kucukcan (2007), tinklai, sujungiantys švietimo institucijas ir visuomenines, savanoriškas organizacijas, kuria socialinį kapitalą ir gali virsti kūrybine, švietėjiška, projektine veiklomis.

C. Moobela ir kt. (2007) nuomone, socialinis kapitalas turi platų teigiamo poveikio bendruomenei spektrą, o per ją ir atskiriems individams. Darnaus vystymosi procese reikšmingą vaidmenį atlieka tiek institucinė, tiek tarpasmeninė sąveika, taip pat sukurtų socialinių tinklų dydis ir tankis (Simpson, 2005). Socialinio kapitalo kaip socialinių ryšių ir bendrų normų šaltinio svarbą darniam vystymuisi patvirtina ir Pretty (2003), savo argumentus pagrįsdamas faktais, jog vietovėse, kuriose socialinio kapitalo lygis aukštesnis, žmonės labiau pasitiki kolektyviniais veiksmais ir dalyvauja bendruomenės reikaluose bei yra labiau įsisąmoninę, kad kiti daro tą patį. Socialinio kapitalo įtaką bendruomenės gerovei ir darniai plėtrai patvirtina ir Narayan, Pritchett (1999). Autoriai, analizuodami Tanzanijos kaimų bendruomenių apklausos duomenis, pastebėjo, kad kaimuose, kurių socialinio kapitalo indeksas aukštesnis, tėvai labiau įsitraukia į mokyklos gyvenimą, mokyklose aukštesnė mokslo kokybė, bendruomenė aktyviau prisideda prie kelių tiesimo, o žemės ūkyje naudojami modernesni metodai.

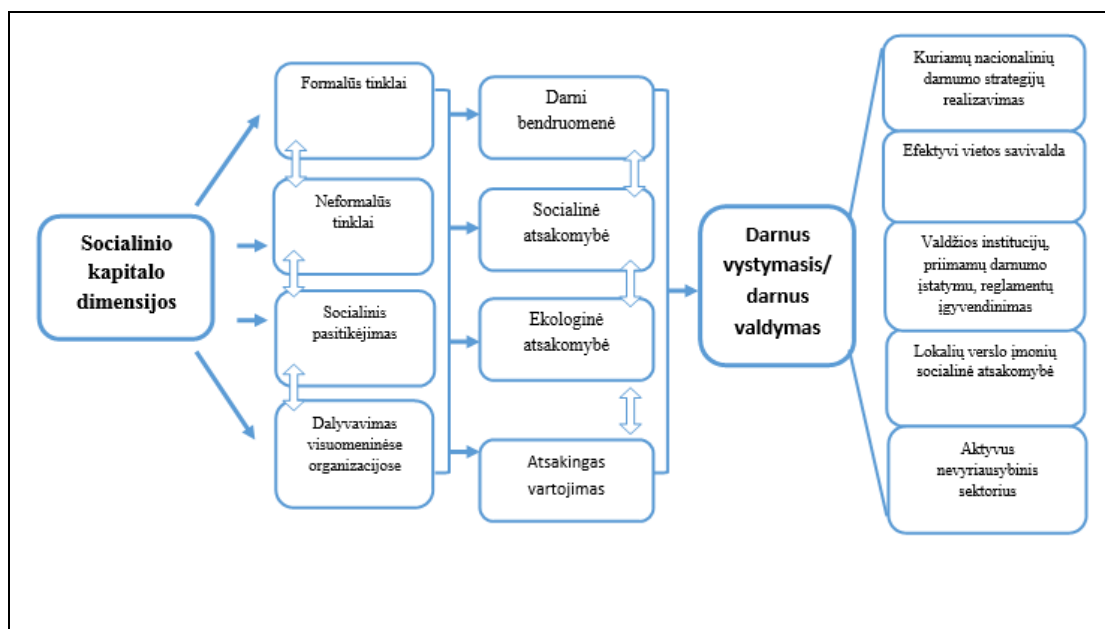
Taigi socialinis kapitalas darnaus vystymosi kontekste vaidina reikšmingą vaidmenį siekiant darnių ir efektyvių bendruomenių, socialinės gerovės ir demokratinės visuomenės. J. Pretty ir H. Ward (2001) teigia, kad socialinis kapitalas – tai geros plėtros pagrindas lokalioms grupėms, padedantis formuoti ir stiprinti vietines taisykles. Savo bendruomeniškumu ir sugebėjimu mobilizuoti bendruomenės jėgas ir galimybes kolektyvinei veiklai, nukreiptai į lokalių problemų sprendimą, jis gerokai pranašesnis už individualų darbą ar konkurencija grindžiamus veiksmus. Socialinis kapitalas, veikdamas kaip kolektyvinis reiškiny, skatina visuotiną ir savanorišką taisyklių pripažinimą (Isham, Satu, 2002), o bendros visiems normos padeda efektyviau spręsti bendruomenės problemas. P. Adler ir S. Kwon (2002) pastebi, kad socialinio kapitalo plėtra bendruomenėse skatina tokius pokyčius, kaip individų savanaudiškumo ir egoizmo silpnėjimas ir įsipareigojimų kitiems

bendruomenės nariams bei bendrų interesų atsiradimas. Brewer (2003) nuomone, kuo tankesnis ryšių tinklas susiformuoja, tuo didesnė tikimybė, kad žmonės įsitrauks į kolektyvinę veiklą. Krishna ir Norman (2002) nustatė, kad socialinio kapitalo indeksas yra tiesiogiai teigiamai susijęs su plėtros rezultatais. Grootaert ir Bastelaer (2002) nustatė, kad socialinis kapitalas turi reikšmingos įtakos daugeliui žmonių gyvenimo ir vystymosi sričių. Jis lemia socialinių paslaugų sferą tiek kaimo, tiek miesto vietovėse, skatina privačių įmonių plėtrą, veikia bendrų išteklių valdymą, padeda tobulinti švietimo sistemą ir kokybę, leidžia efektyviau valdyti konfliktines situacijas. Dolfsma ir Charlie (2003) teigimu, socialinio kapitalo plėtra padeda lengviau kovoti su skurdu ir reikšmingai prisideda prie socialinės ir ekonominės darnaus vystymosi dimensijų plėtros, padeda sukurti ir išlaikyti ryšį tarp politinių sprendimų ir bendruomenės veiksmų.

Vis dėlto kai kuriais atvejais socialinio kapitalo ryšys su ekonomine ir socialine gerove yra diskutuotinas. Viena vertus, socialinis kapitalas gali būti vertinamas kaip socialinės ir ekonominės gerovės šaltinys, kita vertus, dar vis nėra patvirtinta, ar pats socialinis kapitalas nėra socialinės ir ekonominės gerovės padarinys. Tačiau, kaip atskleidė gausūs socialinio kapitalo poveikio tyrinėjimų rezultatai, jo reikšmė darnios socialinės plėtros kontekste yra neabejotina. Socialiniai darnai pasiekti būtinos visuotinai priimtinos normos, pasitikėjimas, tvirtos ir vieningos bendruomenės bei platūs ryšiai tinklai, užtikrinantys visų tipų dalyvavimą: socialinį – neoficialūs individų įsipareigojimai kitiems bendruomenės nariams siekiant bendros naudos; piliečių – asmenų įsipareigojimai veikti bendruomenės labui; įsitraukimas į savanoriškų, pelno nesiekiančių organizacijų veiklą; ir glaudus ryšių palaikymas su įvairiomis organizacijomis bei struktūromis (Petukienė *ir kt.*, 2007). Apibendrinant analizuotas mokslines teorijas, tiriančias socialinį kapitalą, socialinio kapitalo dimensijas, darnų vystymąsi, darnaus valdymo įgalinimo būdus, galima teigti, kad socialinio kapitalo dimensijos, tokios, kaip formalūs bei neformalūs tinklai, socialinis pasitikėjimas, dalyvavimas visuomeninėse organizacijose, normos kuria prielaidas darniai visuomenei

formuotis, egzistuoti. Kartu šios socialinio kapitalo dimensijos padeda įgalinti darnų valdymą. Kuriamos ir formuojamos darnaus vystymosi strategijos gali būti realizuotos tik visuomenei jas suvokus. Tam tarnauja socialinis kapitalas. Kitaip tariant, nustačius socialinio kapitalo dimensijų raišką visuomenėje, galima suvokti, kaip būtų galima siekti darnaus vystymosi esminių nuostatų, kokius valdymo instrumentus pasitelkti, kad darnus vystymasis būtų realiai įgyvendinamas, bet ne tik deklaruojamas. Kitoje šio darbo dalyje bus analizuojami jau atlikti empiriniai tyrimai socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi sąsajų srityje.

Apibendrinant analizuotus socialinio kapitalo, socialinio kapitalo dimensijų bei darnaus vystymosi bei darnaus valdymo aspektus, pateikiamas teorinis šių koncepcijų sąsajų modelis:

Pav. 7. Teorinis socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi bei darnaus valdymo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Šiame modelyje pateikiamos apibendrintos, dažniausiai analizuojamos socialinio kapitalo dimensijos akcentuojant tai, jog tarp jų egzistuoja ir glaudūs tarpusavyje priklausomybės ryšiai. Šios dimensijos sudaro prielaidas plėtoti socialiniams darnaus vystymosi ir darnaus valdymo elementams. Kitaip tariant,

formalių ir neformalių tinklų, socialinio pasitikėjimo lygmens, dalyvavimo visuomeninėse organizacijose aktyvumas didina darnios bendruomenės brandą, socialinę, ekologinę atsakomybę, atsakingą vartojimą. Visa tai sudaro prielaidas darniam vystymuisi, darniam valdymui. Darnus valdymas suvokiamas kaip kuriamų darnumo strategijų efektyvus realizavimas (pasiteisinimas), valdžios institucijų priimamų įstatymų, reglamentų paisymas (realizavimas), veiksminga vietos savivaldos sistema, lokalių verslo įmonių socialinė atsakomybė, aktyvus nevyriausybinis sektorius; taip pat visų šių sektorių glaudūs tarpusavio ryšiai.

Kitoje disertacijos dalyje analizuojamas socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų bei darnaus valdymo sąsajos empiriniuose tyrimuose.

II. SOCIALINIO KAPITALO IR DARNAUS VYSTYMOŠI SOCIALINIŲ ASPEKTŲ EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS

Šioje disertacijos dalyje yra analizuojami socialinio kapitalo bei darnaus vystymosi socialinių aspektų empiriniai tyrimai. Pateikiamos taikomos metodikos socialinio kapitalo dimensijų, darnaus vystymosi bei valdymo klausimų analizei. Gilinamasi į tai, kokios (ir kaip) socialinio kapitalo dimensijos yra tyrinėjamos, kaip analizuojami darnaus vystymosi socialiniai aspektai. Pateikiami empiriniai tyrimai, kuriuose analizuojamos socialinio kapitalo dimensijų sąsajos su darnaus vystymosi socialiniais aspektais, taip pat su darnaus valdymo įgalinimu.

2.1. Socialinio kapitalo dimensijų empirinių tyrinėjimų metodikos

Dar 2000 metais L. Hjollund (2000) ir kt. pastebėjo, kad nėra sukurtos vieningos metodikos socialiniam kapitalui įvertinti. Socialinis kapitalas susilaukia vis daugiau dėmesio nagrinėjant politikos, ekonomikos, socialines temas, tačiau kiekvieno autoriaus jis vertinamas savaip, nors baziniai socialinio kapitalo kriterijai yra įtraukiami į daugelį šių priemonių. Tokia socialinio kapitalo vertinimo įrankių įvairovė pagrindžiama koncepcijos daugialypiškumu ir skirtingais tyrimų aspektais. Vis dėlto Pasaulio banko institutas parengė rekomendacines gaires socialinio kapitalo tyrimų organizatoriams, kuriose išsamiai pristatomi galimi tyrimo metodai skirtingoms socialinio kapitalo dimensijoms, aptariami tyrimo organizavimo etapai, duomenų rinkimo ypatumai, raktiniai kiekvienos dimensijos klausimai. Rekomendacijos parengtos remiantis ilgamečiais socialinio kapitalo tyrinėjimais. Jose pateikiamos tam tikras socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų tarpusavio sąsajos, kurios plačiau bus atskleistos aptariant daugiau mokslinių studijų, jomis grindžiant konstruojamą analizuojamų dimensijų

tarpusavio sąsajų modelį. Pasaulio banko instituto socialinio kapitalo kokybinio tyrimo organizavimo gairėse (Dudwick *ir kt.*, 2006) atliekant tyrimą rekomenduojama remtis šešiomis pagrindinėmis socialinio kapitalo dimensijomis: grupės ir tinklai; pasitikėjimas ir solidarumas; kolektyviniai veiksmai ir bendradarbiavimas; informacija ir komunikacija; socialinė sąveika ir įsitraukimas; įgaliojimai ir politiniai veiksmai. Šių dimensijų pagrindu galima nustatyti, kaip socialinė sąveika suteikia (arba nesuteikia) individams, namų ūkiams ar mažoms grupėms prieigą prie išteklių. Tie, kuriems prieinami svarbūs ištekliai, arba tie, kurie užima strategiškai reikšmingą vietą tinkle, yra laikomi turinčiais „daugiau“ socialinio kapitalo nei kiti, kadangi jiems socialinė sąveika ir padėtis šiuose tinkluose suteikia didesnę priėjimą ir galimybę valdyti reikšmingus išteklius.

Socialinis kapitalas taip pat gali būti nagrinėjamas kaip tam tikros vientisos bendruomenės bruožas. Tokiu atveju tiriama bendruomenės ryšiai, žmonių įsitraukimas formuojant informacijos tinklus ir dalyvaujant pilietinių organizacijų veikloje (Dudwick *ir kt.* 2006).

Kiekybinis tyrimas atliekamas naudojantis standartizuotu klausimynu. Respondentai (individai ar namų ūkiai) atrenkami naudojantis atrankos metodais. Gauti rezultatai yra vertinami, klasifikuojami, palyginami ir apibendrinami visai populiacijai. Tyrimo metu nustatyti rodikliai ir kiekybiniai duomenys leidžia nustatyti egzistuojančius koreliacinius ryšius tarp kintamųjų ir rezultatų. Vis dėlto kai kuriais atvejais vien kiekybinio tyrimo duomenų pilnai įvertinti reiškinį nepakanka. Atliekant bendruomenių tyrimus svarbu įvertinti kai kuriuos kokybinius rodiklius, pavyzdžiui, identitetą, suvokimą, religiją ir pan., būdingus teritorijai, kurioje gyvena bendruomenė. Be šios informacijos kiekybiniai duomenys gali būti interpretuojami neadekvačiai ir apriboti galimybes parengti išsamias ir teisingas išvadas. Efektyvus kiekybinis tyrimas paprastai pareikalauja ir didelės tiriamųjų imties (Dudwick *ir kt.*, 2006).

Kokybiniai metodai naudojami platesnei informacijai surinkti ir analizuoti bei suteikia galimybę gerokai giliau išnagrinėti socialinius, politinius

ir ekonominius procesus. Socialinis kapitalas kaip multidimensinis reiškinys pats savaime reikalauja tiek kokybinių, tiek kiekybinių tyrimo metodų. Tik taip įmanoma tinkamai įvertinti ryšius tarp atskirų socialinio kapitalo dimensijų bei visapusiškai atskleisti socialinio kapitalo struktūrą ir sampratą. Pasaulio banko rekomendacijose (Dudwick *ir kt.* 2006) pažymima, kad vis dėlto dauguma socialinio kapitalo tyrimų yra orientuoti tik į vieną iš metodų, dažniausiai – kiekybinį. Kiekybiniai metodai yra mažiau efektyvūs norint suprasti kontekstą ir procesus, siekiant gilesnio proceso problemų įvertinimo, tinkamesni kokybiniai metodai. Kiekybiniai metodai puikiai tinka įvertinti lygį ir pokytį esant tam tikram poveikiui.

Kompleksinis tyrimas, sujungus kiekybinius ir kokybinius metodus, leidžia patikrinti sudėtingesnes hipotezes, palengvinti duomenų surinkimo procesą, sumažinti tyrėjo įtaką tyrimo duomenims, giliau suprasti analizuojamą kontekstą ir rezultatus, išaiškinti naujus, tyrėjų nenumatytus, reiškinio aspektus, nustatyti su procesu susijusius niuansus bei įvertinti priežasties-pasekmės ryšius. Kompleksiškai taikomi abu metodai suteikia galimybę nubrėžti visapusiškesnę vietinių institucijų ryšių žemėlapi.

Kompleksinis socialinio kapitalo tyrimas suteikia galimybę nustatyti priežastingumo ryšius, įvertinti procesus ir kontekstą. Bendruomenių grupių ir tinklų tyrimas leidžia atskleisti tai, kokią vietą žmonės ar namų ūkiai užima socialinėje sąveikoje ir ar ši vieta išlieka pastovi, ar kinta. Taip vertinant kolektyvinius veiksmus ir bendradarbiavimą, galima nustatyti pilietines bendruomenės galimybes. Socialinio kapitalo tyrimai gali atskleisti, kokios paskatos priverčia bendruomenės narius veikti drauge ir dalintis bendrais siekiais. Jei dalyvis tiki, kad bendra veikla yra produktyvesnė, tai padeda pasiekti aukštesnio plėtros efektyvumo. Valstybiniu mastu atliekant socialinio kapitalo tyrimus, tai gali labai pasitarnauti politinei praktikai.

Pasaulio banko (Dudwick *ir kt.*, 2006) kokybinių socialinio kapitalo tyrimų gairėse pateikiamos rekomendacijos, atskleidžiančios tai, kaip kokybinio tyrimo įrankiais iširti atskirus socialinio kapitalo aspektus. Autoriai aptaria šešias socialinio kapitalo dimensijas, kurias, taikant kokybinį metodą,

galima tirti diskusijų ir interviu būdu bei pasitelkus kitus metodus. Autoriai pažymi, kad siekiant įvairiapusiškai ir nuodugniai įvertinti kiekvieną socialinio kapitalo dimensiją, svarbu apžvelgti ir išnagrinėti aspektus, susijusius su bendruomenės kontekstu, istorija ir jų sąsaja su kiekviena dimensija atskirai (Dudwick *ir kt.*, 2006):

1. Grupės ir tinklai. Grupių ir tinklų supratimas leidžia žmonėms pasiekti išteklius ir bendradarbiauti siekiant bendrų tikslų, tai svarbi socialinio kapitalo dalis. Neformalus tinklai pasižymi savanorišku dalyvavimu, tačiau nesiekiamą dalintis informacija ir ištekliais su bendruomene, taip pat bendradarbiauti, derinti veiksmus, dalintis abipuse pagalba siekiant padėti maksimalizuoti turimų išteklių panaudojimą. Neformalus tinklai gali būti susieti tiek horizontaliais, tiek ir vertikaliais ryšiais bei turėti įvairių aplinkos sąlygų: rinkos, giminystės, draugystės ir pan.

Kitos rūšies tinklai apima įvairias asociacijas, kurių narių ryšiai yra horizontalūs. Šie tinklai paprastai pasižymi aiškia struktūra, vaidmenimis ir taisyklėmis, kurie apibrėžia tai, kaip nariai bendradarbiauja, kad pasiektų vieningų tikslų. Šie tinklai turi galimybę ugdyti savipagalbą, abipusę pagalbą, solidarumą ir kooperacines iniciatyvas bendruomenėje. Vertikalus socialinis kapitalas taip pat apibrėžia ir sąveiką bei santykius tarp bendruomenės ir jos vadovų, išplėtotus ryšius su gyvenvietėmis, vyriausybe ar verslo partneriais, rinkomis.

Vertindami šią socialinio kapitalo dimensiją, autoriai rekomenduoja suformuoti klausimus, atspindinčius pagrindinius tinklų ir grupių aspektus, bei pateikia keletą rekomenduojamų klausimų bloką:

- a) Bendruomenės kontekstas: išteklių ir paslaugų tinkamumas ir prieinamumas. Šiame bloke rekomenduojami klausimai susiję su ištekliais (gamtiniais, kultūriniais, rekreaciniais, rinkų ir kt.), turimais bendruomenėje, taip pat su jų prieinamumu, socialinių klasių, dominuojančių bendruomenėje, nustatymas, išsilavinimo, turto, skurdo ir pan. vertinimas. Tai ir paslaugų, kurios teikiamos bendruomenėje, taip

pat jų paskirstymo tarp grupių nustatymas, sunkumų, su kuriais susiduria bendruomenė, įvertinimas.

- b) Priėjimas prie grupių ir tinklų. Šiame bloke pateikiami klausimai, padedantys nustatyti bendruomenėje egzistuojančias formalias ir neformalias grupes, jų veiklą, aktyvumą, narių įtraukimo būdus, taip pat tai, kas vadovauja grupei ar tinklui, kokie veiksniai lemia vadovo pasirinkimą, kokie narių vaidmenys grupėje ar tinkle, kaip dalyvavimas juose paveikia kasdienį narių gyvenimą, kokių pokyčių bendruomenei atneša grupė ar tinklas, ko siekiama pokyčiais, ar žmonės linkę padėti vienas kitam susitvarkyti su kasdienėmis problemomis, kokiais atvejais ir kaip dažnai nariai padeda vienas kitam, kas - grupė, individai ar tinklas skatina žmones jausti moralinius ir socialinius įsipareigojimus, koks narių skaičius įvairiuose tinkluose, kaip dažnai grupės ar tinklo nariais susitinka ir kas juos tam paskatina, kaip žmonės ar namų ūkiai įsitraukia į tinklą ir palaiko jo ryšius, kokie tinklo narių charakterio bruožai yra labiausiai vertinami, kokie žmonės bendruomenėje yra labiausiai socialiai ir ekonomiškai izoliuoti, ar izoliacija susijusi su šių žmonių priklausymu kokiems nors tinklams ir pan. Šie ir panašūs klausimai atskleidžia, kokie tinklai ar grupės egzistuoja bendruomenėje, kokią galią jie turi ir kiek yra prieinami bendruomenės nariams.

Siekdamas geriau perprasti bendruomenę, N. Dudwick ir kt. (2006) rekomenduoja susipažinti su aplinka, pasivaikščioti po bendruomenės teritoriją, pasitelkus vietinį gyventoją, kuris puikiai pažįsta aplinką, taip pat pasižymėti esmines pastabas. Autorių manymu, būtina stebėti tokius bendruomenės bruožus: fiziniai ir geografiniai parametrai, apimantys ir svarbiausias subbendruomenes bei kaimynystės ryšius; lokalūs bendruomenės ištekliai, infrastruktūra ir patogumai; veiksniai, susiję su geografiniais ypatumais ir suteikiantys bendruomenei papildomų galimybių arba apribojimų, pvz., izoliuota teritorija, ekologija, potvynių rizika, vyraujantys užkrečiami susirgimai ir pan.; reikšmingos socialinės grupės, pvz.: etninės, kalbinės, lyties, religinės ar luomai. Šiuos duomenis galima sujungti su formalia statistine

informacija, registų ar susijusiais turimais duomenimis. Apibendrinus visą šią informaciją, surinktą pasitelkus aukščiau aptartus šaltinius, galima tiksliau įvertinti bendruomenėje egzistuojančias grupes ir tinklus bei jų tarpusavio ryšius ir sąveiką.

2. Pasitikėjimas ir solidarumas. Pasak L. Andriani (2010), informacija ir pasitikėjimas yra gyvybiškai svarbūs socialinių tinklų elementai, kurių pagrindu formuojasi „neapčiuopiami“ ištekliai, padedantys visuomenei pasiekti tiek ekonominių, tiek socialinių rezultatų (aukštesnio gerovės, įsidarbinimo, inovacijų, produktyvumo lygio, taip pat aukštesnio pasitikėjimo aplinka ir žinių lygio). Ši socialinio kapitalo dimensija atskleidžia, kiek žmonės pasitiki savo giminaičiais, kaimynais, kolegomis, pažįstamais ar net nepažįstamais bei tai, kiek jis yra pasirengęs jiems padėti ar bent jau nepakenkti. Pasitikėjimas vertinant jį socialiniame kontekste, padeda suprasti sudėtingus žmonių ryšius. Kai kuriais atvejais pasitikėjimas yra pasirenkamas, tačiau kalbant apie socialinį kapitalą, jis tampa būtinybe. N. Dudwick ir kt. (2006) šiai socialinio kapitalo dimensijai ištirti rekomenduoja pasitelkti dvi klausimų grupes:

- a) Klausimai, padedantys atskleisti bendruomenės kontekstą ir istoriją: populiacijos dydis, demografiniai bendruomenės duomenys, istoriniai bendruomenės faktai, svarbūs įvykiai ar nelaimės, turėjusios reikšmingą poveikį bendruomenės klestėjimui ir gerovės lygiui, kokia žymių žmonių padėtis kitų narių atžvilgiu grupėje ar tinkle, kiek laiko žmonės gyvena kaimynystėje ar bendruomenėje, kiek vienas kitą pažįsta, kokios svarbios socialinės grupės yra bendruomenėje (pagal luomą, religiją, rasę, tautybę, rajonus ir pan.), socialiniu požiūriu bendruomenė heterogeninė ar homogeninė, ar bendruomenėje yra naujų grupių, pvz., pabėgėlių ar ekonominių migrantų, kokie svarbiausi vyrų ir moterų pragyvenimo šaltiniai ir pan.
- b) Klausimai, padedantys identifikuoti sąsajas tarp vietos gyventojams priimtinių normų, valdymo formos ir pasitikėjimo: sąveika tarp kultūrinių ir socialinių normų, nacionalinės ir vietos valdžios įtaka pasitikėjimui tiek tarp grupių, tiek tarp individų, kokiomis institucijomis

žmonės labiau pasitiki iškilus problemoms formaliomis ar neformaliomis sąlygomis, kuo žmonės pasitiki labiausiai susidūrę su skirtingomis problemomis (darbo, grynųjų pinigų, stojimo į universitetą ir pan.), kaip pasiskirsto pasitikėjimas bendruomenėje (prioritetas šeimos nariams, giminėms ar tam tikram tinklui, kuriam priklauso), ar dažnai pasireiškia nepasitikėjimas tarp namiškių ar tarp grupių, ar egzistuoja bendruomenėje susiskaidymas, kokia šio susiskaidymo istorija.

Visapusiškesniam tyrimui autoriai siūlo pasitelkti ir istorinės matricos metodą. Pagal jį lentelės pavidalu gali būti išdėstomi istoriškai reikšmingi bendruomenės ar grupės įvykiai. Laiko juosta žymima horizontalioje ašyje, nurodant bendruomenei svarbius metus ir priežastį, kodėl šie metai yra svarbūs (pvz., 1950 m. atidaryta kaimo mokykla), vertikalioje ašyje žymimi bendruomenės parametrai (pvz., populiacijos dydis, socialinių grupių įvairovė, dalyvių skaičius kasmetinėje kaimo šventėje ir pan.). Šios matricos pagalba galima identifikuoti reikšmingus bendruomenės įvykius bei stebėti tai, kokiomis sąlygomis vieni ar kiti pokyčiai vyko, kaip kito bendruomenė laikui bėgant, kokius išteklius valdė ir kaip jie ilgainiui keitėsi ar liko pastovūs.

Tyrimo duomenų rinkimui labai naudingas dienoraščio pildymas, kuriame žymimos esminės pastabos iš interviu ar grupinių diskusijų. Tyrėjo dienoraštyje naudinga žymėti šias veiklas:

- Dienos mintys apie interviu, kuris įrašytas ir dar analizuojamas;
- Pastabos dėl žmonių elgesio ir aplinkos stebėjimo tyrimo vietovėje.

Pasak Dudwick ir kt. (2006), naudinga sudaryti ir išteklių pasikeitimo matricą, kuri atspindi tam tikrą grupės ar bendruomenės išteklių, prekių ar paslaugų mainus. Autoriai pristato dvi adaptuotas Kuehnast ir Dudwick (2004) išteklių pasikeitimo matricas, kurias rekomenduojama taikyti siekiant ištirti socialinį pasitikėjimą. Pirmoji matrica (1 priedas) padeda nustatyti, kokie yra pagrindiniai bendruomenės narių išteklių (pradedant finansiniais baigiant ryšiais) šaltiniai. Respondentams formuluojamas klausimas „Ką ir iš ko tu

gauni?“ ir pateikiama užpildyti matrica, kiekvienoje skiltyje pasirenkant tinkamiausią atsakymą iš galimų variantų „visada“, „dažnai“, „kartais“, „retai arba niekada“.

Antroji matrica (2 priedas) padeda nustatyti, į ką dažniausiai bendruomenės nariai kreipiasi pagalbos susidūrę su tam tikromis problemomis. Formuluojuamas klausimas respondentams „Į ką jūs dažniausiai kreipiatės pagalbos ar paramos?“, galimi atsakymai sutampa su pirmosios matricos(1 priedas).

Pateiktos matricos padeda papildyti anketinės apklausos metu gautus duomenis ir surinkti išsamesnę informaciją, atskleidžiančią bendruomenės narių pasitikėjimą vieni kitais ir įvairiomis institucijomis. Nagrinėjant tyrimo duomenis, istorinės matricos suteikiama informacija gali padėti paaiškinti, kaip bendruomenėje istoriškai susiklostė esama situacija, kokie veiksniai turėjo įtakos aukštesniam ar žemesniam pasitikėjimo laipsniui formaliomis ir neformaliomis institucijomis, šeimos nariais.

3. Kolektyviniai veiksmai ir bendradarbiavimas. Bendradarbiavimas ir kolektyvinė veikla yra glaudžiai susiję su pasitikėjimu ir solidarumu, tačiau siekiant giliau ištyrinėti šią dimensiją, nagrinėjama, ar ir kaip žmonės dirba bendruomenėje kartu susitelkdami bendriems projektams ir sumanymams bei reaguodami į problemas ar krizes. Šiuo atveju naudinga pasitelkti interviu su formaliais ir neformaliais bendruomenės lyderiais, nevyriausybinių organizacijų, asociacijų, susivienijimų ar kitų grupių vadovais. Kolektyvinių veiksmų ir bendradarbiavimo tyrime Dudwick ir kt. (2006) rekomenduoja naudoti klausimų grupę, atspindinčią bendruomenės kontekstą ir istoriją bei išsiaiškinti: kokios skubiausiai spręstinos bendruomenės problemos, kiek bendruomenės nariai bendradarbiauja vienas su kitu siekdami šių problemų sprendimo; kokį poveikį abipusei pagalbai, bendradarbiavimui ir kolektyviniams veiksams turi bendruomenės tradicijos bei kultūra; kaip nacionalinė, regioninė ar vietos valdžia daro įtaką kolektyviniams veiksams; kaip pateikti neseniai vykusios bendruomenės kolektyvinės veiklos pavyzdį, kas šiose veiklose dalyvavo, kaip tai vyko ir koks to rezultatas, kas buvo

atsakingas už organizavimą, kaip žmonės buvo sutelkti, ar buvo apribotas specifinių grupių (moterų, jaunimo, neturtingųjų) dalyvavimas pasitelkus socialines, kultūrinės ar teisinės priemones; ar kai kurios grupės kaimynai ir/ar namiškiai kartu dirbo aktyviau nei kiti, ar kai kurios grupės kaimynai ar namiškiai išskyrė save, ar buvo atskirtos nuo kolektyvinės veiklos, ar kokios nors aplinkybės ribojo žmonių galimybes ir pasirengimą dirbti kartu (laiko stoka, abejonės siekiamu rezultatu ir pan.); kokios sankcijos taikomos nusižengiantiesiems kolektyvinės veiklos normoms bendruomenėje.

Kitos grupės veiklos taip pat padeda geriau suprasti bendradarbiavimą ir kolektyvinius veiksmus. Šiuo atveju galima suranguoti turimą informaciją apie grupės problemas ar ginčytinus klausimus ir taip išsiaiškinti, kokios problemos yra prioritetinės. Tam galima panaudoti bendruomenės lyderių ar fokus grupės apklausą prašant jų išvardinti šešias pagrindines bendruomenės problemas ir išdėstyti jas pagal svarbą. Papildant ir tikslinant rezultatus, respondentams užduodami papildomi klausimai: kas, ką, kur ir kodėl. Taip pat dera išsiaiškinti, kokiais veiksmais bendruomenė galėtų kolektyviai spręsti šias problemas. Tendencijų analizė ir istorinė matrica gali padėti nustatyti, kaip prioritetinės bendruomenės problemos vystėsi laikui bėgant ir kokia, palyginus, situacija buvo prieš penkerius ar dešimtį metų.

4. Informacija ir komunikacija. Manoma, kad būtent augantis informacijos prieinamumas yra tas mechanizmas, kuris padeda sustiprinti neturtingiausių bendruomenės narių poziciją siekiant jų gerovę didinančių sprendimų (Dudwick *ir kt.*, 2006). Autoriai rekomenduoja tiriant šią socialinio kapitalo dimensiją koncentruotis į klausimus, padedančius identifikuoti tuos bendruomenės / grupės individus, kurie gauna informaciją, susijusią su tokiomis bendruomenės problemomis, kaip plėtra, rinkos būklė, viešosios paslaugos, informacinė infrastruktūra ir tuos, kurie šia informacija dalinasi. Pirmiausiai rekomenduojama įvertinti bendruomenės kontekstą ir istoriją keliant tokius klausimus: kokia informacijos prieinamumo bendruomenėje būklė yra dabar ir kokia buvo (atsakant į šį klausimą naudinga pasidomėti ir įstatymine baze bei teismų praktika, susijusia su informacijos laisve); apžvelgti

bendruomenėje egzistuojančius informacijos šaltinius ir infrastruktūrą, jų patikimumą, tikslumą, tinkamumą ir mastą, kurie iš šių šaltinių yra praktiškai naudojami; kuris iš informacijos šaltinių ar kanalų yra bendruomenėje labiausiai paplitęs, privilegijuotas; kokie neformalūs informacijos šaltiniai egzistuoja bendruomenėje, kuriems bendruomenės nariams yra prieinami arba neprieinami šie šaltiniai; kokia informacija yra gaunama pasitelkiant išskirtinius tinklus, prieinama išskirtinėms grupėms; kokia informacija nėra skirta namų ūkiams ar grupėms (t.y. kokios informacijos platinimas yra ribojamas bendruomenėje).

Atliekant informacijos ir komunikacijos bendruomenėje tyrimą, rekomenduojama atlikti visuomenės informavimo priemonių analizę. Turėtų būti nagrinėjami formalūs komunikacijos kanalai, t.y. peržiūrima vietos spauda, radijo, televizijos laidos, laikraščiai, viešose vietose kabantys skelbimai ir pan. Šia informaciją galima papildyti interviu su žiniasklaidos atstovais. Turinio analizė (kokios temos nagrinėjamos visuomenės informavimo priemonėse, kokių temų vengiama, pateikiamos informacijos tikslumo arba iškraipymo laipsnis, vyraujantys stereotipai ir pan.) padeda sužinoti, kokia informacija yra laisvai prieinama bendruomenei apie įvykius, politinius, teisinius sprendimus tiek nacionaliniu, tiek vietiniu lygiu.

5. Socialinė sąveika ir įsitraukimas. Socialinė sąveika ir įsitraukimas glaudžiai siejasi su jau aptartomis keturiomis socialinio kapitalo dimensijomis, tačiau ši dimensija labiau koncentruojasi į socialinių ryšių tvirtumą ir galią įtraukti arba išstumti bendruomenės narius. Sąveiką ir įsitraukimą galima atskleisti per dalyvavimą tokiose įvykiuose, kaip vestuvės ir laidotuvės arba per veiksmus, skatinančius vienybę, solidarumą, socialinės sąveikos stiprinimą, tobulinančius komunikaciją, veiklos koordinavimą, skatinančius pilietines iniciatyvas, altruistinę elgseną ir kolektyvinės sąmonės pojūtį. Pasaulio bankas (Dudwick *ir kt.*, 2006) rekomenduoja tiriant šią dimensiją formuluoti klausimus, leidžiančius nustatyti, kaip dalyviai yra įtraukiami arba išstumiami. Tyrimo metu svarbu identifikuoti šiuos dalykus: veiksniai, palaikantys sąveiką bendruomenėje; ar pasitaiko tinkle / grupėje nesutarimų ar atvirų konfliktų;

kokį būdą bendruomenė taiko norėdama apriboti galimybes, informaciją ir paslaugas; ar susiduriama su socialinės diskriminacijos rizika, kokie socioekonominiai, politiniai ar religiniai veiksniai skatina šią diskriminaciją; kas mažina viešųjų paslaugų prieinamumą neturtingiausioms ir pažeidžiamiausioms bendruomenės grupėms, ar yra apribojimų, susijusių su tautybe, lytimi, politiniais įsitikinimais ar geografine padėtimi; kokiais būdais bendruomenės nariai įsitraukia į politiką arba yra pašalinami iš jos; kaip dažnai žmonės, priklausantys skirtingiems socialiniams sluoksniams, susigiminiuoja.

Antrasis blokas klausimų turėtų identifikuoti konfliktų tipus ir būdus. Formuojami tokie klausimai: koks konflikto modelis vyrauja bendruomenėje ir šeimoje; kokiais atvejais konfliktas perauga į smurto išpuolį; kokie konfliktai dažniausi bendruomenėje per pastaruosius penkerius metus, dešimtį metų; kokios priežastys išprovokuoja kasdienes konfliktus tarp tinklo narių ir grupių (konkurencija dėl išteklių, socialinis susiskaldymas, socioekonominė nelygybė); kokie pagrindiniai veikėjai įsitraukia į tokius konfliktus; koks yra dažniausias, intensyviausias ir ilgiausiai trunkantis vietos konfliktas; kas tarpininkauja ir padeda bendruomenei išspręsti konfliktus, ar yra tam skirti žmonės, kas paskatino tokių pareigų atsiradimą, kaip seniai jie dirba; kokios bausmės yra dažniausios; kokia teisinė forma yra priimtinausia.

Autoriai taip pat rekomenduoja naudoti ir papildomus tyrimo metodus, padedančius nuodugniau ištirti socialinę sąveiką ir dalyvavimą. Greta visuomenės informavimo priemonių analizės tikslinga apžvelgti ir mokyklinių knygų turinį ar populiariąją literatūrą, kurių turinys gali atskleisti neigiamus stereotipus, ypač tam tikrų socialinių grupių (moterų, mažumų ar socialinės atskirties grupių) ir paaiškinti vyraujančius atskirties atvejus ar konfliktus.

Padidėjusios konflikto rizikos nustatymas padeda išskirti sąlygas, kurioms esant jis išauga bendruomenėje. Išskiriami septyni pagrindiniai indikatoriai, kurių augimas tiesiogiai veikia ir rizikos kilti konfliktui augimą. Efektyviai naudojant šiuos indikatorius, konflikto riziką galima identifikuoti. N. Dudwick ir kt. (2006) pateikia tokius konflikto rizikos indikatorius:

- Konfliktai, pasibaigę smurto išpuoliais per pastaruosius dešimtį metų;

- Žemas BNP, tenkantis vienam gyventojui;
- Nestabili santvarka;
- Militarizacija;
- Etninis dominavimas;
- Dažni regioniniai konfliktai;
- Aukštas jaunimo nedarbo lygis.

Tiriant socialinę sąveiką, naudingos informacijos galima gauti atlikus institucinę analizę. Institucinė analizė padeda atskleisti, kurios institucijos palaiko ar trukdo sąveiką tarp skirtingų grupių, kurios vaidina svarbiausią vaidmenį padedant arba trukdant kasdieniam neturtingų žmonių išlikimui.

6. Įgaliojimai ir politiniai veiksmai. Šeštoji socialinio kapitalo dimensija, įgaliojimai ir politiniai veiksmai atskleidžiami pasitenkinimo lygiu, asmeniniu veiksmingumu ir tinklų bei grupių narių sugebėjimu paveikti tiek vietinius įvykius, tiek ir platesnius politinius rezultatus. Įgaliojimai ir politiniai veiksmai gali atsirasti ir nedidelių kaimyninių ryšių pagrindu, ir platesniu vietoje, regiono ar nacionaliniu lygiu. Kiekvienas lygis turi savo specifiką ir reikšmę, todėl turėtų būti vertinamas atskirai. Nagrinėjant šią dimensiją, atsižvelgiama ir į socialinį suskaldymą, susijusį su lyties, tautiniais, religiniais, vietovės ar kitais veiksniais. Esminė informacija šiai dimensijai įvertinti surenkama imant interviu iš politikų, teisinės sistemos atstovų, visuomenės informavimo priemonių atstovų. Skiriamos kelios klausimų grupės, pirmoji – valdžia. Į šią klausimų grupę įtraukiami tokie klausimai: kokios yra teisinės tradicijos, nusistovėjusios bendruomenėje, ir kaip jos veikia pilietines iniciatyvas; ar įprastos, nusistovėjusios normos, taisyklės palengvina ar suvaržo pilietines iniciatyvas paveikti viešas institucijas; ar formalūs įstatymai, teisės aktai palengvina ar suvaržo pilietines iniciatyvas paveikti viešas institucijas; kokia dalis bendruomenės narių palaiko viešas institucijas ir formaliai atsako už jų veiklą; kokie formalūs ar neformalūs mechanizmai leidžia individams ir grupėms pareikalauti vietos valdžios ar tarnautojų prisiimti atsakomybę; kurios bendruomenės grupės ar segmentai turi didžiausią poveikį viešosioms

institucijoms; kokie yra šių grupių įtakos šaltiniai (grupės dydis, sugebėjimas sutelkti narius ar plėsti grupės narių skaičių, ryšiai su galią turinčiu elitu; ekonominė reikšmė); kurios grupės turi mažiausią poveikį viešosioms institucijoms ir kodėl.

Antroji klausimų grupė aprėpia institucinę analizę. Šiai analizei atlikti keliami tokie klausimai: kokios formalios ir neformalios institucijos egzistuoja bendruomenėje; koks yra šių institucijų tarpusavio ryšys, poveikis ir reikšmė viena kitai; kokios yra sąsajos tarp skirtingų institucijų; kas paskatina bendruomenės narius steigti formalias ir neformalias institucijas. Dudwick ir kt. (2006) be institucinės analizės rekomenduoja pasitelkti dar keletą tyrimo metodų. Vienas jų Venno diagrama, papildanti institucinę analizę reikšmingomis įžvalgomis apie jėgos struktūrą, sprendimų priėmimo procesą, o taip pat apie ryšius, reikšmingus viešosioms paslaugoms ir programoms. Kita efektyvi priemonė yra priežasties–pasekmės diagrama, atskleidžianti sąsajas tarp įvairių problemų ir struktūrinius ryšius siekiant bendromis jėgomis jas išspręsti. Tai taip pat gali būti priemonė, padedanti nustatyti, kokie yra skirtumai tarp lyčių gerovės ir socialinių ryšių.

Atlikus visų šešių socialinio kapitalo dimensijų tyrimą, kitas sudėtingas etapas yra duomenų analizė. Kokybinių duomenų analizė visų pirma yra indukcinis, o ne dedukcinis procesas, kadangi tyrėjai siekia išskirti tam tikrus bruožus pagal surinktus duomenis, o ne formaliai patvirtinti savo hipotezę. Galutinis rezultatas turi atspindėti tiriamo reiškinių bruožus ar tipologiją, atskleisti, kaip vienas kintamasis yra susijęs su kitu. Tiriant socialinį kapitalą, pasak N. Dudwick ir kt. (2006), siekiamybė yra atkleisti tai, kaip istorija ir bendruomenės konteksto ypatumai keičia socialines struktūras ir individų / grupių elgseną ir kaip atsiranda, atsinaujina, sustiprėja ir (kartais) išnyksta skurdas.

Kaip pažymi N. Dudwick ir kt. (2006), tokio masto ir sudėtingumo tyrimai yra organizuojami profesionalios tyrėjų komandos. Autoriai pateikia 15 tyrimo organizavimo proceso žingsnių (3 priedas). Tad galima suvokti, kad ne

tik sudėtinga apibrėžti esmines socialinio kapitalo dimensijas, tačiau ir ėmus tai tyrinėti, būtinas profesionalus pasirengimas atlikti tyrimą.

Siekiant padidinti socialinio kapitalo tyrimo duomenų patikimumą ir pagrįstumą, greta kokybinio tyrimo taikomi ir kiekybinio tyrimo metodai. Toks mišrus tyrimo būdas itin naudingas siekiant atskleisti tai, kaip žmonės ar namų ūkiai pasinaudoja ryšiais ir socialiniais tinklais siekdami išlikti. Pasiremiant tyrimo duomenimis, atskleidžiančiais socialinių tinklų svarbą namų ūkiams, N. Dudwick ir kt. (2006) nuomone, galima sukurti efektyvesnes nacionalines skurdo mažinimo strategijas. Be to, socialinių tinklų tyrimai gali parodyti ir vietos bendruomenės iniciatyvas gerinti vadovavimo, socialinės atsakomybės ir konfliktų valdymo sritis.

Socialinio kapitalo tyrimo duomenys yra sėkmingai naudojami tiek valdžios, tiek ir plėtros institucijų. Valdžia, pasitelkdama šių tyrimų rezultatais, gali pakreipti skurdo mažinimo politiką atitinkamai šalies situacijai ir labiau praktine linkme, plėtros institucijos – pasiekti geresnių rezultatų integruodamos socialinius tinklus į plėtros politiką. Galiausiai, remiantis kokybiniais tyrimais, galima paveikti monitoringą, nustatant būdus, kurie padeda ar trukdo socialinio kapitalo augimui.

Rengiant socialinio kapitalo empirinio tyrimo strategiją, svarbu nuodugniai išnagrinėti pagrindinius koncepcijos aspektus. Sąvokos daugialypiškumas lemia skirtingų tyrimo strategijų naudojimą. Pavyzdžiui, siekiant surinkti informaciją apie populiacijos įsitraukimo į savanorišką veiklą mastą, efektyvu naudoti standartizuotą apklausą, o siekiant įvertinti savanoriškų organizacijų tankį, prasminga pasitelkti oficialioje statistikoje skelbiamus duomenis. Apklausos metodas itin tinka išmatuoti pasitikėjimą. Sudėtingiau pasirinkti tinkamus vertinimo metodus socialinei sąveikai įvertinti.

J. Deth (2003), nagrinėjęs socialinio kapitalo tyrimų ypatumus, pažymi, kad pasirinkti tyrimo strategiją nėra paprasta. Tai pareikalauja iš tyrėjo kūrybiško požiūrio, kadangi yra daug būdų atspindėti socialinio kapitalo charakteristikas. Pasak autoriaus, siekiant atskleisti koncepcijos esmę, būtina susisteminti pagrindinius indikatorius, naudojamus empiriniame tyrime. Kaip

pavyzdį J. Deth (2003) pateikia socialinio kapitalo matų lentelę (4 Priedas). Šioje socialinio kapitalo matų lentelėje (4 Priedas) atskleidžiama, kokius metodus (tyrimą, statistinius duomenis, stebėjimą) socialinio kapitalo komponentų (dimensijų) tyrimui tikslingiausia naudoti; pateikiami socialinio kapitalo aspektų indikatoriai (tinklai, pasitikėjimas, normos ir vertybės); išskiriami individualus ir kolektyvinis socialinio kapitalo bruožai. Apklauso metodas vyrauja tarp autoriaus siūlomų tyrimo metodų, tačiau kai kuriais atvejais yra naudingas ir interviu, leidžiantis surinkti įvairesnę informaciją, ypač vertinant normas ir vertybes.

C. Grootaert (2002) dar nagrinėdamas socialinio kapitalo vertinimo metodus pateikė gana išsamų indikatorių sąrašą (5 priedas), kurie turėtų būti naudojami empiriniuose tyrimuose. Indikatoriai, priskiriami horizontaliems ryšiams, atskleidžia mikroperspektyvinį socialinio kapitalo vaizdą ir yra renkami bei analizuojami vietovės (bendruomenės, lokaliu) lygiu. Kiti indikatoriai turi būti skaičiuojami nacionaliniu lygiu ir naudojami tyrimams šalies mastu.

S. Yokoyama ir kt. (2006) nagrinėjo socialinio kapitalo panaudojimo bendruomenių plėtrai galimybes, savo prielaidas grįsdami tyrimais, atliktais įvairiose Azijos šalyse. Tyrimų metu socialinis kapitalas buvo vertinamas tiek bendruomenės, tiek individualiu lygiu, nors autoriai pripažįsta, kad socialinis kapitalas yra bendruomenės bruožas. Tačiau planuojant tyrimą buvo atsižvelgta į susaistančiojo ir sujungiančiojo socialinio kapitalo ypatumus ir jų reikšmę kuriant ryšius tarp žmonių, esančių skirtinguose hierarchiniuose lygiuose (ūkininkų ir valdžios atstovų bei kitų socialinių sluoksnių, kaimo ir miesto ir pan.). Tai paskatino socialinį kapitalą tirti dviem lygiais. Formuojant tyrimo modelį, buvo išskirtas struktūrinis ir kognityvinis socialinis kapitalas, o atliekant tyrimo duomenų analizę, pagrindiniai rezultatai buvo apibendrinami pasitelkus šiuos socialinio kapitalo aspektus:

- Dalyvavimas organizacijose, pasižyminčiose pozityviu poveikiu veiklos produktyvumui;

- Dalyvavimas organizacijose, pasižyminčiose pozityviu poveikiu veiklos inovatyvumui;
- Dalyvavimas biurokratinėse organizacijose;
- Dalyvavimas kolektyvinėse organizacijose, pasižymintis poveikiu sveikatai;
- Dalyvavimas kolektyvinėse organizacijose, pasižymintis poveikiu pajamoms;
- Įsitraukimas į nevyriausybinių organizacijų veiklą.

Kognityvinis socialinis kapitalas:

- Pasitikėjimas biurokratinėmis organizacijomis;
- Pasitikėjimas valdžios pareigūnais;
- Pasitikėjimas kaimynais.

Autoriai pažymi, kad teorinė literatūra nepateikia nuodugnaus teorinio išaiškinimo, kaip tinkamai paruošti skirtingų socialinio kapitalo dimensijų kriterijus pritaikyti ekonometriniam modeliui. Todėl apdorojant tyrimo duomenis buvo įvertinta daug duomenų.

Taigi, tiek kokybinis, tiek mišrus socialinio kapitalo tyrimas yra pakankamai sudėtingas ir reikalauja ne tik žmogiškųjų, bet ir finansinių išteklių. Įprastai tyrėjams, turintiems ribotus išteklius, tenka ieškoti priimtinausių, mažesnių sąnaudų reikalaujančių tyrimo metodų. Vienas paprasčiausių ir didelių sąnaudų nereikalaujančių socialinio kapitalo vertinimo būdų yra pasitelkti Putnam indeksą.

Vieną plačiausiai paplitusių socialinio kapitalo vertinimo metodų pasiūlė R. Putnam (1993), nagrinėjęs institucinio efektyvumo skirtumus tarp Šiaurės ir Pietų Italijos įstaigų bei aptikęs jų sąsajas su savanoriškų organizacijų narių skaičiumi. Vėliau tobulinant socialinio kapitalo tyrimo metodus šis kriterijus būdavo įtraukiamas tarp pagrindinių vertinimo dimensijų.

Remiantis R. Putnam (1993), socialinis kapitalas vertinamas pagal savanoriškų organizacijų, veikiančių tam tikroje vietovėje, tankumą. L.

Andriani (2010), pasitelkdamas Putnam metodiką, pateikia socialinio kapitalo apskaičiavimo būdus. Putnam indeksą galima nustatyti dviem būdais:

- 1) Apklausiant žmones ir nustatant, kelioms savanoriškoms organizacijoms jie priklauso;
- 2) Apklausiant organizacijas ir nustatant, kiek narių jos turi.

Abu būdai yra lygiaverčiai ir gauti rezultatai turėtų būti lygūs.

Vertinant socialinį kapitalą pirmuoju būdu, skaičiavimai atliekami pagal šią formulę:

A_i kur $i = 1, 2, \dots, n$ yra gyventojų skaičius

Π = savanoriškų organizacijų tankis, kuris atspindi socialinį kapitalą

P_i = žmonės priklausantys y_i organizacijų

$$N = \sum_{i=1}^n y_i$$

Kur $i = 1, 2, \dots, n$ žmonės

Taigi

$$\Pi = \frac{N}{n}$$

Antruoju atveju:

Organizacijos j turi z_j narių skaičių

$$M = \sum_{j=1}^m z_j$$

Kur $j = 1, 2, \dots, m$ organizacijų

Taigi,

$$\Pi = \frac{M}{n}$$

$$\Pi = \frac{N}{n} = \frac{M}{n}$$

Išskiriamos trys priežastys, paaiškinančios kodėl Putnam indeksas yra laikomas vienu iš pagrindinių socialinio kapitalo vertinimo kriterijų: jis gana

lengvai apskaičiuojamas; sujungia esminius socialinio kapitalo elementus (pasitikėjimą ir bendrystę) ir yra empiriniais tyrimais įrodytas.

Pasak L. Andriani (2010), mokslinėje literatūroje išskiriamos ir trys problemos, susijusios su šio indekso naudojimu. Pirmiausiai tai skirtumai tarp savanoriškų organizacijų. Autorius pažymi, kad kai kurios savanoriškos organizacijos siejamos su verslo įmonėmis ir joms būdinga „verslo orientacija“, o kai kurios yra vyriausybinės organizacijos. Kai kada šios organizacijos pakeičia savo statusą į nevyriausybinės organizacijas ir tai įneša painiavos. Antroji rimta problema yra susijusi su ryšio intensyvumu. Nustatant indeksą nėra įvertinamas savanoriškų organizacijų narių dalyvavimo organizacijos veiklose trukmė ir dažnumas. Galbūt narystė kai kuriose savanoriškose organizacijose nereikalauja intensyvaus ir dažno įsitraukimo, vieni žmonės gali būti mažiau aktyvūs ar net visai pamiršti, kad buvo įsitraukę į savanoriškos organizacijos veiklą. Todėl skaičiuojant indeksą pagal narių skaičių yra sudėtinga patikrinti, ar visi organizacijos nariai pakankamai aktyvūs. Trečioji problema, minima mokslinėje literatūroje, yra pačių savanoriškų organizacijų veiklos pobūdis. Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad ne visos savanorišku įsitraukimu ir dalyvavimu grindžiamos organizacijos yra socialiai naudingos. Pasak kai kurių autorių, tokie judėjimai, kaip nusikalstamos, teroristinės, rasinę nesantarvę skatinančios organizacijos dažniausiai taip pat veikia savanorišku narių įsitraukimo pagrindu, tačiau jos neduoda jokios socialinės naudos bendruomenei (Paldam, 2000). Šių teorinių Putnam indekso apskaičiavimo problemų egzistavimą praktikoje patvirtino L. Andriani (2010), kuris atliko socialinio kapitalo vertinimo tyrimus Italijos pramoniniuose rajonuose. Pasak autoriaus, daugiausiai dėmesio teko skirti sprendžiant apibrėžimo problemą, bet buvo išvengta sunkumų, susijusių su organizacijų veiklos pobūdžiu, kadangi tyrime nedalyvavo neigiamu socialiniu poveikiu pasižyminčios organizacijos.

Socialinį kapitalą tyrinėjantys mokslininkai, siekdami tikslesnės analizės, stengiasi įvertinti kuo įvairesnius socialinio kapitalo aspektus. M. Paldam (2000) pasiūlė pasitikėjimo–bendradarbiavimo kompleksą, kuris galėtų

papildyti Putnam indekso būdu gautus rezultatus. M. Paldam manymu, pasitikėjimo ir bendradarbiavimo santykis formuojant socialinį kapitalą galėtų būti išreiškiamas taip:

Pasitikėjimas ↔ laisvas, savanoriškas bendradarbiavimas ± e

e – nereikšmingos klaidos

Vis dėlto yra mokslininkų, pasitikėjimo–bendradarbiavimo kompleksą vertinančių labai dviprasmiškai, kadangi tarp jų lieka nenustatytas priežasties–pasekmės ryšys. Pasak K. Sonderskov (2008), šie ryšiai tarp pasitikėjimo ir bendradarbiavimo tiek teoriniu, tiek ir empiriniu lygiu labiau yra pagrįsti prielaidomis nei konkrečiais įrodymais.

Tiek Putnam indeksas, tiek ir Paldam pasitikėjimo–bendradarbiavimo kompleksas tinkamesni atskiros bendruomenės tyrimams, tačiau siekiant įvertinti socialinį kapitalą regioniniu mastu, į analizę vertėtų įtraukti keletą papildomų dimensijų. A. Righi ir M. Turi (2007) ieškojo būdų, kaip atlikti socialinio kapitalo tyrimus regioniniu lygiu, kai siekiama įvertinti jo skirtumus atskirose regiono dalyse. Autorių manymu, šiam tikslui geriausiai tinka naudoti indikatorių (dimensijų) matricą. Panašiu principu socialinio kapitalo tyrimai yra organizuojami ir Europos Sąjungos šalyse. Pasitelkus vieningą metodiką, 2004 metais atlikti socialinio kapitalo tyrimai šalyse narėse suteikė daug vertingos informacijos, kurios pagrindu mokslininkai atliko ne vieną socialinio kapitalo, jo komponentų ir sąsajų su įvairiais kintamaisiais analizę. Kitame skyriuje plačiau pristatomi socialinio kapitalo tyrimai ir jų rezultatai šalyse narėse.

2.2. Europos Sąjungoje atliekamų socialinio kapitalo tyrimų apžvalga

Europos Sąjungoje skiriamas didelis dėmesys įvairiems socialiniams tyrimams. Europos komisijos iniciatyva vykdomi Eurobarometro tyrimai

pateikia duomenis ir apie socialinio kapitalo lygį Europos Sąjungos šalyse. Socialinio kapitalo tyrimuose naudojami indikatoriai pateikiami 5 lentelėje.

Lentelė 5

Socialinio kapitalo tyrimų indikatoriai

Faktorinis (ištakų/šaltinių) matavimas	Socialinio kapitalo matavimas	Rezultatų matavimas
<i>Sociopsichologinis ir identiškumo matavimas</i> (pasitenkinimas gyvenimu, pasididžiavimas, identiškumas)	<i>Narystė socialiniuose tinkluose</i> (įsitraukimo į savanorystę, asociacijas, nevyriausybinę organizacijas laipsnis ir kt.)	<i>Gerovė, laimė</i>
<i>Kintamųjų pagal komunikacijos vertinams</i> (televizijos žiūrovai, laikraščių skaitytojai, radijo klausytojai)	Struktūriniai aspektai	<i>Institucinės veiklos supratimas ir pasitikėjimas viešosiomis įstaigomis</i>
<i>Demografiniai bruožai</i> (amžius, lytis, klasė, rasė, šeimyninė padėtis ir kt.)	<i>Bendrojo (socialinio) pasitikėjimo matavimas</i>	<i>Korupcijos lygio ir suvokimo matavimas</i>
<i>Profesinė padėtis</i> (darbo laikas, pareigos, veiklos rūšis ir kt.)	Kultūriniai aspektai	<i>Politiniai interesai ir dalyvavimas politikoje</i> (balsuoja, yra partijos narys, dalyvauja kitomis formomis ir kt.)
<i>Išsilavinimas</i>		

Šaltinis: European Commission (2007). Social Cohesion, Trust and Participation: Social Capital, Social Policy and Social Cohesion in the European Union and Candidate Countries, 15.

2004 metais Eurobarometro atliktas Europos Sąjungos šalių narių socialinio kapitalo tyrimas įtraukė daugiau socialinio kapitalo dimensijų, nei pateikta 5 lentelėje. Tai leido pateikti išsamesnius socialinio kapitalo matavimus visos Europos mastu. Eurobarometro panaudotas platus dimensijų spektras suteikė galimybę ne tik įvertinti socialinio kapitalo lygį, bet ir jo ištakas Europos Sąjungos šalyse. Tyrime naudotos socialinio kapitalo dimensijos: bendrasis socialinis pasitikėjimas; socialiniai kontaktai (draugai,

kolegos, kaimynai); socialiniai tinklai (susiję su neformaliu palaikymu ir / ar priėmimu); socialinės rūpybos paslaugos; domėjimasis politika (narystė partijose ir įsipareigojimai joms); narystė asociacijose (savanoriškos organizacijos ir dalyvavimo formos); pilietiškumo matavimas; gerovė ir pasitenkinimas gyvenimu; prieinamumas ir pasitenkinimas įvairiomis viešosiomis paslaugomis. Nepaisant duomenų stokos, matuojant tokias reikšmingas dimensijas, kaip komunikacijos kanalai (televizijos žiūrovai, laikraščių skaitytojai, radijo klausytojai), pasitikėjimas institucijomis ir korupcijos lygio suvokimas, taip pat kontrolinių kintamųjų (t.y. išsilavinimas profesinis statusas ir kt.); Vis dėlto Eurobarometro tyrimas gali būti panaudotas socialinio kapitalo lygiui Europos Sąjungos šalyse narėse įvertinti.

Socialinio kapitalo tyrimus Europos mastu 2002–2003 metais atliko ir Europos socialinės apklausos (The European Social Survey (ESS)) į klausimyną įtraukę daugialypius socialinio pasitikėjimo, institucinio pasitikėjimo, socialinio įsitraukimo į savanoriškų organizacijų veiklą, klausimus, pasirinktus socialinių tinklų aspektus ir susijusias žmogiškąsias vertybes. Vis dėlto nors minimi socialinio kapitalo tyrimai yra panašūs, pristatyti tiek Eurobarometro (EB), tiek ir ESS gautus rezultatus yra prasminga dėl keleto priežasčių:

1. Skirtingas atlikimo laikas: EB tyrimas atliktas 2004 metais, ESS 2002–2003 metais ir iki šiol naujesnių tyrimų, apimančių visas ar didžiąją daugumą šalių narių, nėra atlikta;
2. Skirtingas imčių dydis: EB imtis maždaug 1000 respondentų kiekvienoje šalyje, ESS beveik dvigubai didesnė.

Europos komisijos (2007) pateikiamoje ataskaitoje išnagrinėti Eurobarometro socialinio kapitalo tyrimų rezultatai, remiantis teoriniu ir metodologiniu pagrindu nustatytas socialinio kapitalo indeksas atskirose Europos sąjungos šalyse. Socialinio kapitalo indeksas apskaičiuotas pasiremiant pagrindinių struktūrinių ir kultūrinių socialinio kapitalo aspektų ryšiu, išmatuotu per narystę ir socialinį pasitikėjimą. Narystė įvertinama pagal dalyvavimą mažiausiai vienos savanoriškos organizacijos veikloje, daugialypės

narystės (įvairiose organizacijose) skaičių ir bendrą rezultatą aktyvios narystės, pasyvios narystės ir nepriklausymo jokiai organizacijai (jokios narystės). Pasitikėjimo vertinimo pagrindu laikytas pritarimų skaičius teiginiui, kad dauguma žmonių galima pasitikėti.

6 priede pateikti socialinio pasitikėjimo, dalyvavimo savanoriškose organizacijose įverčiai ir apskaičiuotas socialinio kapitalo indeksas kiekvienai Europos Sąjungos šaliai. Kaip matyti šiame priede, Skandinavijos šalys (Švedija, Danija, Suomija) ir Olandija pasižymi ženkliai aukštesniais tiek socialinio pasitikėjimo, tiek ir bendrai socialinio kapitalo indeksais lyginant su kitomis šalimis narėmis. Ir tokios vakarų Europos šalys kaip Liuksemburgas, Didžioji Britanija, Airija, Prancūzija ir Vokietija, turinčios pakankamai aukštus socialinio kapitalo indeksus, vis dėlto gerokai atsilieka nuo Skandinavijos šalių. Analizė atskleidė ir keletą netikėtų rezultatų: pirmiausiai, netikėtai aukšti Slovėnijos ir Estijos tiek pasitikėjimo, tiek socialinio kapitalo indeksai; antra, gan žemi Italijos indeksai; trečia, Vokietijos rezultatai yra sudėtiniai, todėl tikėtina, kad gan aukštus vakarų Vokietijos rezultatus susiejus su žemais rytinės Vokietijos rezultatais, bendras šalies socialinio kapitalo indeksas būtų gerokai žemesnis.

Žemiausi socialinio pasitikėjimo ir socialinio kapitalo indeksai nustatyti Lenkijoje, nedaug aukštesni Bulgarijoje, Rumunijoje, Lietuvoje ir Latvijoje. Svarbu pažymėti, kad visos žemiausią socialinio kapitalo indeksą turinčios šalys, išskyrus Graikiją, yra naujosios Sąjungos narės, į Europos Sąjungą įstojusios 2004 ir 2007 metais. Iš šių šalių pagal socialinio pasitikėjimo ir socialinio kapitalo indeksus išsiskiria tik Estija ir Slovėnija. Socialinio kapitalo lygio skirtumų tarp naujų ir senųjų šalių narių priežastis – dar 2000 metais bandė paaiškinti Paldam ir Svendsen. Tada autorių atlikti tyrimai Vakarų ir Rytų Europoje atskleidė, kad skirtinga politinė santvarka pasižyminčios šalys išsiskiria ir savo socialinio kapitalo lygiu. Autoriai daro prielaidą, kad iširus Rytų blokui ir šalims atgavus nepriklausomybę, per pirmuosius keletą metų socialinio kapitalo lygis neturėjo ženkliai pakisti, pasak autorių, sukurti socialinį kapitalą prireikia amžių. Apibendrinami savo tyrimų duomenis,

mokslininkai suformavo išvadą, kad lėtą perėjimą iš komunistinės santvarkos Rytų Europos šalyse lėmė žemas socialinio kapitalo lygis (Paldam and Svendsen, 2000).

Mažiausiai standartizuotus socialinio kapitalo tyrimus Europoje pristato J. Giczi ir E. Sik (2009), kurie nagrinėjo keturis bazinius socialinio kapitalo aspektus: pasitikėjimą, tinklus, socialines normas ir pilietinį aktyvumą, ypatingą dėmesį skirdami pasitikėjimo dimensijai. Pasak J. Giczi ir E. Sik, aukščiausias bendrojo pasitikėjimo lygis vyrauja tarp Skandinavijos šalių, žemiausias – tarp Centrinės, Rytinės ir Pietinės Europos šalių. Tiek bendrasis pasitikėjimas, tiek pasitikėjimas politikais Europos šalyse, išskyrus kelias išimtis, yra panašaus lygio. Bendrasis pasitikėjimas akivaizdžiai didesnis už pasitikėjimą politikais yra Švedijoje bei šalyse, kurios pasižymi žemu bendrojo pasitikėjimo lygiu, pavyzdžiui, Lenkijoje.

J. Giczi ir E. Sik (2009) pabrėžia, kad pusiausvyra tarp trijų pagrindinių institucinio pasitikėjimo formų yra „sveikos“ visuomenės požymis, priešingu atveju per didelis pasitikėjimas valstybės veikėjais gali būti steitizmo apraiška, pernelyg didelis pasitikėjimas politiniais veikėjais – pernelyg politizuoto kasdienio gyvenimo ženklas, perdėtas pasitikėjimas pilietine visuomene – utopinio mąstymo bruožas. Autorių analizė atskleidė, kad pasitikėjimo politiniais veikėjais lygis Europos šalyse nėra labai artimas kitų dviejų institucinio pasitikėjimo formų lygiui, išimtis tik Skandinavai. Daugumos šalių pasitikėjimas politiniais veikėjais yra žemesnis nei pasitikėjimas valstybės veikėjais ar pilietine visuomene. Tačiau tokios šalys, kurių rodikliai nukrypsta ir išryškėja ženklus skirtumas tarp šių trijų formų, yra vadinamos „stokojančiomis pusiausvyros“. J. Giczi ir E. Sik teigimu, viena iš pusiausvyros stokojančių valstybių yra Lenkija.

Nagrinėjant pasitikėjimo valstybės ir pasitikėjimo pilietiniais visuomenės veikėjais tarpusavio ryšį, buvo bandyta nustatyti, ar šios pasitikėjimo formos yra konkuruojančios, ar papildančios viena kitą. Stipri teigiama koreliacija ($R^2 = 0.589$) patvirtino, kad šios dvi pasitikėjimo formos papildo viena kitą, išimtimi tapo tik Lenkija, Rumunija ir Vengrija, kurių pasitikėjimas pilietiniais

visuomeniniais veikėjais yra santykinai aukštesnis, nei pasitikėjimas valstybės veikėjais. Tyrimo metu buvo išnagrinėtas ne tik institucinis pasitikėjimas, bet ir bendras pasitikėjimas ir jo santykis su pasitenkinimu gyvenimu (7 priedas).

Nagrinėjant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad statistiškai patikimas teigiamas ryšys yra tarp pasitenkinimo gyvenimu lygio ir socialinio kapitalo indekso. Nustatytas reikšmingas ryšys ir tarp socialinio pasitikėjimo ir pasitenkinimo gyvenimu. Šalys, kurioms būdingas aukštesnis socialinis pasitikėjimas, yra labiau patenkintos gyvenimu, nei kitos šalys. Kaip ir socialinio kapitalo atveju, taip ir pasitenkinimo gyvenimu bei socialinio pasitikėjimo lygiu Europos Sąjungoje pirmauja Skandinavijos šalys (7 priedas).

Autorių atlikta bendrojo pasitikėjimo pasiskirstymo pagal sociodemografinius rodiklius analizė parodė, kad bendrasis pasitikėjimas yra tolygiai pasiskirstęs nepriklausomai nuo amžiaus beveik visoje Europoje, išskyrus keletą išimčių. Nustatyta, kad senyvo amžiaus prancūzai ir Didžiosios Britanijos gyventojai yra gerokai patiklesni už jaunesnius šių šalių gyventojus, tačiau Lenkijoje atvirkščiai – čia jaunimas patiklesnis už vyresnius žmones. Vertinant bendrojo pasitikėjimo ir išsilavinimo santykį, nustatytas teigiamas ryšys tarp šių dviejų kintamųjų, taip pat teigiama koreliacija tarp darbo ir bendrojo pasitikėjimo, bedarbiai yra mažiau patiklūs.

Kita svarbi socialinio kapitalo dimensija – socialiniai tinklai – taip pat buvo įtraukti į Eurobarometro tyrimus. Socialinių tinklų pagrindu galima nustatyti šalių narių panašumus ir skirtumus tiek socialinio kapitalo, tiek kolektyvinės veiklos atžvilgiu. Šiuo aspektu Skandinavijos šalys ir Olandija yra pirmaujančios palyginus su kitomis Europos šalimis savo aukštu socialinių tinklų įverčiu. J. Giczi ir E. Sik (2009), analizuodami socialinius tinklus, panaudojo tris indikatorius: du struktūrinius (paplitimas ir intensyvumas dviejų (ne šeimos) tinklų) ir vieną instrumentinį (suteikiama pagalba). Autoriai išnagrinėjo susitikimų su draugais, susitikimų su kaimynais ir pagalbos vieni kitiems per pastarąjį mėnesį dažnius ir padarė išvadą, kad susitikimų su draugais per pastarąjį mėnesį dažnumas yra pakankamai aukštas visoje

Europoje ir žemesniu rodikliu išsiskiria tik keletas Rytų, Centrinės ir Pietų Europos šalių. Susitikimų su kaimynais per pastarąjį mėnesį dažnumu išsiskiria tik keletas Rytų ir Centrinės Europos šalių bei Olandija. Giczi ir Sik pateikia keletą priežasčių, kodėl, jų manymu, šioms kelioms valstybėms (taip pat ir Lietuvai) būdingas aukštesnis nei kitų Europos šalių santykių su kaimynais rodiklis: pirmiausiai tai gali lemti nedidelis šalių dydis; antra – kaimiškas, provincialus (ar postindustrinis) gyvenimo stilius. Bendrai socialinių tinklų kapitalo panaudojimo žemesnis lygis yra Viduržemio jūros regiono, kai kuriose Rytų ir Centrinės Europos šalyse. Manoma, kad tokią situaciją gali nulemti labai didelė šeimos ir namiškių reikšmė. Pasirengimas padėti šeimos nariams yra vienodai aukštas visose šalyse, o pasirengimas pagelbėti už šeimos ribų (ne šeimos nariams) tarp šalių yra skirtingas. Didžiausias dėmesys ir pagalba teikiama sergant ar susiluošinus, kiek mažesnis senyvo amžiaus žmonėms, ženkliai mažiau norima padėti kaimynams, ir labai mažai – imigrantams visose šalyse narėse.

Analizuojant pasirengimą padėti kitiems, išryškėjo keletas skirtumų tarp šalių narių: švedai yra labiausiai linkę padėti kitiems pagal visas keturias formas (ligoniams, senyvo amžiaus žmonėms, kaimynams ir imigrantams); italai ir airiai taip pat pasižymėjo aukštu pagalbos kitiems lygiu, išskyrus pagalbą imigrantams. Dauguma Belgijos, Austrijos, Slovakijos ir Slovėnijos gyventojų yra pasirengę padėti kaimynams, o čekai labiau linkę padėti ligos ar suluošinimo atveju. Autoriai pažymi, kad Pabaltijo šalių gyventojai yra mažiausiai linkę padėti bet kuriai iš keturių pagalbos reikalaujančių grupių.

Pilietinis dalyvavimas išreiškiamas dalyvavimo ir nedalyvavimo pilietinių organizacijų veikloje santykiu. Aukščiausias pilietinio dalyvavimo lygis nustatytas Skandinavijos šalyse, žemiausias – Rumunijoje, Bulgarijoje ir Vengrijoje.

Plačiau socialinio kapitalo komponentus (dimensijas) (ryšių kapitalą, normatyvinį kapitalą ir bendradarbiavimo kapitalą) bei šių komponentų ryšius su darnios plėtros dimensijomis nagrinėjo P. Rizzi ir R. Pianta (2010). Autorių

tyrimo rezultatai bei panašūs kitų mokslininkų tyrimai plačiau aptarti tolesniame skyriuje.

Pasitelkus Eurobarometro 27 Europos valstybių duomenis, taip pat Europos komisijos (2007) atliktus išsamius socialinio kapitalo ir jo rezultatų tyrimus, nustatyti koreliaciniai ryšiai. Koreliacija buvo skaičiuojama tarp socialinio kapitalo indekso ir dešimties kintamųjų: 1) pasitenkinimas gyvenimu, kuris išreikštas procentiniu dydžiu respondentų, bendrai patenkintų savo gyvenimu; 2) socialiniai tinklai, atskleidžiami per priėmimą į tinklus ir tinklų palaikymą; 3) korupcijos suvokimas, išreikštas korupcijos suvokimo indeksu; 4) gerovė, išreikšta procentiniu dydžiu respondentų, patenkintų savo sveikata, šeimyniniu gyvenimu, socialiniu gyvenimu, asmeniniu saugumu, finansine situacija, namais, vandentiekiu tiekiamu vandeniu, oro kokybe, darbu ir demokratijos principų įgyvendinimu; 5) viešų paslaugų prieinamumas, išreikštas procentiniu dydžiu respondentų, patenkintų viešojo transporto prieinamumu, švietimo sistemos prieinamumu, sveikatos sistemos prieinamumu, socialinių būstų prieinamumu, ugdymo ir vaikų priežiūros prieinamumu; 6) pasitenkinimas viešosiomis paslaugomis, išreikštas procentu respondentų, kurie yra patenkinti viešuoju transportu, švietimo sistema, sveikatos sistema, socialiniais būstais, ugdymu ir vaikų priežiūra; 7) socialiniai kontaktai: susitikimai su draugais, išreikšti indeksu ranguojant susitikimų dažnį nuo 1 iki 5 (analogiškai išreikšti ir susitikimų su kolegomis bei su kaimynais kriterijai); 8) socialiniai kontaktai: susitikimai su kolegomis; 9) socialiniai kontaktai: susitikimai su kaimynais; 10) socialinis rūpestis kitais, išreikštas indeksu ranguojant nuo 1 iki 5 dažnį rūpinimosi pagalba kitiems.

Tyrimo metu gautų rezultatų išsidėstymas pateikiamas lentelėje Nr. 6. Matyti, kad asmenys, kurie yra patenkinti įvairiais socialiniais veiksniais savo visuomenėje, pasižymi ir aukštu socialiniu kapitalu. Galimas ir atvirkštinis tarpusavio priklausomybės aiškinimas. Asmenys, kurių socialinio kapitalo indeksas aukštesnis, labiau yra patenkinti įvairiais socialinį darnumą apibūdinančiais veiksniais.

Koreliacija tarp socialinio kapitalo, determinantų ir rezultatų

	Socialinio kapitalo indeksas
Pasitenkinimas gyvenimu	.556**
Socialiniai tinklai	.683**
Korupcijos suvokimas	.739**
Gerovė	.686**
Viešų paslaugų prieinamumas	.603**
Pasitenkinimas viešosiomis paslaugomis	.601**
Socialiniai kontaktai: susitikimai su draugais	.555**
Socialiniai kontaktai: susitikimai su kolegomis	-.397*
Socialiniai kontaktai: susitikimai su kaimynais	-.166
Socialinis rūpestis kitais	.395*
Pastaba: **p<0.01; *p<0.05	

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal European Commission (2007). „Social Cohesion, Trust and Participation: Social Capital, Social Policy and Social Cohesion in the European Union and Candidate Countries“ p. 21

Skaičiuojant koreliacinius ryšius, beveik visais atvejais nustatyta vidutinio stiprumo koreliacija tarp socialinio kapitalo indekso ir kintamųjų (6 lentelė). Išimtis – tik statistiškai nereikšminga koreliacija, egzistuojanti tarp socialinio kapitalo indekso ir susitikimų su kaimynais, bei silpna koreliacija tarp socialinio rūpesčio ir susitikimų su kolegomis.

Pasitenkinimas gyvenimu, gerovė ir socialiniai kontaktai su draugais, – tai kintamieji, atspindintys ne tik socialinį kapitalą, bet ir bendrąjį pasitikėjimą. O korupcijos suvokimas, išreiškiamas korupcijos suvokimo indeksu, – reikšmingas netiesioginis institucinio pasitikėjimo kriterijus, plačiai taikomas socialinio kapitalo tyrimuose. Pilietinį aspektą atskleidžia pasitenkinimas viešųjų paslaugų prieinamumu ir kokybe, tai rezultatą atskleidžiantys kriterijai, viešosios politikos pasekmė, priklausanti nuo institucinių išteklių, tokių, kaip socialinis kapitalo indėlis siekiant aukštesnio institucinio efektyvumo. Teoriniu pagrindu institucinis pasitikėjimas gali būti vertinamas kaip veiksnys, susijęs su tam tikru valstybėje vyraujančiu gerovės modeliu arba institucinės ir socialinės politikos stiliumi, padedančiu kurti socialinį kapitalą ir bendrąjį pasitikėjimą tarp piliečių.

P. Paxton (2007) atliko socialinio kapitalo dimensijų: – narystės savanoriškose asociacijose ir pasitikėjimo – tyrimus. Rezultatai patvirtina, kad

individualiu lygiu narystė savanoriškose asociacijose stipriai veikia bendrąjį pasitikėjimo lygį. Narystė susijusiose asociacijose, kurių ryšiai dėl daugialypės narių narystės išsiplėtoja į platesnius visuomenės sluoksnius, sukuria gerokai didesnę pasitikėjimą, nei narystė izoliuotose asociacijose, kurių nariai turi nedaug ryšių su kitomis asociacijomis. Taip pat ryškūs skirtumai atsiskleidė tarp ryšių palaikančių ir izoliuotų asociacijų atliekant analizę šalies mastu.

Apibendrinus aptartus Europos Sąjungoje atliktus socialinio kapitalo tyrimus, galimos kelios išvados (pastebėjimai). Pirma, pastebima tai, kad atliekami kiekybiniai tyrimai, siekiant apklausti kuo daugiau respondentų. Antra, aiškiai atskleidžiamos esminės socialinio kapitalo dimensijos: socialinis pasitikėjimas, savanorystė, socialiniai tinkai ir priklausymas šiems tinklams, socialinis aktyvumas (dalyvavimas visuomeninėse organizacijose, vietinės bendruomenės veiklose), kita. Trečia, atliekant tyrimus, jaučiamos sąsajos su socialiniais darnaus vystymosi parametrais bei darnaus valdymo netiesioginiu subjektyviu vertinimu (įtraukiami klausimai apie laimę, pasitenkinimą valdžios sprendimais, korupcijos vertinimą, kita.). Tai leidžia geriau suvokti esamas sąsajas tarp socialinio kapitalo lygio (kurį padeda nustatyti socialinės dimensijos) ir darnaus vystymosi bei darnaus valdymo įgalinimo (subjektyviai vertinant valdžios priimamus sprendimus, socialinių procesų valdymą visuomenėje).

Kitoje disertacijos dalyje pristatomi empiriniai tyrimai, kuriuose labiau, nei analizuotuose, atskleidžiamos sąsajos tarp socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi bei valdymo.

2.3. Socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi sąsajas atskleidžiančių tyrimų apžvalga

Socialinio kapitalo poveikį per kolektyvinę veiklą **gerovei** tyrė S. Yokoyama ir kt. (2006). Individualiu lygiu, kaip gerovę atspindintys indikatoriai, buvo vertinami: žemės ūkio produktyvumas, pajamos, sąnaudos,

sveikatos būklė ir susijusios problemos. Individo įsitraukimas / priėmimas į bendrą veiklą ir patirtis sprendžiant konfliktus taip pat buvo vertinami kaip socialinio kapitalo poveikio bendradarbiavimo nuostatomis išraiška. Bendruomenės lygiu pasirinkti indikatoriai, atskleidžiantys socialinį kapitalą, daugiau orientuoti į bendruomenės plėtrą, būtent į įvairių bendruomenės veiklų efektyvumą, valstybinių programų įgyvendinimą ir gyvenvietės plėtros situaciją. Pažymėtina, kad pasirenkant tyrimo indikatorius, įtakos turėjo sociokultūriniai tiriamų bendruomenių ypatumai (tyrimas buvo atliekamas Azijos šalyse: Indonezijoje, Malaizijoje, Tailande ir kt.).

Tyrimo rezultatai patvirtino, kad socialinis kapitalas turi teigiamą poveikį gerovės stiprinimui ir palengvina kolektyvinius veiksmus. Kai kurių šalių, pavyzdžiui, Irano, tyrimo duomenys parodė, kad kognityvinis-susiejantysis socialinis kapitalas skatina kolektyvinius veiksmus. Tačiau jis nėra būtinas norint paskatinti dalyvavimą viešuosiuose darbuose, pvz., aplinkos tvarkymo akcijose. Kognityvinis-susaistantysis socialinis kapitalas neveikia kolektyvinių veiksmų, tačiau reikšmingai skatina dalyvavimą viešuosiuose darbuose. A. Aslam ir L. Corrado (2007) išmatavo gerovės lygį Europoje, šiuo tikslu panaudodami sudėtingą trijų pakopų daugiašalį modelį, įtraukdami įvairius poveikius: išorinio konteksto poveikį regioniniu ir nacionaliniu lygiu; išorinių poveikių grupę visoms trimis modelio pakopoms; daug vidinių sociodemografinių indikatorių. Vienas pagrindinių šio tyrimo aspektų yra parodyti, kaip lengvai grupės poveikis gali būti sumodeliuotas daugialypėje aplinkoje. Empiriniai rezultatai patvirtino mokslininkų idėją, kad laimė ir pasitenkinimas gyvenimu stipriai priklauso nuo įvairių stebimų poveikių kiekvienos grupės viduje, taip pat kitų kontekstų ir vidinių veiksmų.

Viena pagrindinių Europos politikos sričių yra socialinė sanglauda. Tyrimas atskleidė, kad grupės poveikis yra labai svarbus gerovės suvokimo veiksnys, todėl, pasak Aslam ir Corrado, turėtų būti labai gerai apgalvotas siekiant palaikyti adekvačios socialinės ir ekonominės politikos plėtrą. Pavyzdžiui, buvo nustatytas kai kurių labai specifinių veiksmų įtaka gerovei, t. y. skirtingos pasitikėjimo formos, ir pan.

Gerovės lygio skirtumus Belgijos bendruomenėse nagrinėję M. Hooghe ir B. Vanhoutte (2011) nustatė, kad individualiu lygiu labai didelę reikšmę gerovei turi gyvenimas kartu su partneriu, nors ne mažiau svarbūs išlieka ir neformalūs tinklai (tokie kaip draugai) bei bendrasis pasitikėjimas. Šie rezultatai nesikeičia, net jei į analizę yra įtraukiami tokie stiprūs kontroliniai kintamieji, kaip optimizmas. Todėl autoriai pažymi, kad gerovė nėra vien tik subjektyvus stipraus optimizmo veikiamas požiūris į gyvenimą rezultatas. Siekiant nustatyti, kiek reikšmingas yra bendruomenės poveikis gerovei, autoriai panaudojo daugiapakopę analizę įtraukdami tiek individualius, tiek ir bendruomenių lygiu svarbius gerovės veiksnius. Nustatyta, kad bendruomenės poveikis reikšmingai lemia gerovę, pastebima, kad ypatingą reikšmę šiuo atveju turi bendruomenei būdingas nedarbo lygis. Gerokai mažiau veikia, tačiau taip pat svarbus yra nusikalstamumo lygis. Autoriai pastebi, kad reikšmingesnis bendruomenės poveikis gerovei yra tose bendruomenėse, kuriose išryškėja socialinė nelygybė ir atskirtis, o labiau homogeninėse bendruomenėse poveikis gerovei yra mažesnis.

Socialinio kapitalo, **skurdo ir socialinės atskirties** tarpusavio ryšius nagrinėjo L. Andriani ir D. Karyampas (2010). Autorių manymu, skurdas ir socialinė atskirtis yra tos pačios socioekonominės „degradacijos“ besitęsiantis procesas. Empiriniai duomenys parodė, kad socialinis kapitalas neigiamai veikia tiek skurdą, tiek ir socialinę atskirtį. Regionai, pasižymintys aukštu socialinio kapitalo lygiu, pasižymi žemu socioekonominės „degradacijos“ lygiu. Nustatyta, kad labiau diferencijuota tinklų sistema ir stipresnis abipusiškumo pojūtis sumažina skurdo lygį ir intensyvumą. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad egzistuoja neigiama koreliacija tarp socialinio kapitalo ir socialinės atskirties.

Ch. Grootaert (2001), pasitelkęs ekonometrinius matavimus, vertino socialinio kapitalo poveikio mastą. Analizė atskleidė, kad socialinis kapitalas negali būti laikomas bendruomenės lygiu egzistuojančia gėrybe, kuri vienodai naudinga visiems bendruomenės namų ūkiams. Šiuo atveju labai svarbus paskirstymo efektas ir būtina nuostata naudą nukreipti pirmiausia

neturtingiesiems, nei kitiems. Kiekybinio tyrimo analizė atskleidė, kad socialinio kapitalo poveikis yra didesnis skurstantiems, nei turtingiesiems, taigi investicijos į socialinio kapitalo kūrimą galėtų būti naudojamos kaip skurdo mažinimo strategijos dalis. Poveikis bendruomenės lygiu individualiems namų ūkiams yra prieinamas ir suteikia maksimalią naudą dalyvaujant vietos asociacijų veikloje. Ypač svarbus aktyvus įsitraukimas į asociacijų sprendimų priėmimo procesą.

Autorius pažymi, kad asociacijos veiklos rezultatams labai svarbu narių sudėties įvairovė. Ypač heterogeninės asociacijos sukuria didžiausią naudą savo nariams. Daugeliu atvejų pagrindiniai aspektai buvo ekonominės narių charakteristikos: išsilavinimas, ekonominis statusas ir profesija. Didelė įvairovė tarp šių kriterijų padėjo nariams vaisingai keistis žiniomis, informacija ir leido kaupti skirtingos rizikos, susijusios su skirtingais pajamų šaltiniais), fondą. Itin svarbu kuriant saugią prieigą prie kreditų. Priešingai, veiklos atveju bendruomenei kaip visumai daugiau naudos, tokios, kaip kolektyviniai veiksmai, duoda demografinių ir socialinių požymių homogeniškumas, pvz., giminystė, religija.

Tyrime pritaikytas ir kokybinis metodas, kurį pasitelkus buvo nustatytas socialinio kapitalo poveikis pajamoms. Šie duomenys gauti instrumentinių kintamųjų įvertinimo metu naudojant istorinius faktus ir atsižvelgus į kai kurias struktūrines išlygas, kurios tiesiogiai susijusios su dalyvavimu asociacijų veikloje, kuris padidina pajamas. Šis aspektas įtraukia sukauptą turtą, didėjančią taupymą ir kreditų prieinamumą. Bendruomenės lygiu buvo įtraukta ir pagerėjusi kolektyvinė veikla. Visi šie veiksniai tiesiogiai ir netiesiogiai prisidėjo didinant pajamas ir mažinant namų ūkių skurdą.

M. Giugni ir J. Lorenzini (2010) nagrinėjo ryšius tarp užimtumo, socialinio kapitalo ir **dalyvavimo politinėje veikloje** tarp jaunimo. Tyrimo metu atlikta analizė atskleidė, kad ir dirbančiojo statusas, ir socialinis kapitalas (ypač kai pagrindinis jo šaltinis yra susijęs su dalyvavimu ir įsitraukimu), veikia politinį dalyvavimą. Autorių manymu, dirbančiojo statusas ir socialinis kapitalas sukuria sąveikaujantį poveikį, nors šis efektas nėra labai stiprus,

tačiau jis atskleidžia tarpinį socialinio kapitalo vaidmenį, susijusį su dalyvavimu ir darbuotojo statusu.

Nustatyta, kad jauni bedarbiai mažiau užsiima politine veikla. Jie mažiau dalyvauja bet kokios rūšies politiniuose veiksmuose ir ypač tuose, kurie skirti politinei paramai išreikšti. Platesnė analizė atskleidė, kad bedarbių politinis pasyvumas nėra nulemtas vien tik socialinio kapitalo, politinių įsitikinimų ar net sociodemografinių charakteristikų. Vis dėlto jauni bedarbiai, kurie aktyviau įsitraukia į asociacijų tinklus, yra labiau linkę dalyvauti politinėje veikloje. Taip pat buvo pastebėta, kad jauni bedarbiai, kurie pasižymi žemu pasitikėjimo politinėmis institucijomis lygiu bei nedideliu susidomėjimu ir pasitenkinimu politika, pasižymi ir sumažintu poveikiu bedarbystei.

Autoriai pastebi, kad tyrimo metu atsiskleidė įdomi tendencija, jog labiau linkę rizikuoti jaunuoliai yra gerokai aktyvesni politikoje nei bedarbiai ar nuolatinį darbą turintis jaunimas. Šių jaunuolių dalyvavimo formos labai įvairios nuo bendrojo susidomėjimo iki labiau specifinių dalyvavimo būdų, pavyzdžiui, įsitraukimas į protestus ar palaikymo akcijas. Stiprus linkusių rizikuoti jaunuolių įsitraukimas į politinę veiklą yra nulemtas sociodemografinių charakteristikų ir stiprių politinių įsitikinimų.

Socialinio kapitalo komponentų analizę Europos Sąjungos šalyse pristatė P. Rizzi ir R. Pianta (2010), kurie išnagrinėjo duomenis tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu bei ieškojo ryšių tarp socialinio kapitalo ir darnios plėtros dimensijų. Skiriami trys tyrimo organizavimo etapai:

- Kintamieji siejami su socialinio kapitalo koncepcija: apskaičiuotas pasirinktų klausimų atsakymų dažnumas, apskaičiuota koreliacija tarp atskirų kintamųjų;
- Kintamųjų, siejamų su socialinio kapitalo keletu principinių komponentų, sintezė;
- Galimų ryšių tarp socialinio kapitalo ir jo komponentų ir kintamųjų, siejamų su darnios plėtros dimensijomis, analizė.

Socialinio kapitalo kintamieji (7 lentelė) buvo įtraukti į vertinimą nustatant jų santykį su baziniais socialinio kapitalo komponentais. Iš pirminių 61 kintamojo buvo atrinkti ir analizei panaudoti 18 kintamųjų. Išnagrinėję gautus rezultatus, autoriai patvirtino teiginį, kad vertybės, pasitikėjimas ir ryšiai didėja laikui bėgant.

Atliekant analizę Europos šalių lygiu, buvo nustatomas KMO indeksas, kurio vertės gali būti: 0.90 – optimalu, 0.80 – gerai, 0.70 – pakankamai gerai, 0.60 – vidutiniškai, 0.50 – pakankamai, mažiau nei 0.50 – nepakankamai. Atliekant analizę Europos šalių lygiu, gautas rezultatas yra tarp pakankamai gero ir vidutinio. Žemiau (7 lentelė) pateiktas kiekvieno kintamojo indeksas pagal tris bazinius komponentus. Į matricą buvo parinkti komponentai atsižvelgiant į koreliacijos koeficientą. Skiriami baziniai komponentai:

- Pirmasis (1) komponentas – ryšių kapitalas, išplaukiantis iš sąveikos, priklausymo socialiniams tinklams ir pasitikėjimo kitais svarbos; Šis komponentas apima tokias dimensijas pasitikėjimas draugais, narystė religinėse ir kultūrinėse organizacijose, pasitikėjimas žmonėmis.
- Antrasis (2) komponentas – normatyvinis kapitalas, susidedantis iš asmeninių vertybių, institucinių vertybių, moralės ir pilietinių normų, kuriomis vadovaujama kasdieniame gyvenime; Šis komponentas apima tokias dimensijas kaip darbas, šeima, visuomeninės normos ir pasitikėjimas institucijomis, kurios plačiąja prasme teikia visuomenei socialines paslaugas.
- Trečiasis (3) komponentas – bendradarbiavimo kapitalas, atskleidžiantis aktyvumą, skatinantį bendradarbiavimo procesus. Šis komponentas apima tokias dimensijas kaip darnus vystymasis (ekologinė perspektyva), savanorystė ir pačių visuomenės narių pilietiškumas, aktyvumas, visuomeniškumas.

Socialinio kapitalo komponentų rotacijos matrica

Kintamieji	Komponentai		
	1	2	3
Labai svarbus gyvenime darbas		0.296	
Labai svarbi gyvenime šeima		0.755	
Augančių mokesčių, skirtų aplinkos taršos mažinimui, nauda			0.495
Neleistinas elgesys: mokesčių vengimas esant galimybei		0.658	
Neleistinas elgesys: šiukšlinimas viešojoje vietoje		0.382	
Labai svarbu gyvenime draugai	0.870		
Narystė religinėse organizacijose	0.749		
Narystė kultūrinėse organizacijose	0.723		
Savanorystė socialinių paslaugų organizacijose			0.670
Aktyvus dalyvavimas politinėje / partinėje veikloje (neapmokama veikla)			0.808
Savanorystė aplinkosaugos organizacijose			0.773
Pasitikėjimas kitais (dauguma žmonių)	0.911		
Labiausiai pasitikima švietimo sistema		0.781	
Labiausiai pasitikima nacionaline valdžia		0.824	
Labiausiai pasitikima Europos Sąjunga		0.638	
Labiausiai pasitikima teismais		0.784	
Nacionalinis pasididžiavimas (labai besididžiuojantys)		0.788	

Šaltinis: Rizzi, P., Pianta, R. (2010). *Social capital and regional development in Europe*, 9.

Remdamiesi 8 priede pateiktais duomenimis, P. Rizzi ir R. Pianta atliko faktorinę analizę, kurios pagalba pritaikę standartizacijos metodą kiekvienam socialinio kapitalo komponentui, įvertino visas tyrime dalyvaujančias Europos šalis.

Rizzi ir Pianta (2010) socialinio kapitalo komponentų analizės Europos Sąjungos šalyse metu nustatė, kad šiaurės šalyse, ypač Švedijoje, Olandijoje, Danijoje ir Suomijoje didžiausią svarbą turi pasitikėjimas kitais ir pasyvios dalyvavimo (narystės) formos. Šiuo atžvilgiu žemiausias vietas iš Europos Sąjungos šalių užima atitinkamai Malta, Rumunija ir Lietuva (8 priedas).

Autoriai nustatė kad, svarbiausia respondentams yra šeima – 80 %, darbas – tik 60 % respondentų, o religinės organizacijos yra svarbiausios vos 20 % respondentų šiaurės šalyse. Religiniu aspektu palyginus šiaurės Europos šalis su pietų Europos šalimis, išryškėjo ženklus skirtumas, nes pietų šalių

gyventojai gerokai aktyviau dalyvauja religinių organizacijų veikloje. Antrasis Rizzi ir Pianta nagrinėtas socialinio kapitalo komponentas – institucinis kapitalas, kurio analizė atskleidė, kad pasitikėjimas institucijomis labiau būdingas besivystančios šalims ir šalims, kuriose demokratinė sistema dar yra jauna. Lietuvos institucinio kapitalo rodiklis yra žemiausias iš Europos Sąjungos šalių. Vokietija, Olandija, Belgija ar Prancūzija taip pat nepasižymi aukštu institucinio kapitalo įverčiu. Tyrėjai pažymi, kad Europos šalių pasiskirstymas pagal trečiąjį socialinio kapitalo komponentą – bendradarbiavimo kapitalą – atskleidė, kad aukštesnę vietą užimančios šalys pasižymi aktyvesniais ryšiais, tačiau bendradarbiavimo kapitalo įvertis nepriklauso nuo ekonomikos lygio, kuris, palyginus pirmąsias vietas užėmusias šalis, akivaizdžiai skiriasi. Aukščiausi bendradarbiavimo kapitalo įverčiai nustatyti Graikijai, Maltai ir Slovakijai, taip pat ir Švedijai bei Liuksemburgui, žemiausi – Latvijai ir Estijai, taip pat Vokietijai bei Danijai. Lietuva pagal šį socialinio kapitalo komponentą Europoje užima dvidešimt pirmąją vietą, be paminėtų šalių ji lenkia ir Ispaniją (8 priedas).

Antrasis P. Rizzi ir R. Pianta tyrimo etapas buvo skirtas ryšio tarp socialinio kapitalo ir darnios plėtros analizei. Tyrėjai nagrinėjo, kaip socialinio kapitalo komponentai yra susiję su darnios plėtros dimensijomis: ekonomine darba per BVP augimą, socialine darba per nedarbo lygį ir aplinkos darba per teršalų emisijas. Socialinio kapitalo ir ekonominės darnos santykiui įvertinti buvo pasirinkti kontroliuojami kintamieji (BVP dydis pradiniais metais, eksporto dalis, išlaidų tyrimams ir plėtrai dydis). Autoriai nustatė, kad egzistuoja neigiamas ryšys tarp ekonominės darnos ir normatyvinio kapitalo. Šis atradimas tik patvirtina faktą, jog šalys, turinčios žemesnį normatyvinį kapitalą, pasižymi aukštesniais augimo tempais. Tačiau analizė atskleidė, kad darbo svarba individams gali turėti teigiamą poveikį ekonominei darnai, bet šis poveikis nebuvo reikšmingas. Daug stipresnis ryšys nustatytas tarp šalies ekonominio augimo ir tradicijų laikymosi, šeimos ir religijos vertinimo. Išnagrinėję šiuos rezultatus, autoriai suformulavo išvadą, kad socialinis kapitalas neturi reikšmingo poveikio ekonominiam augimui, taigi šio tyrimo

rezultatai paneigia ankstesnius kitų mokslininkų tyrimų rezultatus, kai buvo nustatyti teigiami ryšiai tarp socialinio kapitalo ir ekonominio augimo (Panebianco 2003; Callois, Schmitt, 2009). Tokias tyrėjų išvadas iš dalies patvirtina ir Kaasa (2007) pateikti argumentai, teigiantys, jog atskiros socialinio kapitalo dimensijos gali turėti skirtingą poveikį tam pačiam reiškiniui.

Socialinės darnos dimensijos (kuri tyrime išreiškiama per nedarbo lygį) ryšiui su socialinio kapitalo komponentais įvertinti autoriai pasirinko keletą nepriklausomų kintamųjų: investicijas, tenkančias vienam gyventojui, ir socialinio kapitalo komponentus. Nustatytas neigiamas ryšys tarp ryšių kapitalo ir nedarbo lygio. Tai šalys, kuriose aukštesnis ryšių kapitalo įvertis pasižymi žemesniu nedarbo lygiu. Mokslininkai, išnagrinėję socialinio kapitalo ir darnios plėtros ryšius, nustatė, kad labiausiai socialinis kapitalas yra susijęs su socialine darna, tam tikrais aspektais galima aptikti nereikšmingą ryšį su ekonomine darna, tačiau jokių reikšmingų sąsajų su darnia aplinka šios analizės metu nebuvo nustatyta.

Vis dėlto socialinio kapitalo ir darnios plėtros ryšius pasaulio mokslininkai tyrinėja jau ne vienus metus. Įvairių šalių tyrėjų atliekami tyrimai gerokai dažniau patvirtina socialinio kapitalo ir darnios plėtros ryšį, nei paneigia. Vienas tokių pavyzdžių yra Kanadoje ir Australijoje atliktų tyrimų rezultatai, kurie patvirtina, kad socialinis kapitalas yra būtina darnios socialinės plėtros prielaida, per ryšius atverianti bendruomenei išorinius išteklius (Dale, Newman, 2010).

A. Campbell ir kt. (2010) atlikti šiaurės Airijos bendruomenių tyrimai atskleidė keletą esminių tendencijų, kurios, galima daryti prielaidą, būdingos daugeliui šiuolaikinės visuomenės bendruomenių. Tyrimų metu mokslininkai atskleidė, kad bendruomenės pasižymėjo gan aukštu socialinio kapitalo lygiu, tvirtais socialiniais tinklais bendruomenės viduje bei draugiškais santykiais tarp kaimynų. Tačiau, nors gyventojai ir pabrėžė kolektyvinių veiksmų svarbą siekiant sustiprinti vietovės vienybę ir spręsti lokalias problemas, dauguma pažymėjo, kad bendruomenės dvasia, lyginant su praeitimi, yra gerokai

sumenkusi. Toks emocinis gyventojų atotrūkis nuo bendruomenės vertinamas kaip visuomeninis praradimas. Ši situacija siejama su augančiu gyventojų užimtumu, nes didžiąją laiko dalį žmonės priversti skirti darbui, vis mažiau laiko lieka įsijungti į bendruomeninę veiklą, pasijusti bendruomenės dalimi, o tai skatina bendruomeninės dvasios nykimą. Labiausiai augantis užimtumas paveikia susiejantįjį socialinį kapitalą, kitaip tariant, jis tiesiogiai lemia gyventojų laiką, praleidžiamą bendruomenėje: kuo mažiau laiko gyventojai gali skirti bendruomenės reikalams, tuo silpnesni tampa vidiniai bendruomenės ryšiai (Putnam, 2000). Šį teiginį patvirtina ir OFM & ODM (2006) atlikti tyrimai, kurių rezultatai atskleidė, jog bedarbiai pasižymi ženkliai aukštesniu susiejančiojo socialinio kapitalo lygiu. Tačiau vienareikšmiškai teigti, jog tik užimtumas lemia šio socialinio kapitalo stiprumo lygį, negalima, būtina įvertinti ir įvairius demografinius bendruomenės duomenis.

Tai, kad socialinio kapitalo dimensijos tyrimų metu padeda nustatyti darnaus vystymosi nuostatas, tad ir parinkti tinkamus valdymo instrumentus, rodo ir savanorystės tyrimai, kuriems pasitelkiamos jau analizuotos socialinio kapitalo dimensijos. G. Degli (2009) tyrinėjo narystės ir socialinio kapitalo ryšius trimis pjūviais: pirma – kokią įtaką turi skirtingi savanorystės motyvai socialinių tinklų, susijusių su dalyvavimu savanoriškose organizacijose, kūrimui; antra – pasinaudojant individualiais tyrimo duomenimis, nustatytos sąsajos tarp dalyvavimo ir naujų socialinių tinklų kūrimo, minimalizuojant edogeniškumo problemas; trečia – nustatytas dalyvavimo tinkluose poveikis tiek kiekybiniu, tiek kokybiniu aspektu.

Manoma, kad auganti savanorystė skatina socialinį pasitikėjimą ir didina socialinį kapitalą (Onyx, Leonard, 2000). Pasak Saunders (2002), toks pasitikėjimas gali turėti slopinantį poveikį individualizmui ir komercializmui. Įsitraukimas į įvairias savanoriškas veiklas, pradedant bendruomenės gerove besirūpinančių savanoriškų organizacijų veikla ir baigiant savanoryste sporto renginių metu, paplitęs visame pasaulyje.

L. Wilson ir P. Mayer (2005) kartu su Australijos socialinių mokslų institutu atliko savanorystės pagrindu besiformuojančio socialinio kapitalo

tyrimą, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kaip kinta socialinis kapitalas didėjant savanorystei ir dalyvavimui pilietinėse organizacijose. Rezultatai atskleidė, kad savanoriškas dalyvavimas pilietinėse organizacijose dalyviams suteikia tam tikros naudos. Autoriai pastebi, kad kai dauguma savanorių savanoriška veikla užsiima negaudami nieko daugiau, tik pasitenkinimą šia veikla. Vis dėlto tyrimo duomenys nustebino. Buvo atskleista, kad savanoriškas dalyvavimas pilietinėse organizacijose dalyviams suteikia ir apčiuopiamą atpildą. Savanoriška veikla užsiimantys respondentai pasižymėjo aukštesniu savaitiniu atlygiu nei tie, kurie tokia veikla neužsiėmė ir turėjo daugiau galimybių rasti apmokamą darbą. Tyrimas taip pat patvirtino, kad augantis dalyvavimas organizacijų, klubų ir draugijų veikloje tiesiogiai susijęs su augančiomis pajamomis. Augantis organizacijų narių skaičius bendruomenėje suteikia galimybes daryti ekonominę poveikį nedarbo, dalinio užimtumo ir užimtumo srityse. Wilson ir Mayer pabrėžia, kad apibendrinus atliktą tyrimą bei kitus panašius tyrimus, atskleidžiančius socialinę ir ekonominę socialinio kapitalo naudą, galima teigti, kad socialinė politika siekia išplėsti pilietinį įsitraukimą Pietų Australijoje, turėsiantį socialinių, ekonominių ir individualių pasekmių bendruomenei. Vis dėlto autorių analizė labiau koncentruojasi ties vienos rūšies savanoryste – savanorišku dalyvavimu pilietinėse organizacijose. Todėl negalima vienareikšmiai teigti, kad visada savanorystė teikia apčiuopiamą naudą dalyviui. Pasaulyje paplitusios įvairios savanoriškos organizacijos, prisidedančios prie socialinio kapitalo kūrimo, tačiau neteikiančios tiesioginės materialinės naudos dalyviui.

Savanorišką elgesį gali skatinti įvairiausi psichologiniai, socialiniai ir net ekonominiai veiksniai. Savanorystės motyvai priklauso ir nuo veiklos, į kurią įsitraukiama, pavyzdžiui, Measham ir Barnett (2007), nagrinėdami savanorystės aplinkosauginėse organizacijose motyvus, išskiria šešis pagrindinius motyvuojančius veiksnius: norą padėti; socialinės sąveikos siekį; norą patobulinti įgūdžius; ketinimą pagilinti žinias apie aplinką; troškimą apskritai rūpintis aplinka; ir norą rūpintis tam tikra (ypatinga) vieta. Taigi pirmieji trys motyvai (noras padėti, tobulinti įgūdžius ir socialinės sąveikos

siekis) yra bendrieji savanorystės motyvai, tinkantys bet kuriai savanoriškai veiklai pagrįsti. Plačiau savanorystės, kaip vienos iš pagrindinių socialinio kapitalo formavimosi prielaidų, motyvus savo darbuose nagrinėjo G. Degli (2009).

G. Degli (2009) tyrinėjo narystės ir socialinio kapitalo ryšius trimis pjūviais: pirma – kokią įtaką turi skirtingi savanorystės motyvai socialinių tinklų, susijusių su dalyvavimu savanoriškose organizacijose, kūrimui; antra – pasinaudodamas individualiais tyrimo duomenimis, nustatinėjo sąsajas tarp dalyvavimo ir naujų socialinių tinklų kūrimo, minimalizuojant edogeniškumo problemas; trečia – įvertino dalyvavimo tinkluose poveikį tiek kiekybiniu, tiek kokybiniu aspektu.

Įprastai socialiniam kapitalui ir narystei vertinti pasitelkiamos grupės ir ryšiai susiformuojantys už šeimos ribų, sudarantys svarbią socialinio ciklo dalį. G. Degli išskyrė penkias grupes: kaimynai ir vietos bendruomenė; dabartiniai bendradarbiai ir bendrakursiai; buvę bendradarbiai ir bendrakursiai; vaikystės draugai; ir kiti. Bazinis socialinio tinklo matas yra grupių skaičius, kurį respondentas įvardina kaip savo tinklo dalį. Antrasis svarbus vertinimo aspektas, skirtas atskleisti, ar sukuriama draugiški santykiai esamoje situacijoje, yra nustatomas pagal tai, ar randama draugų tarp dabartinių kolegų, bendrakursių ar kaimynų. Šio aspekto tikslas – išmatuoti įsitraukimo į grupes poveikį naujų tinklų kūrimui. Autorius pastebi, kad abu indikatoriai teigiamai koreliuoja su naryste. Anksčiau panašius tyrimus atliko L. Prouteau ir F. Wolff (2004), kurie nustatinėjo ryšius tarp dalyvavimo ir tinklo teikiamų gėrybių (privilegijų) panaudojimo. Tyrėjai į analizę įtraukė ir koreliacijos nustatymą tarp dalyvavimo grupės veikloje ir neformalių susitikimų su draugais skaičiaus. Autoriai nustatė, kad egzistuoja teigiama priklausomybė tarp šeimos susitikimų su draugais dažnio ir bent vieno šeimos nario dalyvavimo savanoriškų organizacijų veikloje. Taigi savanoriškoje veikloje dalyvaujantys asmenys pasižymi didesniu socialiniu aktyvumu, intensyvesniais ryšiais su aplinkiniais.

G. Degli empirinių tyrimų rezultatai patvirtina, kad dauguma žmonių, įsitraukusių į savanorišką veiklą ir tapusių šio socialinio tinklo dalimi,

suformuoja draugiškus santykius su kitais. Pusė šių respondentų pripažįsta, kad bent su vienu iš socialinio tinklo dalyvių jie: aptaria šeimos problemas; esant reikalui palieka jiems prižiūrėti savo giminaičius (vaikus, senelius ir pan.); prašo prižiūrėti jų namus, kai išvyksta atostogauti; prašo pagalbos ar padeda, kai reikia, prisižiūrėti vaikus ar vyresnius žmones, ir panašiai. Dar apie pusė respondentų patvirtino, kad dalyvaujant savanoriškų organizacijų veikloje jie bent su vienu iš narių užmezgė bendradarbiavimo ryšius: suteikdavo informaciją ar patardavo telefonu; neskirdavo sunkių pavedimų; suteikdavo informacijos apie įsidarbinimo galimybes. Autoriaus manymu, tikėtina, kad bendradarbiavimo ryšiai būdingi mažiau pažįstamiems žmonėms, o labiau pažįstami įtraukiami į asmeninį socialinį tinklą ir jais yra labiau pasitikima. Todėl neabejotina, kad dalyvavimas savanoriškų organizacijų veikloje padeda praplėsti socialinius tinklus.

Antroji šio tyrimo dalis buvo skirta savanorystės motyvams nustatyti. G. Degli (2009), ieškodamas priežasčių, paskatinančių žmones įsitraukti į savanoriškų organizacijų veiklą, pažymi, kad tokių sprendimų motyvai gali būti tiek vidiniai, tiek ir išoriniai. Nors finansinė nauda negali būti savanorystės pagrindas, vis dėlto, autoriaus manymu, negalima atmesti kitų išorinių priežasčių. Tyrime nagrinėjami du dažniausiai mokslinėje literatūroje įvardinami išoriniai savanorystės motyvai: siekis padidinti socialinį pripažinimą, kuris dažnai asocijuojasi su savanoriška veikla; ir siekis padidinti pažįstamų ar draugų skaičių (Prouteau, Wolff, 2004, Meier, Stutzer, 2008) ir du vidiniai motyvai: noras jaustis naudingu kitiems ir idėjinės paskatos.

Tyrimo duomenų analizė patvirtino, kad dažniausiai savanorystės motyvai yra labiau vidiniai, nei išoriniai. Labiausiai į savanoriškų organizacijų veiklą įsitraukti žmones skatina noras jaustis naudingu kitiems bei idėjinės paskatos. Gerokai silpniau veikia išoriniai motyvai: noras praplėsti pažįstamų ir draugų ratą ar susilaukti socialinio pripažinimo. Rezultatai patvirtina, kad savanoriškas darbas, pagrįstas idėjiniais motyvais, labiau skatina socialinių tinklų plėtimą, per kuriuos dalyviai gali prašyti ar suteikti paramą skirtingose srityse. Taip pat nustatyta, kad tiek idėjiniai motyvai, tiek ir siekis padidinti

pažįstamų bei draugų skaičių kiekybiniu lygiu teigiamai veikia ir socialinio kapitalo kūrimą. Pasak G. Degli, žmonės, grindžiantys savanorystę išoriniais motyvais, pasitelkdami dalyvavimą savanoriškose organizacijose, pasiekia savo asmeninių tikslų bandydami išplėsti socialinį tinklą, tačiau dažniausiai jų naujieji pažįstami netampa labai artimais draugais.

Apibendrinant atliktų tyrimų metodikas, pateikiama tiriamų indikatorių suvestinė (9 priedas), atskleidžianti socialinio kapitalo dimensijų, tiriant visuomenės darnaus vystymosi nuostatas, naudojimo dažnumą.

Matyti, kad dažniausiai siekiama nustatyti šias socialinio kapitalo dimensijas (kaip labiau veikiančias darnų vystymąsi bei valdymą): pasitikėjimas ir solidarumas, pilietiškumas ir politinis aktyvumas, savanorystė, grupės ir tinklai, socialinė sąveika ir solidarumas, formalus ir neformalus dalyvavimas, normos. Iš tiesų, kai kuriuose empiriniuose tyrimuose sudėtinga atskirti, kurios dimensijos priskiriamos socialinio kapitalo tyrinėjimams, o kurios – darnaus vystymosi socialiniams kriterijams nustatyti. Tai dar kartą įrodo, jog tarp socialinio kapitalo lygio ir darnaus vystymosi (ypač pabrėžiant socialinius veiksnius) egzistuoja glaudi tarpusavio priklausomybė. Darnus valdymas suprantamas ne tik kaip teisingi valdžios institucijų priimami įstatymai ar socialinė verslo organizacijų atsakomybė. Socialinio kapitalo dimensijų sąsajos su darnaus vystymosi nuostatomis leidžia atskleisti kitą darnaus valdymo pusę: tai pilietiškumas, visuomenės brandumas ir atsakomybė, pvz., dalyvaujant rinkimuose, skatinant vartoti vienos organizacijos gaminius ir nevertoti kitos organizacijos gaminių ir pan. Patys tyrinėjimai (kuriuose sujungiamos ir socialinio kapitalo dimensijos, ir darnaus vystymosi subjektyvūs vertinimai, nuostatos, leidžia į darnų valdymą pažvelgti kaip į dvikryptį procesą, suvokiant, kad demokratinėse valstybėse valdžios priimami sprendimai ir parenkamas problemų sprendimo būdas priklauso nuo pačių piliečių (tiek sprendžiant verslo plėtros, tiek ir socialinius klausimus). Kitame disertacijos skyriuje pateikiamas papildytas Socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų teorinis modelis, aptariamasis parengtas empirinio tyrimo instrumentarijus.

2.4. Socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi socialinių aspektų bei valdymo sąsajų teorinis modelis

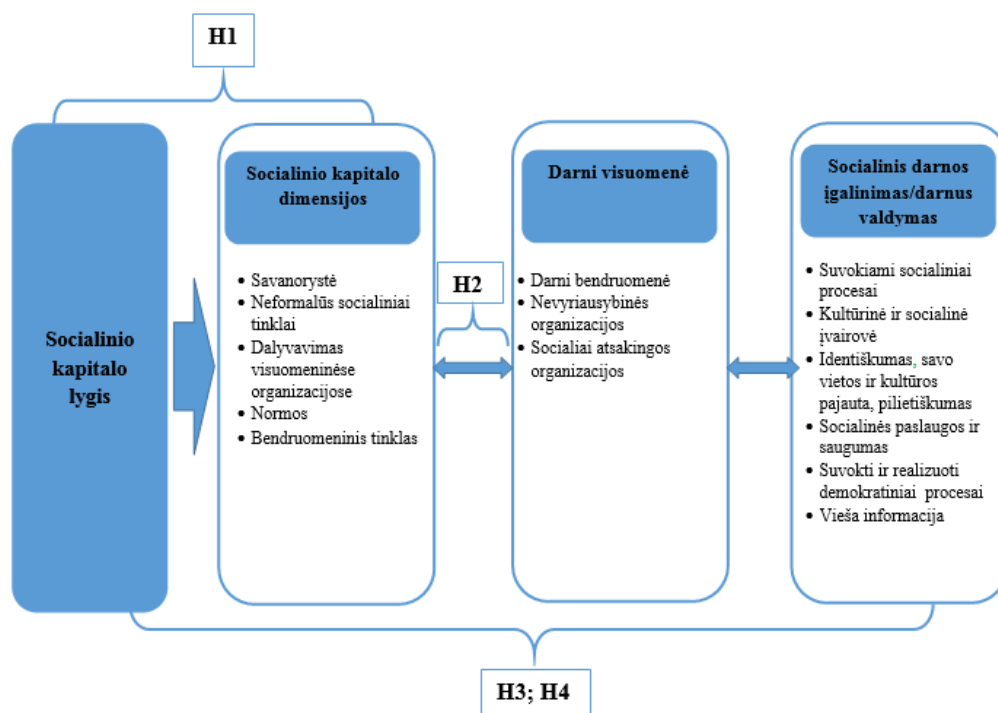
Išanalizavus teorinius socialinio kapitalo dimensijų bei darnaus vystymosi socialinių aspektų teorinius mokslinius tyrinėjimus, prielaidas, atlikus socialinio kapitalo matavimo empirinių tyrimų, socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi bei valdymo aspektų sąsajų analizę empiriniuose tyrimuose, pastebimi keli svarbūs tolimesnėms studijoms momentai:

- Analizuojant socialinį kapitalą, dauguma tyrėjų, mokslininkų tiesiogiai arba netiesiogiai skiria kelis esminius socialinio kapitalo raiškos komponentus, arba, kitaip tariant, esmines dimensijas. Tai yra: savanorystė, socialinis pasitikėjimas, dalyvavimas visuomeninėse organizacijose, socialinis tinklas;
- Tiriant darnaus vystymosi socialinius aspektus, kuriuos apibendrintai galima vadinti socialinės darnos dimensijomis, pastebima analogiška situacija. Daugumoje mokslinių studijų akcentuojamos socialinės darnos raiškos dimensijos (socialinė darnumo raiška arba kaip tam tikras matavimo vienetasv nulemiantis skirtingą socialinės darnos raišką tam tikruose kontekstuose). Tai: socialiniai procesai, kultūrinė ir socialinė įvairovė, identiškumas, savo vietos ir kultūros pajautimas, socialinės paslaugos ir saugumas, demokratiniai procesai, vieša informacija. Šių dimensijų tyrinėjimas leidžia nustatyti esminius darnaus valdymo įgalinimo vienoje ar kitoje demokratinėje visuomenėje momentus. Pirma, šių dimensijų pagalba nustatoma, kaip visuomenė vertina situaciją, sietiną su visuomenės valdymu (įstatymai, korupcija, verslo vystymo sąlygos, pasitikėjimas valdžios institucijomis ir pan.). Antra, ar priimami valdžios sprendimai, juos realizuojant, bus tikslingi (ar visuomenė reaguos į naujus, pvz., darnumą palaikančius nutarimus,

įstatymus ir pan.). Trečia, ar visuomenė aktyviai užtikrina grįžtamąjį ryšį tarp visuomenės valdymo institucijų ir adekvačių visuomeninių veiksmų (pilietiškumas, pilietinė atsakomybė už renkamąją valdžią, socialinis solidarumas skatinant verslo organizacijas peržiūrėti verslo sprendimų etiškumą ir pan.).

- Tiek išskirtos socialinio kapitalo dimensijos, tiek ir socialinės darnos raiškos vienetai, sudedamosios dalys yra apibendrinti vienetai.
- Akivaizdu, kad socialinis kapitalas, atskleidžiamas per tam tikras dimensijas, bus matuotinas nustatant socialinio kapitalo dimensijų tarpusavio ryšių stiprumą. Šių ryšių stiprumas turės įtaką tiriant socialinės darnos stiprumą, socialinę raišką. Kitaip tariant, kuo stipresnis socialinis kapitalas (aukštesnis socialinio kapitalo lygis), kuo aktyviau plėtojami tarpusavio ryšiai, socialiniai tinklai, tuo, tinkamai parinkus socialinės darnos priemones, didesnė tikimybė, kad socialinis kapitalas perims šias priemones kaip tam tikrą socialinę duotybę, ir atvirkščiai – kuo silpnesnis socialinis kapitalas, tuo sudėtingiau siekti darnaus vystymosi, socialinės darnos (sudėtingiau įgalinti darnų valdymą).

Žemiau (Paveiksle Nr. 8) pateikiamas apibendrintas socialinio kapitalo dimensijų socialinio darnumo valdyme tarpusavio priklausomybės modelis. Dar kartą akcentuojama tai, kad šiame modelyje kiekviena išskirta komponentė yra tik apibendrinta, išvestinė iš tam tikro skaičiaus komponentių. Analizuojant įvairių autorių siūlomas socialinio kapitalo dimensijų ir socialinio darnumo aspektų sąsajų tyrimų metodikas, pastebėta tai, kad tikslinga formuoti tik apibendrintus modelius. Tokie modeliai padeda atskleisti didesnę spektrą galimų tarpusavio sąsajų.

Pav. 8 Socialinio kapitalo lygio ir dimensijų sąsajų su socialiniu darnumu ir darniu valdymu modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pateiktas modelis sujungia dvi disertacijos dalis: teorinę ir analitinę.

Modelyje pavaizduotos šios hipotezės:

H1. Socialinio kapitalo dimensijų (savanorystės, neformaliųjų socialinių tinklų, socialinio pasitikėjimo, dalyvavimo visuomeninėse organizacijose aktyvumo, elgsenos normų, bendruomeninių tinklų) tarpusavio sąveika bei dimensijų raiškos lygis sociume įgalina nustatyti tiriamos visuomenės socialinio kapitalo lygį (aukštas, žemas);

H2. Visuomenėje egzistuoja tarpusavio priklausomybė tarp socialinio kapitalo lygio ir darnios visuomenės suvokimo (darni visuomenė, nevyriausybines organizacijos, socialiai atsakingos organizacijos);

H3. Socialinės darnos įgalinimas (darnus valdymas) priklauso nuo socialinio kapitalo lygio;

H4. Esant aukštam socialinio kapitalo lygiui, sociumas suvokia socialinius procesus, jaučiasi gerai, identifikuoja save kaip pilietiškus, atsakingus piliečius, pasitiki valdžios priimamais sprendimais, aktyviai dalyvauja demokratinuose procesuose. Ir atvirkščiai: esant žemam socialinio kapitalo lygiui, sociumas ne visiškai suvokia socialinius procesus, vyrauja žemas pilietiškumas, nepasitikima valdžios priimamais sprendimais, sunkiai įgalinamas darnus valdymas.

Remiantis pateiktu modeliu ir hipotezėmis, buvo suformuluotas klausimynas. Jame pateikiamas socialinio kapitalo ir socialinės darnos tarpusavio ryšio modeliui empiriškai patikrinti sudarytas indikatorių sąvadas (tyrimo indikatorių suvestinė) (10 priedas). Remiantis šiais indikatoriais, konstruotas ir atliktas empirinis tyrimas (tyrimo klausimynas pateikiamas 11 priede), kurio išsami atlikimo metodika, taip pat gauti rezultatai pateikiami trečiojoje disertacijos dalyje.

III. SOCIALINIO KAPITALO DIMENSIJOS IR DARNAUS VYSTYMO SI VALDYMAS. LIETUVIŠKOJO SOCIUMO ATVEJIS

Šioje disertacijos dalyje pateikiama atlikto kiekybinio empirinio tyrimo metodika, aptariami tyrimo metu gauti rezultatai.

3.1. Tyrimo metodikos pasirinkimo argumentacija

Analizuojant socialinio kapitalo dimensijų bei darnaus vystymosi socialinių aspektų, socialinio darnumo matavimus, atliktus empirinius tyrimus, pastebėta, kad šiai problematikai tirti dažniausiai taikoma kiekybinio tyrimo metodologija, pasirinkus kiekybiniams tyrimams būdingiausią apklausos raštu metodiką. Kaip pastebi I. Luobikienė (2009), K. Kardelis (2007), S. Sarantakos (2004) ir kiti autoriai, analizuojantys moksliniams tyrimams taikomas strategijas, metodologijas bei metodus, kiekybinis tyrimas yra tinkamas tada, kai svarbu apklausti pakankamai ženklų respondentų skaičių. Svarbu ir tai, kad taikant kiekybinius tyrimo metodus, paprasta ir lengva apdoroti didelius informacijos kiekius, gautus duomenis palyginti, apibendrinti, statistiškai apdoroti. Sarantakos (2004), Kardelis (2007) pažymi ir tai, kad kiekybiniai tyrimo metodai yra mažiau reaguojantys tyrimo metodai, vertinant iš tyrėjo pozicijos. Taigi, tai gali būti laikoma dar vienu kiekybinio tyrimo pasirinkimo argumentu, kai išlaikomas atstumas tarp tyrėjo ir tiriamojo, tyrėjas negali paveikti tiriamojo nuostatų, vertinimo, nuomonių. Tačiau kartu pravartu pažymėti ir tai, kad šis kriterijus gali būti vertinamas ir kaip rizikos faktorius. Tiriamajam, respondentui nesupratus, kaip reikėtų pažymėti tinkamą atsakymą, gali pasitaikyti klaidų tiriamųjų atsakymuose. Siekiant mažinti klaidų pasitaikymo riziką, kiekybiniams tyrimams yra taikomos didesnės imtys, nei kokybiniuose tyrimuose.

Apibendrintai galima teigti, jog kiekybinio tyrimo pasirinkimą nulėmė šie veiksniai: kiekybinių tyrimų naudojimo praktika tiriant analogiškas mokslines problemas, tyrimo paprastumas, didesnio kiekio duomenų gavimas, mažesnė tyrėjo poveikio tiriamiesiems tikimybė. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog pasirenkant tyrimo metodą buvo vertinamos įvairios tyrimo strategijos, taikomos socialinio kapitalo, socialinio kapitalo dimensijų nustatymui, taip pat ir socialinio darnumo bei darnaus valdymo įvertinimui. Daugeliu atvejų tokiems duomenims gauti taikomi kiekybiniai tyrimo metodai. Tai analizuota antroje disertacijos dalyje.

Organizuojant tyrimą buvo pasirinktas apklausos raštu metodas. Apklausa raštu vykdoma iš anksto parengus tyrimo instrumentarijų, įvairaus pobūdžio ir apimties tyrimo klausimus. Empiriniam tyrimui atlikti buvo sudarytas tyrimo instrumentarijus, akcentuojant socialinio kapitalo dimensijas bei socialinio darnumo sampratas atskleidžiančius klausimus. Tyrimo klausimynas buvo sudarytas iš 19 uždarų klausimų. Penki klausimai buvo skirti respondentų socialinėms demografinėms charakteristikoms nustatyti. Kiti klausimai buvo skirti socialinio kapitalo dimensijoms bei socialinio darnumo vertinimui, sąsajoms tarp šių kriterijų nustatyti. Didžioji dalis klausimų buvo suformuoti kaip vertinimo skalė, pateikiant respondentams teiginius ir prašant juos įvertinti.

Tyrimo imties formulavimas

Organizuojant šį tyrimą, taip pat buvo apskaičiuota imtis. Imties dydis apskaičiuojamas pasitelkus Paniotto formulę, pritaikytą skaičiavimui, kai tikimybė yra lygi 0,95, o standartiška paklaida – 5 proc.

$$n = 1 / (\Delta^2 + 1 / N)$$

Kur:

n – reikiamas respondentų skaičius (imties dydis)

Δ – paklaida

N – tiriamos visumos narių skaičius

Prenkant empirinio tyrimo atlikimo metodiką, tyrimo planavimo metu buvo apsispręsta skaičiuoti imtį Lietuvos mastu. Kitaip tariant, išanalizavus teorinius socialinio kapitalo dimensijų aspektus, darnaus vystymosi nuostatas bei šiuos aspektus apimančius empirinius tyrimus, buvo pastebėta, kad atliekami analogiški tyrimai problematikai tirti naudoja makro (visuomenės) lygmenį, suvokiant, kad tai, kas galioja visuomenėje, galios ir mikro (organizacijų, bendruomenių) lygmenyje.

Skaičiuojant tyrimo imtį Lietuvos mastu, remtasi Lietuvos statistikos departamento pateiktais 2012 metų Lietuvos gyventojų skaičiais. 2012 metais Lietuvoje gyveno 3 003 641 gyventojai. Imtis skaičiuota iš minėto skaičiaus atėmus 479 899 vaikus nuo 0 iki 15 metų. Gautas darbingo amžiaus ir pensinio amžiaus Lietuvos gyventojų skaičius 2012 metais yra 2 523 742 gyventojai. Taigi imtis yra:

$$n = 1/(0,05 \times 0,05 + 1/2523742) = 399,3$$

Vis dėlto reikėtų nepamiršti, jog siekiant reprezentatyvumo, nepakanka apskaičiuoti vien tik imties dydžio. Reikėtų apskaičiuoti ir apklausos žingsnį, apklausti būtent tuos asmenis, kurie patenka į atranką. Todėl tyrimo organizavimo metu buvo pasirinkta apklausti Lietuvos gyventojus, nesiekiant 95 proc. reprezentatyvumo. Siekiant kuo didesnio objektyvumo, tyrimo metu buvo planuojama apklausti kuo daugiau respondentų.

Empirinio tyrimo **tikslas**: tiriant socialinio kapitalo dimensijų raišką, tarpusavio sąsajas, nuostatas darnaus vystymosi socialinių aspektų atžvilgiu, nustatyti socialinio kapitalo lygį, sąsajas su darnaus vystymosi socialinių aspektų ir darnaus valdymo vertinimu.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

- nustatyti socialinio kapitalo dimensijų raišką ir galimas tarpusavio sąsajas;
- ištirti lietuviškojo sociumo nuostatas darnaus vystymosi atžvilgiu;
- pagrįsti socialinio kapitalo stiprumo ir socialinės darnos nuostatų tarpusavio ryšius;
- nustatytų socialinio kapitalo ir socialinės darnos nuostatų tarpusavio ryšių pagrindu įvertinti darnaus valdymo plėtojimo gaires.

Hipotezės:

H1. Socialinio kapitalo dimensijų (savanorystės, neformalių socialinių tinklų, socialinio pasitikėjimo, dalyvavimo visuomeninėse organizacijose aktyvumo, elgsenos normų, bendruomeninių tinklų) tarpusavio sąveika bei dimensijų raiškos lygis sociume įgalina nustatyti tiriamos visuomenės socialinio kapitalo lygį (aukštas, žemas);

H2. Visuomenėje egzistuoja tarpusavio priklausomybė tarp socialinio kapitalo lygio ir darnios visuomenės suvokimo (darni visuomenė, nevyriausybinės organizacijos, socialiai atsakingos organizacijos);

H3. Socialinės darnos įgalinimas (darnus valdymas) priklauso nuo socialinio kapitalo lygio;

H4. Esant aukštam socialinio kapitalo lygiui, sociumas suvokia socialinius procesus, jaučiasi gerai, identifikuoja save kaip pilietiškus, atsakingus piliečius, pasitiki valdžios priimamais sprendimais, aktyviai

dalyvauja demokratinuose procesuose. Ir atvirkščiai: esant žemam socialinio kapitalo lygiui, sociumas ne visiškai suvokia socialinius procesus, vyrauja žemas pilietiškumas, nepasitikima valdžios priimamais sprendimais, sunkiai įgalinamas darnus valdymas.

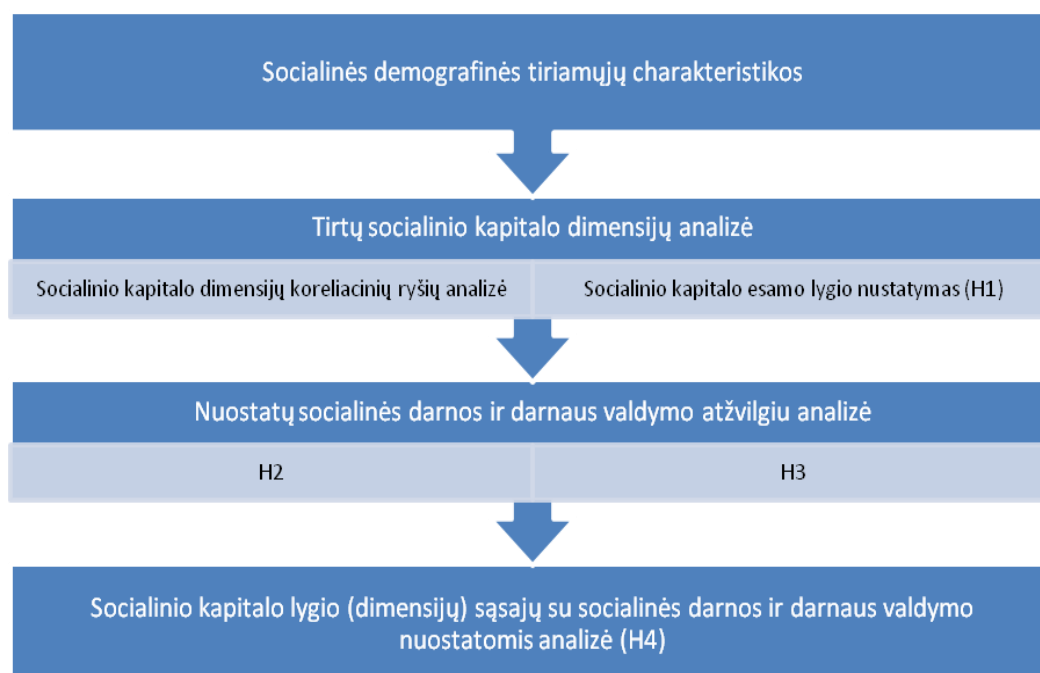
Suformuluotos hipotezės tyrimo eigoje buvo tikrinamos remiantis gautų duomenų statistiniu pasiskirstymu ir hipotezių patikrinimui keliamais statistikos mokslo reikalavimais (Požymių priklausomumo lentelės, chi koeficientas, kiti hipotezių statistinio patikimumo kriterijai). Priede Nr. 10 pateikiama tyrimo indikatorių suvestinė, nurodant kokios tyrimui svarbios dimensijos, dedamosios yra (ar gali būti) naudojamos norint patikrinti tyrimo hipotezes. Tyrimo metu gauti empiriniai duomenys buvo apdorojami SPSS pagalba. Statistinės gautų duomenų išraiškos analizuotos ir aprašytos remiantis E. Bagdonu (2009), K. Pukėnu (2011), S. Sarantakos (2004) siūlomais tokių duomenų statistinio aprašymo ir analizavimo būdais.

Empirinio tyrimo laikas ir tyrimo organizavimas, apklaustųjų skaičius

Visų pirma, organizuojant tyrimą, 2011 metų gruodžio mėnesį buvo atlikas pilotinis tyrimas, kurio metu buvo gauti 55 respondentų atsakymai. Pilotinio tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar klausimai suformuluoti aiškiai, ar respondantai juos suvokia. Taip pat buvo siekiama nustatyti, ar atsiskleidžia tam tikras duomenų pasiskirstymas, tam tikros atsakymų tendencijos. Po pilotinio tyrimo, nutačius, kad pateikti klausimai respondentams yra aiškūs, suvokiami, buvo pradėtas organizuoti šioje disertacijoje aprašomas empirinis tyrimas.

Tyrimas buvo vykdomas 2012 metų sausio – balandžio mėnesiais. Tyrimo klausimynas buvo patalpintas analogiškų tyrimų interneto svetainėje www.publika.lt. Nuoroda į šį tyrimą buvo siunčiama Lietuvoje veikiančioms

organizacijoms, įmonėms, siekiant, kad kuo daugiau respondentų galėtų pareikšti savo nuomonę. Taip pat tyrimo atlikimo metu buvo platinamos ir atspausdintos apklausos anketos. Buvo apklausti 993 respondentai. Tyrimo metu gauti duomenys statistiškai apdoroti naudojant SPSS paketą. Kituose šios disertacijos dalies poskyriuose pateikiami ir analizuojami tyrimo metu gauti duomenys. Analizė pradedama nuo socialinių demografinių charakteristikų aptarimo, tada pereinama prie socialinio kapitalo dimensijų raiškos bei socialinio kapitalo lygmens diagnozavimo. Vėliau analizuojamos respondentų nuostatos darnaus vystymosi atžvilgiu ir imamasi socialinio kapitalo dimensijų bei darnaus vystymosi nuostatų sąsajų analizės. Duomenys pateikiami vadovaujantis šia empirinių duomenų pateikimo logine schema:

Pav. 9 Empirinių duomenų pateikimo loginė schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kitame poskyryje pateikiamos apibendrintos tiriamųjų socialinės demografinės charakteristikos.

3.2. Socialinių demografinių charakteristikų analizė

Kaip ir bet kurio kito empirinio tyrimo metu, šiuo atveju buvo nustatomos esminės tyrimo dalyvių socialinės demografinės charakteristikos: lytis, amžius, situacija darbo rinkoje (užimtumas), šeiminis statusas, gaunamos mėnesio pajamos. Gautas toks respondentų pasiskirstymas pagal minėtas charakteristikas.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį. Tyrime dalyvavo 82,9 % moterų bei 17,1 % vyrų. Toks respondentų pasiskirstymas lyties atžvilgiu ne tik rodo, kad didžioji dalis respondentų – moterys, bet ir tai, kad siekiant tyrimo rezultatų pateikimo objektyvumo, pravartu patikrinti kintamuosius pagal atsakymų koreliacijas, sietinas su lytimi, o ne pateikti tik apibendrintus tyrimo duomenis. Toks tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį gali būti aiškinamas tik tuo, kad moterys dažniau sutinka dalyvauti socialinio pobūdžio apklausoje, nei vyrai.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių. Daugiausiai tyrime dalyvavę asmenys yra jauni, darbingo amžiaus. Neženkli tyrimo dalyvių dalis (1,1 %) tyrimo metu buvo iki 19 metų amžiaus bei vyresni nei 60 metų (1,7 %). Kaip minėta, dauguma tyrimo dalyvių – jauno amžiaus asmenys. 47,2 % buvo 19–29 metų. 15,9 % buvo 30–39 metų. 21,0 % respondentų nurodė save priskiriantys 40–49 metų amžiaus tarpsniui. Ir 13,2 % tyrimo metu buvo 50–59 metai.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal užimtumą bei statusą darbo rinkoje. Didžioji dalis respondentų – dirbantys asmenys. Tokių buvo apklausta 73,0 %. Taip pat dalis respondentų tyrimo metu studijavo. Tokių respondentų apklausta 23,0 %. Neženklia tiriamųjų dalį sudarė nedirbantys asmenys (3,5 %), taip pat pensinio amžiaus asmenys (0,6 %).

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeiminių statusą. 19,9 % teigė gyvenantys vieni. 18,1 % tyrimo metu gyveno kartu su tėvais. 26,8 % gyvena kartu su sutuoktiniu, partneriu, bet be vaikų. 31,0 % gyvena kartu su partneriu,

sutuoktiniu ir vaikais. Ir 4,3 % gyvena kartu su vaikais, bet be sutuoktinio, partnerio.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gaunamas mėnesines pajamas. Iki 1000 litų per mėnesį gaunančių skaičius buvo 32,8 %. 43,7 % nurodė per mėnesį gaunantys nuo 1001 iki 2000 litų siekiančias pajamas. Nuo 2001 iki 3000 litų pajamas per mėnesį gaunančių respondentų dalis tyrimo metu sudarė 16,1 %. 4,0 % teigė, kad jų mėnesio pajamos yra 3001–4000 litų. Pajamas nuo 4001 iki 5000 litų teigė gaunantys 1,8 % respondentų. Ir didesnes nei 5001 litą pajamas gauna 1,5 % visų tyrimo dalyvių. Apibendrinant respondentų socialines demografines charakteristikas, pravartu pažymėti, jog tyrime dalyvavo jauni, darbingo amžiaus asmenys. Hipotetiškai galima teigti, jog apklausta būtent ta populiacijos dalis, kurią, tinkamai parinkus priemones bei instrumentus, galima įtraukti į socialinio kapitalo didinimo ir darnaus vystymosi nuostatų ugdymo procesus. Tolesniame poskyryje analizuojamos socialinio kapitalo dimensijos, siekiant nustatyti tiriamųjų socialinio kapitalo lygmenį.

3.3. Socialinio kapitalo dimensijų raiška, socialinio kapitalo lygmens diagnozavimas

Atliekant tyrimą buvo tiriama šių socialinio kapitalo dimensijų raiška: savanorystė, neformalūs socialiniai tinklai, socialinis pasitikėjimas, dalyvavimas visuomeninėse organizacijose, bendruomeniškumas.

Savanorystė. Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip dažnai savanoriais sutinka dirbti, dirba tyrimo dalyviai. Dažnai yra kalbama apie tai, kad Lietuvoje savanorystė dar nėra pakankamai plėtojama, o savanorių nėra tiek daug. Teorinėje darbo dalyje buvo kalbama apie tai, kad socialiai atsakingos, pilietiškos ir į socialinį darnumą linkusios bei aukštu socialiniu kapitalu pasižyminčios visuomenės bruožas – savipagalba, savanoriavimas,

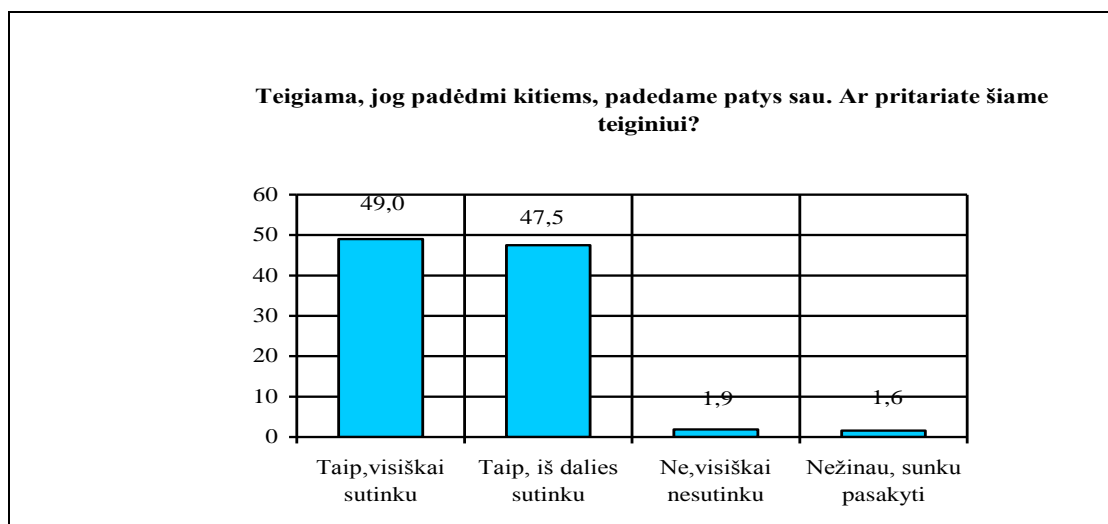
dalyvavimas pilietinę visuomenę palaikančiose iniciatyvose. Tad nustatymas, ar respondentai dirba savanoriais, yra ne tik diagnozavimas, kokioje socialinėje būsenoje yra šiandieninis Lietuvos sociumas. Tai ir išmatavimas, kiek lietuviai yra atsakingi už šalia esančius, pagalbos reikalaujančius.

Tyrimo metu buvo nustatytas labai žemas savanoriavimo lygmuo. Tik 16,5 % teigė dirbantys savanoriais, net 83,5 % teigė, kad savanoriais jie nedirba.

Analizuojant socialinius demografinius respondentų duomenis, buvo nustatyta, kad tyrimo dalyviai nėra adekvačiai pasiskirstę lyties atžvilgiu. Todėl buvo tiriama galima koreliacija tarp savanoriavimo ir pasiskirstymo pagal lytį. Nustatyta, kad moterys, dažniau nei vyrai, dirba savanorėmis. Tarp savanoriavimo ir lyties egzistuoja neženklus tarpusavio ryšys. Iš tyrimo dalyvavusiųjų 82,9 % dirbančių savanorėmis buvo 13 %. O iš 17,1 % tyrimo dalyvavusių vyrų tik 3 % teigė dirbantys savanoriais.

Tarp gaunamų pajamų, šeiminio statuso, taip pat užimtumo bei savanorystės ženklesnių tarpusavio ryšių tyrimo metu nebuvo nustatyta.

Tyrimo metu siekta nustatyti, kokia yra respondentų pozicija tarpusavio pagalbos plėtojimo požiūriu. Šis klausimas padeda nusatyti tiriamos populiacijos nuostatas savanorystės, bendrumo su kitais sociumo nariais atžvilgiu. Buvo pateiktas klausimas, ar tyrimo dalyviai pritaria teiginiui, kad, padėdami kitiems, padeda ir sau. Šis teiginys apima ir altruizmą, ir savitarpio pagalbos, socialinės atsakomybės lygmenis, taip pat normas ir vertybes. Tai sietina ir su tarpusavio ryšių plėtojimu, jų svarbos identifikavimu, savanoryste. Kitaip tariant, šiame klausime susijungia ne viena socialinio kapitalo dimensija. Gauti apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami paveiksle Nr. 10.

Pav. 10 Pagalbos teikimo kitiems vertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis

Nustatyta, kad tiriamiesiems pagalbos kitiems sąsaja su pagalba pačiam sau yra aiški, puikiai suprantama. Tyrimo metu 49,0 % visiškai pritarė pateiktam teiginiui, o 47,5 % nors ir nepilnai, bet vis dėlto šiam teiginiui pritarė. Toks duomenų pasiskirstymas rodo, kad pagalba kitam, jos teikimas kaip pagalbos sau modelis ne tik puikiai suvokiamas. Tai suvokiama ir kaip tam tikra savo kaip socialinio nario projekcija.

Pažymėtina, kad šio tyrimo metu nustatyta tik tiriamųjų nuostata šiuo klausimu. Neanalizuota, ar ši suvokiama paradigma yra realizuojama plėtojant socialinius ryšius ir teikiant tam tikrą pagalbą kitiems socialinio nariams. Todėl šie duomenys turėtų būti vertinami su tam tikra išlyga.

Apibendrinant galima teigti, kad savanorystės veikla nėra paplitusi. Tačiau suvokiant tai, kad respondentai suvokia pagalbos kitam svarbą, galima savanorystės skatinimo visuomenėje veikla. Tačiau savanorystė, kaip socialinio kapitalo dimensija, yra silpna.

Dalyvavimas visuomeninėse organizacijose. Tyrimo metu siekta nustatyti, koks yra respondentų socialinio aktyvumo lygis. Išanalizuotos teorinės paradigmos, susijusios su socialiniu kapitalu, šio kapitalo dimensijomis bei tyrimais, skirtais vienam iš svarbių aukšto socialinio kapitalo

išsivystymo rodiklių – priklausymui įvairioms visuomeninėms organizacijoms. Visuomeninių organizacijų veikla sietina ir su socialinio darnumo siekiais bei šių siekių realizavimu. Nevertėtų ignoruoti ir to fakto, kad ekologines problemas dažnai pabrėžia ir jų sprendimui pritaria būtent nevyriausybinės, visuomeninės organizacijos, pvz., „žaliųjų“ judėjimai, vartotojų teisių gynimo asociacijos, kiti socialiai svarbūs pačių piliečių inicijuoti judėjimai bei socialiniai dariniai.

Didžioji tyrimo dalyvių dalis (71,8 %) nurodė, kad nepriklauso jokiai visuomeninei organizacijai, nėra aktyvūs tokių organizacijų veikėjai, nariai. Tik 28,2 % teigė esą aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai. Vertinant apibendrintus tyrimo duomenis, akivaizdu, jog svarbu skatinti visuomenės narių aktyvesnį įsitraukimą į visuomeninių organizacijų veiklą. Beje, skatinti reikėtų ir pačių visuomeninių organizacijų aktyvesnę veiklą. Be abejo, nei vienoje demokratinėje visuomenėje nėra taip, kad didžioji dalis viso sociumo būtų aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai, tačiau vis dėlto Lietuvoje, kaip matome, priklausymas tokio pobūdžio organizacijoms iš viso nėra aukštas.

Stipri koreliacija tarp lyties ir priklausymo kokiai nors visuomeninei organizacijai tyrimo metu nebuvo nustatyta. Panašus skaičius moterų bei vyrų teigia, kad yra aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai. Taip teigė 22 % iš visų 83 % tyrime dalyvavusių moterų ir 6 % iš visų 17 % vyrų, dalyvavusių tyrime. Taip pat buvo nustatyta, kad priklausymas visuomeninėse organizacijose nepriklauso nuo amžiaus (vertinant tai, kad didžioji tyrimo dalyvių dalis yra jauni žmonės, tas pats pasakytina ir apie priklausymą visuomeninėms organizacijoms) bei menkai koreliuoja su šeiminiu respondentų statusu.

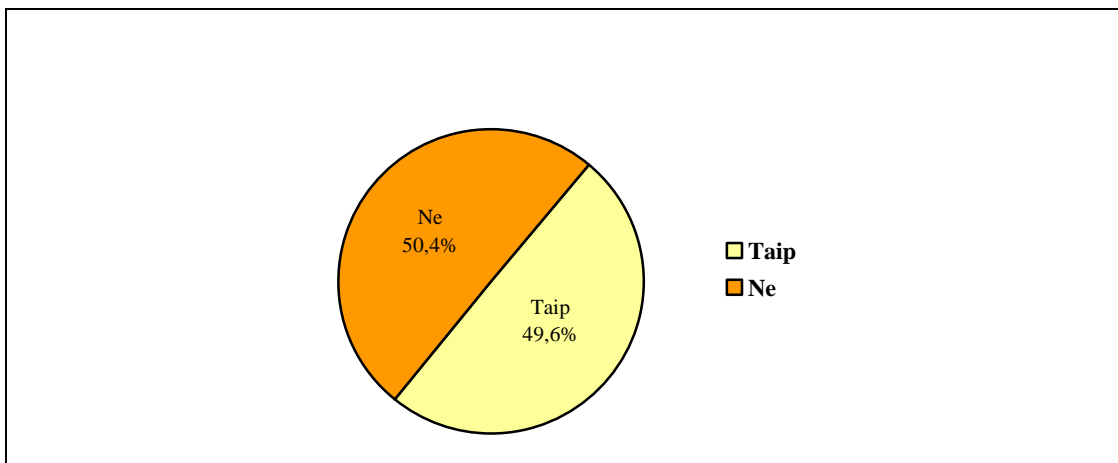
Taigi priklausymas visuomeninėms organizacijoms yra žemas. Tik trečdalis apklaustųjų aktyviai dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje.

Bendruomeninis tinklas: dalyvavimas bendruomeniniuose projektuose, kitos bendruomenės iniciatyvos. Analizuojant socialinio kapitalo būvį ir

siekiant per socialinius ryšius tai susieti su socialinio darnumo paradigma, taip pat ir rasti būdus, kuriais socialinis kapitalas gali plėtoti (ar plėtoja) socialinį darnumą, tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar respondentai aktyviai dalyvauja vietinės bendruomenės socialinėje veikloje (ar vystomas bendruomeninis tinklas). Šis kriterijus yra svarbus faktorius, leidžiantis kalbėti apie artimiausių socialinių ryšių palaikymą toje aplinkoje, kurioje respondentai gyvena.

Tyrimo duomenys atskleidė, jog respondentai pakankamai aktyviai dalyvauja savo bendruomenės veikloje (svarbu pažymėti, kad tyrimo metu nebuvo tiriamas respondentų savo bendruomenės suvokimo konceptas. Tiesiog buvo leidžiama kiekvienam tyrimo dalyviui apsibrėžti savo asmeninį suvokimą apie tai, kas yra individo artimiausia bendruomenė. Formuluojant šį tyrimo klausimą, artimiausia bendruomenė buvo suvokiama; kaip ta bendruomenė, kurioje individas gyvena.)

Tad, kaip jau buvo minėta, beveik pusė visų tyrimo dalyvių teigė, kad per pastaruosius trejus metus yra dalyvavę savo bendruomenės projektuose.

Pav. 11. Dalyvavimo dažnumas vietos bendruomenės projektuose per pastaruosius trejus metus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis

Tai – apibendrinti duomenys, nurodantys bendras respondentų pozicijas, nusakančias apie dalyvavimą savo bendruomenės vykdomuose projektuose per

paskutiniuosius trejus metus. Toks gautų duomenų pasiskirstymas rodo, kad respondentams yra svarbus dalyvavimas savo bendruomenių veikloje, kaip matyti, ženkliai svarbesnis, nei darbas savanoriu ar aktyvus priklausymas visuomeninėms organizacijoms. Kita vertus, tai reiškia, kad respondentai labiau save tapatina su sava bendruomene, nei su visuomeninėmis problemomis, būdingoms visam sociumui. Taip teigti įgalina žemas savanoriavimo bei aktyvios veiklos visuomeninėse organizacijose lygmuo, palyginus tai su dalyvavimu bendruomenės vykdomuose projektuose.

Tyrimo metu buvo svarbu ne tik nustatyti bendrąsias tendencijas, liečiančias dalyvavimą savo bendruomenės veikloje, projektuose. Buvo siekiama nustatyti ir tarpusavio priklausomybės ryšius tarp respondentų socialinių demografinių charakteristikų ir dalyvavimo bendruomenių veikloje.

Analizuojant galimus koreliacinius ryšius tarp respondentų amžiaus ir dalyvavimo bendruomenės projektuose, buvo nustatyta, kad tokių ryšių koreliacija itin žema.

Nebuvo nustatytos ir ženklios koreliacijos tarp respondentų amžiaus ir dalyvavimo bendruomenių vykdomuose projektuose. Taip pat nebuvo pastebėta tarpusavio priklausomybės tarp respondentų užimtumo bei statuso darbo rinkoje, amžiaus, šeiminio statuso, gaunamų bei disponuojamų mėnesinių pajamų ir dalyvavimo vietos bendruomenės vykdomuose projektuose.

Vertinant tokį gautų duomenų pasiskirstymą, akivaizdu, jog nepriklausomai nuo socialinių demografinių charakteristikų, beveik pusė visų respondentų aktyviai dalyvauja vietos bendruomenės vykdomuose projektuose, socialinėse iniciatyvose. Tai rodo dalyvaujančių bendruomenės veikloje respondentų suvokimą, kad vietos bendruomenė yra svarbus socialinis darinys, o dalyvavimas šios bendruomenės veikloje veikia kaip socialinio kapitalo plėtojamo per bendruomeninius tinklus mechanizmas. Tikėtina, kad šie

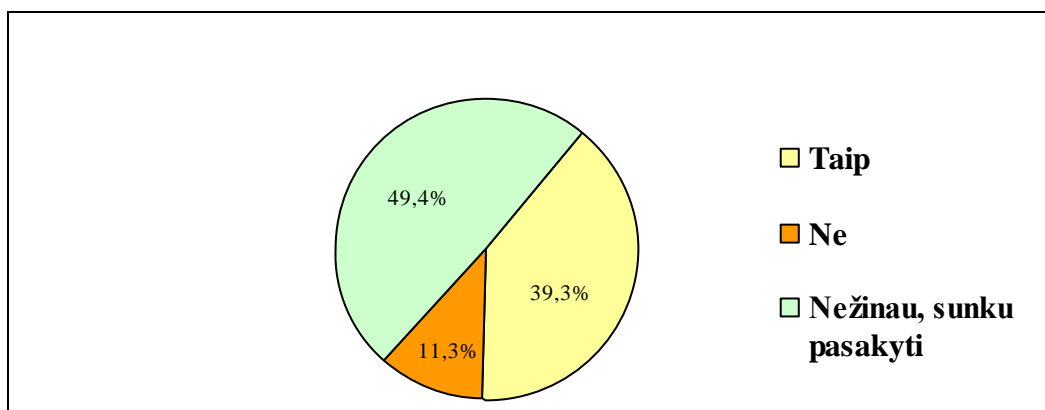
respondentai save tapatina su vietos bendruomene. Tad tinkamai pasitelkus vietos bendruomenes socialinio darnumo skatinimą bei palaikymą, galima pasiekti gerų rezultatų.

Nerimą kelia tai, kad nors ir išaiškėjo, kad beveik pusė visų respondentų per pastaruosius trejus metus dalyvavo vietos bendruomenės vykdomose socialinėse iniciatyvose, tačiau kiek daugiau nei pusė (50,4 %) teigė nedalyvaujantys tokiose iniciatyvose. Tinkamai parinkti veiklos aktyvinimo modeliai, galėtų labiau įtraukti ir kol kas neaktyvius vietos bendruomenės narius. Tam visų pirma reikėtų nustatyti nedalyvavimo vietos bendruomenės projektuose, socialinėse iniciatyvose priežastis.

Vietos bendruomenės sutelktumas galėtų skatinti ir darbą savanoriais, taip pat dažnesnį ir gausesnį dalyvavimą visuomeninėse organizacijose, pradedant nuo savo artimiausios aplinkos. Taip būtų plėtojamas socialinis kapitalas.

Savo vertės visuomenėje suvokimas taip pat yra laikomas svarbiu socialinio kapitalo vertinimo indikatoriumi. Kuo aukštesnis savo vertės visuomenėje suvokimo lygis, tuo labiau tikėtina, kad egzistuoja tarpusavio ryšių plėtojimas, bendruomeniškumas (bendruomeninis tinklas), atsakomybė, noras dalyvauti visuomeniniame gyvenime, būti aktyviu sociumo dalyviu. Ir atvirkščiai – kuo žemesnis savo vertingumo visuomenėje suvokimas, tuo didesnė tikimybė elgtis pasyviai sociumo atžvilgiu.

Todėl tyrimo dalyvių buvo klausama, ar jie jaučiasi vertinami visuomenėje, nedetalizuojant jokių savo vertės visuomenės akyse pajautimo kriterijų.

Pav. 12. Savo vertingumo visuomenėje suvokimas

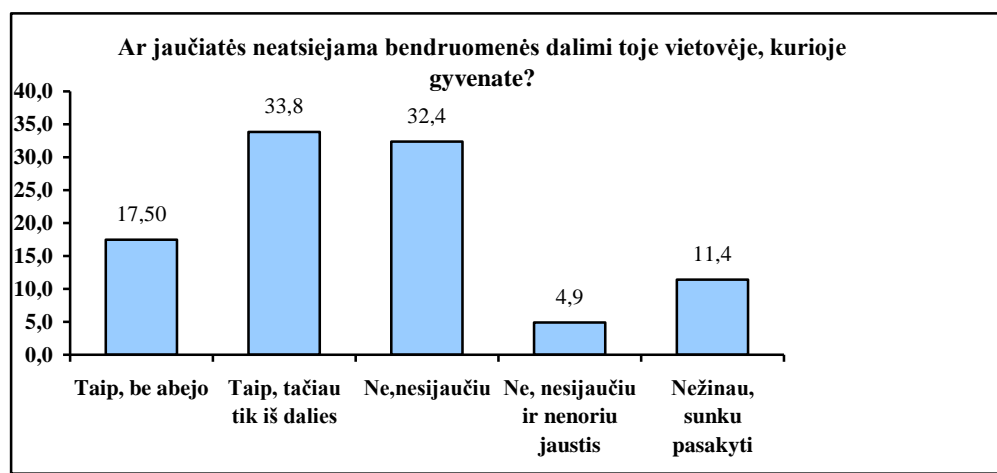
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis

Svarbu, kad 39,3 % visų tyrimo dalyvių mano, kad yra vertinami visuomenėje. Kaip matome, tik neženkli tyrimo dalyvių dalis (11,3 %) teigė nejaučiantys, kad būtų vertinami visuomenėje. Vis dėlto didžioji visų tyrimo dalyvių dalis (49,4 %) tyrimo metu teigė nežinantys, ar jie visuomenėje yra vertinami. Ką rodo toks duomenų pasiskirstymas? Visų pirma reikia pastebėti, kad ne vienas faktorius apima individo jausmą ir suvokimą apie tai, kad jis ar ji yra vertinami visuomenės. Tai gali būti ir psichologinio pobūdžio nuostatos bei savęs vertinimo rezultatas, tai gali būti ir suvokimas, kad darbo ar mokslo kolektyvas, artimiausia šeimos, draugų aplinka individą vertina vienaip ar kitaip. Vertinimą gali paveikti ir daugė kitų, nepaminėtų faktorių.

Nenuostabu, kad dalis respondentų vis dėlto abejojo, negalėjo teigiamai ar neigiamai išsakyti savo vertinimo visuomenės akyse atžvilgiu. Šiam tyrimui svarbiau tai, kad socialinio kapitalo teoretikai akcentuoja jog savęs vertinimas vis dėlto priklauso nuo asmens socialinio aktyvumo laipsnio, savęs tapatinimo su gyvenamąja aplinka, vietos bendruomene, asmeniu socialinių ryšių palaikymu.

Kita vertus, susiejus šiuos duomenis su kitais tyrimo duomenimis, pastebima tendencija, kad panašus skaičius respondentų save sieja ir

identifikuoja kaip vietos bendruomenės narį, plėtoja ir palaiko socialinius ryšius su kaimynais, tikisi, o kartu ir sulaukia reikiamos pagalbos iš savo draugų, artimųjų. Kitaip tariant, galima teigti, kad ta dalis respondentų, kuri jaučiasi vertinama visuomenės, išgyvena didesnę pasitenkinimą bendra gyvenimo kokybe. Bendruomeniškumas, bendruomeninis tinklas priklauso ir nuo to, ar individai jaučiasi neatsiejama savo bendruomenės dalimi toje vietovėje, kurioje gyvena. Tyrimo metu buvo gauti šie duomenys:

Pav. 13. Bendruomeniškumo gyvenamoje vietoje vertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis

Akivaizdu, jog didžioji respondentų dalis nesijaučia bendruomenės dalimi savo gyvenamoje vietovėje.

Bendruomeninis tinklas, remiantis analizuotais duomenimis, apibūdinamas kaip silpnas, pakankamai fragmentiškas.

Normos. Ši socialinio kapitalo dimensija siejama su individualia elgsena tam tikrose socialinėse situacijose. Siekiant nustatyti individualų tiriamo socialinio kapitalo atsakingumo lygmenį, respondentams buvo pateiktas klausimas, apie jų pačių elgseną viešojoje vietoje sudrausminant netinkamai besielgiantį asmenį (besikeikiantį, ką nors laužantį, mėtantį šiukšles ir pan.). Tyrimo metu gauti rezultatai pasiskirstė šitaip. Buvo nustatyta, jog didžioji dalis respondentų yra socialiai atsakingi. 86,6 % teigė, kad yra sudrausminę,

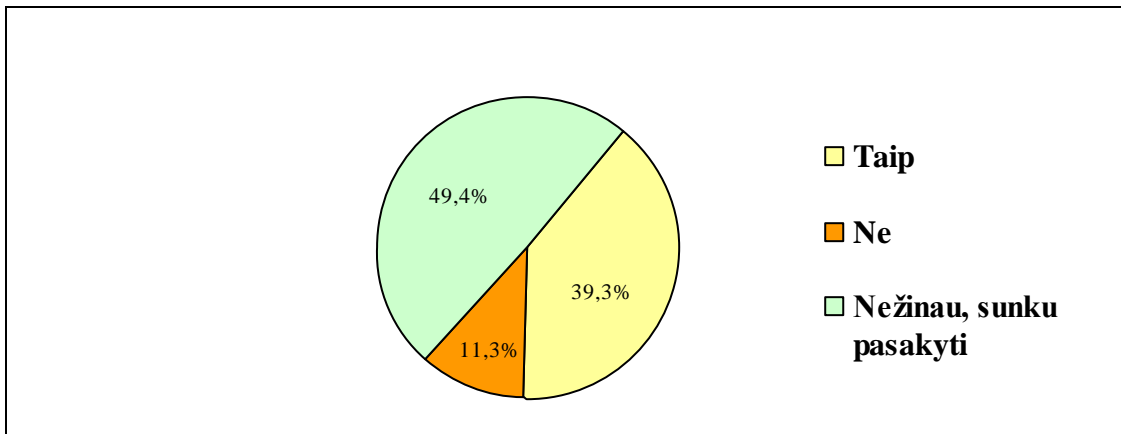
perspėję netinkamai viešoje erdvėje besielgiantį asmenį. Tik 13,4 % nurodė, kad jiems nėra tekę drausminti asociatyviai viešose vietose besielgiančių asmenų. Koreliacija tarp tyrimo dalyvių lyties ir atsakingo elgesio nebuvo nustatyta. Tiek tyrime dalyvavę vyrai, tiek moterys vienodai aktyviai teigė drausminę netinkamo elgesio apraiškas viešose vietose. Neišryškėjo ir tarpusavio ryšiai tarp amžiaus bei statuso darbo rinkoje bei reakcijos į netinkamą viešai erdvei elgesį, jo drausminimą. Taip pat ryšiai tarp šeiminio statuso ar mėnesio pajamų nerodė tarpusavio priklausomybės drausminant netinkamą elgesį viešoje vietoje.

Toks duomenų pasiskirstymas leidžia formuluoti prielaidą, kad esant tam tikroms socialinėms situacijoms, tokioms, kaip nederamas socialinis elgesys viešoje vietoje, tiriamas socialinis kapitalas demonstruoja savo kategorišką suvokimą, siekį užkirsti netinkamo elgesio apraiškas. Šis rodiklis taip pat rodo, kad individualus socialinis atsakingumo jausmas, kultūrinės normos yra aukštos. Tai gali būti siejama ir su tiriamo sociumo etinėmis, elgesio vertybėmis.

Normos vertintinos kaip pakankamai stipri tiriamo socialinio kapitalo dimensija.

Neformalus socialiniai tinklai. Kitas svarbus indikatorius, leidžiantis nustatyti tiriamo socialinio kapitalo saugumo jausmo stiprumą, tyrimo metu buvo saugumo jausmo vaikstant savoje gyvenamojoje vietovėje tamsiu paros metu, stiprumas. Šis indikatorius sietinas tiek su plėtojama kaimynystės ryšiais, tiek ir su visos visuomenės pasitikėjimo viešosios tvarkos užtikrinimo institucijų veikla.

Paaiškėjo, kad tik daugiau nei ketvirtis visų tyrimo dalyvių jaučiasi saugūs tamsiu paros metu vaikščiodami savo gyvenamoje vietovėje.

Pav. 14. Saugumo gyvenamoje vietovėje tamsiu paros metu vertinimas

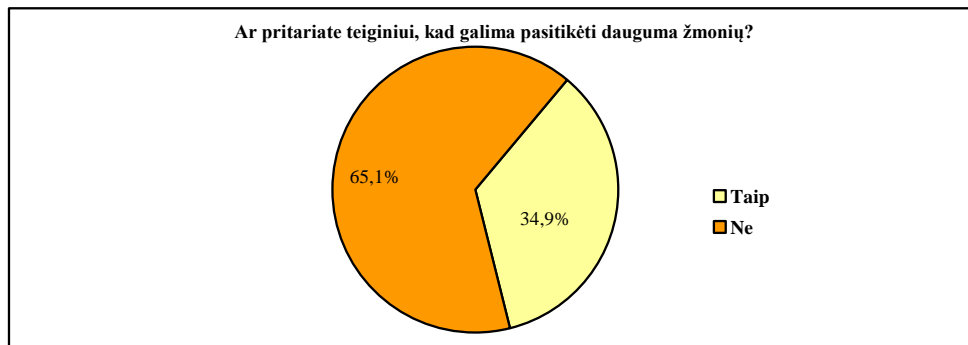
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis

Didžioji dalis respondentų (58,2 %) pažymėjo, kad savo gyvenamoje vietovėje tamsiu paros metu nesijaučia saugūs. Tarpusavio ryšio tarp saugumo jausmo vaikstant gyvenamoje vietovėje ir lyties nebuvo nustatyta. Tiek vyrai, tiek moterys jaučiasi nesaugiai vaikščiodami savo gyvenamoje vietovėje tamsiu paros metu.

Tarpusavio ryšio stiprumas tarp respondentų amžiaus ir saugumo savo gyvenamoje vietovėje taip pat nebuvo nustatytas. Nesaugumo jausmas nepriklauso nuo statuso darbo rinkoje, nekoreliuoja su respondentų šeiminiu statusu ar gaunamomis pajamomis.

Toks duomenų pasiskirstymas rodo, kad nesaugumo jausmas vaikstant tamsiu paros metu savo gyvenamoje teritorijoje vienodai būdingas visiems tyrimo dalyviams.

Neformalūs socialiniai tinklai ir socialinio pasitikėjimo dimensija. Tyrimo metu buvo prašoma patvirtinti arba paneigti teiginį, kad galima pasitikėti dauguma žmonių. Taip buvo siekiama ištirti socialinio pasitikėjimo dimensijos raišką (kaip neformalių socialinių tinklų sudedamąją).

Pav. 15. Pasitikėjimo dauguma žmonių nuostatos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

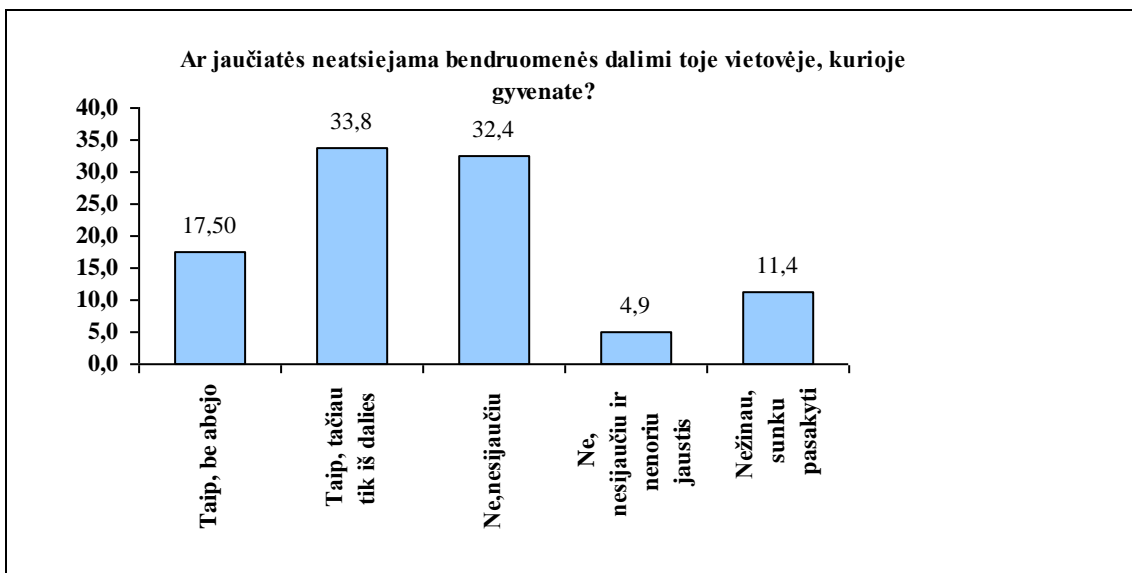
Paaiškėjo, kad didžioji tyrimo dalyvių nelinkę pritarti teiginiui, kad galima pasitikėti dauguma žmonių. Tačiau svarbu pažymėti ir tai, kad vis dėlto 34,9 % teigė sutinkantys su šiuo teiginiu, taigi ir pasitikintys dauguma žmonių. Kaip jau buvo aptarta teorinėje darbo dalyje, pasitikėjimas kitais žmonėmis dažniausiai siejamas su artimiausia aplinka, kurioje individas veikia, užmezga bei palaiko socialinius ryšius. Tad pasitikėjimas kitais – svarbus rodiklis, rodantis, kokios būsenos yra analizuojamas socialinis kapitalas. Kuo pasitikėjimas kitais žmonėmis yra aukštesnis, tuo geresnės sąlygos atsiranda bendruomeninių iniciatyvų plėtrai. Asmenys tada mato savo socialinių ryšių plėtojimo prasmę. Jei tiki, kad pasitikėjimas leis kartu siekti tiek savo individualių, tiek ir bendruomeninių tikslų.

Nors daugiau nei trečdalis respondentų nurodė, kad pasitiki dauguma žmonių, tačiau svarbu pastebėti tai, kad vis dėlto didžioji tyrimo dalyvių dalis nelinkusi pasitikėti dauguma žmonių. Tad remiantis analizuojama tiriamo socialinio kapitalo dimensija, matome, kad pasitikėjimas kitais nėra aukštas. Atliekant tyrimo duomenų analizę, nepastebėta tarpusavio priklausomybės tarp respondentų lyties ir pasitikėjimo kitais žmonėmis. Tačiau nustatyta ženklė koreliacija tarp amžiaus ir pasitikėjimo kitais žmonėmis.

Socialinių ryšių stiprumas tiriant socialinį kapitalą dažnai matuojamas pasitikėjimu ir tarpusavio ryšiais su draugais, tai yra artimiausia savo socialine aplinka. Tyrimo metu respondentų buvo klausama, ar jie visada sulaukia pagalbos reikiamu metu iš savo artimiausios aplinkos, tai yra iš savo draugų.

Paaikškėjo, kad su draugais palaikomi socialiniai ryšiai yra pakankamai stabilūs, grindžiami pasitikėjimu ir pagalbos gavimu reikiamu momentu. Tačiau ne visada tikimasi ir sulaukiama pagalbos iš savo draugų. Gali būti, kad toks duomenų pasiskirstymas netiesiogiai rodo socialinių ryšių patvarumo, stabilumo problemą. Kartu tai paveikia ir jau analizuotą pasitikėjimo kitais žmonėmis lygmenį (jeigu ne visada galima pasitikėti savo artimiausia aplinka, kaip tada galima pasitikėti dauguma žmonių?).

Gautų tyrimo duomenų statistinis pasiskirstymas pateikiamas paveiksle Nr. 16.

Pav. 16. Tikimybės susilaukti pagalbos iš draugų vertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Matyti, kad 41,1 % respondentų visada susilaukia pagalbos iš savo draugų. Tačiau didžioji dalis pagalbos teigia sulaukiantys ne visada. Taip teigė 48,5 %. Neženkli tyrimo dalyvių dalis teigė pagalbos iš savo draugų reikiamu

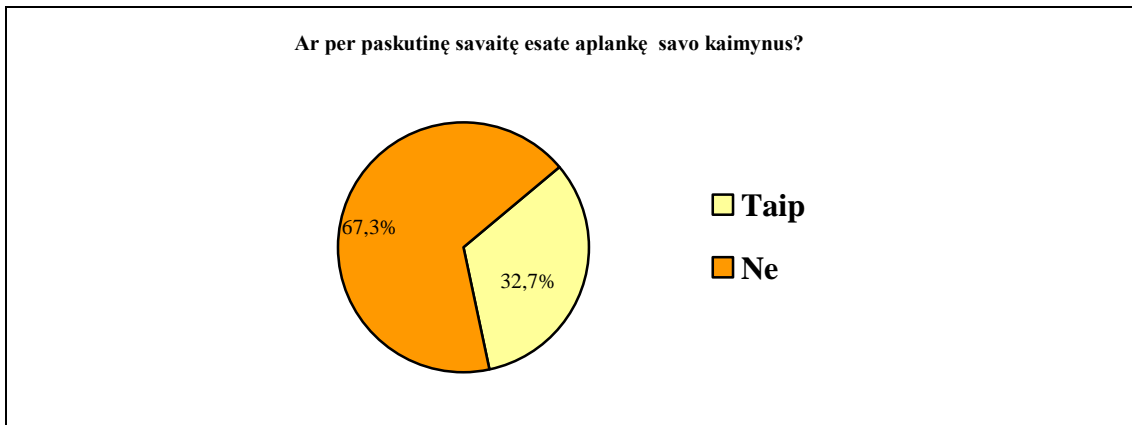
metu nesusilaukiantys iš viso, dar dalis respondentų teigė nežinantys, ar gali tikėtis pagalbos iš savo draugų svarbiu momentu.

Kaip minėta, toks duomenų pasiskirstymas gali reikšti tai, kad socialiniai ryšiai nėra labai stiprūs. Tačiau tai gali būti ir modernios visuomenės, kuri suvokiama kaip individualizuota, taigi ir savo problemas linkusi spręsti individualiai, visuomenė, rodiklis. Tarpusavio ryšys tarp lyties ir pagalbos gavimo iš savo draugų nebuvo pastebėtas. Tiek vyrai, tiek moterys, dalyvavę tyrime, vienodai vertina tikimybę susilaukti pagalbos iš savo draugų reikiamu momentu.

Tyrimo metu neišaiškėjo tarpusavio ryšiai tarp kitų respondentų socialinių demografinių charakteristikų ir pagalbos gavimo iš draugų vertinimo.

Tad apibendrintai galima teigti, kad socialiniai ryšiai tarp draugų nėra vertinti kaip labai stiprūs, kai kalbama apie tokį kriterijų, kaip pagalba reikiamu metu. Šis indikatorius tik papildoma socialinio kapitalo dimensijų raiškos matavimo amplitudę, kai ryšiai net pačioje artimiausioje aplinkoje vertinami su tam tikra išlyga ir lūkesčiais.

Socialinio kapitalo tvirtumui labai svarbūs tarpusavio ryšiai su kaimynais – artimiausia savo aplinka gyvenamosios vietos atžvilgiu. Būtent gyvenamojoje vietoje plėtojamos bendruomenės iniciatyvos, nuo palaikomų ryšių su kaimynais gali priklausyti saugumo jausmas savo gyvenamoje vietovėje. Lietuvoje daug kur naujai plėtojama vietos bendruomenių iniciatyva – saugi kaimynystė. O tokią iniciatyvą plėtoti galima tik tada, kai kaimynai bendrauja tarpusavyje. Tad tyrimo metu buvo klausiama, ar per paskutinę savaitę respondentams yra tekę aplankyti savo kaimynus.

Pav. 17. Kaimynų lankymo dažnumas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis, palaikomi ryšiai ir bendravimas su kaimynais nėra aukštas socialinio kapitalo darnumo ir bendravimo lygmeniu vertinamas kriterijus. Tačiau negalima teigti, kad tiriamieji iš viso nepalaiko, neplėtoja ryšių su savo kaimynais. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad per paskutinę savaitę savo kaimynus aplankė 32,7 % visų tyrimo dalyvių.

Likusi dalis teigė, kad per paskutinę savaitę jiems neteko lankytis pas kaimynus. Tarpusavio ryšiai tarp apsilankymo pas kaimynus dažnumo ir socialinių demografinių respondentų charakteristikų nėra statistiškai reikšmingi, tad plačiau analizuojami nebus.

Vis dėlto svarbu pažymėti tai, kad dauguma Lietuvos gyventojų gyvena daugiabučiuose namuose, kur kaimynystė nėra stipriai palaikoma ir plėtojama. Kaimynystės ryšiai glaudesni tose vietovėse, kuriuose gyvenama nedidelėmis bendruomenėmis, nuosavose valdose. Natūralu, kad nuosavose valdose gyvenantys dažniau mato vieni kitus, dažniau susitinka, tad ir palaiko kaimyniškus ryšius, turi geresnes sąlygas tokioms socialinėms iniciatyvoms, kaip saugi kaimynystė, plėtoti. Pastebėta ir tai, kad dalis respondentų vis dėlto palaiko glaudžius ryšius su savo kaimynais, lankosi vieni pas kitus.

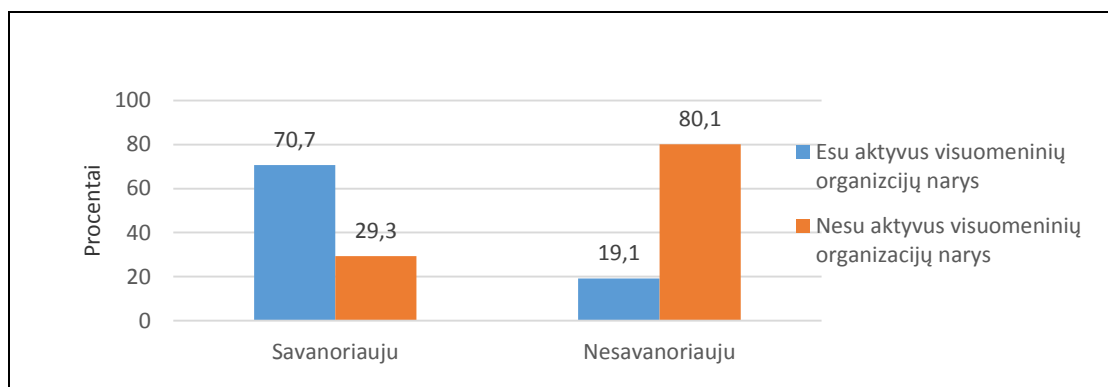
Neformalius socialinius tinklus su kitomis socialinio kapitalo dimensijomis, galima vertinti kaip pakankamai stiprius. Tačiau būtina pažymėti tai, kad apskritai socialinio kapitalo dimensijų visuma rodo tiriamo socialinio kapitalo lygio žemumą.

Išanalizavus tirimųjų nuostatas socialinio darnumo atžvilgiu, bus nagrinėjamos galimos socialinio kapitalo dimensijų koreliacijos su socialinio darnumo, darnaus valdymo nuostatomis.

Siekiant nustatyti, ar tarp atskirų socialinio kapitalo dimensijų egzistuoja tarpusavio sąsajos, taigi ir patikrinti hipotezę Nr. 1, tyrimo metu buvo tikrinamos požymių priklausomumas tarp skirtingų socialinio kapitalo dimensijų. Pirmoji tiriama koreliacija yra savanorystė ir dalyvavimo visuomeninėse organizacijose aktyvumas.

Pasinaudojus požymių priklausomumo lentele, buvo nustatytas dirbančių ir nedirbančių savanoriais respondentų aktyvumas dalyvaujant visuomeninių organizacijų veikloje. Naudojant χ^2 kriterijų buvo nustatyta, ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninės organizacijos veikloje aktyvumas. (Priedas Nr. 12). Šiame priede matyti, kad daugiau nei du trečdaliai (71,7 %) respondentų nėra aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai. Respondentai, kurie savanoriauja, žymiai aktyviau dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje. Iš visų savanoriaujančių 70,7 % respondentų yra aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai, o visų nesovanoriaujančių rodiklis yra tik 19,9 % (kurie aktyviai dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje). Šie duomenys pateikiami paveiksle Nr. 18.

Pav. 18. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje pasiskirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 18 matyti, kad savanoriaujantys respondentai aktyviau dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje. Tai patvirtina daugelio tyrėjų atliktų tyrimų išvadas, teigiančias, kad socialinis aktyvumas koreliuoja, išlaiko tarpusavio sąsajas su aukštesniu socialinio kapitalo lygmeniu. Taip pat aktyvus socialinis dalyvavimas siejamas su didesne socialine asmens atsakomybe, socialine atjauta, noru padėti ir pan.

Toliau tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar Jūs dirbate savanoriu?“ turi tarpusavio ryšį su respondentų aktyviu dalyvavimu visuomeninių organizacijų veikloje.

Lentelė 8

Chi kvadrato testo rezultatas. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje tarpusavio reikšmingumas

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	174,330 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	171,833	1	,000		
Likelihood Ratio	157,421	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	174,154	1	,000		
N of Valid Cases	993				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 46,41.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

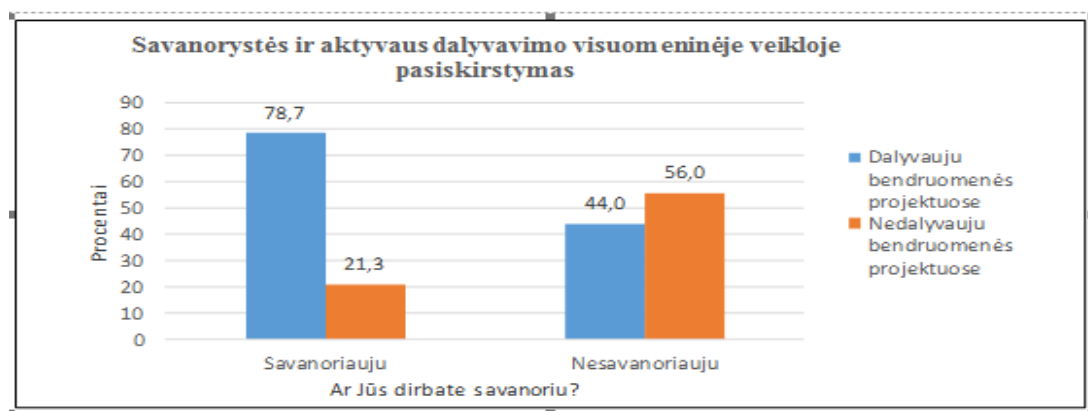
Išvada. Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmės tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtinumo santykio formulę, taip pat ir pagal tiksliojo Fišerio kriterijaus p-reikšmės yra vienodos ir mažesnės už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinasi, savanoriaujančių respondentų aktyvumas dalyvaujant visuomeninių organizacijų veikloje reikšmingai skiriasi nuo nesavanoriaujančių. Statistiškai reikšmingai skiriasi savanoriaujančių

aktyvumas nuo nesavanoriaujančių, t. y. savanoriaujantys yra aktyvesni dalyvaudami visuomeninių organizacijų veikloje.

Antroji buvo tikrinta koreliacija tarp savanoriavimo ir aktyvumo dalyvaujant bendruomenės projektuose per pastaruosius trejus metus.

Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, buvo nustatytas dirbančių ir nedirbančių savanoriais respondentų aktyvumas dalyvaujant bendruomenės vykdomuose projektuose. Pasitelkus χ^2 kriterijų, nustatyta ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Pateikiama požymių priklausomumo lentelė (Priedas Nr. 13), kurioje matyti savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose aktyvumas. Matyti, kad respondentų pasiskirstymas tarp dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose yra panašus. 49,7 % respondentų per paskutiniuosius trejus metus dalyvavo bendruomenės projektuose ir 50,3 % nedalyvavo. Tačiau respondentai, kurie savanoriauja, žymiai aktyviau dalyvauja bendruomenių projektinėje veikloje. Iš visų savanoriaujančių respondentų bendruomenių projektinėje veikloje dalyvauja 78,7 %, o nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenių projektuose rodiklis praktiškai per pusę mažesnis 44,0 %.

Pav. 19. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose pasiskirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 19 matyti, kad savanoriaujantys respondentai aktyvesni bendruomenių projektinėje veikloje. Toliau buvo tikrinama hipotezė, ar porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar Jūs dirbate savanoriu?“ turi tarpusavio ryšį su aktyviu respondentų dalyvavimu bendruomenių projektinėje veikloje per pastaruosius trejus metus.

Lentelė 9

Chi kvadrato testo rezultatas. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenių projektinėje veikloje tarpusavio reikšmingumas

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	65,677 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	64,299	1	,000		
Likelihood Ratio	69,128	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	65,611	1	,000		
N of Valid Cases	993				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 81,59.					
b. Computed only for a 2x2 table					

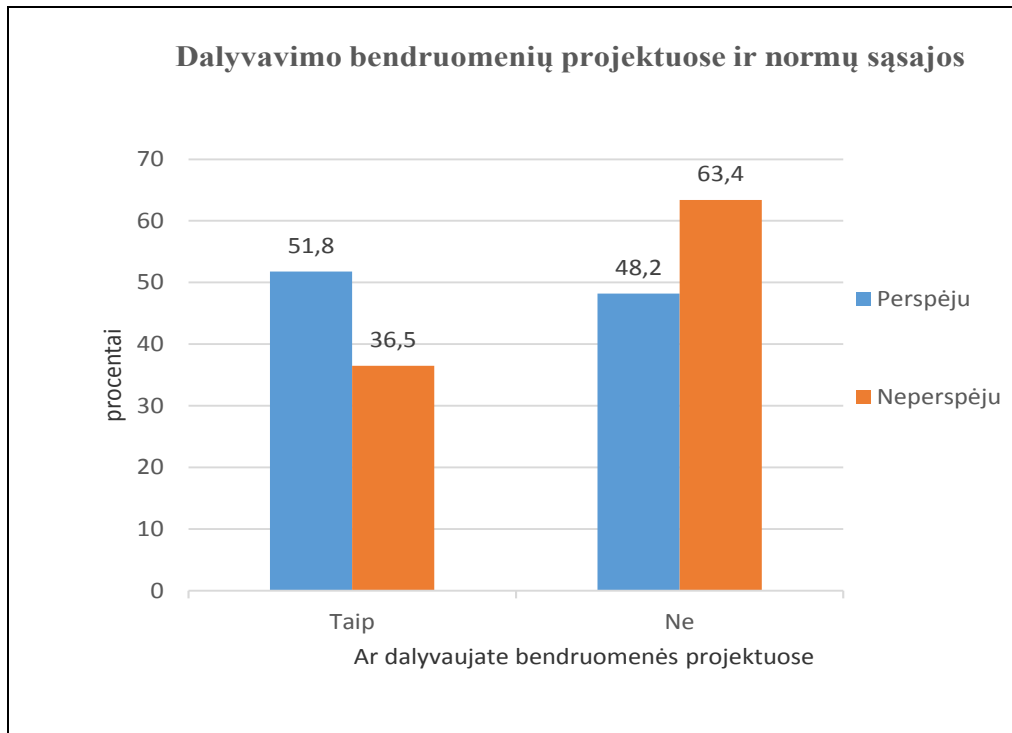
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Išvada. Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmės tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtimumo santykio formulę, taip pat ir tiksliojo Fišerio kriterijaus p-reikšmės yra vienodos ir mažesnės už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinas,

savanoriaujančių respondentų aktyvumas dalyvaujant bendruomenių projektinėje veikloje reikšmingai skiriasi nuo nesavanoriaujančių. Statistiškai reikšmingai skiriasi savanoriaujančių aktyvumas nuo nesavanoriaujančių, t.y. savanoriaujantys yra aktyvesni dalyvaudami bendruomenių projektinėje veikloje per pastaruosius trejus metus.

Trečioji buvo analizuota koreliacija tarp kintamųjų: „Ar esate perspėję nederamai besielgiantį asmenį viešoje vietoje“ ir „Dalyvavimas bendruomenės projektuose per pastaruosius trejus metus“. Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, buvo nustatytas kintamųjų „Ar esate perspėję nederamai besielgiantį asmenį“ ir „Dalyvavimas bendruomenės projektuose“ tarpusavio ryšys. Pasitelkus χ^2 kriterijų, nustatyta ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Priede Nr. 14 pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti kintamųjų „Ar esate perspėję nederamai besielgiantį asmenį“ ir „Dalyvavimas bendruomenės projektuose“ procentinis pasiskirstymas. Šiame priede pateiktoje lentelėje matyti, kad respondentų pasiskirstymas tarp dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose yra panašus. 49,7 % respondentų per paskutinius trejus metus dalyvavo bendruomenės projektuose ir 50,3 % nedalyvavo. Tačiau dalyvavę respondentai, yra socialiai atsakingesni, kadangi 51,8 % respondentų, dalyvaujančių bendruomenių projektinėje veikloje, perspėja nederamai besielgiančius asmenis dėl netinkamo elgesio, o nedalyvaujantys projektuose asmenys yra mažiau socialiai atsakingi – netinkamai besielgiančius asmenis perspėja tik 36,6 % respondentų.

Pav. 20. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose normų (socialinės atsakomybės) pasiskirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 20 matyti, kad respondentai, dalyvaujantys bendruomenių projektinėje veikloje, yra labiau linkę perspėti netinkamai besielgiančius asmenis.

Toliau buvo tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar dalyvavimas bendruomenių projektinėje veikloje?“ ir „Ar perspėjate netinkamai besielgiantį viešoje vietoje asmenį?“ turi tarpusavio ryšį

Lentelė 10

Chi kvadrato testo rezultatas. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose ir elgsenos normų tarpusavio reikšmingumas

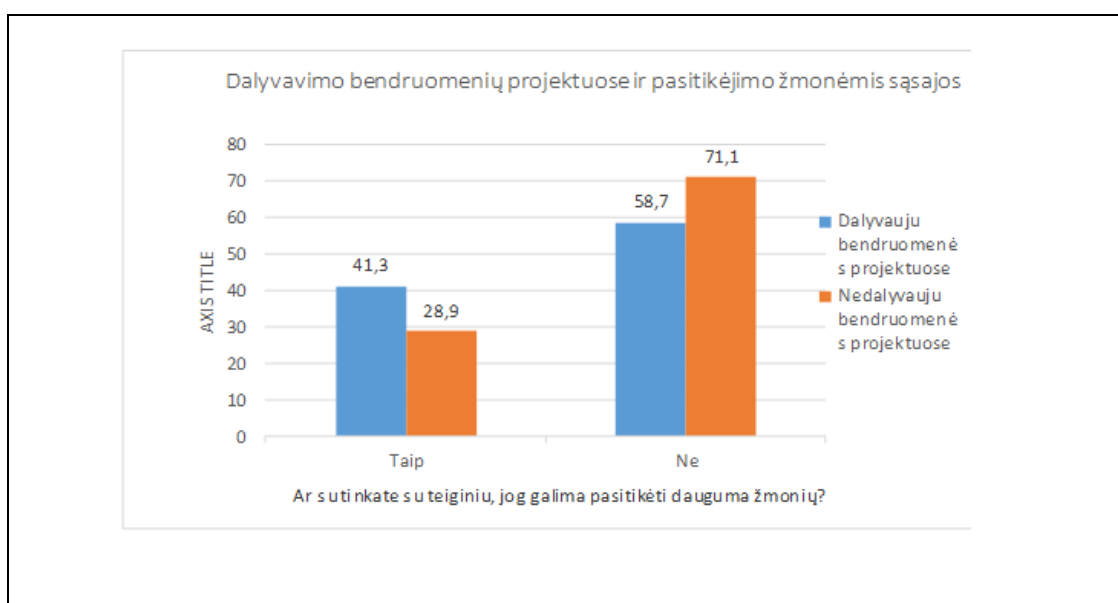
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	10,765 ^a	1	,001		
Continuity Correction ^b	10,165	1	,001		
Likelihood Ratio	10,885	1	,001		
Fisher's Exact Test				,001	,001
Linear-by-Linear Association	10,755	1	,001		
N of Valid Cases	993				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 66,66.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Išvada. Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmė tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtinumo santykio formulę, taip pat ir tikslojo Fišerio kriterijaus p-reikšmės yra vienodos ir mažesnės už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinasi, piliečiai dalyvaujantys bendruomenių projektinėje veikloje yra socialiai atsakingesni, labiau paiso socialinių normų, nei nedalyvaujantys. Statistiškai reikšminga bendruomenių projektuose dalyvaujančių ir nedalyvaujančių piliečių elgsenos norma (socialinė atsakomybė), atsiskleidžianti atitinkamu netinkamai besielgiančių asmenų perspėjimu.

Ketvirtoji buvo tikrinta koreliacija tarp kintamųjų „Ar galima pasitikėti žmonėmis“? ir „Dalyvavimas bendruomenės projektuose“. Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, buvo nustatytas kintamųjų „Ar galima pasitikėti žmonėmis? ir „Dalyvavimas bendruomenės projektuose“ tarpusavio ryšis. Pasitelkus χ^2 kriterijų, nustatyta ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Priede Nr. 15 pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose aktyvumas. Priede Nr. 15 pateiktoje lentelėje matyti, kad respondentų pasiskirstymas tarp dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose yra panašus. 49,7 % respondentų per paskutinius trejus metus dalyvavo bendruomenės projektuose ir 50,3 % nedalyvavo. Tačiau respondentai, kurie dalyvauja bendruomenės projektuose, labiau pasitiki žmonėmis, nei tiriamieji, kurie nedalyvauja tokiuose projektuose. 41,3 % apklaustųjų, dalyvaujančių bendruomenės projektuose, teigė pasitikintys žmonėmis. Nedalyvavusių bendruomenių projektinėje veikloje yra 28,9 %.

Pav. 21 Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose pasitikėjimas žmonėmis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 21 matyti, kad respondentai, dalyvaujantys bendruomenių projektinėje veikloje, yra labiau linkę pasitikėti žmonėmis, nei nedalyvaujantys.

Toliau buvo tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar dalyvaujate bendruomenių projektinėje veikloje?“ ir „Ar pasitikite žmonėmis?“ turi tarpusavio ryšį

Lentelė 11

Chi kvadrato testo rezultatas. Dalyvaujančių ir nedalyvaujančių bendruomenės projektuose ir pastikėjimo žmonėmis tarpusavio reikšmingumas

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	16,870 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	16,328	1	,000		
Likelihood Ratio	16,933	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	16,853	1	,000		
N of Valid Cases	993				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 173,12.					
b. Computed only for a 2x2 table					

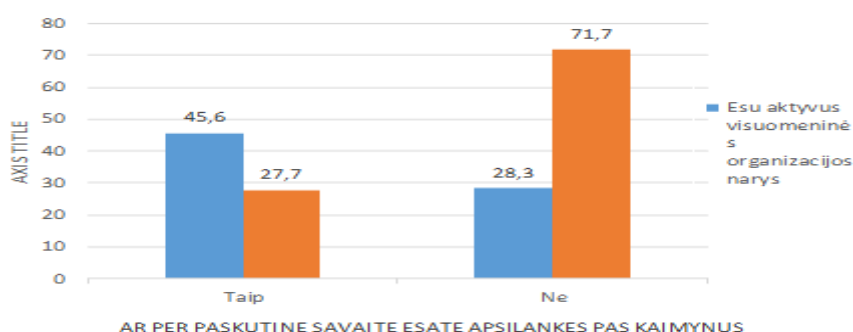
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Išvada. Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmė tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtinumo santykio formulę, taip pat ir tiksliojo Fišerio kriterijaus p-reikšmės yra vienodos ir mažesnės už

pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinasi, piliečiai, dalyvaujantys bendruomenių projektinėje veikloje, labiau pasitiki žmonėmis, nei nedalyvaujantys. Statistiškai reikšmingas skirtumas tarp bendruomenių projektuose dalyvaujančių ir nedalyvaujančių piliečių pasitikėjimo žmonėmis.

Penktoji tyrimo metu buvo tirta koreliacija tarp kintamųjų „Ar apsilankote pas kaimynus“? ir „Aktyvumas dalyvaujant visuomeninėse organizacijose“. Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, buvo nustatytas kintamųjų „Ar apsilankote pas kaimynus“? ir „Aktyvumas dalyvaujant visuomeninėse organizacijose“ tarpusavio ryšis. Pasitelkus χ^2 kriterijų, nustatyta ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Priede Nr. 16 pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti kintamųjų „Apsilankymas pas kaimynus“ ir „Aktyvumas dalyvaujant visuomeninėse organizacijose“ priklausomybė. Šioje lentelėje matyti, kokie yra respondentų pasiskirstymo tarp aktyvaus dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje ir apsilankymo pas kaimynus procentiniai pasiskirstymai. 45,6 % aktyvių organizacijos narių aplanko savo kaimynus, o neaktyvūs visuomeninių organizacijų nariai kaimynus lanko perpus rečiau (27,7 %).

Pav. 22. Aktyviai dalyvaujančių ir nedalyvaujančių visuomeninėse organizacijose tiriamųjų ir apsilankymų pas kaimynus procentiniai pasiskirstymai

Paveiksle Nr. 22 matyti, kad respondentai, aktyviai dalyvaujantys visuomeninių organizacijų veikloje, yra labiau linkę aplankyti kaimynus, nei nedalyvaujantys. Toliau buvo tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar buvimas aktyviu organizacijos nariu“? ir „Ar per paskutinę savaitę esate apsilankę pas kaimynus“? turi tarpusavio ryšį. Tai pateikiama lentelėje Nr. 12

Lentelė 12

Chi kvadrato testo rezultatas. Buvimo aktyviu visuomeninių organizacijų nariu ir lankymosi pas kaimynus tarpusavio reikšmingumas

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	29,266 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	28,459	1	,000		
Likelihood Ratio	28,445	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	29,236	1	,000		
N of Valid Cases	993				
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 91,97.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Išvada. Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmė tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtinumo santykio formulę, taip pat ir tiksliojo Fišerio kriterijaus p-reikšmės yra vienodos ir mažesnės už

pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinasi, piliečiai, dalyvaujantys visuomeninių organizacijų veikloje, aplanko savo kaimynus dažniau nei tie, kurie nėra aktyvūs visuomeninių organizacijų nariai. Taigi šiuo atveju yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp aktyvaus dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje ir apsilankymo pas kaimynus. Visuomeninėse organizacijų nariai yra labiau linkę aplankyti savo kaimynus, nei nedalyvaujantys.

Apibendrintai galima teigti, kad tiriant socialinio kapitalo dimensijas, buvo pastebėta menka šių dimensijų raiška, taip pat pakankamai pačių respondentų menkas socialinio kapitalo dimensijų vertinimas. Galima formuluoti išvadą, kad lietuviškasis socialinis kapitalas pakankamai žemas. Tiriant atskiras socialinio kapitalo dimensijas, pastebima tai, kad šios dimensijos menkai vertinamos, suvokiamos kaip nesvarbios. Tai liečia ir savanorystę, socialinį pasitikėjimą, formalius bei neformalius socialinius tinklus, individų sąveiką ir norą priklausyti šiems tinklams. Labiau akcentuojamos ekonominio pobūdžio socialinės problemos. Socialinės problemos bei gebėjimai pasitikėti valdžia (taigi ir dalinis savo kaip piliečio astakomybės prisiėmimas) taip pat žemi. Tad galima teigti, kad pirmoji hipotezė pasitvirtino. Socialinio kapitalo dimensijų tarpusavio sąsajos įrodo, kad socialinio kapitalo lygiui nustatyti būtina naudoti skirtingas socialinio kapitalo dimensijas. Šių dimensijų raiška, vėliau tiriamos tarpusavio sąsajos padeda nustatyti socialinio kapitalo lygį. Teigtina, kad tirtas lietuviškasis socialinis kapitalas yra žemas. Tačiau tarp skirtingų socialinio kapitalo dimensijų egzistuoja glaudūs tarpusavio ryšiai. Kitame poskyryje analizuojamos socialinio darnumo nuostatos, darnaus valdymo vertinimas.

3.4. Socialinio darnumo nuostatos, darnaus valdymo vertinimas

Atliekant empirinį tyrimą, palanku buvo vienu instrumentarijumi apimti klausimus, kurie svarbūs norint matuoti socialinį kapitalą ir socialinio darnumo suvokimą. Iš teorinių nuostatų bei aptartų pasaulyje atliekamų tyrimų diagnostinių blokų akivaizdu, kad šios temos yra glaudžiai susijusios. Socialinis kapitalas lemia socialinio darnumo, darnaus valdymo suvokimą. Taip pat ši suvokimą veikia konceptualizuotos ir suvoktos socialinio kapitalo nuostatos, susiję su įvairiais socialinio darnumo parametrais. Socialinis darnumas sietinas ir su žmogaus socialinės raidos koncepcija.

Tiriamųjų nuostatos socialinio darnumo atžvilgiu ir darnaus valdymo suvokimas analizuotas aptariant, kaip suvokiami socialiniai procesai, kultūrinė ir socialinė įvairovė, identiškumas ir kultūros pajauta, pilietiškumas, socialinės paslaugos ir saugumas, kaip suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai, vieša informacija. Pradėta analizuoti tiriamųjų dabartinių Lietuvos problemos vertinimą. Atsižvelgus į tai, kad išskirtos socialinio darnumo ir darnaus valdymo vertinimo nuostatos yra suformuluotos iš daugelio dedamųjų, pateikiami apibendrinti duomenys.

Visas išvardintas šiuolaikines Lietuvos problemas respondentai iš tikrųjų vertino kaip labai svarbias arba svarbias. Tik statistiškai nedidelė dalis tyrimo dalyvių išskirtas problemas laikė nesvarbiomis ar visiškai nesvarbiomis. Atsižvelgus į tokį rezultatų pasiskirstymą, konceptualizuotas respondentų išskirtų problemų suvokimas aprašomas pagal svarbumą patiems tyrimo dalyviams.

Pačia svarbiausia šių dienų Lietuvos problema respondentai linkę laikyti bedarbystę. Ją kaip labai svarbią nurodė 70,5 % respondentų. Dar 25 % nurodė, kad bedarbystė yra svarbi Lietuvai, lietuviškajam sociumui problema. Antroje vietoje pagal svarbą buvo išskirtos ekonominės Lietuvos problemos. 69,8 %

nurodė, kad ekonominės šalies problemos yra labai svarbios ir 27,4 % akcentavo ekonominių problemų reikšmę.

Trečioje vietoje pagal svarbą – šalies valdymo problemos. Jas kaip labai svarbias nurodė 68,8 %, kaip svarbias įvardijo 26,7 %.

Ketvirtoje vietoje – nesąžininga verslo praktika, apgaulinėjant vartotojus. Šią problemą kaip labai svarbią nurodė 62,3 % ir kaip svarbią – 32,3 %.

Penktoje vietoje pagal svarbą – atsakomybės stoka. Taip labai svarbu, reikšminga 54,8 % tiriamųjų ir svarbu 37,7 %.

Šeštoje vietoje pagal svarbą, respondentų manymu, yra ekologinės problemos. Taip teigė 48,5 %. Kad šios problemos svarbios, manė 39,2 %.

Septintoje vietoje – žmonių susvetimėjimo problema. Kad ši problema labai svarbi, manė 42,4 %, ir kad svarbi – 43,4 %.

Aštuntoje pozicijoje – menkas žmonių pilietiškumo jausmas. Kad tai labai svarbi šių dienų Lietuvos problema, nurodė 35,9 %, kad svarbi – 43,5 %.

Devintoje vietoje pagal svarbumo konceptualizavimą – klimato kaitos problemos. Šias problemas labai svarbiomis laikė 24,3 % ir 38,4 % klimato kaitos problemas laikė svarbiomis.

Toks išskirtų socialinių Lietuvos problemų konceptualizavimas rodo, kad socialinis kapitalas ne tik nėra labai aukštas ir stiprus Lietuvoje. Tai reiškia, kad konceptualizuojamos tos problemos, kurios akivaizdžiausiai paliečia daugumą Lietuvos gyventojų, bet, kaip matome, dažniau per ekonominius rodiklius, o ne per socialinius indikatorius. Kita vertus, apie prastą ir nestabilią ekonominę šalies situaciją, apie bedarbystės mastus dažniau nei apie kitas socialines problemas pateikiama informacija žiniasklaidoje. Tai veikia ir didesnę minėtų problemų konceptualizavimo lygmenį.

Svarbu pažymėti, kad respondentai trečioje vietoje pagal svarbumą nurodė šalies valdymo problemas, tačiau, galima spėti, patys asmeniškai

neprisiimdami atsakomybės kaip elektorato nariai. Nes menkas žmonių pilietiškumo jausmas buvo vertinamas kaip mažesnės reikšmės socialinė problema. Toks duomenų pasiskirstymas hipotetiškai leidžia teigti, kad pats tiriamas sociumas ne visada įžvelgia savo atsakomybę bei savų veiksmų reikšmę suvokiant ir aktyviai prisidedant prie svarbių socialinių problemų prevencijos. Panašiai, kaip ir menkas pilietiškumo jausmas, vertinama žmonių susvetimėjimo problema. Tačiau panašu, kad palyginus šiuos tyrimo rezultatus su tokiais indikatoriais, kaip savanorystė ir aktyvus dalyvavimas visuomeninių organizacijų veikloje, vis dar neskatina suvokimo, kad tai yra priemonės, kurios gali paveikti žmonių susvetimėjimo, atsakomybės stokos ar kitų socialiai reikšmingų socialinių problemų prevenciją. Verta kalbėti ir apie tai, kad aktyvi visuomenė gali paveikti ir šalies valdymo problemas, atsakingiau pareiškdamą savo pilietinę valią rinkimų metu.

Labai svarbu pamatuoti, kaip esamas socialinio kapitalo būvis susiškaukia su tam tikromis (sąlyginėmis) darnaus vystymosi ir valdymo socialinių aspektų suvokimo išraiškomis.

Socialinių procesų suvokimas ir vertinimas. Keli klausimai buvo skirti įvertinti, ar tiriamame sociume yra suvokiami socialiniai procesai. Tiriamųjų buvo prašoma pareikšti savo nuomonę apie socialinių procesų valdymą. Tik neženkli tiriamųjų dalis mano, kad socialiniai procesai Lietuvoje yra valdomi. Tik daugiau nei vienas procentas apklaustųjų (1,3 %) visiškai pritaria teiginiui, kad procesai yra valdomi. 7,5 % teiginiui pritaria. 41,3 % mano, jog socialiniai procesai yra valdomi dalinai. Tačiau 34,0 % mano, kad socialiniai procesai nėra valdomi. 9,6 % tiki, kad socialiniai procesai iš viso nėra valdomi. Toks duomenų pasiskirstymas rodo, kad iš esmės labiau nepasitikima, nei pasitikima socialinių procesų valdymo struktūra.

Vienas iš darnios visuomenės bruožų – tai tarpusavio ryšių plėtojimas. Todėl tiriamųjų buvo klausama, ar socialinių procesų struktūros plėtoja tarpusavio ryšius. 14,5 % galvoja, kad socialinių procesų struktūros juos

plėtoja. Su šia nuomone iš dalies sutinka 40,0 % respondentų. 26,5 % nuomone, socialinių procesų struktūros neplėtoja tarpusavio ryšių. Dalis tiriamųjų (19,1 %) šiuo klausimu neturi nuomonės. Šie duomenys rodo, kad vis dėlto pastebimi tarpusavio ryšiai tarp atskirų socialinių procesų struktūrų, tačiau, kaip jau buvo paminėta, patys socialiniai procesai nėra vertinami kaip valdomi.

Teoriškai laikomasi nuostatos, kad visuomenė turi geras asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes, kai socialiniai procesai yra suvokiami, aiškūs. Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip tiriamieji vertina Lietuvos visuomenės asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes. 0,8 % respondentų visiškai sutinka su teiginiu, kad Lietuvos visuomenė turi geras asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes. 6,63 % pritaria šiam teiginiui ir visuomenės turimas asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes vertina gerai. Iš dalies su šiuo teiginiu sutinka bei teigia, kad asmeninio ir socialinio visuomenės vystymosi galimybės iš dalies yra geros, 39,06 % tiriamųjų. 31,93 % mano, kad Lietuvos visuomenės asmeninio ir socialinio vystymosi galimybės nėra geros. Su teiginiu, kad Lietuvos visuomenė turi geras asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes, visiškai nesutinka 15,86 %. Na o 5,72 % šiuo klausimu neturi aiškios pozicijos. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad visuomenės asmeninio ir socialinio vystymosi galimybės tik iš dalies yra vertinamos kaip geros ir pakankamos tiriamam sociumui.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama įvertinti, kaip tiriamas socialinis kapitalas vertina esamas galimybes aktyviai dalyvauti įvairiose visuomeniniuose dariniuose. 4,92 % visiškai pritaria teiginiui, kad dalyvavimo visuomeniniame gyvenime procesai visiems yra atviri. 22,79 % su šiuo teiginiu sutinka. 39,16 % šiam teiginiui pritaria iš dalies. 21,18 % linkę manyti, kad dalyvavimo visuomeniniame gyvenime procesai nėra visiems sociumo nariams atviri. 6,22 % tyrimo metu visiškai nesutiko su teiginiu, kad visi visuomenės nariai gali dalyvauti įvairiuose visuomeninio gyvenimo procesuose. 5,72 % neturėjo aiškios pozicijos šiuo klausimu.

Toks gautų duomenų pasiskirstymas rodo, kad sociumas jaučia, jog visuomeninio gyvenimo raiškos galimybės ir intensyvumas iš esmės yra pačio sociumo rankose. Dalyvauti visuomeniniame gyvenime ir paveikti šio gyvenimo procesus gali bet kurie sociumo nariai.

Kultūrinės ir socialinės įvairovės vertinimas. Tyrimo metu siekta nustatyti, kaip vertinama kultūrinė ir socialinė įvairovė.

Tyrimo metu respondentų buvo klausiama, ar Lietuvoje sudaromos lygios galimybės visiems gyventojams. Kitaip tariant, ar esamas valdymo lygmuo atitinka sociumo nuostatas, sietinas su žmogaus socialine raida (tai ir darnaus valdymo išraiška). Gauti atsakymai rodo, kad respondentai iš esmės nesutinka su šiuo teiginiu ir mano, kad Lietuvoje nėra lygių galimybių, kurios apimtų visus tiriamos visuomenės gyventojus. Šiam teiginiui visiškai pritarė arba pritarė 6,6 %. Iš dalies šiam teiginiui pritarė 23,4 %. Teiginiui nepritarė 42,8 % visų tyrimo dalyvių. Visiškai su tuo, kad Lietuvoje sudaromos lygios galimybės visiems žmonėms, nesutiko daugiau nei ketvirtadalis visų tyrimo dalyvių (26,4 %). Mažiau nei vienas procentas (0,8 %) teigė nežinantis, ar tokios galimybės sudaromos, ar ne.

Tad galima teigti, kad lygių galimybių sudarymo atžvilgiu tiriamieji pasisako neigiamai. Vadinasi, tiriamųjų nuomone, esminė žmogaus socialinės raidos nuostata, kaip teigiamas visuomenės raidos požymis, konceptualizuojama menkai. Viena vertus, pastebėtina tai, kad masinėse informavimo priemonėse mažai kalbama apie žmogaus socialinės raidos parametrus, o jei kalbama, tai dažniausiai išlaikant neigiamą nuostatą šių rodiklių atžvilgiu. Tai formuoja sociumo požiūrį. Kita vertus, tikėtina, kad lygių galimybių sąlygos – tai sociumo būvio suvokimas, jausmas, kad dalis visuomenės neturi tų pačių galimybių, kaip kiti. Taigi, įsatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia, respondentų manymu, neužtikrina tokio valdymo, kuris sudarytų visiems sociumo nariams lygias galimybes.

Vienas iš teiginių, padedančių kiek giliau iširti žmogaus socialinės raidos vertinimą, yra susieti sociumo būseną su socialiniu darnumu ir darniu valdymo supratimu, tai teisingumo jausmo potyris. Tyrimo metu respondentų buvo klausiama, ar jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene. Didžioji dalis respondentų tyrimo metu teigė, kad teisingo elgesio su bendruomene pojūtis labai silpnas. Su šiuo teiginiu visiškai sutiko tik 0,7 % tiriamųjų. Kaip minėta, didžioji dalis respondentų teigė, kad nepritaria teiginiui jog jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene (46,7 %), dalis (18,2 %) teigė visiškai nesutinkantys. Iš dalies su šiuo teiginiu sutiko 26,2 %. Esant tokiam duomenų pasiskirstymui, matyti, kad teisingo elgesio su bendruomene jausmas labai silpnas. Kita vertus, šie duomenys tik papildo jau aptartus duomenis apie tai, ar patys respondentai jaučiasi neatsiejama vietinės bendruomenės dalimi. Tiek vienu, tiek kitu atveju fiksuojamas menkas bendruomeniškumo jausmo suvokimas.

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma atsakyti į klausimą, ar tiriamame sociume užtikrinamas vienodos žmogaus teisės visiems. Didžioji dalis tyrimo dalyvių šiam teiginiui nepritarė (43,8 %) arba visiškai nepritarė (26,2 %). Tik (0,4 %) respondentų teigė, kad Lietuvoje visiems užtikrinamos vienodos žmogaus teisės. Toks duomenų pasiskirstymas byloja apie labai blogai vertinamą sociumo būvį suvokiant žmogaus teisių užtikrinimą demokratinėje visuomenėje. Tai rodo ir menką pačių gyventojų pasitikėjimą valdžios institucijomis, kurios ir yra atsakingos už vienodų žmogaus teisių visiems šalies piliečiams užtikrinimą. Tačiau apie pasitikėjimą valdžios institucijomis išsamiau bus kalbama analizuojant kitus tyrimo klausimus. Pastebėtina tik tai, kad patys tyrimo dalyviai nepasitiki vienodų žmogaus teisių užtikrinimo procesais.

Tyrimo metu siekta nustatyti, ar socialinė tolerancija, pakantumas „kitokiems“ yra suvokiamas kaip natūrali visuomenės raida. Teorinės perspektyvos įgalina teigti, kad socialinis darnumas per socialinį kapitalą lengviau įgalinamas tose visuomenėse, kuriose fiksuojamas aukštesnis tolerancijos skirtingoms socialinėms grupėms lygis. Todėl tyrimo metu buvo

prašoma įvertinti teiginį, ar mūsų visuomenę sudaro ir joje sėkmingai integruojasi įvairios skirtingos socialinės grupės.

Išanalizavus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad socialinės tolerancijos lygmuo pačių respondentų identifikuojamas kaip žemas. Iš dalies šiam teiginiui pritarė 35,3 % tiriamųjų. 37,6 % su šiuo teiginiu nesutiko ir 14,5 % visiškai nesutiko. Toks duomenų pasiskirstymas rodo, kad ne visoms socialinėms grupėms yra lengva integruotis į tiriamą visuomenę. Pati visuomenė negali būti apibūdinama kaip tolerantiška, priimanti įvairias socialines grupes, jas toleruojanti.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar bendruomenei yra prieinamos kultūros paslaugos. 37,3 % teigė, kad kultūros paslaugos bendruomenės nariams yra prieinamos. Tačiau vis dėlto didžioji dalis tiriamųjų (42,1 %) mano, kad kultūros paslaugos yra prieinamos tik iš dalies. Dalis respondentų (17,0 %) galvoja, kad kultūros paslaugos yra neprieinamos arba visiškai neprieinamos. Galima teigti, kad vis dėlto kultūros paslaugų prieinamumas yra vertinamas daugiau teigiamai, nei neigiamai.

Apibendrinant kultūrinės ir socialinės įvairovės vertinimus, galima pastebėti, jog visos išskirtos socialinės darnos dedamosios šioje vertinimo kategorijoje vertinamos labiau neigiamai, nei teigiamai. Socialinio valdymo procesuose nesudaromos lygios galimybės visiems, trūksta teisingo elgesio su bendruomene, neužtikrinamos visiems vienodos žmogaus teisės, vienodos socialinės integracijos galimybės, kultūros paslaugų prieinamumas.

Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumo vertinimas. Vienas iš socialinio darnumo aspektų – darnos pojūtis toje visuomenėje, kurioje gyvenama. Todėl respondentų buvo klausama, ar Lietuvos visuomenė jaučia tarpusavio priklausomybę. 0,6 % visiškai pritaria teiginiui, kad Lietuvos visuomenė jaučia tarpusavio priklausomybę, taigi ir plėtoja darnius, pilietiškus tarpusavio santykius. 35,3 % mano, kad tarpusavio priklausomybė yra jaučiama, tačiau tik iš dalies. Nemenka tiriamųjų dalis (38,1 %) teigia kad

Lietuvos visuomenė neplėtoja tarpusavio priklausomybę palaikančių santykių, ir tiki, kad ši visuomenė nejaučia tarpusavio priklausomybės. Statistiškai svarbu ir tai, kad 16,7 % neturi aiškios pozicijos ir nežino, ar Lietuvos visuomenė jaučia tarpusavio priklausomybę.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tarpusavio priklausomybės ryšio pojūtis vertintinas kaip silpnas.

Tyrimo metu respondentų buvo klausiama, ar Lietuvos visuomenę galima apibūdinti, kaip visuomenę, kuri jaučia glaudų ryšį su savo gyvenamąja vieta.

Gauti tokie tyrimo rezultatai. 11,8 % mano, kad mūsų visuomenė yra susijusi su savo gyvenamąja vieta, 33,1 % teigia, kad prisirišimas prie savo valstybės, kaip gyvenamosios vietos, jaučiamas iš dalies. 31,8 % linkę manyti, kad Lietuvos visuomenė nėra prisirišusi taip prie savo šalies, kaip prie gyvenamosios vietos. 19,5 % pastebi, kad tokia sąsaja mūsų visuomenei nėra būdinga. Neženkliai tyrimo dalyvių dalis (3,8%) šiuo klausimu neturi konkrečios nuomonės.

Todėl galima teigti, kad savo valstybės, savo gyvenamosios vietos ir bendruomenės, kuri gyvena šalia, tarpusavio priklausomybė nėra aukšta ir ženkli. Tai reiškia, kad dalis sociumo savęs su savo visuomene neidentifikuoja net pagal gyvenamosios, geografinės vietovės požymį.

Socialinio darnumo įgalinimas, pasitelkus visuomenės socialinį kapitalą, gali būti įvertinamas ir skatinamas suvokiant, kaip tiriamas socialinis kapitalas supranta esmines žmogaus socialinės raidos tendencijas, kaip socialinis kapitalas vertina save, kaip orią, savimi pasitikinčią, taigi ir pilietišką visuomenę.

Ar Lietuvos visuomenė laiko save oria, savimi pasitikinčia ir savo vertę jaučiančia visuomene? 0,7 % tiriamųjų teigia, kad Lietuvos visuomenei būdingas pasitikėjimas, orumas ir savo vertės pojūtis. 4,9 % tiki, kad šis jausmas visuomenei tikrai yra būdingas. 25,7 % yra linkę manyti, kad šis

jausmas mūsų visuomenei yra būdingas tik iš dalies. Tačiau dauguma tyrimo dalyvių (43,1 %) negali Lietuvos visuomenės apibūdinti kaip orios, savimi pasitikinčios ir savo vertę žinančios visuomenės. 22,3 % iš viso linkę manyti, kad taip Lietuvos visuomenės apibūdinti negalima.

Tad remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad Lietuvos visuomenei nėra būdingas ir plačiai priimtinas savo visuomenės orumo, pasitikėjimo, savo vertingumo pojūčio matas. Greičiau šią visuomenę galima apibūdinti kaip menkai savo orumu ir savo verte tikinčia visuomenė.

Supančios gamtos ir žmogaus, visuomenės darnos pojūtis – tai vienas iš kriterijų, apibūdinančių visuomenės darną su gyvenamąja aplinka, taip pat gali būti analizuojamas kaip papildomas rodiklis kalbant apie vieną iš darnios visuomenės kriterijų – darnumą su aplinka (ekologinė dimensija).

Tai, kad Lietuvos visuomenė jaučia glaudų sąlytį su supančia gamta, visiškai sutinka 3,1 % tyrimo dalyvių. Su šiuo teiginiu linkę sutikti dar 15,0 % respondentų. Tai, kad Lietuvos visuomenė iš dalies jaučia sąlytį su supančia gamta, mano 42,8 % tiriamųjų. Darnumo ir sąlyčio su gamta nebuvimą akcentuoja 33,9 % tyrimo dalyvių. Keli procentai tyrimo dalyvių (5,2 %) tyrimo metu neturėjo konkrečios nuomonės, ar Lietuvos visuomenė jaučia sąlytį su juos supančia gamta.

Gauti tyrimo duomenys leidžia teigti, kad pakankamai ženkli tyrimo dalyvių dalis nejaučia glaudaus visuomenės ir gamtos sąlyčio. Tokios tendencijos gali byloti apie du esminius dalykus. Pirma, nejaučiama didelės priklausomybės nuo gyvenamosios geografinės vietovės, gamtos, antra, nejaučiama atsakomybė už supančią gamtą, taigi ir už jos saugojimą bei puoselėjimą.

Socialinės atsakomybės lygmuo – ypač dažnas įvairių socialinių tyrimų kriterijus šiuolaikinėje visuomenėje. Socialinė atsakomybė tiriama individo, organizacijos, socialinio instituto bei visuomenės lygmenyse. Šiame tyrime

buvo siekiama ne detaliai išanalizuoti įvairius socialinės atsakomybės lygmenis, tačiau tik nustatyti bendrąsias socialinės atsakomybės suvokimo dimensijas. Todėl respondentų buvo klausama, ar Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip socialiai atsakingą visuomenę. Žemiau pateikiami tyrimo metu gauti duomenys. Visiškai šiam teiginiui pritaria 0,7 %. Su teiginiu sutinka 4,5 % visų tiriamųjų. Lietuvos visuomenę iš dalies atsakinga laiko 31,9 %. Tačiau 41,6 % linkę manyti, kad Lietuvos visuomenės negalima apibūdinti kaip atsakingos. Dar 16,3 % mano, jog visiškai negalima laikyti visuomenės atsakinga.

Taigi pati Lietuvos visuomenė nelinkusi savęs laikyti atsakinga, darnia visuomene. Tai rodo, kad socialinio atsakingumo samprata nėra stipriai konceptualizuojama, o kartu tai byloja ir apie tai, kad sociumo nariai menkai tesitiki atsakomybės iš aplinkinių.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar Lietuvos gyventojai pasitiki savimi. Gauti tokie tyrimo duomenys. Tik pusė procento visų tyrimo dalyvių visiškai pritaria nuostatai, kad visuomenės nariai yra pasitikintys savimi. 7,7 % mano, kad vis dėlto visuomenę sudaro savimi pasitikintys individai. Iš dalies su šia nuostata linkę sutikti 37,7 %.

36,5 % mano, kad mūsų visuomenė nėra ta visuomenė, kurią sudaro savimi pasitikintys asmenys. 13,1 % teigia, kad visiškai negalima Lietuvos visuomenės apibūdinti kaip savimi pasitikinčios visuomenės. 4,6 % šiuo klausimu neturi aiškios nuomonės.

Taigi, dominuoja visuomenės, kaip nepasitikinčios savo verte, orumu suvokimas.

Socialinių paslaugų ir saugumo vertinimas. Tyrimo metu respondentų buvo prašoma įvertinti, ar visuomenėje jaučiamas teisingas elgesys su labiausiai pažeidžiamais visuomenės nariais. Kaip ir kalbant apie tokius kriterijus, kaip žmogaus teisių užtikrinimas, vienodų galimybių sociumo

nariams sudarymas, taip ir kalbant apie socialinį dėmesį labiausiai pažeidžiamiems sociumo nariams, respondentų nuostatos yra neigiamos. 26,1 % visiškai nepitaria teiginiui, kad Lietuvoje jaučiamas teisingas elgesys su labiausiai pažeidžiamais visuomenės nariais. 43,4 % nesutinka su šiuo teiginiu. Iš dalies su teiginiu sutinka tik 23,7 %. Tik labai neženkli tiriamųjų dalis (0,6 %) teigė, kad visiškai pritaria šiam teiginiui. Toks duomenų pasiskirstymas leidžia teigti, kad visuomenė išgyvena ne tik nepasitikėjimą, tačiau ir suvokia, kad labiausiai pažeidžiami visuomenės nariai negali gauti pagalbos ir paramos, taip pat teisingo elgesio su jais ir iš visuomenės, ir iš valdžios pusės.

Sociumo nuostatos apie teikiamas socialines paslaugas – svarbus rodiklis, padedantis nustatyti, kokio darnumo socialinėje terpėje veikia, gyvena pats sociumas. Kaip vienas iš rodiklių buvo taikomas kriterijus, susiejantis teikiamas socialines paslaugas su bendruomene. Todėl respondentų buvo klausama, ar bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema išplėtoja ir valdoma tinkamai. Tik kiek daugiau nei trys procentai visų tiriamųjų galvoja, kad socialinių paslaugų, teikiamų bendruomenei, sistema yra išplėtoja ir tinkamai valdoma. Taigi ir užtikrinamas socialinių paslaugų prieinamumas visai bendruomenei. 31,8 % respondentų šios sistemos funkcionalumą ir tinkamą valdymą vertina tik iš dalies. Vis dėlto ženkli tiriamųjų dalis (56,1 %) mano, kad bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema nėra tinkamai išplėtoja, taip pat ir tinkamai valdoma. Dalis respondentų (9,0 %) neturi aiškios pozicijos šiuo klausimu. Taigi, bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistemos išplėtojimas ir valdymas nėra vertinami kaip teigiamas, socialinį darnumą ir tolygumą įgalinantis veiksnys.

Tyrimo metu ne tik siekta nustatyti, kaip tiriamieji vertina bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų tinklą ir jo valdymą, tačiau ir nustatyti, kaip vertinamas toks socialinių paslaugų, teikiamų bendruomenei, aspektas, kaip sisteminis palaikymas, grindžiamas tarpusavio ryšių plėtojimu.

Kad Lietuvoje bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema palaikoma tarpusavio ryšių plėtojimu, mano 7,9 % tiriamųjų. 36,4 % teigimu, bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema iš dalies, bet vis dėlto yra plėtojama palaikant tarpusavio ryšius. Tačiau 37,6 % nemano, kad bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema palaikoma tarpusavio ryšių plėtojimu. Taip pat svarbu tai, kad 18,6 % neturi aiškios pozicijos analizuojamu klausimu. Taigi, galima teigti, kad ženkli dalis nevertina bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistemos, kaip sistemos, vystomos plėtojant tarpusavio ryšius. Akcentuotina ir tai, kad dalis tiriamųjų nedavė aiškaus atsakymo į klausimą.

Vienas iš pasitikėjimo visuomenei teikiamomis paslaugomis vertinimo kriterijų yra visuomenės pasitikėjimas teikiamomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis, šių paslaugų kokybės vertinimas. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad tik 1,1 % respondentų visiškai pasitiki sveikatos apsaugos sistema, jos teikiamas paslaugas laiko kokybiškomis. 4,0 % mano, kad sveikatos apsaugos sistema teikia kokybiškas paslaugas. Ketvirtis visų tyrimo dalyvių (25,1 %) linkę manyti, kad iš dalies sveikatos apsaugos sistemos teikiamas paslaugas galima laikyti kokybiškomis. 38,6 % nesutinka su teiginiu, kad sveikatos apsaugos sistemos veikla yra orientuota į kokybiškų paslaugų teikimą visuomenei. 27,8 % su šiuo teiginiu iš viso nesutinka. 3,4 % nežino, neturi aiškios nuomonės, ar sveikatos apsaugos sistemą galima laikyti sistema, teikiančia kokybiškas paslaugas. Tai rodo, kad sveikatos apsaugos sistemos kokybiška veikla nėra pasitikima.

Visuomenės pasitikėjimas artimiausios darbo rinkos teikiamomis galimybėmis, perspektyvų matymas darbo rinkoje – svarbus aspektas, sietinas tiek su gyvenamosios vietos pasirinkimu globaliame pasaulyje, tiek ir su savo asmeninių perspektyvų įvertinimu artimiausioje socialinėje aplinkoje. Kita vertus, tai ir savęs, kaip tam tikros bendruomenės nario, perspektyvos matymas.

0,8 % visiškai pritaria teiginiui, kad Lietuvos visuomenė jaučia turinti geras galimybes susirasti darbo vietą, įsidarbinti. 4,02 % sutinka su šiuo teiginiu iš esmės. 9,9 % teiginiui pritaria iš dalies. Tačiau tyrimo dalyvių dauguma nesutinka (42,7 %) arba visiškai nesutinka (41,6 %) su nuostata, kad Lietuvos visuomenė gali susirasti darbą, įsidarbinti ir turi geras galimybes darbo rinkoje. Be abejo, tokia situacija ir toks darbo rinkos galimybių vertinimas nėra atsitiktinis. Nesena ekonominė krizė, vis dar keblė situacija darbo rinkoje, augantys migracijos mastai rodo, kad Lietuva lietuviams vis mažiau asocijuojasi su vieta, kurioje kiekvienas individas gali užsitikrinti darnų, orų gyvenimą sau ir savo artimiesiems.

Pastovių pajamų gavimas toje vietovėje, kurioje individas gyvena, siejamas su noru ir toliau gyventi, veikti toje vietovėje. Todėl tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti, ar jie sutinka su teiginiu, kad dauguma visuomenės narių gauna pastovias pajamas, nesukonkretinant kokios tai yra pajamos (darbo atlygis, socialinės išmokos, verslo pajamos ir pan.)

0,4 % tiriamųjų visiškai sutinka su teiginiu, kad dauguma visuomenės narių Lietuvoje gauna pastovias pajamas. 5,62 % šiam teiginiu pritaria, o 32,43 % iš dalies su šiuo teiginiu sutinka. 36,65 % nesutinka su teiginiu, kad dauguma visuomenės narių gauna nuolatinės pajamas, o 19,58 % šiam teiginiu iš viso nepitaria. Tyrimo metu 5,32 % neturėjo savo aiškios pozicijos, ar dauguma visuomenės narių gauna pastovias pajamas. Remiantis šiais duomenimis, matyti, jog daugiau nei pusė visų tyrimo dalyvių nemano, kad dauguma visuomenės narių gauna nuolatinės pajamas (nepriklausomai nuo pajamų pobūdžio, šaltinio ir dydžio). Todėl teigtina, kad daugiau nei pusė visų tyrimo dalyvių nemano, kad Lietuvos visuomenės nariai gauna pastovias pajamas. Tai reiškia, kad visuomenė neturi aiškios priklausomybės, tarpusavio ryšio pojūčio, susiejančio gaunamas pajamas ir gyvenamąją vietą.

Kaip tyrimo dalyviai vertina daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygas? Ar laiko šias sąlygas geromis? Tik 0,9 % visiškai sutinka su teiginiu,

kad daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos yra geros. 1,71 % pritaria šiam teiginiui, o 10,54% iš dalies sutinka su tuo, kad daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos yra geros. 36,65 % respondentai nemano, kad Lietuvoje daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygas galima apibūdinti kaip geras. Didžioji dalis visų tiriamųjų (45,68 %) visiškai nesutinka su teiginiu, kad daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos yra geros. 4,52 % tyrimo metu neišreiškė aiškios savo pozicijos šiuo klausimu. Gauti duomenys leidžia teigti, kad daugiau nei 80 % visų tyrimo dalyvių visuomenės gyvenimo sąlygas vertina blogai, mano, kad visuomenės narių gyvenimo sąlygos negali būti apibūdinamos kaip geros, tinkamos. Toks duomenų pasiskirstymas reiškia tai, kad gyvenimo sąlygos nesieja tiriamo sociumo su savo gyvenamąja vieta, sociumu bei valstybe.

Suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai. Kalbant apie socialinio darnumo įgalinimą (darnų valdymą), labai svarbu tai, kaip visuomenė vertina viešojo valdymo institucijas. Dar svarbiau – ar manoma, kad šios institucijos plėtoja tarpusavio ryšius.

Tik neženkli tyrimo dalyvių dalis (1,8 %) visiškai sutinka su teiginiu, kad viešojo valdymo institucijos plėtoja tarpusavio ryšius. 13,9 % pritaria teiginiui, kad viešojo valdymo institucijos Lietuvoje plėtoja tarpusavio ryšius. Didžioji dalis respondentų (40,0 %) šiam teiginiui pritaria tik iš dalies. Vis dėlto nemaža dalis tiriamųjų (28,1 %) galvoja, kad viešojo valdymo institucijos neplėtoja tarpusavio ryšių. Pastebėtina, kad dalis (17,0 %) nežino, ar tokie ryšiai yra plėtojami tarp viešojo valdymo institucijų. Tad viešojo valdymo institucijų vertinimas tarpusavio ryšių plėtojimo atžvilgiu patiems respondentams arba yra menkai matomas ir suvokiamas, arba vertinamas kaip nepakankamas.

Demokratinės visuomenės sąlygomis visuomenė gali pareikšti savo nuomonę visai valstybei, ir visuomenei svarbiais klausimais. Tokia yra esminė demokratinės visuomenės nuostata. Tačiau ar patys visuomenės nariai jaučia

galį reikšti savo nuomonę svarbiais visai visuomenei klausimais? Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ką tyrimo dalyviai mano apie visuomenės galimybę pareikšti savo nuomonę.

Tik 0,7 % visų tyrimo dalyvių teigė, kad Lietuvos visuomenė visada gali pareikšti savo nuomonę. Su šiuo teiginiu sutiko 12,0 % tiriamųjų. Dalis tyrimo dalyvių (38,9 %) teigia, kad visuomenė kartais gali pareikšti savo nuomonę. Tačiau 30,9 % nesutinka su teiginiu, kad visuomenė gali pareikšti savo nuomonę, o 15,1 % iš viso šią nuostatą atmeta ir laikosi nuomonės, kad Lietuvos visuomenė negali reikšti savo nuomonės.

Nepaisant demokratinės visuomenės teikiamų teisių ir apsisprendimo laisvių, svarbus socialinio darnumo parametras yra tai, ar pati visuomenė jaučia galinti laisvai naudotis teikiamomis laisvėmis.

Tyrimo metu tik 0,7 % visiškai sutiko su teiginiu, kad visuomenė jaučia galinti pareikšti savo nuomonę. 12,0 % teigė manantys, kad visuomenė gali reikšti savo nuomonę ir gerai suvokia savo galią pareikšti savo nuomonę. 38,9 % teigė, kad visuomenė iš dalies jaučia galinti reikšti savo nuomonę. Svarbu tai, kad net 31,0 % respondentų tyrimo metu teigė, kad visuomenė nejaučia, kad gali reikšti savo nuomonę. O 15,1 % kategoriškai atmetė teiginį, kad visuomenė jaučiasi galinti reikšti savo nuomonę. Toks duomenų pasiskirstymas rodo, kad iš tiesų, Lietuvos visuomenė nesijaučia galinti pareikšti savo nuomonę, taigi ir netiki, kad valdantieji šią nuomonę išgirstų ir jos paisytų. Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad visuomenė laiku ir adekvačiai negeba reaguoti į įvairius socialiai jautrius klausimus, kadangi netiki, kad jų nuomonė paveiktų įvykių eigą.

Tačiau ar esamos demokratinės galimybės yra išnaudojamos, sudėtinga pasakyti. Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar tiriamieji sieja tarpusavyje demokratinis procesus ir valdžios struktūras. Ar šios struktūros sociumui yra aiškios ir suprantamos? Kitaip tariant, ar valdžios struktūros savo veikloje įkūnija visuotinai suvokiamus demokratinis principus. 0,9 % respondentų

teigia, kad demokratiniai procesai ir valdžios struktūros yra visiškai aiškūs sociumui. 5,5 % pritaria nuostatai, jog demokratiniai procesai ir valdžios struktūros yra aiškios ir sociumui suprantamos. 25 % apklaustųjų šiai minčiai pritaria, tačiau tik iš dalies. Pastebėtina, kad vis dėlto didžioji tyrimo dalyvių visuma mano, kad demokratiniai procesai ir valdžios struktūros nėra aiškios (38,0 %) arba kad visiškai neaiškios (21,7 %). 8,9 % šiuo klausimui neturėjo aiškios nuomonės. Tokie tyrimo duomenys leidžia teigti, kad sociumui, socialiniam kapitalui demokratiniai procesai bei valdžios struktūros nėra aiškios. Kitaip tariant, valdžios struktūros nesiejamos tarpusavio priklausomybės ryšiais su demokratiniais procesais.

Siekiant nustatyti, kaip tiriamas sociumas vertina integralius ryšius tarp demokratinų procesų ir valdžios struktūrų, respondentų buvo klausama, ar egzistuoja integralūs ryšiai tarp valdžios ir demokratinų struktūrų. Kitaip tariant, ar valdžios struktūros palaiko demokratinius procesus ir veikia pagal juos. Tik 0,9 % visiškai pritaria teiginiui, kad egzistuoja integralūs ryšiai tarp demokratinų procesų ir valdžios struktūrų. Tai yra, visiškai pasikliauja demokratija, kurią atspindi valdžios institucijos. 5,6 % apklaustųjų taip pat pritaria šiam teiginiui. 25,7 % su šiuo teiginiu sutinka iš dalies. Vis dėlto 29,9 % tiriamųjų nemano, kad tarp demokratinų procesų ir valdžios institucijų egzistuočiau integralūs ryšiai. 14,8 % visiškai atmeta galimybę, kad tarp demokratinų procesų ir valdžios institucijų galimi integralūs ryšiai. 23,4 % šiuo klausimu neturėjo konkrečios pozicijos tyrimo vykdymo metu.

Demokratiniai procesai ir valdžios struktūrų vykdomas teisingumas bei lygių galimybių užtikrinimas visiems respondentų vertinamas neigiamai. Tik 0,5 % visiškai pritaria teiginiui, kad demokratiniai procesai ir valdžios struktūros įgalina teisingumą ir lygias teises visiems. 2,9 % su šiuo teiginiu sutinka, o 22,3 % pritaria iš dalies. Vis dėlto daugiau nei pusė visų tyrimo dalyvių nelinkę manyti, jog demokratiniai procesai ir valdžios struktūros įgalina teisingumą ir lygias teises visiems. 39,0 % su šiuo teiginiu nesutinka, o 24,7 % nesutinka visiškai. 10,6 % neturi aiškios nuomonės šiuo klausimu.

Vieša informacija ir informacijos prieinamumas. Masinės informavimo priemonės šiuolaikiniame pasaulyje vaidina labai svarbų vaidmenį beveik visose visuomenės veiklos srityse. Šios priemonės atlieka ne tik informacijos perdavimo funkciją, tačiau kartu ir ženkliai veikia bei gali nulemti sociumo tikėjimus, vertinimus, nuostatas. Ypač tais atvejais, kai yra pasitikima masinėmis informavimo priemonėmis.

Ar Lietuvoje masinių informavimo priemonių informacija apie svarbiausius šalies įvykius yra laikoma objektyvia? Tyrimo duomenys rodo, kad žiniasklaidos objektyvumu tada, kai kalbama apie svarbiausius šalies įvykius, visiškai pasitiki tik 2,2 %. Žiniasklaida kaip objektyviu informavimo apie svarbiausius šalies įvykius šaltiniu pasitiki 14,1 %. Iš dalies žiniasklaida, kai yra perduodamos naujienos apie svarbiausius šalies įvykius, pasitiki 37,3 % tiriamųjų. Tačiau didžioji dalis respondentų nelinkę pasitikėti žiniasklaida ir teigia, kad negauna objektyvios informacijos iš masinių informavimo priemonių apie svarbiausius šalies įvykius. Tokią nuostatą tyrimo metu išreiškė 44,9 % apklaustųjų.

Esant tokiam pasitikėjimo masinėmis informavimo priemonėmis lygmeniui, kai didžioji tiriamųjų dalis abejoja arba iš viso netiki, kad pateikiama objektyvi informacija apie svarbiausius šalies įvykius, galima konstatuoti, kad visuomenė gali laiku nereaguoti kaip pilietinė visuomenė į jai svarbius pokyčius.

Socialiai atsakinga visuomenė darnius veiksmus išreiškia ne tik savo visuomenės, tačiau ir globalaus vykimo vertinimu. Todėl tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip vertinamas masinių informavimo priemonių teikiamos informacijos objektyvumas, kai žiniasklaida teikia informaciją apie svarbiausius pasaulio įvykius.

Pastebėtina, kad daugiau visuomenės narių pasitiki žiniasklaida, kai kalbama apie masinių informavimo priemonių objektyvumą perteikiant informaciją apie svarbiausius pasaulio įvykius. 26,3 % teigia, kad žiniasklaida

perteikia objektyvią informaciją apie svarbiausius pasaulio įvykius. 44,2 % žiniasklaidos objektyvumu pasitiki iš dalies. 27 % nepasitiki žiniasklaidos objektyvumu perteikiant svarbiausią informaciją apie pasaulio įvykius. Tačiau žiniasklaida labiau pasitikima kaip objektyviu informacijos gavimo instrumentu, kai kalbama apie svarbiausius pasaulio, o ne apie svarbiausius šalies įvykius.

Tyrimo metu nustatyta, kad 9,64 % pilnai pritaria teiginiui, kad Lietuvos visuomenė turi gerą prieigą prie informacijos ir žinių. 35,24 % tyrimo metu taip pat manė, kad tiriamas sociumas turi gerą prieigą prie informacijos ir žinių. 40,06 % iš dalies šiam teiginiui pritaria. 9,84 % mano, kad visuomenė neturi geros prieigos prie informacijos ir žinių. 3,01 % teigia, kad visuomenė visiškai neturi prieigos prie informacijos ir žinių. 2,21 % šiuo klausimu neturi aiškios pozicijos.

3.5. Socialinio kapitalo ir socialinių darnumo bei darnaus valdymo sąsajų analizė

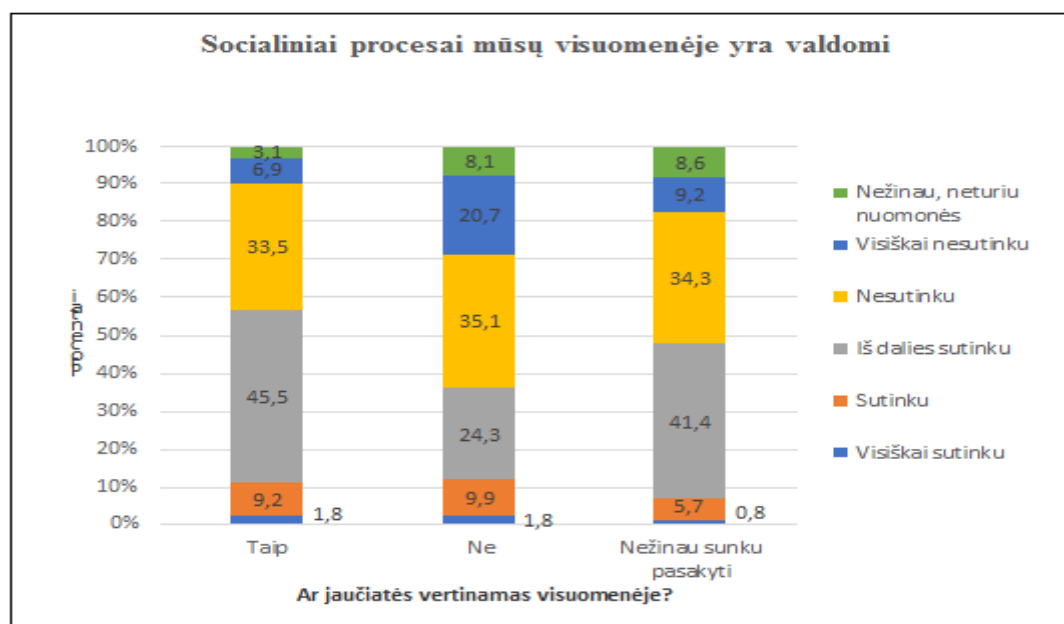
Norint patikrinti hipotezę Nr.3 ir hipotezę Nr. 4, tyrimo metu buvo siekiama rasti tarpusavio priklausomybę tarp socialinio kapitalo dimensijų ir darnaus vystymosi vertinimo nuostatų. Aprašymui buvo pasirinktos kelios tarpusavio priklausomybės. Atliekant tarpusavio priklausomumo analizę, tirtos dimensijos įvardytos požymiais.

Pirmoji tirta požymių priklausomumo analizė tarp tiriamųjų vertinto teiginio „Ar jaučiatės vertinami visuomenėje“ ir „Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi“.

Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, nustatyta, ar statistiškai skiriasi respondentų, kurie jaučiasi esą vertinami visuomenėje ir jaučiasi nevertinami, nuomonė dėl socialinių procesų valdymo. Pasitelkus χ^2 , nustatyta,

ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi. Priede Nr. 17 pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti besijaučiančių ir nesijaučiančių vertinamais visuomenėje nuomonės pasiskirstymas dėl to, ar socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi.

Priede Nr. 17 pateiktoje lentelėje matyti, kad respondentų pasiskirstymas tarp tų, kurie jaučiasi vertinami visuomenėje, ir nesijaučia vertinami, bei negali atsakyti į šį klausimą, yra atitinkamai 39,4 % (besijaučiantys vertinami), 11,2 % (nevertinami) ir 49,4 % (negali atsakyti). Respondentai, kurie jaučiasi vertinami visuomenėje, turi tvirtesnes nuostatas socialinių procesų valdymo vertinimo atžvilgiu. (Tik 3,1 % teigia šiuo klausimu neturintys nuomonės). Taip pat ženkliai mažesnė šių tiriamųjų dalis (6,9 %) yra kategoriška (kategoriškai teigia nesutinkantys su teiginiu, kad socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi).

Pav. 23. Besijaučiančių ir nesijaučiančių vertinamais visuomenėje nuomonės pasiskirstymas socialinių procesų valdymo klausimu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 23 matyti, kad respondentai, kurie jaučiasi vertinami visuomenėje, rečiau visiškai nesutinka arba neturi nuomonės, kad socialiniai

procesai mūsų visuomenėje yra valdomi. Toliau tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji yra priklausomi, kitaip tariant, ar atsakymai į klausimą „Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?“ turi tarpusavio ryšį su atsakymais į klausimą „Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi“. Toliau analizuojama požymių priklausomybės lentelė.

Lentelė 13

Požymių priklausomybės lentelė

Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje? * Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi								
Crosstabulation								
Count								
		Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi						Total
		Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės	
Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	Taip	7	36	178	131	27	12	391
	Ne	2	11	27	39	23	9	111
	Nežinau, sunku pasakyti	5	28	203	168	45	42	491
Total		14	75	408	338	95	63	993

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pateikta lentelė parodo dažnių pasiskirstymą tarp kintamųjų „Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje“ ir „Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi“. Analizuojant šiuos duomenis, patvirtinamas ryšys tarp socialinio kapitalo dimensijos, kuri matuojama kintamuoju „Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje“, ir socialinio darnumo nuostatos „Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi“. Čia, kaip ir kituose analizės duomenyse matyti, kad kuo stipresnės teigiamos socialio kapitalo nuostatos, tuo geriau vertinami

visuomenėje vykstantys procesai. Svarbu ir tai, kad teigiamos socialinio kapitalo nuostatos koreliuoja su savo nuomonės socialiniais klausimais turėjimu, šios nuomonės išsakymu. Kitu tyrimo analizės vienetu pasirinktas chi kvadrato testas.

Lentelė 14

Chi kvadrato testas. Tarpusavio priklausomumas tarp kintamųjų “Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje” ir “Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi”

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	44,137 ^a	10	,000
Likelihood Ratio	43,331	10	,000
Linear-by-Linear Association	14,748	1	,000
N of Valid Cases	992		
a. 1 cells (5,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,45.			

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Visų pirma, studijuojant chi-kvadrato kriterijaus lentelę, pastebima, kad galima taikyti chi-kvadrato kriterijų (mažiausia tikėtina reikšmė yra $1,45 > 1$ ir tik $5,6\% < 20\%$ langelių turi tikėtinas reikšmes mažesnes, negu 5). Toliau yra tikrinami rangų skalės tarpusavio ryšio įverčiai.

Rangų skalės tarpusavio ryšio įverčiai

Directional Measures						
			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Somers' d	Symmetric	,092	,027	3,418	,001
		Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje? Dependent	,085	,025	3,418	,001
		Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi Dependent	,101	,030	3,418	,001
a. Not assuming the null hypothesis.						
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.						

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Nesimetrinio Somerso-d ryšio koeficiento taškiniai įverčiai rodo, kad ryšys tarp kintamųjų yra statistiškai reikšmingas ($p < 0,001$), silpnas, teigiamas ir beveik simetriškas (asimetriniai įverčiai yra atitinkamai $-0,085$ ir $-0,101$). Kadangi siekiama atskleisti tarpusavio priklausomybės ryšius tarp dviejų priklausomų kintamųjų, statistiškai tarpusavio priklausomybė tikrinama naudojant Kendalo, Spearmano, Pearson's tarpusavio ryšio stiprumo įverčius. Šie įverčiai yra pateikiami lentelėje Nr. 16

**Kendalo, Spearmano, Pearson's rangų skalės tarpusavio ryšio stiprumo
įverčiai**

Symmetric Measures					
		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-b	,093	,027	3,418	,001
	Spearman Correlation	,105	,031	3,312	,001 ^c
Interval by Interval	Pearson's R	,122	,030	3,867	,000 ^c
N of Valid Cases		992			
a. Not assuming the null hypothesis.					
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.					
c. Based on normal approximation.					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

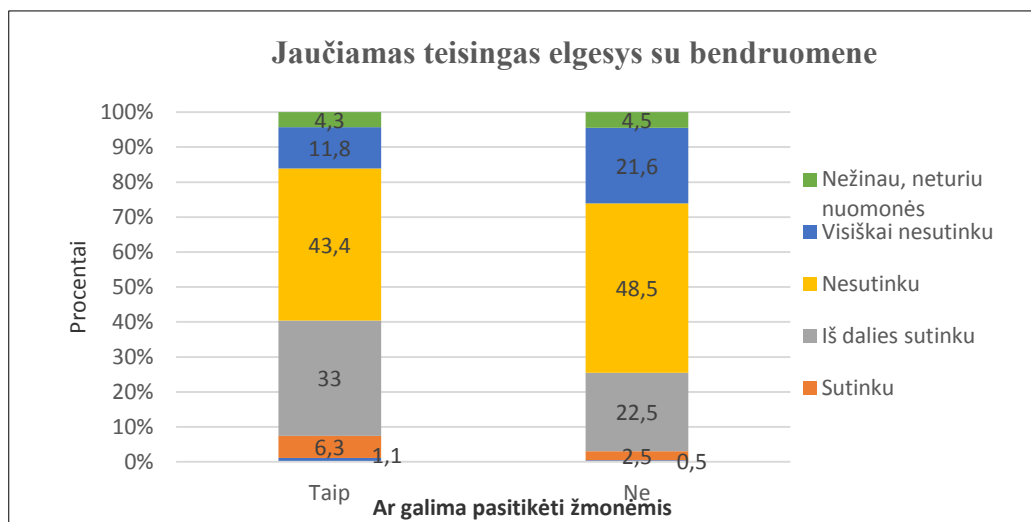
Visi koeficientai rodo, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas, silpnas, teigiamas ryšys tarp savęs vertinimo visuomenėje ir nuomonės, kad socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi. Žvilgsnis į tarpusavio ryšių įverčius padeda nustatyti šio ryšio interpretaciją: Lietuvos gyventojas, save suvokiantis kaip vertinamą visuomenėje, dažniau pritaria nuomonei, kad socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi. Taip patvirtinama hipotezė Nr. 2 ir hipotezė Nr. 3. Remiantis pateiktais duomenimis, akivaizdu, kad tirtoje visuomenėje egzistuoja tarpusavio priklausomybė tarp socialinio kapitalo lygio ir darnios visuomenės suvokimo (hipotezė Nr. 2). Nustatytas silpnas teigiamas tirtųjų kintamųjų tarpusavio ryšys. Silpnas ryšys būdingas žemo socialinio kapitalo visuomenei. (Hipotezė Nr. 3 teigia, jog socialinės darnos įgalinimas priklauso nuo socialinio kapitalo lygio).

Taip pat atlikta antroji požymių priklausomumo analizė. Ji atlikta kaip papildomas hipotezių patikrinimas. Tirta galima tarpusavio priklausomybė tarp teiginio „Ar sutinkate su teiginiu, kad galima pasitikėti dauguma žmonių“ ir „Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene“.

Panaudojus požymių priklausomumo lentelę, nustatyta, ar tarp tiriamųjų nuomonių, jog galima pasitikėti dauguma žmonių, ir teiginio, kad jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene, egzistuoja statistinis reikšmingumas. Pasitelkus χ^2 , nustatyta, ar šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Priede Nr. 18 pateikiama požymių priklausomumo lentelė, kurioje matyti kintamųjų „Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene“ ir „Ar sutinkate su teiginiu, kad galima pasitikėti daugeliu žmonių“ tarpusavio priklausomybės ryšys.

Remiantis Priede Nr. 18 pateikta lentele, sudarytas paveikslas, kuriame matyti tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp analizuojamų kintamųjų.

Pav. 24. Pasitikėjimo žmonėmis ir teisingo elgesio su bendruomene vertinimų tarpusavio priklausomybė

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Paveiksle Nr. 24 matyti, kad respondentai, pasitikintys žmonėmis, yra labiau linkę manyti, kad su bendruomene elgiamasi teisingai. Toliau tikrinama hipotezė, kad porinės dažnių lentelės eilučių ir stulpelių kintamieji „Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene?“ ir „Ar galima pasitikėti dauguma žmonių?“ yra priklausomi. Žemiau pateikiamas chi kvadrato testas

Lentelė 17

Chi kvadrato testas. Tarpusavio priklausomumas tarp kintamųjų „Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene“ ir „Ar galima pasitikėti dauguma žmonių“

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33,048 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	33,026	5	,000
Linear-by-Linear Association	25,247	1	,000
N of Valid Cases	993		
a. 2 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,45.			

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Chi kvadrato kriterijaus sąlyga įvykdyta: visų langelių laukiamos reikšmės yra ne mažesnės kaip 5. Matome, kad Chi kvadrato kriterijaus p-reikšmė tiek pagal Pirsono formulę, tiek pagal tikėtinumo santykio formulę, yra mažesnės už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Nulinė hipotezė yra atmesta. Vadinasi, respondentai, pasitikintys žmonėmis, labiau linkę manyti, kad su bendruomene elgiamasi teisingai. Taigi šie kintamieji yra priklausomi tarpusavyje. Analizuojant ir kitus socialinio darnumo nuostatas apimančius kintamuosius, taip pat buvo pastebėti tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp išskirtų socialinio kapitalo dimensijų ir tiriamųjų nuostatų socialinio darnumo vertinimo atžvilgiu. Suvokiant tai, aptarus kelių kintamųjų tarpusavio priklausomybės ryšius ir patvirtinus hipotezes, neverta pateikti visų tyrimo eigoje nustatytų koreliacijų.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo metu buvo patvirtintos visos hipotezės. Pirmoji hipotezė, teigianti, kad socialinio kapitalo dimensijų (savanorystės, neformalių socialinių tinklų, socialinio pasitikėjimo, dalyvavimo visuomeninėse organizacijose aktyvumo, elgsenos normų, bendruomeninių tinklų) tarpusavio sąveika bei dimensijų raiškos lygis sociume įgalina nustatyti tiriamos visuomenės socialinio kapitalo lygį, pasitvirtino. Tyrimo metu buvo nustatyti stiprūs tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp skirtingų socialinio kapitalo dimensijų. Taigi socialinio kapitalo dimensijos, jų tarpusavio sąveika padeda nustatyti socialinio kapitalo lygį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp tiriamųjų socialinių demografinių charakteristikų ir socialinio kapitalo dimensijų nebuvo nustatyti. Taigi atliktas tyrimas tik dar kartą patvirtina kitose pasaulio šalyse vykdytus tyrimus, kurie su labai retomis išlygomis parodė, kad socialinės demografinės tiriamųjų gyvenančių vienoje visuomenėje, charakteristikos nekoreliuoja su socialinio kapitalo lygiu. Tirtas socialinis kapitalas gali būti apibūdinamas kaip žemas.

Per tyrimą pasitvirtino ir antroji hipotezė, teigianti, kad visuomenėje egzistuoja tarpusavio priklausomybė tarp socialinio kapitalo lygio ir darnios visuomenės suvokimo (darni visuomenė, nevyriausybinės organizacijos, socialiai atsakingos organizacijos). Visų pirma buvo nustatyti silpni teigiami tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp socialinio kapitalo ir socialinių darnaus vystymosi (valdymo) aspektų. Taip pat akcentuotinas menkas tiriamųjų dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje, pakankamai menkai vertinama ir organizacijų socialinė atsakomybė. Nesąžininga verslo praktika apgaudinėjant vartotojus tiriamiesiems nebuvo labai svarbi dabartinės Lietuvos visuomenės problema. Pastebima tai, kad norint patvirtinti antrąją hipotezę, kaip ir kitų užsienio tyrėjų teikiamose analogiškų tyrimų duomenų interpretavimo rekomendacijose, teko remtis multidimensiniu vertinimu. Vertinti ne tik socialinio kapitalo ir socialinio darnaus valdymo nuostatų tarpusavio priklausomybės ryšiai, tačiau ir interpretuoti ir papildomi kintamieji.

Atliktas tyrimas patvirtina ir trečiąją hipotezę, teigiančią, kad socialinės darnos įgalinimas (darnus valdymas) priklauso nuo socialinio kapitalo lygio. Nustatytas žemas socialinio kapitalo lygis koreliuoja su menkai tiriamo sociumo vertinamais socialinio darnumo parametrais. Tiriamieji nesuvokia pilietinės visuomenės svarbos, mano, kad visus sprendimus turi priimti tik vykdomoji valdžia, nevertinamas socialinis aktyvumas, kiti svarbūs socialiniam darnumui aspektai. Tai sietina ir su ketvirtąja hipoteze. Kadangi nustatytas žemas tiriamo sociumo socialinio kapitalo lygis, socialiniai procesai nėra suvokiami, pastebimas žemas pilietiškumo jausmas. Nors ir manoma, kad už visus sprendimus atsakomybę turi prisiimti tik vykdomoji valdžia, tačiau nepasitikima priimamais valdžios sprendimais. Esant tokiai sociumo būsenai, darnus valdymas turi būti suvokiamas kaip sunkiai įgalinamas. Norint gerinti situaciją visuomenėje, būtina kurti sąlygas, kurios leistų didėti socialinio kapitalo lygiui, investuoti į bendruomenės sutelktumo, savanoriavimo, nevyriausybinių, visuomeninių organizacijų skatinimo projektus, kitas bendruomenines iniciatyvas. Tikėtina, kad tokie veiksmai paskatintų socialinio darnaus vystymosi parametrų gerėjimą, efektyvesnę nacionalinės darnaus vystymosi strategijos realizaciją, kitas svarbiausias darnaus vystymosi sąlygas.

IŠVADOS, ATEITIES TYRIMŲ KRYPTYS

1. Išanalizavus socialinio kapitalo ir socialinius darnaus vystymosi teorinius aspektus, pastebima, kad tiek socialinis kapitalas, tiek ir socialinis darnus vystymasis yra daugialypės sąvokos, kurių analizę apsunkina skirtingi šioms sąvokoms priskiriami aspektai. Todėl analizuojant socialinį kapitalą, socialinius darnaus vystymosi aspektus, pravartu išskirti dažniausiai naudojamas dimensijas ir tolimesnius tyrinėjimus konstruoti remiantis tik išskirtomis dimensijomis. Išskiriamos dimensijos turėtų priklausyti nuo pasirinkto mokslinio tyrimo būdo, metodologijos, kitų aspektų.
2. Socialinis kapitalas, kuris gali būti matuojamas išskiriant tam tikras šio kapitalo dimensijas, yra vienas iš būdų ne tik nustatyti socialinio kapitalo stiprumui tam tikroje visuomenėje, tačiau ir išmatuoti socialinio darnumo lygmenį, nustatant socialinio kapitalo ir socialinio darnumo tarpusavio ryšius. Toks tyrimo būdas gali būti taikomas įvairiuose lygmenyse: mezo lygmenyje kalbant apie visuomenių darnumą, makro lygmenyje kalbant apie vienos visuomenės darnumą, mikro lygmenyje kalbant apie tam tikrą bendruomenės dalį ar apie verslo organizaciją. Nustačius šiuos tarpusavio ryšius, galima tinkamai parinkti socialinio darnumo valdymo priemones.
3. Atlikus socialinio kapitalo ir socialinių darnaus vystymosi ir valdymo teorinių aspektų analizę, pastebima, kad vis dažniau pradedama vykdyti empirinius tyrimus, kuriuose socialinio kapitalo dimensijos, socialinio kapitalo lygis naudojami darnaus vystymosi ir valdymo aspektams nustatyti, paaiškinti. Lietuvoje tokie tyrimai kol kas nėra atliekami. Dažniausiai dėmesys skiriamas ekonominiams ir ekologiniams darnaus vystymosi aspektams analizuoti. Tokia situacija lemia tai, kad menkai tyrinėjami socialiniai aspektai moksliskai neargumentuojami, nesusiejami su socialiniu kapitalu, todėl nėra pilnai įtraukiami į rengiamas darnaus vystymosi skatinimo strategijas. O ekonominiai ir

ekologiniai darnaus vystymosi siekiai ne visada pasiekiami neturint mokslinio socialinių darnaus vystymosi aspektų argumentavimo pagrindo.

4. Atlikus vykdytų socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų sąsajas atskleidžiančių tyrimų analizę, pastebima, kad egzistuoja glaudūs tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp socialinio kapitalo lygio ir darnaus socialinio vystymosi valdymo. Tose šalyse, kuriose socialinio kapitalo lygis žemas, fiksuojamas didesnis skaičius socialinių problemų, taip pat sudėtingesnis socialinio darnumo valdymas (menkesnis pilietiškumo jausmas, mažesnė socialinė atsakomybė, mažesnė socialinė gerovė ir pan.). Pastebima ir tai, kad šie kriterijai mažai koreliuoja su socialinėmis demografinėmis charakteristikomis, labiau būdingi visai tiriamai visuomenei kaip visumai.
5. Kai kurios socialinio kapitalo dimensijos išskiriamos kaip socialinio darnumo kriterijai. Todėl atliekant socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi socialinių aspektų tyrimus, rekomenduojama taikyti įvairias empirinių tyrimų metodikas. Pritaikius kokybinius ir kiekybinius kompleksinius tyrimus, vėliau interpretuojant šių tyrimų duomenis bendrai, galima parengti tokias valdymo strategijas, kurios efektyviai veiks konkrečią visuomenę.
6. Empirinio tyrimo metu tikrintos hipotezės pasitvirtino. Buvo nustatyti tarpusavio ryšiai tarp atskirų socialinio kapitalo dimensijų. Šie ryšiai parodė, kad socialinio kapitalo lygis gali būti nustatomas tik atskleidus atskirų dimensijų tarpusavio ryšius. Buvo nustatyti tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp socialinio kapitalo ir darnaus vystymosi bei valdymo vertinimo nuostatų. Pastebima, kad socialinio vystymosi ir darnaus vertinimo nuostatos priklauso nuo socialinio kapitalo lygio.
7. Egzistuoja glaudus tarpusavio ryšys tarp socialinio kapitalo dimensijų ir sociumo nuostatų darnumo klausimais. Kuo aukštesnis socialinio kapitalo lygis, tuo aiškiau suvokiamos ir lengviau valdomos (formuojant

bei performuojant) socialinio darnumo priemonės. Ir atvirkščiai – kuo žemesnis socialinio kapitalo lygis, tuo menčiau vertinami socialiniai darnaus vystymosi ir valdymo parametrai. Remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, nustatytas žemas socialinio kapitalo lygis.

8. Lietuviškasis socialinis kapitalas savo nuostatomis ir lūkesčiais vertintinas kaip labiau akcentuojantis negatyvius, nei pozityvius socialinės aplinkos kaitos aspektus, todėl neturi tvirtų nuostatų, įgalinančių sėkmingą darnaus valdymo realizavimą. Todėl socialinis darnumas ne visais atvejais yra realizuojamas praktikoje. Svarbu pastebėti ir tai, kad tie tiriamieji, kurių turimą socialinį kapitalą galima laikyti aukštesniu, geriau vertina visuomenėje vykstančius socialinius procesus, suvokia savo vertę, aktyviai dalyvauja visuomeninėse organizacijose ir išlaiko teigiamas nuostatas socialinio darnumo, darnaus valdymo klausimais. Todėl socialinio kapitalo plėtojimas ateityje gali pasitarnauti ir gerėjantiems socialinio darnumo nuostatų formavimo rezultatams pasiekti.
9. Kaip pagrindinę ateities tyrimų kryptį disertacijos autorė mato išsamesnius, reprezentatyvius kiekybinius socialinio kapitalo lygio (naudojant sukurtą teorinį modelį) nustatymo tyrimus. Tokie tyrimai turi būti kompleksiniai, sujungiantys kokybinių ir kiekybinių tyrimų metodikas. Tyrimai turėtų susieti socialinio kapitalo dimensijas su darnaus vystymosi parametrais.

LITERATŪRA

1. Adams, W. M. (2006). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29–31 January 2006. [<http://www.answers.com/topic/sustainable-development#ixzz1BVPo3CZh>], žiūrėta 2010.09.18.
2. Adler Paul, S., Seok-Woo, K. (2002). Social Capital: Prospects For a New Concept. *Academy of Management. The Academy of Management Review* 27: 17-40.
3. Aldridge, S., David H., Fitzpatrick, S. (2002). *Social Capital: A Discussion Paper*. London, England: Performance and Innovation Unit.
4. Allen, C., Camina, M., Casey, R., Coward, S., Wood, M. (2005). *Mixed Tenure 20 years on: Nothing out of the ordinary*. Chartered Institute of Housing/JRF.
5. Ancell, S., Thompson-Fawcett (2008). The Social Sustainability of Medium Density housing: A Conceptual model and Christchurch Case Study. *Housing Studies* (23): 3, 423-442.
6. Andriani, L. (2010). Putnam's Instrument Revisited. *The Community Network of the Industrial Districts and a New Proxy of Social Capital*. Birkbeck, University of London. [<http://www.socialcapitalgateway.org/reading-list/measuring-social-capital>], žiūrėta 2011.05.24.
7. Andriani, L., Karyampas, D. (2010). Social Capital, Poverty and Social Exclusion in Italy. *Birkbeck Working Papers in Economics and Finance*. Birkbeck, University of London.
8. Andriani, L., Karyampas, D. (2010). Social Capital, Poverty and Social Exclusion in Italy. *Birkbeck Working Papers in Economics & Finance*. February 2010. ISSN 1745-8587.
9. Árnason, A., Lee, J. (2003), Crofting Diversification: Networks and Rural Development in Skye & Lochalsh, Scotland. *Restructuring in Marginal Rural Areas (RESTRIM) Report*. Arkleton Centre, University of Aberdeen.
10. Arrow, K. J. (1999). Observations on Social Capital. In: Dasgupta & Serageldin. *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington DC: World Bank.
11. Arts, W., Halman, L. (eds.) (2004). *European Values at the Turn of the Millennium*. Brill, Leiden.
12. Aslam, A., Corrado, L. (2007). No Man is an Island, the Inter-personal Determinants of Regional Well-Being in Europe. *Cambridge Working Papers in Economics* no 0717.
13. Assefa, G., Frostell B. (2007). Social Sustainability and Social Acceptance in technology Assessment: A Case Study of Energy Technologies, *Technologies in Society* (29): 63-78.

14. Bagdonas, E. (2009) Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai. KTU leidykla Technologija, Kaunas.
15. Balsytė, I. Sustainable Development: Ecological Aspect. *Survey of the Lithuanian Economy*. Vilnius, 2007-II: 118-127.
16. Baines, J., Morgan, B. (2004). 'Sustainability Appraisal: A Social Perspective' In Sustainability Appraisal. *A Review of International Experience and Practice*. Dalal-Clayton, B., Sadler, B. (eds.). First Draft of Work in Progress, International Institute for Environment and Development, London.
17. Bankston, C. L., Min, Z. (2002). Social Capital as a Process: The Meanings and Problems of a Theoretical Metaphor. *Sociological Inquiry* 72: 285-317.
18. Barton, H. (2004). SOLUTIONS: Assessing local urban form. Paper presented at the first SOLUTIONS Symposium, Dec. 2004, Cambridge.
19. Baum, F. E., Ziersch, A. M. (2003). Social Capital. *Journal of Epidemiology Community Health* 57: 320-323.
20. Beugelsdijk, S., Schaik, T. (2005). Social Capital and Growth in European Regions: An Empirical Test. *European Journal of Political Economy*, Vol. 21, 301–324.
21. Beugelsdijk, S., Smulders, S. (2009). *Bonding and Bridging Social Capital and Economic Growth*, Discussion Paper No. 2009-27, Tilbury University.
22. Biart, M. (2002). Social sustainability as part of the social agenda of the European community. In: Ritt, T. (ed.): *Soziale Nachhaltigkeit: Von der Umweltpolitik zur Nachhaltigkeit?* Arbeiterkammer Wien, Informationen zur Umweltpolitik 149, Wien, 5–10.
23. Black, A., Hughes, P. (2001). *The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes*. Commonwealth Department of Family and Community Services.
24. Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. In: Karabel, J., Halsey, A. H. (Eds.). *Power and Ideology in Education*. Oxford University Press: New York.
25. Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In: Richardson, J. (ed.). *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. N.Y., Greenwood.
26. Bourdieu, P., Wacquant, L. (1996). *An Invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity.
27. Bradford, N. (2003). *Why cities matter: policy research perspectives for Canada*. Canadian Policy Research Networks Discussion Paper.
28. Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C. (2006). What is 'Social Sustainability' and How do our Existing Urban Forms Perform in Nurturing it? Paper presented at the 'Sustainable Communities and Green Futures' Conference, Bartlett School of Planning, University College London, London.

29. Brewer, G. A. (2003). Building Social Capital: Civic Attitudes and Behavior of Public Servants. *Journal of Public Administration Research and Theory* 13, 5-26.
30. Bytnerowicz, A., Omasa, K., Paoletti, E. (2007). Integrated effects of air pollution and climate change on forests: A northern hemisphere perspective. *Environmental Pollution* 147, 438-445.
31. Chou, Y. K. (2006). Three simple models of social capital and economic growth. *The Journal of Socio-Economics*, 35, 889–912.
32. Čiegis, R. (2009). Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. Nr. 16 (1). ISSN 1822-6760.
33. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Lietuvos ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2/2. P. 13-28 ISSN 1822-7996.
34. Čiegis, R. (2004). *Ekonomika ir aplink: subalansuotos plėtros valdymas*. Kaunas.
35. Callois, J. M., Schmitt, B. (2009). The role of social capital components on local economic growth: Local cohesion and openness in French rural areas. *Review of Agricultural and Environmental Studies*, Vol. 90, No. 3, 257-286. ISSN 1966-9607.
36. Campbell, A., Hughes, J., Hewstone, M., Cairns, E. (2010). Social capital as a mechanism for building a sustainable society in Northern Ireland. *Community Development Journal*, Vol 45, No 1, January, 22–38.
37. Colantonio, A. (2009). Social Sustainability: Linking Research to Policy and Practice. Oxford Institute for Sustainable Development (OISD). *Sustainable Development – a Challenge for European Research*, 26-28 May 2009, Brussels.
38. Colantonio, A. (2007). *Social Sustainability: An Exploratory Analysis of its Definition, Assessment Methods, Metrics and Tools*. OISD (EIB) Working Paper, 2007/01.
39. Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology* 94: S95.
40. Coleman, J. S. (1990). Foundations of social theory. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 0-674-31225-2.
41. Coleman, J. S. (2005). *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius: Margi raštai.
42. Cote, S., Healy, T. (2001). *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
43. Dakhli, M., de Clercq, D. (2004). Human capital, social capital, and innovation: a multi-country study. *Entrepreneurship & Regional Development*, 16, March, 107–128.
44. Dale, A., Newman, L. (2010). Social capital: a necessary and sufficient condition for sustainable community development? *Community Development Journal*, Vol. 45, No 1, January 2010, 5–21.

45. Dale, A., Newman, L. (2009). Sustainable development for some: green urban development and affordability. *Local Environment*, Vol. 14, Is. 7, 669-681. Online ISSN: 1469-6711.
46. Dale, A., Onyx, J. (2005). *A Dynamic Balance: Social Capital and Sustainable Community Development*. UBC Press, Vancouver.
47. Dudwick, N., Kuehnast, K., Jones, V. N., Woolcock, M. (2006). Analyzing Social Capital. In: *Context A Guide to Using Qualitative Methods and Data*. World Bank Institute, 46 pages. Stock No. 37260.
48. Daugeliene, R., Marcinkeviciene, R. (2009). Brain Circulation: Theoretical Considerations. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics* (3), 49-57.
49. Defra (2005). Securing the future delivering UK sustainable development strategy: The UK Government Sustainable Development Strategy. London: The Stationary Office.
50. Degli, A., G. (2009). Intrinsic vs. Extrinsic Motivations to Volunteer and Social Capital Formation. *KYKLOS*, Vol. 62, No. 3, August 2009, 359–370. ISSN 0023-5962.
51. Deth, Jan W. van (2003). Measuring social capital: orthodoxies and continuing controversies. *Social Research Methodology*, vol. 6, no. 1, 79-92.
52. Dietz, T., Ostrom, E., Stern, P. C. (2003). The Struggle to Govern the Commons. *Science*, 02: 1907-1912.
53. Dillard, J. V., Dujon, King, M. C. (2009). *Understanding the social dimension of sustainability*. New York; Taylor and Francis.
54. Dolfsma, W., Dannreuther, Ch. (2003). Subjects and boundaries: Contesting social capital-based policies. *Journal of Economic Issues* 37: 405-413.
55. Dubois, J.-L., Mahieu, F.-R. (2002). La dimension sociale du développement durable: réduction de la pauvreté ou durabilité sociale? In: Martin, J.-Y., Guillaume, L. (eds.). *De développement Durable: Doctrines, Pratiques, Evaluations*. Paris: IRD Editions, 73–94.
56. Durlauf, S., Fafchamps, M. (2004). Social Capital. *NBER Working paper* 10485, Cambridge, MA.
57. Egan, J., ODPM (2004). The Egan Review: Skills for Sustainable Communities. Published by Riba Enterprise Ltd, London. ISBN 9781859461426.
58. Elliot, I. (2001). *Social Capital and Health: literature review*. Institute of Public health in Ireland. Unpublished report.
59. Empacher, C. (2002). Die Sozialen Dimensionen der Nachhaltigkeit—Vorschläge zur Konkretisierung und Operationalisierung. Vortrag auf der ordentlichen Mitgliederversammlung des Doktoranden-Netzwerk Nachhaltiges Wirtschaften, 26 April. Köln.
60. Engeström, Y. (2001). Sizing up Social Capital. In Engeström, Y. *Activity Theory and Social Capital*. Technical Reports 5, University of Helsinki.

61. European Commission (2007). *Social Cohesion, Trust and Participation: Social Capital, Social Policy and Social Cohesion in the European Union and Candidate Countries*. Monitoring Report prepared by the European Observatory on the Social Situation – Social Capital Network.
http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/2006_mon_rep_soc_cap.pdf.
62. Falk, I. (1999). Social capital, social brokers, families, communities and social wellbeing: How do they connect? In: Winter, I. (ed.). *Social Capital and Social Policy in Australia*. Melbourne, Australian Institute of Family Studies.
63. Fedderke, J., De Kadt, R., Luiz, J. (1999). Economic growth and social capital: a critical reflection. *Theory and Society* 28, 709–745.
64. Felice, E. (2011). The Determinants of Italy's regional imbalances over the long run: exploring the contributions of human and social capital. University of Oxford. *Discussion Papers in Economic and Social History*, Number 88, March 2011 [<http://www.nuffield.ox.ac.uk/economics/History/>], žiūrēta 2011.10.01.
65. Ferlander, S. (2003). *The internet, social capital and local community*. [<http://www.crdlt.stir.ac.uk/Docs/SaraFerlanderPhD.pdf>], žiūrēta 2010.09.01.
66. Yuan, Y. C., Gay, G., Hembrooke, H. (2006). Focused activities and the development of social capital in a distributed learning community. *The Information Society* 22, 25-39.
67. Fidrmuc, J., and Gėrxhani, K. (2005). Formation of social capital in Central and Eastern Europe: Understanding the gap vis-à-vis developed countries. *William Davidson Institute Working Paper*, no. 766, April 2005.
68. Field, J. (2003). *Social Capital*. London and New York: Routledge.
69. Forrest, R., Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38, 12, 2125-2143.
70. Frane, A. (2006). *Social Capital across Europe – Findings, Trends and Methodological Shortcomings of Cross-National Surveys*. Best.-Nr. P 2006-010 Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) Beim Präsidenten.
71. Franke, S. (2005). Measurement of Social Capital. *Reference Document for Public Policy Research, Development, and Evaluation*. [http://www.recherchepolitique.gc.ca/doclib/Measurement_E.pdf], žiūrēta 2010.08.18.
72. Friedkin, N. E. (2004). Social Cohesion. *Annual Review of Sociology* 30: 409-425.
73. Fukuyama, F. (2002). Social capital and development: The coming agenda. *SAIS Review* 22: 23-37.
74. Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly* 22: 7-20.

75. Giczi, J., Sik, E. (2009). *Trust and Social Capital in Contemporary Europe*. TÁRKI Social Research Inc., 63-81 ISSN: 20611897 [<http://www.mendeley.com/research/trust-social-capital-contemporary-europe/>] žiūrėta 2011.06.09.
76. Gillen, L., Coromina, L., Saris, W. E. (2011). Measurement of Social Participation and its Place in Social Capital Theory. *Social Indicators Research* 100 (2), 331-350. ISSN: 1573-0921 (electronic version).
77. Giugni, M., Lorenzini, J. (2010). Employment Situation, Social Capital, and Political Participation: A Survey of Unemployed and Precarious Youth in Geneva. Paper for the seminar on “Economic/Social Exclusion and Collective Action: Asia and Europe Compared”, Limerick, 16-17 September 2010.
78. Glaeser, E. L., Laibson, D., Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The Economic Journal* 112: 437-458.
79. Granovetter, M. (2007). *Embeddedness: Social Network and Economic Action*. Social Sciences Academic Press, Beijing.
80. Green, G., Grimsley, M., Suokas, A., Prescott, M., Jowitt, T., Linacre, R. (2000). *Social Capital, Health and Economy in South Yorkshire Coalfield Communities*. Sheffield Hallam University.
81. Grootaert, C., Bastelaer, T. van (2002). *Understanding and Measuring Social Capital: A Multi-Disciplinary Tool for Practitioners*. The World Bank.
82. Grootaert, Ch. (1998). Social Capital: The Missing Link? *Social Capital Initiative Working Paper*, No. 3, April 1998. The World Bank.
83. Grootaert, Ch. (2001). Does Social Capital Help The Poor? A Synthesis of Findings from the Local Level Institutions Studies in Bolivia, Burkina Faso and Indonesia. *Local Level Institutions Working Paper* No. 10, June 2001. The World Bank.
84. Gustainis, E., Jankauskienė, L., Pakalnis, R., Taločkaitė, E., Vėbra, E. (2002). *Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita*. Vilnius.
85. Gunderson, L. H., Holling, C. S. (2002). *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*, Island Press, Washington, DC.
86. Hans-Boeckler-Foundation (ed.) (2001). *Pathways towards a sustainable future*. Setzkasten, Dusseldorf.
87. Harper, R., Kelly, M. (2003). *Measuring Social Capital in the United Kingdom*. Office for National Statistics. [<http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/harmonisation.pdf>], žiūrėta 2010.06.06.
88. Heffron, J. M. (2000). Beyond community and society: The externalities of social capital building. *Policy Sciences* 33: 477-494.
89. Hjerppe, R. (2000). Social Capital and Economic Growth. *Proceedings of the Meeting on the Social Dimensions in Sustainable Development*, Vol. 2, 87–105.

90. Hjerpe, R. (2003). Social Capital and Economic Growth Revisited. *VATT Discussion Paper*, Government Institute for Economic Research, Helsinki.
91. Hjollund, L., Tinggaard, S. G. (2000). *Social Capital: A Standard Method of Measurement*.
92. Hogan, D., Owen, D. (2000). Social capital, active citizenship and political equality in Australia. In: Winter, I. (ed.). *Social capital and public policy in Australia*. Melbourne: National Library of Australia, 74-104.
93. Hooghe, M., Vanhoutte, B. (2011). Subjective Well-Being and Social Capital in Belgian Communities. *Social Indicators Research* 100 (1), 17-36.
94. Hukkinen, J. (2003). From groundless universalism to grounded generalism: improving ecological economic indicators of human – environmental interaction. *Ecological Economics* 44 (1), 11–27.
95. Kaasa, A. (2007). Effects Of Different Dimensions Of Social Capital On Innovation: Evidence From Europe At The Regional Level. *University of Tartu – Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series* 51.
96. Kaldaru, H., Parts, E. (2005). The Effect of Macro-Level Social Capital on Sustainable Economic Development. *University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administrationn, Working Paper* 42.
97. Kardelis, K. (2007) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius: Liucilijus.
98. Kearns, A., Turok, I. (2003). Sustainable Communities: Dimensions and Challenges, ESRC/ODPM Post Graduate Research programme.
99. Kilby, P. (2002). *Social capital and civil society*. Canberra: National Centre for Development Studies at ANU, 1-15.
100. Krishna, A., Norman, U. (2002). Mapping and Measuring Social Capital through Assessment of Collective Action to Conserve and Develop Watersheds in Rajasthan, India. In: Bastelaer, T. van (ed.). *The Role of Social Capital in Development Cambridge University Press*. Melbourne, 85-88, 115-124.
101. Kucukcan, T. (2007). Social and Spiritual Capital of the Gülen Movement. In: Ihsan Y. *et all.* (eds.). *Muslim World in Transition: Contributions of the Gülen Movement*. London: Leeds Metropolitan University Press, 187-197.
102. Kuehnast, K., Dudwick, N. (2004). Better a hundred friends than a hundred rubles? Social networks in transition—The Kyrgyz Republic. *Environmentally and Socially Analyzing Social Capital in Context 43 Sustainable Development (ESSD) Division*. Europe and Central Asia Region, World Bank, Washington, DC.
103. Ikeda, K., Kobayashi, T. (2007). The Influence of Social Capital on Political Participation in the Cultural Context of Asia. *Working Paper Series: No. 37. Asian Barometer*.

104. Ikeda, K. (2002). Social Capital and Social Communication in Japan: Political Participation and Tolerance. *Research Paper CSD02-05*. Center for the Study of Democracy, University of California, Irvine.
105. Imbrasaitė, J. (2004). Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 1. ISSN 1392-3358.
106. Isham, J., Satu, K. (2002). How do Participation and Social Capital Affect Community-Based Water Projects? Evidence from Central Java, Indonesia. In: Bastelaer, T. van (ed.). *The Role of Social Capital in Development*, Cambridge University Press, Melbourne, 155, 175-187.
107. Layard, R. (2006). *Happiness: Lessons from a New Science*. London: Penguin.
108. Lehtonen, M. (2004). The environmental–social interface of sustainable development: capabilities, social capital, institutions. *Ecological Economic's* 49, 199– 214.
109. Li Y., Pikles A., Savage, M. (2005). Social Capital and Social Trust in Britain. *European Sociological Review*. Vol. 21, No. 2, April 109-123. ISSN 1468-2672.
110. Lin, N. (2001). *Social Capital a theory of Social structure and Action* Cambridge, CaMbridge University Press. ISBN 0-521-47431-0.
111. Lindenberg, S. (1990). Homo Socio-oeconomicus. The emergence of a general model of man in the social sciences. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. Vol. 146, No. 4, 727-748.
112. Littig, B., Grießler, E. (2005). „Social sustainability: A catchword between political pragmatism and social theory“. *International Journal of Sustainable Development*. Vol. 8, Issue 1-2: 65-79.
113. LR Nacionalinė darnaus vystymosi strategija Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160.
114. Lietuvos Respublikos Statistikos Departamentas. Interneto prieiga: <http://osp.stat.gov.lt/rodikliai5>
115. Luobikienė, I. (2009) Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologij
116. Macke, J., Vallejos, R. V., Sarate, J. A. R. (2009). Collaborative network governance: understanding social capital dimensions. In: W. McQuay, Smari, W. W. (Org.). *International Symposium on Collaborative Technologies and Systems 1*, 163-171. Piscataway: IEEE Service Center.
117. McNamara, T.K., Gonzales, E. (2011). Volunteer transitions among older adults: the role of human, social, and cultural capital in later life. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 66(4), 490–501, ISSN: 1079-5014.
118. Maliene, V., Malys, N. (2009). High-quality housing – a key issue in delivering sustainable communities. *Building and Environment* 44, Issue 2, February: 426-430.

119. Martin, D., Hondros, J., Scambary, B. (2002). *Enhancing Indigenous Social Sustainability Through Agreements with Resource Developers*. Australian Research Council Linkage Project: Indigenous Community Organisations and Miners: Partnering Sustainable Development, CAEPR, Australian National University, Canberra.
120. Matonytė, I. (2004). Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1. ISSN 1392-3358.
121. Metzner, A. (2000). *Caring Capacity and Carrying Capacity – A Social Science Perspective*. Paper presented at the INES 2000 Conference: Challenges for Science and Engineering in the 21st Century, Stockholm.
122. Meier, G. M. (2002). 'Culture, Social Capital, and Management in a Developing Economy'. *Zagreb International Review of Economics & Business*, Vol. 5, No. 1, 1–15.
123. Meier, S. Stutzer, A. (2008). Is Volunteering Rewarding in Itself? *Economica*. 75: 39–59.
124. Meyer, E. C. (2000). Social aspects of Sustainability. Westfälische Wilhelms-Universität Münster, 1-17. Prieiga internete: www.wiwi.uni-muenster.de/vwt/vwd/pdf/300.pdf [žiūrėta 2010 09 28].
125. Measham, T. G., Barnett, G. B. (2007). Environmental volunteering: motivations, modes and outcomes. *Socio-Economics and the Environment in Discussion CSIRO Working Paper Series*. 2007-03 ISSN: 1834-5638.
126. Misiūnas, A. P., Balsytė, I. (2008). Teoriniai ir praktiniai tvarios ekonominės raidos aspektai. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika* 1(2), 61–68.
127. Misztal, B. (2001). Trust and cooperation: The democratic public sphere *Journal of Sociology*; 37: 371–386.
128. Moobela, C., Price, D., Andrew, F., Taylor, J., Peter and Mathur N. Vivek (2007). Determinants of Social Capital: Prioritising Issues for Holistic Urban Sustainability Assessments. *International Conference on Whole Life Urban Sustainability and its Assessment*. Glasgow.
129. Narayan, D., Pritchett, L. (1999 a) Cents and sociability: Household income and social capital in rural Tanzania. *Economic Development and Cultural Change* 47[4]: 871–97. ISSN: 0013-0079.
130. Narayan, D., Lant P. (1999). Social capital: Evidence and implications. In: Serageldin, I. (ed.). *Social Capital: A multifaceted perspective*. Washington, DC: World Bank, 269-296.
131. Narayan, D., Cassidy, M. F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a social capital inventory. *Current Sociology*; 49[2]: 59–102.
132. Narayan, D. (2002). Bonds and bridges: social capital and poverty. In: Sunder Ramaswamy (ed.). *Social Capital and Economic Development: Well-being in Developing Countries*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

133. Neumayer, E. (2003 [2010]). *Weak versus Strong Sustainability. Exploring the Limits of Two Opposing Paradigms*. Cheltenham and Northampton: Second [Third] Edition.
134. Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review* 22: 201-214.
135. Olsson, P., Folke, C., Hahn, T. (2004). Social-ecological transformation for ecosystem management: the development of adaptive co-management of a wetland landscape in southern Sweden. *Ecology and Society*, 9, 4.
136. Omann, I., Spangenberg, J. H. (2002). *Assessing Social Sustainability. The Social Dimension of Sustainability in a Socio-Economic Scenario*. Paper presented at the 24 7th Biennial Conference of the International Society for Ecological Economics“ in Sousse (Tunisia), 6-9 March 2002.
137. Office of the First and Deputy First Minister (OFM & ODM) (2006). Social capital in Northern Ireland: an analysis of the 2003/2004 continuous household survey, accessed at:<http://www.research.ofmdfmi.gov.uk/socialcapital.pdf>.
138. Onyx, J., Osburn, L., Bullen, P. (2004). Response to the environment: social capital and sustainability. *Australian Journal of Environmental Management*, 11, (3), 212–219. ISSN: 1448-6563.
139. Onyx, J., Bullen, P. (2000). Sources of social capital. In: Winter, I. (ed.). *Social capital and public policy in Australia*. Melbourne: National Library of Australia, 105-135.
140. Onyx, J., Leonard, R. (2000). Women, Volunteering and Social Capital. In: Warburton, J., Oppenheimer, M. (eds.). *Volunteers and Volunteering*. The Federation Press, Leichhardt N.S.W., 113-24.
141. Ostrom, E. (1999). Social Capital: A Fad or a Fundamental Concept. In: Dasgupta, Serageldin. *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington DC: World Bank.
142. Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: an interdependent relationship. *American Sociological Review* 67, 254-277.
143. Paxton, P. (2007). Association Memberships and Generalized Trust: A Multilevel Model Across 31 Countries. *Social Forces* 86, 47-76.
144. Paldam, M. (2000). Social Capital: One or Many? Definition and Measurement. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 14, No. 5.
145. Paldam, M., Svendsen, G. T. (2000). Missing Social Capital and the Transition in Eastern Europe. *Journal for Institutional Innovation, Development and Transition*. Forthcoming.
146. Panebianco, S. (2003). The impact of social capital on regional economic development. Paper presented at the Congresso ACSP di Lovanio.
147. Petukienė, E., Tijūnaitienė, R. (2007). Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. *Viešojoji politika ir administravimas*. Nr. 21, ISSN 1648-2603.

148. Pierson, J. (2002). *Tackling social exclusion*. Routledge, London.
149. Polese, M., Stren, R. (eds.) (2000). *The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change*. Toronto: University of Toronto Press.
150. Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual review of Sociology*, Vol. 24, 1-24.
151. Portes, A. (2000). Social capital: its origins and applications in modern sociology. In: Eric, E. Lesser (ed.). *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications*. Boston: Butterworth Heinemann: 43-67.
152. Pretty, J., Ward, H. (2001). *Social capital and the environment*. *World Dev.*, 29, 209-227.
153. Pretty, J. Buck, L. (2002). Social capital and social learning in the process of natural resource management. In: Barrett, C. B., Place, F., Aboud, A. A. (eds.). *Natural Resources Management in African Agriculture: Understanding and Improving Current Practices*. Chapter 2. Wallingford, UK: CABI Publishing, 23-33.
154. Pretty, J. (2003). Social capital and the collective management of resources. *Science*, Vol. 302, 1912-1914.
155. Pukėnas, K. (2011) Kokybinių duomenų analizė SPSS programa. Lietuvos Sporto Universiteto leidykla, Kaunas.
156. Prouteau, L. Francois-Charles, W. (2004). Relational Goods and Associational Participation. *Annals of Public & Cooperative Economics* 75(3), 431-463.
157. Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 165-177.
158. Putnam, R. D. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, N.Y. London, Toronto, Sydney, Singapore, Simon & Schuster, 2000.
159. Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*. Vol. 6, No. 1, January 65-78. ISSN: 1045-5736.
160. Putnam, R. (2002): *Democracies in flux*, Oxford University Press, Oxford.
161. Putnam, R., Feldstein, L., Cohen, D. J. (2004). *Better together: Restoring the American community*. London: Simon & Schuster.
162. Quibria, M.G. (2003). The Puzzle of Social Capital A Critical Review. *Asian Development Review*, Vol. 20, No. 2, 19-39.
163. Raiser, M., Haerpfer, C., Nowotny, T., Wallace, C. (2001). Social Capital in Transition: A First Look at the Evidence. *EBRD Working Paper*, No. 61.
164. Righi A., Turi M. (2007). Una matrice di indicatori per il benchmarking del capitale sociale nelle regioni italiane. In: *Italian Journal of Regional Science*, Vol. 6, No. 2/2007, Franco Angeli (ed.).

165. Rizzi P., Pianta R. (2010). Social capital and regional development in Europe. Regional Studies Association Annual International Conference 2010. Regional Responses and Global Shifts: Actors, Institutions and Organisations Date: Monday 24th - Wednesday 26th May. [<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs-papers.asp>], žiūrėta 2011.03.09.
166. Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics*, 48, 369–384.
167. Robinson, D. (2000). Social Capital in Action. *Social Policy Journal of New Zealand*: 1.
168. Sabatini, F. (2008). Social capital and the quality of economic development. *Kyklos*, 61(3), 466–499.
169. Sander, T. H. (2002). Social capital and new urbanism: leading a civic horse to water. *National Civic Review* 91, 213-221.
170. Sarantakos, S. (2004) Social research, 4th edition. Palgrave: Macmillan.
171. Saunders, P. (2002). *The ends and means of welfare: Coping with economic and social change in Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.
172. Savage, M. (2001). *Class analysis and social transformation*. Open University Press, London.
173. Schmid, A. A. (2002). Using motive to distinguish Social Capital from Its Outputs. *Journal of Economic Issues*, 36 (3), 747-768. Department of Economics, University of Nevada.
174. Schuller, T. (2007, March). Reflections on the use of social capital: organization for economic cooperation and development (OECD). *Review of social economy*, 65(1).
175. Schweizer-Ries, P. (2008). Energy sustainable communities: Environmental psychological investigations. *Energy Policy* 36, 4126–4135.
176. Sforzi, F. 2002. The Industrial District and the “New” Italian Economic Geography. *European Planning Studies*, Vol. 10, No. 4, 439-447.
177. Sinner, J., Baines, J., Crengle, H., Salmon, G., Fenemor, A., Tipa, G. (2004). Sustainable Development: A summary of key concepts. *Ecologic Research Report No. 2*, New Zealand.
178. Simpson, L. (2005). Community informatics and sustainability: why social capital matters. *The Journal of Community Informatics*. Vol. 1, 2, 102-119.
179. Sobel, J. (2002). Can We Trust Social Capital. *Journal of Economic Literature*, 139-154.
180. Sabel, C. (2001). A quiet revolution of democratic governance: towards democratic experimentalism. In: *Governance in the 21st Century*, OECD, Paris.

181. Sonderskov, K. M. (2008). Making Cooperation Work: Generalized Social Trust and Large N-Collective Action Politics Ph.d-serie Institute for Statskundskab, Aarhus Universitet. 2008 Aarhus.
182. Special Eurobarometer 223/ Wave 62.2 – TNS Opinion and Social (2004). Social Capital. [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_223_en.pdf] žiūrėta 2011.04.29.
183. Stam, W., Elfring, T. (2008). Entrepreneurial orientation and new venture performance: the moderating role of intra and extraindustry social capital. *Academy of Management Journal*, 51(1), 97–111.
184. Stone, W., Hughes, J., 2002. Measuring social capital: towards a standardised approach. Paper Presented at the 2002 Australasian Evaluation Society International Conference, Wollongong, Australia.
185. Szreter, S., Woolcock M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, Vol. 33, 650-667.
186. Štreimikienė, D., Vasiljevienė, N. Etiniai darnaus vystymosi aspektai ir jų ryšys su socialinėmis ir aplinkosauginėmis darnaus vystymosi dimensijomis. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Issue no. 32/2004.
187. Tabellini, G. (2008). The scope of cooperation: values and incentives. *Quarterly Journal of Economics* 123.3, 905-950.
188. Tijūnaitienė, R. (2008). Socialinio kapitalo konceptas: dalyvavimo kontekstas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (10), 186-192.
189. The European Values Study. Survey 2008. [<http://www.tilburguniversity.nl/evs/surveys/survey-2008.html>] žiūrėta 2011.06.29.
190. The European Social Survey. Main Questionnaire. [http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_content&view=article&id=63:main-questionnaire&catid=116:questionnaire&Itemid=239] žiūrėta 2011.05.18.
191. Tura, T., Harmaakorpi, V. (2005). Social Capital in Building Regional Innovative Capability. *Regional Studies*, 39 (8), 1111-1125.
192. United Nations. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development. *General Assembly Resolution 42/187*, 11 December 1987. Retrieved: 2007-04-12.
193. Uslaner, E. M. (2003). Varieties of trust. *European political science*, 2003 summer.
194. Vargas, C. M. (2000). Sustainable development education: Averting or mitigating cultural collision. *International Journal of Educational Development*, Vol. 20, No. 5, 377-396.
195. Žiliukaitė, R. Socialinis kapitalas ir internetas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004/1, ISSN 1392-3358.

196. Webb, C. (2008). Measuring social capital and knowledge networks. *Journal of knowledge management*, 12(5), 65-78.
197. Welzel Ch., Inglehart R. Deutsch F. (2005). Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest 'Civic' Payoff? *Journal of Civil Society*, Vol. 1, No. 2, 121–146, September 2005. ISSN 1744-8689.
198. Wilson, L., Mayer, P. (2005). *Upward Mobility and Social Capital: Building Advantage Through Volunteering*. A report for the Office for Volunteers University of Adelaide.
199. Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: towards a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society* 27, 151-208.
200. Woolcock, M., Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research bterver*, Vol. 15, No. 2.
201. Woolcock, M. (2001). *The place of social capital in Understanding Social and Economic Outcomes*. ISUMA Canadian Journal of Policy Research, 2 (1), 11-17.
202. Wuthnow, R. (2002). Religious involvement and status bridging social capital. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(4), 669-684.
203. Zhang, W., Johnson, T. J., Seltzer, T., Bichard, S. L. (2010). The Revolution Will be Networked. The Influence of Social Networking Sites on Political Attitudes and Behavior. *Social Science Computer Review* 28 (1), 75-92 ISSN: 1552-8286.
204. Zheng, L. (2010). Structural Analysis of Social Capital: Institution, Relations, and Order. *Canadian Social Science*. Vol. 6, No. 5, 2010, 26-32. ISSN 1712-8056.
205. Žičkienė, S. (2004). Sustainable Development of Lithuania: tentative evaluation. *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba*, Nr.1 (27), 15-20. Yokoyama, S, Takeshi, S. (2006). Potential of Social Capital for Community Development. Asian Productivity Organization ISBN: 92-833-7050-3
206. Yuan, Y., C., Gay, G., Hembrooke, H. (2006). Focused activities and the development of social sapital in a distributed learning community". *The Information Society*, 22, 25-39.

PRIEDAI

Priedas 1 Išteklių pasikeitimo matrica	192
Priedas 2 Mainų matrica	193
Priedas 3 Dudwicz ir kt. (2006) siūlomas tyrimo organizavimo procesas	194
Priedas 4 Pagrindiniai socialinio kapitalo matai	195
Priedas 5 Socialinio kapitalo indikatoriai	196
Priedas 6 Socialinio kapitalo indeksai ES šalyse	197
Priedas 7 Europos šalių pasiskirstymas pagal pasitenkinimo gyvenimu lygį	198
Priedas 8 Europos šalių pasiskirstymas pagal socialinio kapitalo komponentus	199
Priedas 9 Mokslinėse studijose naudojamų socialinio kapitalo dimensijų suvestinė	200
Priedas 10 Tyrimo indikatorių suvestinė	201
Priedas 11 Empirinio tyrimo klausimynas	207
Priedas 12 Porinių dažnių lentelė	212
Priedas 13 Porinių dažnių lentelė	213
Priedas 14 Porinių dažnių lentelė	214
Priedas 15 Porinių dažnių lentelė	215
Priedas 16 Porinių dažnių lentelė	216
Priedas 17 Porinė dažnių lentelė	217
Priedas 18 Porinė dažnių lentelė	218

Išteklų pasikeitimo matrica

Gėrybės/paslaugos	Ką ir iš ko tu gauni?			
	Žmonių, kurie turi daugiau už mane	Žmonių, kurie turi mažiau už mane	Žmonių, kurie turi panašiai kaip aš	Artimų giminaičių šeimos narių
Grynieji pinigai				
Maistas				
Drabužiai				
Vaistai				
Mokyklos priemonės				
Namų apyvokos daiktai				
Baldai				
Pažintis su galimais darbdaviais, gydytojais, kitais įtakingais žmonėmis				
Svarbią informaciją (apie darbą, paramą ir pan.)				
Nepelno siekiančios organizacijos, teikiančios tam tikrą paramą				
Paslaugos, pagalba namuose (vaiko priežiūra, maisto gaminimas, remontas)				
Kita.....				

Šaltinis: Dudwick ir kt. (2006). "Analyzing Social Capital In Context A Guide to Using Qualitative Methods and Data" p. 18

Mainų matrica

Tinklai	Į ką jūs dažniausiai kreipiatės pagalbos ar paramos?		
	Iškilus minimaliems baziniams poreikiams	Siekdami pagerinti socialinę ar ekonominę situaciją	Palaikyti socialinius ryšius
Artimiausius šeimos narius (broliai, tėvai, vaikai)	Dažnai	Kartais	Visada
Artimiausius draugus	Kartais	Kartais	Kartais
Kaimynus	Dažnai	Dažnai	Dažnai
Mieste gyvenančius gimines
Kaime gyvenančius gimines	...		
Mieste gyvenančius draugus	...		
Kaime gyvenančius draugus			
Kolegas darbe			
Asociacijų narius			
Nevyriausybines organizacijas			
Religines organizacijas			
Bendruomenių vadovus			
Labdaros organizacijas			
Kita.....			

Šaltinis: Dudwick ir kt. (2006). "Analyzing Social Capital In Context *A Guide to Using Qualitative Methods and Data*" p. 19

Dudwick ir kt. (2006) siūlomas tyrimo organizavimo procesas

1. Informacijos apie vietos kontekstą surinkimas
2. Išsamaus tyrimo plano parengimas
3. Tyrėjų komandos suformavimas
4. Faktinės informacijos rinkimas apie vietovės plėtrą bei politinės situacijos analizė
5. Tyrimo komandos mokymai apie tyrimo temą, metodus ir ataskaitų formas
6. Tikslus esminių sąvokų ir terminologijos vertimas ir/ar išaiškinimas
7. Esminių principų tyrėjų komandai nustatymas
8. Visų esminių tyrimo kriterijų įtraukimas
9. Vietos gyventojų įtraukimas į tyrimą kaip partnerių, padėsiančių surinkti reikiamą informaciją
10. Užtikrinimas, kad tyrimo biudžetas yra pakankamas profesionaliai tyrimo komandai pasamdyti
11. Jei tyrimas papildomas namų ūkių apklausa, gauti rezultatai ir naudoti metodai turi būti registruoti tyrime
12. Užtikrinti grįžtamąjį ryšį, apdorojus tyrimo duomenis nedelsiant informuos tirtą grupę ar bendruomenę apie gautus rezultatus
13. Panaudoti kiekybinius duomenis (tiek pirminius, tiek antrinius) išsamesnei analizei
14. Panaudoti sintezės metodą tyrimo rezultatams paaiškinti ir nustatyti kas daro poveikį įvairiems plėtros politikos sprendimams ar programoms
15. Užtikrinti stiprią tyrimo rezultatų sklaidą

Pagrindiniai socialinio kapitalo matai

Požymis	Duomenų rinkimo metodas	Struktūriniai aspektai	Kultūriniai aspektai	
		Tinklai/ socialinė sąveika	Pasitikėjimas	Pilietinės normos ir vertybės
Individualūs požymiai	Tyrimas/apklausa	Narystė savanoriškose organizacijose Savanorystė Tinklai/ socialinė sąveika Laiko paskirstymas Vaikų skaičius šeimoje	Pasitikėjimas kitais žmonėmis Institucinis pasitikėjimas Etika ir korupcija	Abipusiškumas Įsipareigojimai Demokratinės nuostatos Solidarumas ir identifikacija Vieningumas Subjektyvi gerovė
	Oficiali statistika	-	-	-
	Bendruomenės tyrimai/stebėjimas	Savanoriškos organizacijos Tinklai ir socialinė sąveika	-	-
	Eksperimentas	-	-	-
Kolektyviniai požymiai	Tyrimas/apklausa	Bendras narių skaičius Bendras savanorių skaičius Tinklo charakteristikos Bendras valandų skaičius Socialinis mobilumas	Bendras pasitikėjimo kitais lygis Bendras institucinio pasitikėjimo lygis	Bendras abipusiškumo lygis Bendras demokratinių nuostatų lygis Bendras solidarumo ir identifikacijos lygis
	Oficiali statistika	Organizacinis aktyvumas ir ištekliai Savanorystė Žiniasklaida ir naudojamos technologijos	Kooperatyvų balansas	Susirinkimų dalyvių skaičius Nusikalstamumo lygis Teisinė apsauga
	Bendruomenės tyrimai/stebėjimas	Savanoriškos organizacijos Tinklai ir socialinė sąveika	-	-
	Eksperimentas	-	Pamestos pinigines su pinigais	-

Šaltinis: Deth, Jan W. Van (2003). „Measuring social capital: orthodoxies and continuing controversies” p. 85

Socialinio kapitalo indikatoriai

<p><i>Horizontalūs ryšiai</i> Skaičius ir tipas asociacijų ar vietos institucijų Narystės laipsnis Dalyvavimo priimant sprendimus laipsnis Asociacijų homogeniškumo giminystės atžvilgiu laipsnis Pajamų ir profesijų homogeniškumo laipsnis asociacijose Pasitikėjimo gyvenvietės nariais ir šeima laipsnis Pasitikėjimo valdžia laipsnis</p>	<p>Pasitikėjimo prekybos sąjungomis laipsnis Bendruomenės struktūros suvokimo laipsnis Pasitikėjimas tinklų parama Šeimos pajamų iš perlaidų procentas Šeimos išlaidų dovanoms procentas Senolių dalis vietovėje</p>
<p><i>Pilietinė ir politinė visuomenė</i> Piliečių laisvės indeksas (laisvumas namuose) Politiškai atskirtos populiacijos dalies procentas Politinės diskriminacijos intensyvumo indeksas Procentinė ekonominės atskirties dalis Ekonominės atskirties intensyvumo indeksas Procentinė įsitraukusių į separatistinių judėjimą dalis Gastil dešiniųjų politinis indeksas Politinės laisvės indeksas</p>	<p>Demokratijos indeksas Korupcijos indeksas Valdžios neveiksmingumo indeksas Demokratiškų institucijų galia Žmonių laisvės laipsnis Politinio stabilumo laipsnis Valdymo decentralizacijos lygis Dalyvavimas rinkimuose Politinis persekiojimas Konstituciniai valstybės pokyčiai Perversmai</p>
<p><i>Socialinė integracija</i> Socialinio mobilumo indikatorius „Socialinės įtampos“ stiprumo laipsnis Etninis susiskaldymas Riaušės ir protesto demonstracijos Išpuoliai Nužudymų rodiklis Savižudybių rodiklis</p>	<p>Nusikalstamumo rodiklis Kalinių skaičius tenkantis 100000 žmonių Neteisėtų veiklų rodiklis Procentinis vienišų mamų/tėvų dydis Skyrybų rodiklis Jaunimo nedarbo lygis</p>
<p><i>Teisiniai ir valdymo aspektai</i> Biurokratijos kokybė Nepriklausoma teismų sistema Konfiskavimo ir nacionalizavimo rizika</p>	<p>Nepripažinimas sutartinės valdžios Sutarčių vykdymas Sutarčių intensyvumas pinigais</p>

Šaltinis: Grootaert Christiaan (1998). „Social Capital: The Missing Link?“ p. 15

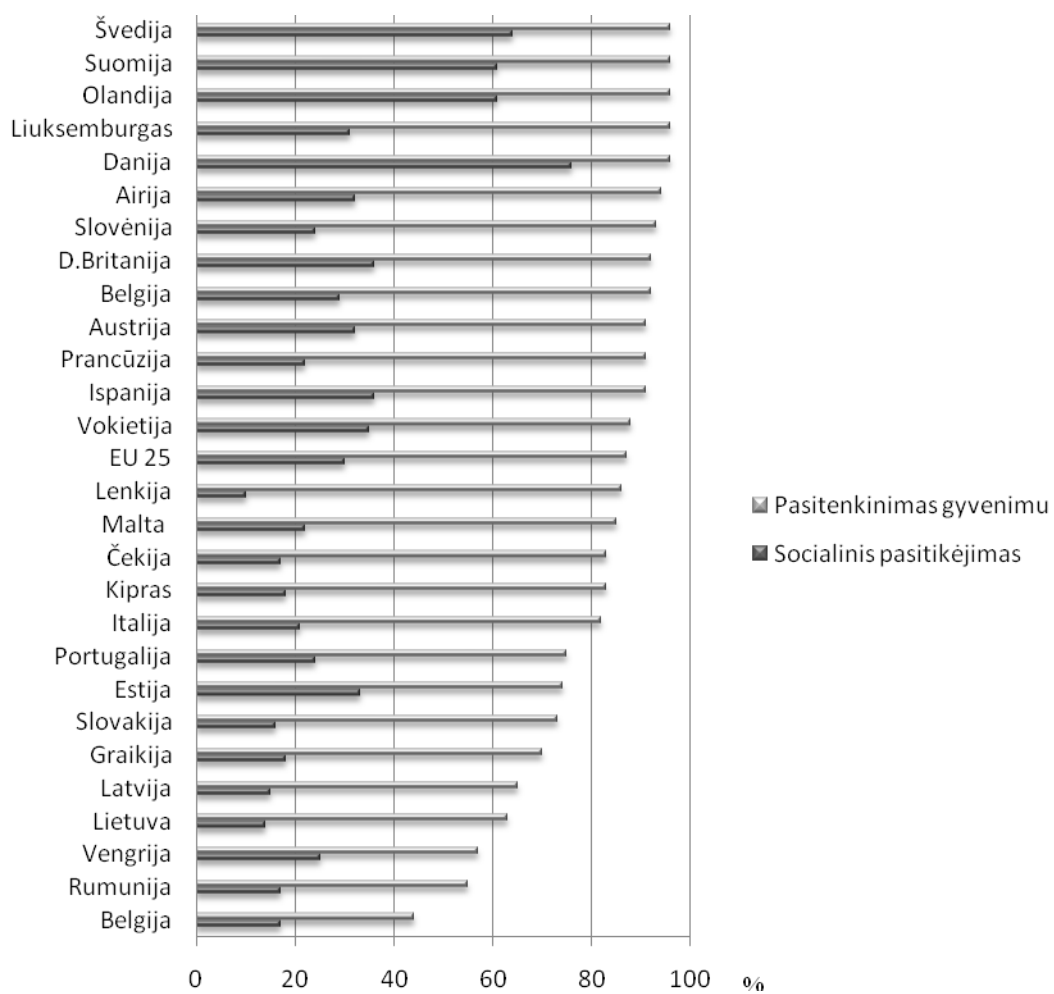
Socialinio kapitalo indeksai Europos Sąjungos šalyse

Šalis	Socialinis pasitikėjimas	Narytė organizacijose	Socialinio kapitalo indeksas
Švedija	0.65	2.80	1.82
Danija	0.75	2.38	1.79
Olandija	0.62	2.21	1.37
Suomija	0.61	1.53	.93
Liuksemburgas	0.31	1.87	.58
D.Britanija	0.36	1.06	.38
Airija	0.34	1.07	.36
Austrija	0.33	1.02	.34
Belgija	0.30	1.14	.34
Vokietija	0.34	0.98	.33
Slovėnija	0.24	0.94	.23
Prancūzija	0.22	0.90	.20
Ispanija	0.36	0.46	.17
Estija	0.33	0.53	.17
Malta	0.22	0.73	.16
Italija	0.22	0.48	.11
Kipras	0.19	0.60	.11
Portugalija	0.24	0.32	.08
Čekija	0.17	0.47	.08
Vengrija	0.25	0.26	.07
Slovakija	0.16	0.42	.07
Graikija	0.18	0.31	.06
Latvija	0.15	0.35	.05
Lietuva	0.14	0.28	.04
Rumunija	0.17	0.24	.04
Bulgarija	0.20	0.18	.04
Lenkija	0.10	0.34	.03
ES 25	0.30	0.82	.25

Šaltinis: European Commission (2007). Social Cohesion, Trust and Participation: Social Capital, Social Policy and Social Cohesion in the European Union and Candidate Countries.

p. 15

Europos šalių pasiskirstymas pagal pasitenkinimo gyvenimu lygį

Šaltinis: Special Eurobarometer 223 (2004). Social Capital. 43 p.

Europos šalių pasiskirstymas pagal socialinio kapitalo komponentus

1 Komponentas Ryšių kapitalas			2 komponentas Normatyvinis kapitalas			3 komponentas Bendradarbiavimo kapitalas		
Šalis	Įvertis	Standartas	Šalis	Įvertis	Standartas	Šalis	Įvertis	Standartas
Švedija	2.365	100	Malta	2.147	100	Graikija	2.909	100
Olandija	1.744	83.76	Airija	1.798	92.21	Malta	1.47	67.5
Danija	1.661	81.58	Lenkija	1.638	88.64	Slovakija	1.412	66.19
Suomija	1.64	81.04	Austrija	0.909	72.35	Švedija	1.297	63.58
D.Britanija	0.991	64.07	Rumunija	0.634	66.22	Belgija	0.905	54.72
Airija	0.66	55.41	Danija	0.517	63.61	Liuksemburgas	0.634	48.6
Austrija	0.415	49	Ispanija	0.438	61.84	Italija	0.576	47.3
Liuksemburgas	0.321	46.53	Slovėnija	0.43	61.66	Olandija	0.529	46.23
Vokietija	0.317	46.44	Liuksemburgas	0.412	61.25	Čekija	0.381	42.9
Ispanija	0.159	42.29	Italija	0.192	56.34	D.Britanija	0.141	37.46
Slovėnija	0.032	38.99	Bulgarija	0.174	55.93	Bulgarija	-0.091	32.22
Belgija	-0.187	33.25	Portugalija	0.11	54.51	Rumunija	-0.238	28.89
Graikija	-0.212	32.59	Suomija	0.097	54.23	Slovėnija	-0.264	28.32
Estija	-0.302	30.25	D.Britanija	0.056	53.3	Austrija	-0.335	26.71
Čekija	-0.349	29	Vengrija	0.022	52.55	Prancūzija	-0.447	24.19
Prancūzija	-0.45	26.37	Švedija	-0.031	51.37	Portugalija	-0.477	23.5
Vengrija	-0.546	23.85	Latvija	-0.379	43.59	Lenkija	-0.508	22.81
Bulgarija	-0.626	21.75	Prancūzija	-0.42	42.68	Vengrija	-0.508	22.79
Italija	-0.631	21.64	Belgija	-0.495	41.01	Suomija	-0.512	22.72
Slovakija	-0.738	18.84	Čekija	-0.741	35.5	Airija	-0.627	20.12
Portugalija	-0.777	17.81	Olandija	-0.793	34.33	Lietuva	-0.793	16.36
Latvija	-0.801	17.18	Slovakija	-0.795	34.3	Ispanija	-0.858	14.9
Lenkija	-0.845	16.03	Vokietija	-0.932	31.23	Danija	-0.939	13.07
Lietuva	-1.051	10.65	Graikija	-1.079	27.96	Estija	-0.976	12.23
Rumunija	-1.333	3.27	Estija	-1.579	16.79	Latvija	-1.165	7.95
Malta	-1.458	0	Lietuva	-2.331	0	Vokietija	-1.517	0

Šaltinis: Paolo Rizzi, Roberta Pianta (2010) Social capital and regional development in Europe. P. 10

PRIEDAS 9

**Mokslinėse studijose naudojamų socialinio kapitalo dimensijų
(indikatorių) suvestinė**

	Grupės ir tinklai	Pastikejimas ir solidarumas	Kolektyviniai veiksmai ir bendradarbiavimas	Informacija ir komunikacija	Socialinė sąveika ir įsitraukimas	Pilietiškumas ir politinis aktyvumas	Neformalūs dalyvavimas	Formalus dalyvavimas	Savanorystė	Normos
Pasaulio bankas	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Eurobarometras 223/62.2	✓	✓			✓	✓	✓		✓	
The European Social Survey		✓		✓	✓	✓		✓		
The European Values Survey		✓				✓				✓
Putnam (1993)		✓				✓			✓	
Narayan, D., Pritchett, L. (1999 a)	✓	✓			✓					
Narayan D., Cassidy M.F. (2001)	✓	✓			✓				✓	✓
Fidrmuc J., Gërçhani K. (2005)	✓	✓				✓		✓		
Li Y., Pkles A., Savage M. (2005)	✓	✓				✓				
Welzel Ch., Inglehart R., Deutsch F. (2005)			✓						✓	
Frane A. (2006)		✓							✓	
Callois J.-M., Schmitt B. (2009)		✓	✓					✓		
Giczi J., Sik E. (2009)	✓	✓				✓				✓
Degli Antoni G. (2009)									✓	
Andriani L. (2010)									✓	
Rizzi P., Pianta R. (2010)		✓				✓	✓	✓	✓	
Zhang, W. ir kt. (2010)	✓	✓				✓				
McNamara T. K., Gonzales E. (2011)							✓		✓	
Felice E. (2011)		✓			✓	✓				
Gillen L., Coromina L., Saris W. E. (2011)		✓					✓	✓		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrimo indikatorių suvestinė

Eil. Nr.	Klausimai	Kas siekiama nustatyti? Tyrimo indikatorius	Gautų duomenų panaudojimo ir interpretavimo galimybės
Socialinės demografinės respondentų charakteristikos			
1	Lytis	Tyrimo dalyvių pasiskirstymas tyrimo imtyje	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
2	Amžius	Tyrimo dalyvių pasiskirstymas tyrimo imtyje	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
3	Užimtumas, statusas darbo rinkoje	Tyrimo dalyvių pasiskirstymas tyrimo imtyje	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
4	Šeiminiš statusas	Tyrimo dalyvių pasiskirstymas tyrimo imtyje	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
5	Mėnesinės disponuojamos pajamos	Tyrimo dalyvių pasiskirstymas tyrimo imtyje	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
Socialinio kapitalo dimensijos (Socialinio kapitalo lygio matavimas)			
6	Ar dirbate savanoriu	Savanorystės, kaip vienos iš tiesioginių socialinio kapitalo dimensijų, matavimas. Socialinio kapitalo lygio nustatymo dimensija	Dedamoji socialinio kapitalo lygiui įvertinti bei galimiems ryšiams su atskiroms socialinės darnos dimensijoms nustatyti.
7	Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?	Dalyvavimo visuomeninėse organizacijose, kaip vienos iš tiesioginių socialinio kapitalo dimensijų matavimas	Dedamoji socialinio kapitalo lygiui įvertinti bei galimiems ryšiams su atskiroms socialinės darnos dimensijoms nustatyti
8	Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?	Bendruomeninio tinklo (neformalaus socialinio tinklo) dimensijos vertinimas	Dedamoji bendruomeniniams tinklams įvertinti ir ryšiams su atskiroms socialinės darnos dimensijomis nustatyti
9	Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešojoje vietoje?	Normų dimensijos nustatymas	Dedamoji socialinio kapitalo lygiui įvertinti bei ryšiams su atskiroms socialinės darnos dimensijoms nustatyti
10	Ar jaučiatės saugūs vaikščiodami savo	Saugumas, Neformalus socialiniai tinklai	Dedamoji socialiniam pasitikėjimui įvertinti bei ryšiams su atskiroms socialinės darnos dimensijoms nustatyti

	gyvenamojoje vietovėje tamsiu paros metu?		
11	Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?	Bendrojo socialinio pasitikėjimo lygis	Dedamoji socialiniam pasitikėjimui įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijoms nustatyti
12	Ar visuomet sulaukiate pagalbos reikiamu metu iš savo draugų?	Neformalūs socialiniai tinklai, jų stiprumas, vertinimas	Dedamoji neformaliems socialiniams tinklams įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
13	Ar per paskutinę savaitę esate apsilankę pas savo kaimynus?	Neformalūs socialiniai tinklai, jų stiprumas, vertinimas	Dedamoji neformaliems socialiniams tinklams įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
14	Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	Savo vertės suvokimo socialinėje erdvėje laipsnis, kaip galima savanorystės prielaida	Dedamoji savanorystei, bendruomeniniams tinklams įvertinti bei galimiems ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
15	Teigiama, kad padedant kitiems, padedame patys sau. Ar sutinkate su šiuo teiginiu?	Požiūris į pagalbą kitiems, kaip galima savanorystės prielaida	Dedamoji savanorystės lygiui įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
16	Ar jaučiatės neatsiejama bendruomenės dalimi toje vietovėje, kurioje gyvenate?	Bendruomeninio tinklo dimensija, įsitraukimo į bendruomenės gyvenimą lygis	Dedamoji bendruomeniniams tinklams įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
17	Ar galite teigti, kad jūsų darbo ar mokslo kolegos yra ir geri jūsų draugai?	Neformalių socialinių tinklų vertinimas	Dedamoji neformaliems socialiniams tinklams įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinės darnos dimensijomis nustatyti
Nuostatos socialinio darnumo ir darnaus valdymo atžvilgiu			
18	Kaip jūs manote, kokios yra šių dienos Lietuvos visuomenės problemos?	Bendras problemų svarbos tiriamiesiems nustatymas	Rekomendacijos paaiškėjus tarpusavio priklausomybėms su kitais tyrimo indikatoriais
19	Lietuvoje sudaromos lygios galimybės visiems gyventojams	Kultūrinė ir socialinė įvairovė (žmogaus socialinė raida)	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
20	Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene	Kultūrinė ir socialinė įvairovė (žmogaus socialinė raida)	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
21	Užtikrinamos	Kultūrinė ir socialinė	Dedamoji kultūrinei ir socialinei

	vienodos žmogaus teisės visiems	įvairovė (žmogaus teisių apsaugos lygis)	įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
22	Jaučiamas teisingas elgesys su labiausiai pažeidžiamais visuomenės nariais	Socialinių paslaugų ir saugumo vertinimas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
23	Mūsų visuomenę sudaro ir sėkmingai joje integruojasi įvairios ir skirtingos socialinės grupės	Kultūrinė ir socialinė įvairovė (tolerancijos, lygių galimybių lygis)	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
24	Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi	Suvokiami socialiniai procesai	Dedamoji socialiniams procesams visuomenėje įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
25	Socialinių procesų struktūros plėtoja tarpusavio ryšius	Suvokiami socialiniai procesai	Dedamoji socialiniams procesams visuomenėje įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
26	Viešojo valdymo institucijos plėtoja tarpusavio ryšius	Suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai	Dedamoji demokratiniams procesams įvertinti ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
27	Bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sfera išplėtota ir valdoma tinkamai	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
28	Bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema vystoma tarpusavio ryšiais	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
29	Bendruomenei prieinamos kultūros paslaugos	Kultūrinė ir socialinė įvairovė	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
30	Menai ir kultūra plėtoja tarpusavio ryšius	Kultūrinė ir socialinė įvairovė	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
31	Rekreacija ir laisvalaikio infrastruktūra plėtoja tarpusavio ryšius	Kultūrinė ir socialinė įvairovė	Dedamoji kultūrinei ir socialinei įvairovei įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti

32	Žiniasklaida perduoda objektyvią informaciją apie svarbiausius šalies įvykius	Vieša informacija	Dedamoji viešai informacijai įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
33	Žiniasklaida perduoda objektyvią informaciją apie svarbiausius pasaulio įvykius	Vieša informacija	Dedamoji viešai informacijai įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
34	Žiniasklaida ir informacijos perdavimo sistemos plėtoja glaudžius tarpusavio ryšius	Vieša informacija	Dedamoji viešai informacijai įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
35	Lietuvos visuomenė jaučia tarpusavio priklausomybę	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
36	Lietuvos visuomenė prisirišusi prie savo šalies kaip prie gyvenamosios vietos	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
37	Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip orią, savimi patikinčią, savo vertę jaučiančią visuomenę	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
38	Lietuvos visuomenė jaučia glaudų sąlytį su ją supančia gamta	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
39	Visuomenė jaučia, jog gali pareikšti savo nuomonę	Suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai	Dedamoji demokratiniams procesams įvertinti ir ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
40	Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip atsakingą visuomenę	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams su atskiramis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
41	Visuomenės nariai yra pasitikintys	Identiškumas, savo vietos ir kultūros pajauta, pilietiškumas	Dedamoji identiškumui, savo vietos ir kultūros pajautos, pilietiškumui įvertinti bei ryšiams

	savimi		su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
42	Sveikatos apsaugos sistemos veikla orientuota į kokybiškų paslaugų teikimą visuomenei	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
43	Lietuvos visuomenė jaučia turinti geras galimybes susirasti darbo vietą, įsidarbinti	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
44	Dauguma visuomenės narių gauna pastovias pajamas	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
45	Daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos yra geros	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
46	Lietuvos visuomenės nariai nesunkiai gali apsirūpinti gyvenamuoju būstu	Socialinės paslaugos ir saugumas	Dedamoji socialinių paslaugų ir saugumo įvertinimui ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
46	Lietuvos dirvožemis yra neužterštas	Darnaus vystymosi samprata (ekologinė dimensija)	Dedamoji darnaus vystymosi vertinimui ir galimiems ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
47	Lietuvoje vanduo nėra užterštas	Darnaus vystymosi samprata (ekologinė dimensija)	Dedamoji darnaus vystymosi vertinimui ir galimiems ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
48	Lietuvos visuomenė turi geras asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes	Suvokiami socialiniai procesai	Dedamoji socialiniams procesams visuomenėje įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
49	Lietuvos visuomenė turi gerą prieigą prie informacijos ir žinių	Vieša informacija	Dedamoji viešai informacijai įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
50	Dalyvavimo visuomeniniame gyvenime procesai visiems yra atviri	Suvokiami socialiniai procesai	Dedamoji socialiniams procesams visuomenėje įvertinti bei ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
51	Demokratiniai	Suvokti ir realizuoti	Dedamoji demokratiniams

	procesai ir valdžios struktūros yra aiškios	demokratiniai procesai	procesams įvertinti ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
52	Egzistuoja integralūs ryšiai tarp demokratiųjų procesų ir valdžios struktūrų	Suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai	Dedamoji demokratiniam procesams įvertinti ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti
53	Demokratiniai procesai ir valdžios struktūros įgalina teisingumą ir lygias teises visiems	Suvokti ir realizuoti demokratiniai procesai	Dedamoji demokratiniam procesams įvertinti ir ryšiams su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis nustatyti

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Empirinio tyrimo klausimynas

Sveiki, šiuo metu atliekamas tyrimas, kurio duomenys bus naudojami nustatant socialinio kapitalo lygį, socialinio darnumo kriterijus, būdingus lietuviškajam sociumui. Tyrėjus domina tik apibendrinti duomenys, todėl jūsų atsakymai ir nuomonė išliks konfidenciali. Labai prašome atsakyti į visus šioje anketoje pateiktus klausimus.

Tyrimą vykdo Rasa Bartkutė, Vilniaus universiteto doktorantė. Iškilus klausimams, sietiniems su šiuo tyrimu, galite kreiptis elektroniniu paštu: rasabartkute@yahoo.com, arba telefonu: 8614 62908

1. **Ar jūs dirbate savanoriu?**
 - Taip;
 - Ne;
2. **Ar jūs esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?**
 - Taip;
 - Ne.
3. **Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiam nors savo bendruomenės projekte?**
 - Taip;
 - Ne.
4. **Ar jaučiatės saugūs vaikščiodami savo gyvenamojoje vietovėje tamsiu paros metu?**
 - Taip;
 - Ne;
 - Nežinau, sunku pasakyti.
5. **Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?**
 - Taip;
 - Ne.
6. **Ar visuomet susilaukiate pagalbos reikiamu metu iš savo draugų?**
 - Taip, visuomet;
 - Taip, kartais;
 - Ne;
 - Nežinau, sunku pasakyti.
7. **Ar per paskutinę savaitę esate apsilankę pas savo kaimynus?**
 - Taip;
 - Ne.
8. **Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?**
 - Taip;
 - Ne;
 - Nežinau, sunku pasakyti.
9. **Teigiama, jog padedant kitiems, padedame patys sau. Ar sutinkate su šiuo teiginiu?**
 - Taip, visiškai sutinku;
 - Taip, iš dalies sutinku;
 - Ne, visiškai nesutinku;
 - Nežinau, sunku pasakyti.
10. **Ar jaučiatės neatsiejama bendruomenės dalimi toje vietovėje, kurioje gyvenate?**
 - Taip, be abejo;

- Taip, tačiau tik iš dalies;
- Ne, nesijaučiu;
- Ne, nesijaučiu ir nenoriu jaustis;
- Nežinau, sunku pasakyti.

11. Ar galite teigti, kad jūsų darbo ar mokslo kolegos yra ir geri jūsų draugai?

- Taip, be abejojimo;
- Taip, tačiau tikrai ne visi;
- Ne, jie yra tik kolegos;
- Nežinau, sunku pasakyti.

12. Kaip jūs manote, kokios yra pagrindinės šių dienų Lietuvos visuomenės problemos? (įvertinkite kiekvieną išskirtą teiginį pagal svarbumą)

Eil. Nr.	Problema	Labai svarbu	Svarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu	Nežinau, neturiu nuomonės
1	Ekologinės problemos						
2	Klimato kaitos problemos						
3	Nesąžininga verslo praktika apgaulinėjant vartotojus						
4	Ekonominės šalies problemos						
5	Žmonių susvetimėjimas						
6	Atsakomybės stoka						
7	Menkas žmonių pilietiškumo jausmas						
8	Bedarbystė						
9	Šalies valdymo problemos						

13. Išreikškite savo nuomonę, prie kiekvieno teiginio nurodydami, ar sutinkate su šiuo teiginiu, ar ne

Eil. Nr.	Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės
1	Lietuvoje sudaromos lygios galimybės visiems gyventojams						
2	Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene						
3	Užtikrinamos vienodos žmogaus teisės visiems						
4	Jaučiamas teisingas elgesys su labiausiai pažeidžiamais visuomenės nariais						
5	Mūsų visuomenę sudaro ir sėkmingai joje integruojasi įvairios ir skirtingos socialinės grupės						
6	Mūsų visuomenėje egzistuoja ir						

	pripažįstamos skirtingos vertybės						
7	Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi						
8	Socialinių procesų valdymo struktūros plėtoja tarpusavio ryšius						
9	Viešojo valdymo institucijos plėtoja tarpusavio ryšius						
10	Bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema išplėtotą ir valdomą tinkamai						
11	Bendruomenei teikiamų socialinių paslaugų sistema palaikoma tarpusavio ryšių plėtojimu						
12	Bendruomenei prieinamos kultūros paslaugos						
13	Menai ir kultūra plėtoja tarpusavio ryšius						
14	Rekreacija ir laisvalaikio infrastruktūra plėtoja tarpusavio ryšius						
15	Žiniasklaida perduoda objektyvią informaciją apie svarbiausius šalies įvykius						
16	Žiniasklaida perduoda objektyvią informaciją apie svarbiausius pasaulio įvykius						
17	Žiniasklaida ir informacijos perdavimo sistemos plėtoja glaudžius tarpusavio ryšius						
18	Lietuvos visuomenė jaučia tarpusavio priklausomybę						
19	Lietuvos visuomenė						

	prisirišusi prie savo šalies kaip prie gyvenamosios vietos						
20	Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip orią, savimi pasitikinčią ir savo vertę jaučiančią visuomenę						
21	Lietuvos visuomenė jaučia glaudų sąlytį su juos supančia gamta						
22	Visuomenė jaučia, jog gali pareikšti savo nuomonę						
23	Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip atsakingą visuomenę						
24	Visuomenės nariai yra pasitikintys savimi						
25	Lietuvos visuomenės nariai turi geras galimybes įgyti išsilavinimą						
26	Sveikatos apsaugos sistema veikia orientuota į kokybiškų paslaugų teikimą visuomenei						
27	Lietuvos visuomenė jaučia turinti geras galimybes susirasti darbo vietą, įsidarbinti						
28	Dauguma visuomenės narių gauna pastovias pajamas						
29	Daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos yra geros						
30	Lietuvos visuomenės nariai nesunkiai gali apsirūpinti gyvenamuoju būstu						
31	Lietuvoje dirvožemis yra neužterštas						
32	Lietuvoje vanduo nėra užterštas						
33	Lietuvoje oras yra neužterštas						
34	Lietuvos visuomenė turi geras asmeninio ir socialinio vystymosi galimybes						

35	Lietuvos visuomenė turi gerą prieigą prie informacijos ir žinių						
36	Dalyvavimo visuomeniniame gyvenime procesai visiems yra atviri						
37	Demokratiniai procesai ir valdžios struktūros yra aiškios						
38	Egzistuoja integralūs ryšiai tarp demokratinų procesų ir valdžios struktūrų						
39	Demokratiniai procesai ir valdžios struktūros įgalina teisingumą ir lygias teises visiems						

14. Jūsų lytis

- Moteris;
- Vyras.

15. Jūsų amžius:

- Iki 19;
- 19 – 29;
- 30 – 39;
- 40 – 49;
- 50 – 59;
- 60 ir daugiau.

16. Jūs esate:

- Studentas, studentė;
- Bedarbis, bedarbė;
- Dirbantis, dirbanti;
- Pensininkas, pensininkė.

17. Jūsų šeimisinis statusas:

- Gyvenate vienas, viena;
- Gyvenate kartu su tėvais;
- Gyvenate kartu su partneriu, sutuoktiniu, bet be vaikų;
- Gyvenate kartu su partneriu, sutuoktiniu ir su vaikais;
- Gyvenate vienas, viena, kartu su vaikais

18. Jūsų mėnesio pajamos:

- Iki 1000 lt.;
- 1001 – 2000 lt.;
- 2001 – 3000 lt.;
- 3001 – 4000 lt.;
- 4001 – 5000 lt.;
- 5001 ir daugiau lt.

LABAI DĖKOJU UŽ ATSAKYMUS

Rasa Bartkutė

Porinių dažnių lentelė. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje pasiskirstymas

Ar jūs dirbate savanoriu? * Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?					
Crosstabulation					
			Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?		Total
			Taip	Ne	
Ar jūs dirbate savanoriu?	Taip	Count	116	48	164
		% within Ar jūs dirbate savanoriu?	70,7%	29,3%	100,0%
		% of Total	11,7%	4,8%	16,5%
	Ne	Count	165	664	829
		% within Ar jūs dirbate savanoriu?	19,9%	80,1%	100,0%
		% of Total	16,6%	66,9%	83,5%
Total	Count	281	712	993	
	% within Ar jūs dirbate savanoriu?	28,3%	71,7%	100,0%	
	% of Total	28,3%	71,7%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

2x2 porinė dažnių lentelė. Savanoriaujančių ir nesavanoriaujančių respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose pasiskirstymas

Ar jūs dirbate savanoriu? * Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte? Crosstabulation					
			Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?		Total
			Taip	Ne	
Ar jūs dirbate savanoriu?	Taip	Count	129	35	164
		% within Ar jūs dirbate savanoriu?	78,7%	21,3%	100,0%
		% of Total	13,0%	3,5%	16,5%
	Ne	Count	365	464	829
		% within Ar jūs dirbate savanoriu?	44,0%	56,0%	100,0%
		% of Total	36,8%	46,7%	83,5%
Total	Count	494	499	993	
	% within Ar jūs dirbate savanoriu?	49,7%	50,3%	100,0%	
	% of Total	49,7%	50,3%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

**2x2 porinė dažnių lentelė. Dalyvaujančių bendruomenės projektuose ir
perspėjimo dėl netinkamo elgesio procentinis pasiskirstymas**

Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešoje vietoje (mėtantį šiukšles, ką nors laužantį, besikeikiantį ir pan.)? * Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte? Crosstabulation					
			Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?		Total
			Taip	Ne	
Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešoje vietoje (mėtantį šiukšles, ką nors laužantį, besikeikiantį ir pan.)?	Taip	Count	445	414	859
		% within Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešoje vietoje (mėtantį šiukšles, ką nors laužantį, besikeikiantį ir pan.)?	51,8%	48,2%	100,0%
		% of Total	44,8%	41,7%	86,5%
	Ne	Count	49	85	134
		% within Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešoje vietoje (mėtantį šiukšles, ką nors laužantį, besikeikiantį ir pan.)?	36,6%	63,4%	100,0%
		% of Total	4,9%	8,6%	13,5%
Total	Count	494	499	993	
	% within Ar kada nors esate perspėję asmenį, nederamai besielgiantį viešoje vietoje (mėtantį šiukšles, ką nors laužantį, besikeikiantį ir pan.)?	49,7%	50,3%	100,0%	
	% of Total	49,7%	50,3%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

2x2 porinė dažnių lentelė. Nuostatų pasitikėjimo dauguma žmonių ir respondentų dalyvavimo bendruomenės projektuose pasiskirstymas

Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte? * Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių? Crosstabulation					
			Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?		Total
			Taip	Ne	
Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?	Taip	Count	204	290	494
		% within Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?	41,3%	58,7%	100,0%
		% of Total	20,5%	29,2%	49,7%
	Ne	Count	144	355	499
		% within Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?	28,9%	71,1%	100,0%
		% of Total	14,5%	35,8%	50,3%
Total	Count	348	645	993	
	% within Ar per pastaruosius trejus metus dalyvavote kokiame nors savo bendruomenės projekte?	35,0%	65,0%	100,0%	
	% of Total	35,0%	65,0%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

PRIEDAS 16

2x2 porinė dažnių lentelė. Priklausančių visuomeninėms organizacijoms ir nepriklausančių tiriamųjų lankymosi pas kaimynus dažnumas

Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys? * Ar per paskutinę savaitę esate apsilankę pas savo kaimynus? Crosstabulation					
			Ar per paskutinę savaitę esate apsilankę pas savo kaimynus?		Total
			Taip	Ne	
Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?	Taip	Count	128	153	281
		% within Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?	45,6%	54,4%	100,0%
		% of Total	12,9%	15,4%	28,3%
	Ne	Count	197	515	712
		% within Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?	27,7%	72,3%	100,0%
		% of Total	19,8%	51,9%	71,7%
Total	Count	325	668	993	
	% within Ar esate aktyvus kokios nors visuomeninės organizacijos narys?	32,7%	67,3%	100,0%	
	% of Total	32,7%	67,3%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

2X2 Porinė dažnių lentelė. Besijaučiančių ir nesijaučiančių vertinamais visuomenėje nuomonės pasiskirstymas socialinių procesų valdymo klausimu

Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje? * Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi Cross tabulation									
Cross tabulation		Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi						Total	
		Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės		
Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	Taip	Count	7	36	178	131	27	12	591
		% within Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	1,8%	9,2%	45,5%	33,5%	6,9%	3,1%	100,0%
		% within Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi	53,8%	48,0%	43,6%	38,8%	28,4%	19,0%	39,4%
		% of Total	0,7%	3,6%	17,9%	13,2%	2,7%	1,2%	39,4%
	Ne	Count	2	11	27	39	23	9	111
		% within Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	1,8%	9,9%	24,3%	35,1%	20,7%	8,1%	100,0%
		% within Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi	15,4%	14,7%	6,6%	11,5%	24,2%	14,3%	11,2%
		% of Total	0,2%	1,1%	2,7%	3,0%	2,3%	0,9%	11,2%
	Nežinau, sunku pasakyti	Count	4	28	203	168	45	42	490
		% within Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	0,8%	5,7%	41,4%	34,3%	9,2%	8,6%	100,0%
		% within Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi	30,8%	37,3%	49,8%	49,7%	47,4%	66,7%	49,4%
		% of Total	0,4%	2,8%	20,5%	16,9%	4,5%	4,2%	49,4%
Total	Count	13	75	408	338	95	63	992	
	% within Ar jaučiatės vertinamas visuomenėje?	1,3%	7,6%	41,1%	34,1%	9,6%	6,4%	100,0%	
	% within Socialiniai procesai mūsų visuomenėje yra valdomi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	1,3%	7,6%	41,1%	34,1%	9,6%	6,4%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

PRIEDAS 18

2x2 porinė dažnių lentelė. Tarpusavio priklausomybė tarp nuomonių pasiskirstymo „ar galima pasitikėti dauguma žmonių ir nuostatos kad jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene

Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių? * Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene Cross tabulation									
		Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene						Total	
		Visiškai sutinku	sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės		
Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?	Taip	Count	4	22	115	151	41	15	348
		% within Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?	1,1%	6,3%	33,0%	43,4%	11,8%	4,3%	100,0%
		% within Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene	57,1%	57,9%	44,2%	32,5%	22,8%	34,1%	35,0%
		% of Total	0,4%	2,2%	11,6%	15,2%	4,1%	1,5%	35,0%
	Ne	Count	3	16	145	313	139	29	645
		% within Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?	0,5%	2,5%	22,5%	48,5%	21,6%	4,5%	100,0%
		% within Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene	42,9%	42,1%	55,8%	67,5%	77,2%	65,9%	65,0%
		% of Total	0,3%	1,6%	14,6%	31,5%	14,0%	2,9%	65,0%
Total	Count	7	38	260	464	180	44	993	
	% within Ar sutinkate su teiginiu, jog galima pasitikėti dauguma žmonių?	0,7%	3,8%	26,2%	46,7%	18,1%	4,4%	100,0%	
	% within Jaučiamas teisingas elgesys su bendruomene	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	0,7%	3,8%	26,2%	46,7%	18,1%	4,4%	100,0%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės